

УДК 343.98
ББК67.5(4Укр)+67.412.1(4Укр)
З-41

Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 27 лютого 2020 року).
З-41 Київ-Маріуполь, 2020. 328 с.

Публікується за матеріалами III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики», яка відбулася у м. Києві 27 лютого 2020 року.

У матеріалах конференції висвітлено широкий спектр питань, пов'язаних із актуальними проблемами теорії і практики судової експертизи та криміналістики. На основі аналізу вітчизняного та міжнародного досвіду розглянуто шляхи вирішення завдань сьогодення у згаданих галузях, надано обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

Матеріали конференції адресовано вченим, практикам, працівникам експертних установ, правоохоронних та судових органів, аспірантам, слухачам магістратури, студентам та курсантам вищих навчальних закладів, а також усім, хто цікавиться проблемами теорії та практики судової експертизи і криміналістики.

Матеріали публікуються в авторській редакції.

УДК 343.98
ББК67.5(4Укр)+67.412.1(4Укр)
© Київський університет права Національної академії наук України
Донецький державний університет управління

ЗМІСТ

Авдєєва Г. К. <i>Незалежна судова експертиза як засіб реалізації принципу змагальності у кримінальному судочинстві України</i>	11
Александренко О.В. <i>Сучасні можливості судових експертиз і напрями використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних з домашнім насильством</i>	14
Андрощук Г.О. <i>Радянські торгові марки: проблеми регулювання</i>	18
Безносюк Т.Є., Пугач І.О. <i>Нетрадиційні способи отримання доказів у кримінальному провадженні</i>	27
Біленчук П.Д., Малій М.І. <i>Інновації криміналістичної науки в третьому тисячолітті</i>	30
Біленчук П.Д., Семаков Г.С. <i>Поняття судової експертології і судової експертизи</i>	33
Богославська М.О. <i>Актуальні питання сучасної лінгвістичної експертизи</i>	38
Бордюк А.І. <i>3D зброя – зброя майбутнього. Можливості її криміналістичного дослідження</i>	40
Бурназа А.З. <i>Дослідження фрагментів гранат РГН та РГО після вибуху</i>	44
Буслик Т.В., Канюка О.Ю., Якушевська І.В. <i>Мітохондріальна ДНК як об'єкт молекулярно-генетичних досліджень в криміналістиці</i>	48
Войтенко О.О. <i>Основні мотиви введення в оману суду або іншого уповноваженого органу</i>	52
Гайдар В.М., Калужна О.М. <i>Позасудові експертні дослідження: проблеми і підстави їх проведення</i>	55
Ганзюк А.Л., Кравчук О.В., Гордєєв А.І. <i>Спеціальний пристрій для проведення статичних досліджень коротко-клінкової холодної зброї при виконанні судових експертиз</i>	59

Гарига М.М., Вергун Л.О. <i>Розповсюджені причини злому сайтів державних установ та особистих сторінок у мережі Internet</i>	63
Гейко О.І. <i>Проблемні питання взаємодії експертної служби МВС та підрозділів національної поліції України із забезпечення функціонування дактилоскопічного обліку</i>	67
Гломб Ю.О. <i>Аналіз сучасної судової практики щодо притягнення до відповідальності за введення в оману суду</i>	70
Глушко А.П. <i>Проблематика судово-експертного забезпечення досудового розслідування кримінальних проступків</i>	72
Гожий О.О. <i>Аналіз мережевої активності при проведенні експертного експерименту в рамках комп'ютерно-технічних досліджень</i>	76
Гонгало С.Й. <i>Рукописне письмо: можливості експертного дослідження та приховані проблеми</i>	78
Горлачук О.А. <i>Судова економічна експертиза: історичні етапи розвитку</i>	81
Гресь О.В., Ковальов К.М., Бичков А.С. <i>Використання неруйнівного методу Раман-спектроскопії як складової в комплексі технічного дослідження документів</i>	85
Григор'єва В.В. <i>Особливості правового статусу експерта з питань права</i>	89
Григорова Є.В. <i>Документи як об'єкти експертних досліджень під час розслідування підкупу виборця, учасника референдуму</i>	92
Гуріна Д.П. <i>Криміналістична профілактика і прогнозування: історичний аспект</i>	97
Денисенко С.М. <i>Проблемні питання впровадження стандарту ДСТУ ISO/IEC 17025 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій» в експертну практику</i>	100

Долуда А.О., Пукліч О.С., Манжелій Т.С. <i>Твори живопису як культурні цінності: класифікаційні ознаки і критерії</i>	102
Дудніков А.Л. <i>Перспективи розробки та використання інформаційно-пошукових комп'ютерних програм способів злочинів у сфері економічної діяльності</i>	106
Єрмакова У.М. <i>Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів проти довкілля</i>	108
Єштокіна Т.Ю., Брусенська Г.І. <i>Сучасні проблеми судової товарознавчої експертизи</i>	111
Жеребко О.І. <i>Професійна діяльність експертів</i>	115
Замула Б.А. <i>Мотив кримінального правопорушення – елемент, що підлягає встановленню при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України</i>	119
Заярченко О.О. <i>Спосіб кримінальної легалізації транспортних засобів з використанням офіційних бланків свідоцтв про реєстрацію ПК «України»: Проблематика та практика</i>	122
Зеленський С.М., Штанько І.О. <i>Роль та значення засади справедливості судочинства під час проведення слідчих та інших процесуальних дій</i>	125
Калініна І.В. <i>Ситуаційна обумовленість залучення експертів сторонами кримінального провадження</i>	129
Камінський А.М. <i>Теорія судової експертизи в Україні</i>	132
Карпенко Н.Б. <i>Можливості почеркознавчого діагностування психофізіологічного стану особи</i>	136
Кірін Р.С. <i>Судово-експертне право: проблеми визначення предмету</i>	138
Кірін Р.С., Коротаєв В.М. <i>Міжвідомчий аспект поняття об'єкта експертизи зброї</i>	143

Кісіль Н.В. <i>Практика призначення та проведення експертиз при доказуванні порушень прав інтелектуальної власності після змін у процесуальному законодавстві</i>	147
Клименко Н.І. <i>Щодо історії розвитку судової експертології</i>	151
Кобець І.С. <i>Щодо технічних можливостей демонтажу патронів 9 мм Р.А., споряджених гумовими кулями для встановлення їх складових частин</i>	155
Ковальов В.В., Ковальова О.В. <i>Перспективи та проблемні питання впровадження електронного обігу висновків судових експертиз</i>	158
Кожевніков В.В. <i>Щодо можливості використання в роботі експерта-трасолога інформаційно-довідкових колекцій</i>	160
Колесников І.В. <i>Цифрова криміналістика</i>	164
Корж В.П. <i>Проблеми розслідування злочинів в умовах реформування кримінального процесуального законодавства України</i>	166
Кофанов А.В., Кофанова О.С. <i>Some aspects of the complex forensic examination of counterfeit packaging of optical media</i>	170
Кравчук Т.О. <i>Особливості митного оформлення майна, арештованого в межах кримінального провадження</i>	175
Куцкір Г.М. <i>Отримання зразків для експертизи: кримінально-процесуальна характеристика</i>	177
Лінник Н.В. <i>Використання експертних досліджень в юридичній практиці</i>	181
Лопата О.А. <i>Міжнародне наукове співробітництво в галузі судової експертизи</i>	185

Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є. <i>Щодо поняття спеціальних знань та форм їх використання у кримінальному провадженні</i>	187
Майка П.В. <i>Закордонні криміналістичні бази даних, які використовуються в досудовому розслідуванні</i>	192
Максимів Л.В. <i>Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні: окремі аспекти</i>	195
Мельник Р.В. <i>Зброя масового знищення та її наслідки</i>	199
Мочebroда О.А. <i>Необхідність удосконалення документального оформлення інвентаризації</i>	202
Недашківська О.А. <i>Актуальні проблеми інтенсифікації експертної діяльності шляхом глобальної стандартизації в сучасній судовій експертизі</i>	206
Ніколаєнко В.О., Турчина Є.Ю. <i>Криміналістична характеристика корисливо-насильницьких злочинів, які вчиняються неповнолітніми</i>	208
Новіков І.В. <i>Безконтактні платіжні картки з технологією NFC</i>	211
Носова Ж.В., Турбін Д.О. <i>Щодо криміналістичного аналізу особи терориста</i>	214
Одарюк М.В. <i>Деякі питання визначення дати виготовлення автомобільних акумуляторних батарей, що виготовляються на підприємствах України</i>	217
Опанасенко О.М. <i>Використання комп'ютерних технологій в експертній діяльності</i>	222
Осадченко І.В. <i>Судова телекомунікаційна експертиза як джерело доказів під час розслідування кіберзлочинів</i>	225
Павлюк Н.В. <i>Роль комп'ютерного моделювання у пізнавальній діяльності співробітників правозастосовних органів</i>	227

Панковський А.М. <i>Сучасні підходи до системи криміналістики</i>	231
Пашиєва А.С. <i>Місце холодної зброї у інформаційно-довідковому забезпеченні розкриття та розслідування злочинів</i>	233
Попович М.В. <i>До питання допиту неповнолітнього потерпілого</i>	237
Преснакова Н.Б. <i>Феномен цифрових (електронних) доказів у кримінальному провадженні</i>	240
Пташкін Р.Л. <i>Використання операційних систем Linux в експертній практиці</i>	243
Пчеліна О.В. <i>Щодо питання використання спеціальних знань у кримінальному провадженні</i>	246
Радчук Ю.Л. <i>Межі компетенції судового експерта-економіста</i>	250
Ревякіна Т.О. <i>Статус судового експерта у господарському та цивільному процесах: порівняльний аналіз</i>	252
Серединський В.В. <i>Оригінал чи копія – особливості дослідження бензопили відомої марки під час визначення її ринкової вартості</i>	256
Сирота О.О. <i>Проблемні питання судової товарознавчої експертизи</i>	260
Сисоєва В.П. <i>Критерії визнання доказів допустимими у кримінальному процесі України</i>	263
Скоблякова С.М. <i>Сучасні теоретико-прикладні проблеми, пов'язані із обігом зброї</i>	266
Скорик А.Л., Бірюков М.А. <i>Поняття та сутність криміналістичної експертизи</i>	269
Соловейчик О.В. <i>Питання техніко-криміналістичного забезпечення при проведенні оглядів місця події</i>	271

Стаднійчук Л.В., Сараїн В.Ф. <i>Особливості визначення вартості об'єктів незавершеного будівництва</i>	275
Суржик В.Г., Гарига М.М. <i>Судова експертиза при адміністративних правопорушеннях</i>	279
Тарасевич Т.Ю. <i>Особливості використання окремих видів спеціальних знань при розслідуванні злочинів, скоєних при наданні медичної допомоги</i>	283
Тутецька Н.В. <i>Деякі аспекти дослідження пошкоджених документів</i>	285
Хомутенко В.П., Світлоока В.Ф., Мотигін Д.В. <i>Спосіб кримінальної легалізації транспортних засобів з використанням офіційних бланків свідоцтв про реєстрацію ПК «України»: Проблематика та практика</i>	289
Чашницька Т.Г. <i>Проблемні питання ідентифікації особи за матеріалами відеозапису</i>	292
Шебалков І.Л. <i>Деякі проблемні аспекти що виникають під час проведення військових експертних досліджень</i>	295
Шевчук В.М. <i>Проблеми удосконалення інституту судової експертизи у сучасних умовах судової реформи в Україні</i>	299
Шклярук О.В., Хом'як М.Б. <i>Сучасний стан і перспективи розвитку судової експертизи в Україні</i>	303
Шминдюк Ю.А. <i>До питання переобладнання фар головного світла шляхом встановлення світлодіодних джерел світла</i>	306
Юнацький О.В. <i>Підготовка та призначення окремих судових експертиз при розслідуванні економічних злочинів у галузі підприємницької діяльності</i>	309
Юсупов В.В. <i>Дослідження криміналістичних знань як напрям наукової школи професорки Ніни Іванівни Клименко</i>	313

Якименко О.О.

Особливості призначення судових експертиз при розслідуванні злочинів у сфері ухилення від оподаткування 316

Якимович Т.С., Олевський М.Ю.

Оригінал чи копія – особливості дослідження перфоратора відомої марки під час визначення його ринкової вартості 320

Якіміва В.С., Пашура А.Ю

Спеціальні знання та їх межі: актуальне питання теорії судової експертизи 324

НЕЗАЛЕЖНА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Авдєєва Г.К.

НДІ ВПрЗ імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, провідний науковий співробітник, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Змагальність сторін, свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, а також забезпечення обвинуваченому права на захист відповідно до ст. 129 Конституції України є основними засадами судочинства в Україні.

Згідно з ч. 2 ст. 22 КПК України сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів. Відповідно до ч. 3 ст. 93 КПК України сторона захисту самостійно збирає докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, тощо для забезпечення та подання до суду належних і допустимих доказів. Однак, на практиці сторони кримінального провадження не мають рівних прав і можливостей щодо збирання доказів шляхом залучення експерта і спеціаліста через наявність в законодавстві України правових норм, які в окремих випадках прямо або опосередковано забороняють стороні захисту «на свій розсуд» залучати найбільш кваліфікованих експертів і спеціалістів (в т. ч. – приватних). Наприклад, у ст. 7 закону України «Про судову експертизу» міститься пряма заборона на проведення криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз недержавними (приватними) судовими експертами.

Термін «криміналістична експертиза» вперше з'явився в 50-х роках минулого століття. При здійсненні першої спроби класифікації судових експертиз було виділено дві найбільші класифікаційні одиниці - клас криміналістичних експертиз і клас судово-медичних. Критерієм відмежування криміналістичних експертиз від всіх інших слугувала можливість встановлення індивідуальної ідентифікації. У другій половині минулого століття в межах судово-медичної експертизи почалося вирішення питань щодо ідентифікації зброї за слідами на кістках, а методи природничих наук (хімії, фізики, біології та ін.) почали використовуватися для індивідуальної ідентифікації матеріалів і речовин. Через це критерій віднесення окремих родів і видів експертиз до класу криміналістичних втратив актуальність.

Вчені-криміналісти не одне десятиліття гаряче дискутують щодо переліку видів криміналістичних експертиз, проте до теперішнього часу не вироблено єдиної позиції з даного питання. Це підтверджує думку про те, що на сучасному

рівні розвитку криміналістики і судової експертизи взагалі відсутня перспектива отримання наукового тлумачення терміна «криміналістичні експертизи» та обґрунтування правомірності його використання в нормативно-правових актах України.

При цьому кожна наступна редакція «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» значно розширює перелік заборонених для приватних експертів «криміналістичних» родів і видів експертиз. До цього переліку на сьогодні входять крім традиційних видів (почеркознавча, авторознавча, портретна, трасологічна та ін.) так звані «нетрадиційні криміналістичні експертизи» (металів і сплавів, скла і кераміки, харчових продуктів, ґрунтів, наявності шкідливих речовин в навколишньому середовищі, речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин, сильнодіючих і отруйних речовин, біологічна та ін.), а також нові види судових експертиз (експертиза голограм, відео- та звукозапису), при проведенні яких ідентифікаційні і діагностичні експертні завдання вирішуються методами природних і технічних наук.

На сьогодні стало очевидним, що термін «криміналістична експертиза» втратив своє початкове значення, а його використання в сучасній науковій літературі та в нормативно-правових актах гальмує розвиток судової експертизи як системної галузі знань.

Використання неоднозначного за змістом терміну «криміналістична експертиза» як класу експертиз, які забороняється проводити недержавним судовим експертам, може завадити захисту права осіб на справедливий суд в Україні та спонукатиме сторону захисту звертатися до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) для відновлення своїх прав. В рішеннях ЄСПЛ неодноразово наголошувалося, що відмова суду у залученні стороною захисту альтернативного експерта є порушенням правила рівності сторін. [1].

Рішення ЄСПЛ відповідають Конвенції про захист прав та основних свобод людини і громадянина та є не лише обов'язковими для виконання, а й слугують основою для розвитку законодавства різних країн у напрямку захисту прав людини.

ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово приділяв увагу поясненню сутності принципу змагальності судочинства та його окремих аспектів. Зокрема, у рішенні ЄСПЛ «Боржерс проти Бельгії» (Borgers v. Belgium) від 30.10.1991 р. зазначено, що змагальність означає можливість сторін судового процесу ознайомитися та прокоментувати всі докази, надані в тому числі «незалежним представником національної правової системи» з метою впливу на рішення суду. [1].

ЄСПЛ зазначає про випадки порушення принципу рівності сторін у вигляді виникнення процесуальних труднощів, з якими зіштовхуються підзахисні, намагаючись оскаржити висновки експертів сторони обвинувачення. У рішенні ЄСПЛ «Khodorkovskiy і Lebedev проти Росії» від 25.7.2013 за заявами 11082/06 і 13772/05 зазначено, що відхилення судом звітів

спеціалістів, виконаних шляхом дослідження висновків експерта (без дослідження об'єктів судової експертизи), які є ні чим іншим, як рецензіями на висновки експерта, є порушенням Статті 6 Конвенції (Право на справедливий суд). Європейський Суд також вважає, що для ефективного оскарження експертних висновків сторона захисту повинна мати можливість надати висновки альтернативних експертів, а відмова національного суду у розгляді в суді рецензії на висновки експертів порушує рівновагу між сторонами захисту і обвинувачення у питанні збору і надання експертних доказів і знехтує принципом рівності сторін. При цьому ЄСПЛ наголошує на тому, що оскаржити звіт експерта без допомоги іншого експерта у відповідній галузі знань може бути складно. Тобто, в таких випадках корисним було б рецензування висновку експерта. [2].

Більше того, на практиці зазвичай слідчий або суд подають доручення на проведення експертизи не конкретному експерту, а в спеціалізовану експертну установу. Керівник такої установи та/або керівник її структурного підрозділу особисто призначає судового експерта без узгодження з судом. Про неприпустимість обрання експерта керівником експертної установи без узгодження з судом та сторонами кримінального провадження було вказано ще в 2011 році у Постанові пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ України (далі – Постанова). [3]. У Постанові наголошено на тому, що призначення експертизи експертній установі має відбуватися з дотриманням права обвинуваченого (підсудного) на захист, який при залученні експерта мають право заявити відвід експерту і просити про залучення експерта з числа вказаних ними осіб. В Постанові також зазначено, що фактично керівник експертної установи перевищує свої повноваження під час обрання експерта і виконує функції суду з призначення експерта у справі та позбавляє можливості суд встановити факти, які свідчать про відсутність залежності експерта від обвинуваченого, потерпілого та про відсутність підстав для його відводу відповідно до КПК України та ст. 11 Закону України «Про судову експертизу». Як неприпустимий у Постанові зазначений і той факт, що відомості про судового експерта доводяться до відома учасників судочинства при ознайомленні з Висновком експерта після закінчення експертного дослідження, а не до його початку.

Саме суд має визначати, хто із фахівців певної галузі знань чи людської практики може бути залучений як експерт у кримінальному провадженні, що у повній мірі відповідає принципам законодавства ЄС. Так, у ст. 42 Регламенту Європейського суду з прав людини зазначено, що за вимогою сторони у справі, або третьої сторони, або з власної ініціативи палата може заслухати будь-яку особу в якості експерта, на будь-якій стадії розгляду направити одного зі своїх членів або інших членів Суду з метою з'ясування обставин і розслідування на місці. Вона може запросити незалежних експертів з метою надання допомоги такій делегації. [4].

Задля усунення окремих проблем реалізації прав осіб на справедливе правосуддя Президентом України видано Указ №837/2019, в якому як невідкладні заходи з проведення реформ зазначено «упровадження механізму оцінювання якості наданої правової допомоги з використанням інструменту рецензування («peer review»)» та «розроблення та внесення на розгляд Верховної Ради України законопроекту про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо ... запровадження рецензування висновку судового експерта ..».

Для реалізації принципу змагальності і рівності сторін кримінального провадження в Україні у питаннях використання спеціальних знань є необхідним скасувати заборону на залучення стороною захисту недержавних судових експертів та надати можливість сторонам провадження активно використовувати незалежні судові експертизи та механізм оцінювання якості проведеного експертного дослідження з використанням інструменту рецензування («peer review»).

Список використаної літератури:

1. Віткаускас Д., Диков Г. Захист права на справедливий суд відповідно до європейської конвенції з прав людини : Посібник для юристів. Рада Європи, 2-ге видання (українська версія), лютий 2018 р. Київ : Pronto Print. С.С. 73, 75, 139-140, 158.
2. Case of Khodorkovskiy AND Lebedev v. Russia. (Applications nos. 11082/06 and 13772/05). Strasbourg. The European Court of Human Rights. 25 July 2013. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-122697%22%5D%7D>.
3. Узагальнення судової практики про застосування судами кримінально-процесуального законодавства при призначенні судових експертиз і використання їх висновків у кримінальному судочинстві : Постанова пленуму ВССУ. URL: <https://zakon.osmark.com.ua/узагальнення-вссу-судові-експертизи/>.
4. Регламент Європейського суду з прав людини від 1 листопада 1998 // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_067.

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ І НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

Александренко О.В.

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології Національної академії внутрішніх справ

Останніми роками проблема домашнього насильства через його розповсюдженість та небезпеку привертає увагу світової спільноти; попередження та подолання насильства становлять значну проблему не лише для України, а для світу в цілому. Потерпілими від злочинів, пов'язаних із домашнім насильством, стають найвразливіші й незахищеніші верстви населення: діти, підлітки, жінки, інваліди, люди похилого віку. Щороку від насильства в Україні страждає близько 100 тисяч осіб, 90 % з яких становлять жінки. Проте, статистика відображає лише найнебезпечніші форми домашнього насильства: вбивства, завдання шкоди здоров'ю різного ступеня тяжкості, мордування – ті, які не можна приховати від правоохоронних органів. Через свої особливості (вік жертв, їх родинна та інша залежність від насильників), цим злочинам притаманний доволі високий ступінь латентності.

Види домашнього насильства можуть бути різними. Окрім передбачених у законі (стаття 126-1 Кримінального кодексу України – фізичне, психологічне, економічне), домашнє насильство може набувати будь-яких інших форм і проявів. Наприклад, використання дітей для встановлення контролю над дорослою жертвою: фізичне чи сексуальне насильство над дітьми, використання їх як заручників, примушування дітей до втягнення у фізичне чи психологічне насильство стосовно дорослої жертви, боротьба за батьківські права з використанням маніпуляцій над дітьми та ін. [1, с. 8].

Враховуючи латентний характер домашнього насильства, особливості жертв, їхні обґрунтовані побоювання звертатися за допомогою через небезпеку зазнати більш небезпечних наслідків, розрахунок слідчого на створення належної доказової бази лише на показаннях потерпілих, їх родичів, інших свідків не може гарантувати успішного розслідування всіх обставин скоєного злочину. Важливе значення для ефективного і успішного розслідування вказаних злочинів має активне використання спеціальних знань – як сучасних можливостей судових експертиз, так і допомоги фахівців.

Окрім традиційних у випадках спричинення тілесних ушкоджень експертиз (судово-медична, медико-криміналістична, судово-біологічна), при розслідуванні злочинів, пов'язаних з домашнім насильством, доцільно використовувати спеціальні знання в області психології, психіатрії, медицини, інших галузях наукових знань, у яких може виникнути потреба.

Аналіз практики свідчить, що злочини, пов'язані з домашнім насильством, частіше за все вчинялися із застосуванням різних знарядь: зазвичай використовується зброя (холодна, вогнепальна (мисливські рушниці), колюче-ріжучі, рублячі побутові предмети (ножі, сокири, кухонні молотки, інструменти), інші предмети і речовини (побутові, хімічні). В залежності від знаряддя чи предмета, що застосовувалися для нанесення ударів і тілесних ушкоджень, необхідним є призначення відповідної експертизи (медико-криміналістична, судово-балістична, трасологічна та ін.).

Останнім часом з метою психологічного насильства зустрічаються випадки застосування вибухових речовин, вибухових пристроїв, ручних гранат.

Застосування зброї, знарядь та предметів при домашньому насильстві потребує призначення та проведення відповідних судових експертиз. По таких кримінальних провадженнях в першу чергу призначаються судово-медичні, судово-біологічні, окремі криміналістичні (трасологічні, балістичні, технічні), хімічні експертизи.

Найбільш наочні сліди, які достатньо переконливо свідчать про факт насилля, містять у собі інформацію про вид і спосіб насильства – це матеріальні сліди (від фізичного та сексуального насильства). Складніше виявити і зафіксувати сліди від інших видів насильства – економічного, психологічного (психічного), духовного, які мають різні прояви. Тут можуть допомогти консультації спеціалістів (лікарів, психологів, психіатрів, юристів та ін.), які за службовим обов'язком могли відвідувати помешкання потерпілих і можуть дати важливі свідчення (про хатню обстановку, стан забезпеченості родини та окремих її членів та ін.), чи до яких зверталися потерпілі зі скаргами на кривдників, розповідали про конкретні обставини насильства, демонстрували отримані сліди від застосування насильства, залишали письмові свідчення про подію тощо.

Особливостями розслідування кримінальних проваджень про домашнє насильство є те, що найчастіше потерпілі та інші особи повідомляють про це не одразу, а через певний, інколи доволі значний строк, коли вже на тілі зникли сліди від фізичного, психічного чи сексуального насильства, і втрачено можливості виявлення інших матеріальних слідів злочину. існує потреба у їх докладних свідченнях про обставини вчинення насильства, що може становити проблему внаслідок забування події через плин часу або під впливом психотравмуючої ситуації. У таких випадках можливе використання за допомогою спеціалістів методу гіпнорепродукції та опитування на поліграфі з метою отримання (чи перевірки) показань потерпілих (чи підозрюваних) про обставини насильства, які вони пригадати в звичайній обстановці не в змозі. Також неефективним може бути застосування тактичних прийомів з метою активізації пам'яті потерпілих під час допиту. Стосовно дітей та неповнолітніх опитування радше проводити у спеціально обладнаних приміщеннях («зелені кімнати»), за присутності та допомогою фахівця у галузі дитячої та підліткової психології, що справляє заспокоєння опитуємих і, відповідно, отриманню від них докладних показань.

Для кращого вивчення особистості та характерологічних рис потерпілих, особливо неповнолітніх потерпілих від сексуального насильства, а також підозрюваних використання отриманої інформації при підготовці та проведенні слідчих (розшукових) дій, передусім, допитів та одночасних допитів, ефективним може бути отримання консультацій фахівців, які раніше проводили з вказаними особами різні види психодіагностики (особистісні тести, визначення рівня IQ та ін.) – наприклад, перед вступом до вищу чи для зайняття певним видом діяльності). Так само можна використовувати в розслідуванні отримані результати і матеріали цих тестувань, або, за

необхідності допитати як свідків вказаних фахівців. Такі дані можуть містити об'єктивні дані про особливості психологічного статусу потерпілого та/чи насильника та, за правильного їх використання слідчим, можуть свідчити, наприклад, про неспроможність показань підозрюваного стосовно дружини як ініціатора домашніх сварок, що призвели до насильства щодо неї. Або слугувати підтвердженням тому, що за своїх психологічних і психічних якостей саме підозрюваний був ініціатором всіх конфліктів, які з часом переросли у насильницькі дії щодо дружини та дітей. Для встановлення стану, в якому перебував підозрюваний перед, під час та опісля епізоду насильства, які його якості впливають на його поведінку та для вирішення інших пов'язаних з вчиненим ним насильством питань потрібно призначення судово-психіатричної або судової психолого-психіатричної експертизи.

У тих випадках, коли потерпілим від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, є неповнолітній, необхідно призначити і провести йому психолого-психіатричну експертизу. Під час її проведення визначається ступінь психічної травми, завданої неповнолітньому. Перед експертами ставляться питання про характер заподіяної травми і ступеня небезпеки для морального здоров'я дитини тих або інших дій підозрюваного [2, с. 25].

Оскільки домашнє насильство може продовжуватися також опісля розлучення або припинення спільного проживання в одному помешканні подружжя, можливі неодноразові телефонні дзвінки потерпілим з погрозами. У таких випадках підтвердження цьому можна отримати з біллінгу телефонних дзвінків. Потерпілі від домашнього насильства, побоюючись більш серйозних наслідків від дій винних, можуть тривалий час або взагалі не звертатися із заявами та повідомленнями, але можуть вести записи про це у своїх щоденниках, які ретельно приховують за місцем проживання, можуть повідомляти про це у листуванні з подругами, друзями (електронна пошта, переписка у соцмережах (Вайбер, Месенджер, Телеграм та ін.). Враховуючи об'єктивні труднощі (чи взагалі неможливість) отримання показань потерпілих та слідів насильства, при виявленні таких письмових документів і листування потрібно проведення за ними судово-психологічних, психіатричних, судово-медичних, почеркознавчих, авторознавчих та інших експертиз для встановлення за вказаними записами емоційно-психологічного та стану здоров'я потерпілих (виду і ступеня тяжкості отриманих тілесних ушкоджень, інших слідів від проявів насильства), фаз розвитку циклу насильства, часу виконання і належності записів певній особі, отримання іншої інформації задля використання її в інтересах розслідування.

Особливості злочинів, пов'язаних з домашнім насильством, полягають у приховуванні протягом певного, інколи тривалого, часу його проявів, коли зникають ознаки та сліди насильства. Саме тому слід використовувати усі можливості для збирання доказів злочинної поведінки винних. Наприклад, перевірку медичних документів, фактів звернення по медичну допомогу, проходження медичних обстежень, досліджень (УЗД, КТ, МРТ та ін.) та їх

результатів. При розслідуванні даних злочинів значну допомогу можуть надати медичні працівники, зокрема, лікарі-вузькі спеціалісти, лікарі сімейної практики. Лікарі відіграють важливу роль в забезпеченні точного документування факту нанесення жертві тілесних ушкоджень та їх причин. Дотримання схеми опису ушкоджень дозволить судовим органам встановити за допомогою судово-медичної експертизи важливі обставини (ступінь спричинення шкоди життєдіяльності, давність заподіяння травми, механізм нанесення ушкоджень та ін.) для правильного і повного проведення кримінального переслідування. Документування наслідків стосовно стану здоров'я сприяє в процесі встановлення фактів судово-медичними установами і може містити інформацію про акти насильства у минулому і сьогодні. Відсутність скоординованих дій між медперсоналом, судмедекспертами і працівниками поліції може призвести до втрати доказів [3, с. 47-48].

Список використаної літератури:

1. Домашнее насилие: социально-правовой аспект: Учебно-методическое пособие (Под общей редакцией Е.Н. Ершовой, при участии С.Г. Айвазовой. – М., 2013. 194 с.
2. Пашенко А.С. Особенности расследования преступлений, связанных с домашним насилием: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09: Волгоград, 2005. 28 с.
3. Руководство для multidисциплинарных территориальных групп по рассмотрению и разрешению случаев домашнего насилия. – Кишинев, 2018. 69 с.

РАДЯНСЬКІ ТОРГОВІ МАРКИ: ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ

Андрощук Г. О.,

НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, головний науковий співробітник, канд. екон. наук, професор, судовий експерт

Після розпаду Радянського Союзу, за статистикою Роспатенту, в 1991 році залишалось близько 4000 добре відомих товарних знаків радянської пори. З них: близько 600 товарних знаків стосувалося лікарських засобів, 250 - кондитерських виробів, близько 70 - інших харчових продуктів, решта - промислових позначень. Позначення, які отримали широку популярність за радянських часів і застосовувалися одночасно декількома виробниками щодо однієї і тієї ж продукції, іменуються в літературі радянськими товарними знаками, радянськими брэндами, ретроспективними знаками. Ними є, наприклад, назви кондитерських виробів («Птичье молоко», «Золотой ключик», «Барбарис», «Белочка», «Мишка косолапый», «Гуливер», «Кара-

Кум», «Красный мак», «Аленка»), тютюнової продукції («Прима», «Полет», «Ява», «Беломорканал»), лікарських препаратів («Валидол», «Корвалол», «Нафтизин», «Пенталгин», «Антигриппин») та ін. [1].

Ретроспективні знаки за рахунок широкого використання набули відомості ще за радянських часів, що значно полегшує здійснення підприємницької діяльності правовласником, який зареєстрував таке позначення. Надалі правовласники подають позови проти інших осіб, які несанкціоновано використовують вже охоронювані засоби індивідуалізації. В результаті суб'єкти, які довгий час виробляли продукцію під радянськими товарними знаками, опиняються в уразливому становищі, оскільки позбавляються можливості маркувати продукцію такими знаками і одночасно з цим зобов'язані виплачувати значні компенсації правовласникам. Описана проблема вже давно (більш ніж чверть століття) вимагає свого вирішення правовими засобами.

В Україні після одержання незалежності, зрозумівши економічне значення товарних знаків, окремі недобросовісні підприємці почали реєструвати добре відомі позначення на себе. Патентні повірені і юристи, що здійснювали ці сумнівні оборудки діяли за принципом: хто перший став, того і капці. Адже клієнт платить, і платить дуже добре. Першими «прихватували» товарні знаки сигарет «Прима», «Полет», лікарських препаратів «Валидол» (вперше був випущений ще в 1897 р. франкфуртською фірмою «Ціммер і Ко»), «Корвалол» (випускався в СРСР, починаючи з 1960-х років), «Нафтизин» і т. п. До речі саме ці знаки наводились як приклад у пояснювальній записці до проекту змін до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»). Нові власники почали забороняти випуск продукції, маркованої цими знаками або вимагали від добросовісних виробників придбати ліцензію на їх використання [2]. До Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, де я працював головним консультантом посипались скарги від керівників державних установ, підприємств, об'єднань, громадських організацій, обурених громадян. Голова Комітету поставив завдання законодавчо врегулювати цю конфліктну ситуацію. Разом з головою підкомітету, народним депутатом України Л.Й. Глухівським нами було підготовлено Закон України Про внесення змін до Закону України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N32 ст.266).

Наведемо його зміст:

І. Внести до Закону України "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг" (3689-12) (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., N 7, ст. 36) такі зміни:

1. Статтю 6 після пункту 3 доповнити пунктом 4 такого змісту:
"4. Згідно з цим Законом не може бути зареєстровано як знак таке позначення, яке добросовісно використовувалося до 1 січня 1992 року двома і більше юридичними особами для позначення однорідних товарів".

У зв'язку з цим пункт 4 вважати пунктом 5. 2. Доповнити пункт 3 статті 16 абзацом другим такого змісту:
"Не визнається порушенням прав власника свідоцтва, одержаного до введення в дію пункту 4 статті 6 цього Закону, добросовісне використання цього позначення іншими особами, розпочате до 1 січня 1992 року".

Введення цих норм дало можливість врегулювати конфліктну ситуацію щодо товарних знаків колишнього СРСР. Закон ввів своєрідні ножиці: заборонив подальшу реєстрацію таких позначень і дозволив добросовісне використання старим виробникам. Нові власники вже не змогли заборонити виробництво продукції особам, що мали право попереднього користування. Звичайно ж новим власникам такі зміни не сподобалися

Згодом, з прийняттям Цивільного кодексу України, та введенням до нього статті 500 «Право попереднього користувача на торговельну марку», ці норми (думаю не без участі зацікавлених осіб) були вилучені із спеціального Закону.

В подальшому спроба врегулювати це питання була зроблена в Російській Федерації у федеральному законі від 18 грудня 2006 № 231-ФЗ «Про введення в дію частини четвертої Цивільного кодексу Російської Федерації», де в другому абзаці ст. 13, по суті, було закріплено *право попереднього користування*: особа, яка до дати пріоритету пізніше зареєстрованого товарного знака виробляла продукцію під позначенням, тотожним такому товарному знаку, зберігає право на подальше використання цього позначення на умовах безоплатної простої (невиключної) ліцензії для виробництва однорідних товарів. Однак ця норма менш ніж через рік була скасована федеральним законом від 24 липня 2007 р № 202-ФЗ «Про визнання такою, що втратила силу частини другої статті 13 федерального закону «Про введення в дію частини четвертої Цивільного кодексу Російської Федерації », що знову актуалізувало проблему радянських товарних знаків.

За інформацією ЗМІ суди Росії просто завалені позовами на 3 млрд рублів від столичного холдингу «Объединенные кондитеры» до регіональних виробників, які випускають цукерки, шоколад і товари під класичними товарними знаками (брендами) часів СРСР. Перші багатомільйонні позови від Холдингу до кондитерів Примор'я були подані ще в 2008 році. З цієї причини, наприклад, «Приморский кондитер» був змушений відмовитися від товарного знака «Птичье молоко», хоча ці цукерки фабрика випускає півстоліття.

Як зазначав російський сенатор Едуард Россель, рейдерська експансія монополістів формально прикривається статтею 1515 Цивільного Кодексу Російської Федерації. Цитата: «... привласнення радянських національних торгових марок відбулося келійно, в тиші певних кабінетів під благим прикриттям федерального законодавства. Таким чином холдинг зареєстрував на себе більше 70% кондитерських брендів СРСР в обхід законодавства». [3].

Так, російський фахівець В.Ю.Джермакян пропонував використовувати конструкцію колективного товарного знака. Його ідею підтримали інші фахівці.

Пропонувалися й інші способи вирішення проблеми радянських товарних знаків: визнання ретроспективних знаків такими, що увійшли до загального вжитку і втратили розрізняльну здатність, анулювання їх реєстрації як актів недобросовісної конкуренції, націоналізація цих знаків.

Внесений в якості законодавчої ініціативи на початку лютого 2014 року групою сенаторів до Держдуми законопроект, що передбачав передачу радянських товарних знаків у користування всім компаніям, які працювали з ними до 1991 року, отримав негативний висновок уряду. Згаданий законопроект передбачав внести зміни до законодавства в частині правил використання численних загальновідомих товарних знаків, вперше використаних за часів СРСР. Право на застосування цих позначень товарів і послуг в своїй виробничій діяльності передбачалося передати всім виробникам, що випускало відповідну продукцію за радянських часів. Метою законопроекту було припинення численних судових спорів, пов'язаних з претензіями нинішніх правовласників радянських товарних знаків до виробників, які продовжують випускати продукцію з колишніми назвами і тим самим порушують права на товарні знаки осіб, які їх зареєстрували. У пояснювальній записці, що додавалась до законопроекту, сенатори відзначали, що вони вкрай стурбовані загостренням конкурентної боротьби навколо використання дійсно загальновідомих товарних знаків радянського періоду. Цитата: «Велика частина таких позначень в СРСР не були зареєстровані в якості товарних знаків. Наприклад, цукерки «Птичье молоко», «Ласточка», шоколад «Аленка», вафлі «Артек», горілка «Столичная», пиво «Жигулевское», плавлені сирки «Дружба», «Янтарь», сигарети «Прима», цигарки «Беломорканал » і т.п.».

Причини відмови російський уряд мотивував наступним чином: «Запропонована ініціатива обмежує права правовласників товарних знаків і не відповідає принципам розумної стабільності і послідовності правового регулювання не враховує норм міжнародного законодавства в сфері управління правами інтелектуальної власності». *(Як на мене, як раз норми міжнародного законодавства вона враховує. Г.А.)*

Експертною радою при президенті пропозицію сенаторів теж не було прийнято, але зовсім з інших причин: «Ухвалення законопроекту в викладеній редакції недоцільно, так як він чисто юридичними засобами намагається вирішити серйозну політико-правову проблему, що виникла ... більше 20 років тому і потребує серйозної правки». Тобто, проблема очевидно існує, але її рішення має носити більш системний і всеосяжний характер, щоб в процесі врегулювання не виникло нових колізій формального характеру». *(Як відомо: політика - це концентрована економіка. Г. А.)*

Смак, знайомий з дитинства, залишається найсильнішим маркетинговим прийомом виробників солодошів, а товарний знак - ефективним економічним інструментом. Це ще раз нагадує про те, що перерозподіл ринку кондитерської промисловості колишнього СРСР та інших галузей, ще не закінчений. Боротьба за колишні радянські товарні знаки до цих пір триває в багатьох

країнах СНД, на всіх фронтах (і в адміністративному і в судовому порядку). Важливим є те, що радянські товарні знаки використовувалися не тільки російськими підприємствами, а й підприємствами інших радянських республік.

Білорусь боротьбу за радянські товарні знаки (бренди) цукерок завершила ще в 2012 році. Тоді на стику інтересів "Спартака", "Комунарка" і знову-таки російських кондитерів опинилися відомі ще з часів СРСР цукерки "Аленка", "Красная шапочка" і "Мишка на Севере". Росіяни вимагали, щоб білоруські колеги або змінили ці назви, або зовсім припинили постачання таких цукерок в РФ. Були й пропозиції зовсім відібрати у білоруських фабрик право випускати ці цукерки. Рецептури виробництва цукерок білоруські фабрики зберегли, але змушені були поміняти назви. Так, щоб не втратити російський ринок, білоруські "Крабовые шийки" перетворилися в "Хеппі краб", "Барбарис" став "Барбарасиками", "Красная Шапочка" стала "Припевочка", "Мишка на поляне" став "Шутки от мишутки". Але втратити або змінити бренд - значить втратити споживача: нові назви нічого йому не говорять і не гарантують собою якість продукції. Тоді гомельська фабрика "Спартак" викупила право випускати шоколадні цукерки "Спартак" і продавати їх на ринку Росії у московського футбольного клубу "Спартак". Остаточо суперечки між білоруськими і російськими кондитерами вщухли лише в 2012 році. Тоді дві сторони конфлікту, нарешті, прийшли до рішення про те, що білоруські кондитерські підприємства, що випускають цукерки радянських брендів "Аленка", "Красная шапочка" і "Мишка на Севере", мають право продавати їх тільки на території Білорусі.

У Латвії також триває протистояння вітчизняних кондитерських фабрик і російських кондитерів з приводу прав на бренд цукерок "Мишка косолапый", які вироблялися ще за часів СРСР. Нещодавно Ризький окружний суд задовольнив позов кондитерської фабрики Laima щодо російських підприємств Krasniy Oktyabr і Russian Sweet щодо прав на бренд "Ведмедик клишоногий". Латвійська фабрика вимагала позбавити російські підприємства права на "Мишка косолапый" на території Латвії. Причина в тому, що Laima випускає продукт під назвою Lācītis ķerainītis, що перекладається на російську мову як "Мишка косолапый". Російські підприємства, в свою чергу, також пропонують на латвійському ринку цукерки під назвою "Мишка косолапый". Представники Laima стверджували, що така ситуація може ввести в оману покупців. Суд першої інстанції закінчився перемогою латвійських виробників [4].

Одна з найстаріших і найбільших російських кондитерських фабрик «Красный Октябрь», що входить до групи «Объединенные кондитеры» звернулася до суду з вимогою припинити використання зареєстрованого товарного знака «Мишка косолапый». Тобто, анулювати реєстрацію російськомовного позначення естонською мовою, що належить естонському кондитерському виробнику торгової марки «Mesikäpp», що перекладається як «Мишка косолапый». За часів СРСР на фабриці «Калев» - як і на багатьох інших кондитерських фабриках в будь-якому регіоні країни - виготовлялися

найбільш популярні сорти цукерок, в тому числі і «Мишка косолапый». Цукерки вироблялися за єдиною, затвердженою ГОСТ, рецептурою і мали єдиний впізнаваний дизайн упаковки («фантики»). Однак, сьогодні лише «Красный Октябрь» є правовласником товарного знака «Мишка косолапый» і тому ніяк не може погодитися з використанням своєї зареєстрованої назви цукерок прямим конкурентом, який імпортує свою продукцію в Росію. Ця обставина підштовхує до закріплення відповідних вимог на міжнародному рівні.

Водночас, варто звернути увагу на те, що багато відомих радянських найменувань вже не можуть стати товарними знаками з причини втрати розрізняльної здатності. Наприклад, позначення «Антигриппин» не було прив'язане до відповідного складу і конкретного виробника і стосувалося ліків, що виготовляються в аптеці. При розгляді декількох суперечок Роспатент зазначив, що це позначення увійшло до загального вжитку для позначення лікарського препарату від грипу і застуди і не має розрізняльної здатності. Хоча, кількома роками раніше Роспатент висловлював цілком протилежну думку про те, що воно має розрізняльну здатність.

З аналізу доктрини і практики, вбачаються такі варіанти вирішення проблеми радянських товарних знаків [5]: 1) визнання їх такими, що увійшли до загального вжитку і втратили розрізняльну здатність; 2) анулювання їх реєстрації як актів недобросовісної конкуренції; 3) націоналізація цих знаків; 4) їх переведення в режим колективних товарних знаків; 5) введення стосовно них права попереднього користування. Розглянемо коротко переваги і недоліки кожного з названих варіантів. **Визнання радянських товарних знаків, що увійшли до загального вжитку і є такими, що втратили розрізняльну здатність.** Цей спосіб вирішення проблеми не є оригінальним, оскільки в даний час його намагаються застосовувати підприємства, які тривалий час користувалися радянськими товарними знаками, але виявилися позбавленими такої можливості у зв'язку з набуттям виключних прав на подібні знаки окремими господарюючими суб'єктами.

Навіть якщо держава усвідомлює, що монополізація радянських товарних знаків окремими товаровиробниками є несправедливою, а також економічно невиправданою і, як наслідок, змінить свою політику в цьому питанні, ніхто з нинішніх правовласників радянських брендів добровільно не відмовиться від своїх монопольних прав на них. Боротьба за їх дискламацію (виведення з правової охорони) може тривати роками і обернеться значними витратами для всіх її учасників. Крім того, у разі дискламації радянських товарних знаків можливість їх використання з'явиться не лише у виробників, які в минулому випускали цю продукцію, а й у всіх зацікавлених в цьому осіб. Це неминуче призведе до зниження якості відповідних товарів і порушення прав споживачів.

Анулювання реєстрації радянських товарних знаків як актів недобросовісної конкуренції і / або зловживання правом. Цей варіант схожий з попереднім як за своїми пріоритетами (можливість

диференційованого підходу до різних радянських брендів і відсутність потреби в зміні чинного законодавства), так і за своїми недоліками (неминучість боротьби за анулювання кожного знака, потенційна небезпека зниження якості товарів, втрата відомих брендів). Розглянутий варіант відрізняється від попереднього механізмом своєї реалізації, оскільки питання про анулювання реєстрації радянських товарних знаків вирішується безпосередньо в суді. Іншим є і предмет доказування: якщо в першому випадку заявник повинен обґрунтувати, що радянський бренд, який зареєстрований як товарний знак, не володіє розрізняльною здатністю, оскільки увійшов до загального вжитку для позначення товарів певного виду, то в другому випадку необхідно довести, що монополізація виключного права на радянський бренд з боку одного з багатьох колишніх його користувачів є стосовно до них актом недобросовісної конкуренції або є зловживанням правом.

Націоналізація радянських товарних знаків. Проблема радянських товарних знаків може бути вирішена також шляхом їх націоналізації, тобто за допомогою набуття державою виключного права на їх використання. Цей варіант має ряд видимих переваг порівняно з анулюванням реєстрації товарних знаків. 1. Радянські товарні знаки не будуть втрачені і збережуться в якості цінного нематеріального активу. 2. Рішення про націоналізацію буде справедливим, оскільки своїм створенням і популярністю радянські бренди зобов'язані державі, що діяла через систему держпідприємств. Навпаки, їх нинішні правовласники набули права на популярні бренди не шляхом їх викупу у держави в ході приватизації, а практично задарма. 3. У разі комерціалізації прав держава могла б отримувати додаткові доходи за рахунок видачі ліцензій на використання радянських товарних знаків. 4. Націоналізація радянських товарних знаків зовсім не обов'язково має бути суцільною. Зокрема, такими, що не підлягають націоналізації можуть бути визнані ті товарні знаки, які переважно використовувалися за радянських часів їх нинішніми власниками прав. 5. При націоналізації радянських товарних знаків всі виробники однорідної продукції опиняться в рівних конкурентних умовах, а значить, ніхто з них не буде отримувати неправомірні переваги.

Так у Молдові діють Постанова Уряду Республіки Молдова № 852 від 16.08.2001 «Про порядок використання товарних знаків, що є державною власністю» і Постанова Уряду Республіки Молдова № 975 від 15.08.2016 «Про управління товарними знаками для алкогольної продукції, що є державною власністю». До переліку товарних знаків для алкогольної продукції, що є державною власністю, внесено 53 позначення. Це, зокрема, «Белый аист», «Черный аист», «Codru» і товарні знаки «Stolichnaya», «Посольская», «Extra», «Starorusskaia».

Переведення радянських брендів в режим колективних товарних знаків. Поряд зі звичайними товарними знаками, використовувати які можуть тільки їх правовласники і особи, які отримали дозвіл останніх, законодавству відомі так звані колективні товарні знаки, що зареєстровані на ім'я будь-якого

об'єднання і якими можуть на рівних користуватися всі особи, що входять до об'єднання. Прикладом успішної реалізації цієї ідеї є реєстрація в 1999 році колективного товарного знака «Прима», яким володіє асоціація «Табакпром», що випускає 90% усієї тютюнової продукції на російському ринку.

Проте в Україні ця пропозиція є мало здійсненою. Переведення радянських товарних знаків в режим колективних можливий лише за наявності доброї волі тих учасників ринку, які в даний час мають виключні права. Монополія на популярний товарний знак є потужним засобом в конкурентній боротьбі, тому важко очікувати, що нинішні правовласники добровільно відмовляться від своєї переваги. Оскільки йдеться про примусове позбавлення виключного права, тобто одного з прав власності, потрібне врегулювання, яке б передбачало справедливу компенсацію. Крім того, колективний товарний знак реєструється на ім'я об'єднання. Це означає, що конкуруючі один з одним господарюючі суб'єкти повинні домовитися і створити такі об'єднання (союзи, асоціації). Це також є проблематичним. Не дарма кажуть: два українці-три гетьмани.

Найбільш перспективним з урахуванням всіх факторів, а саме: реальності здійснення, фінансових витрат і можливості використання адміністративного ресурсу (в позитивному сенсі), представляється п'ятий з описаних варіантів, тобто введення права попереднього користування щодо радянських товарних знаків. Він може бути реалізований в найкоротші терміни і всупереч опору нинішніх власників радянських товарних знаків, які бажали б і далі зберегти за собою всі переваги монопольного володіння брендами. Визнання таких реєстрацій актами недобросовісної конкуренції / зловживанням правом. Безумовно, це шлях виснажливої судової боротьби з приводу кожного радянського товарного знака окремо, яка буде вестися з перемінним успіхом.

В останні роки в Україні намітилась тенденція до визнання знака добре відомим з метою отримання «несправедливої переваги». До таких реєстрацій, на думку автора, можна віднести «Валідол», «Корвалол», «Аллохол», «Гематоген», «Діазолін», «ВИА Гра» (імітація і транслітерація добре відомої торгової марки «Віагра®» американської фармацевтичної компанії «Пфайзер»). Адже відомо, що лікарський препарат «Валідол» вперше був випущений ще в 1897 р. франкфуртською фірмою «Ціммер і Ко», «Корвалол» (випускався в СРСР, починаючи з 1960-х років). Лікарський засіб «Аллохол» було винайдено і вперше виготовлено ще в СРСР; авторами є група вчених під керівництвом Н.Г. Беленького (1908-1997). У 1967 р. «Аллохол» було дозволено до застосування в медичній практиці і випуску в промисловості. З цього моменту активно застосовується в медицині, що підтверджується нормативними правовими актами СРСР, медичними посібниками і довідниками, виробництво лікарського засобу з торговим найменуванням «Аллохол» безліччю виробників на території колишніх держав СРСР. Гематоген, як лікарський засіб, застосовувався ще з 19 століття. Першим препаратом, який отримав назву «гематоген», був «гематоген Гоммеля»

(Hämatogen des Dr. Hommel), що вперше був випущений у Швейцарії в 1890 р. Власний «Гематоген» в СРСР почали виробляти після 1917 року. Силденафіл під торговою маркою «Віагра®» фармацевтичної фірми «Пфайзер» є одним з найвідоміших лікарських засобів у світі. "Віагра" вийшла на ринок в 1998 році, в результаті досліджень, що коштували фірмі 2,5 млрд. доларів. Фармаколог Роберт Ферчготт (Robert Furchgott), дослідження якого привели до створення препаратів від імпотенції, таких як "Віагра", є Нобелівським лауреатом.

Закріплення монопольного права на ці товарні знаки за одним з підприємств та надання їм в подальшому статусу добре відомих зачіпає законні інтереси інших виробників, обмежує їм доступ на ринок, позбавляючи можливості випускати найбільш ходові товари.

Зарубіжна судова практика має багатий досвід розгляду подібних справ «про незаконне привласнення». Доктрина незаконного привласнення (misappropriation doctrine) популярно пояснюється так: «Забороняється збирати той урожай, який ти не сів». Вперше вона була застосована Верховним судом США ще в 1918 році.

Спосіб вирішення таких спорів підказує і Стаття 6^{quinquie} Паризької конвенції з охорони промислової власності: «В. Товарні знаки... можуть бути відхилені при реєстрації чи визнанні недійсними лише в таких випадках: 2... або таких, що стали загальноновживаними у повсякденній мові чи у добросовісних та усталених торговельних практиках країни, де виклопотується охорона» [6].

Водночас, підсумовуючи, варто зазначити, що радянські товарні знаки є суспільним надбанням у зв'язку з їх багаторічним використанням багатьма підприємствами колишнього СРСР. Монополізація таких позначень шляхом закріплення виключного права на одного виробника суперечить суспільним інтересам, є проявом недобросовісної конкуренції, яка прямо заборонена ст.42 Конституції України. Радянськими товарними знаками вправі безкоштовно користуватися будь-які особи за умови дотримання вимог щодо якості товарів, які випускаються під такими знаками, регламентованих відповідними стандартами і технічними умовами..

Список використаної літератури:

1. Андрощук Г.А. «Барбарис» - уже общеизвестный товарный знак!? Что дальше? //Интеллектуальна власність в Україні. – 2012 .- №10.- С.45-52.
2. Геннадий Андрощук Кому принадлежит Прима. URL: https://zn.ua/ECONOMICS/komu_prinadlezhit_prima.html
3. Сенаторы вмешались в "шоколадную" войну "Приморского кондитера". URL: <https://primamedia.ru/news/309897/>
4. Латвия борется за "Мишку косолапого" URL: <http://www.konditerprom.ru/articles/11554>
5. Сергеев А.П. Битва за советские товарные знаки продолжается. Есть ли выход? URL:

[:file:///C:/Users/Home/Desktop/%D0%9C%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96/1373289249.pdf](file:///C:/Users/Home/Desktop/%D0%9C%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96/1373289249.pdf)

6. Боденгаузен Г. Паризька конвенція з охорони промислової власності. Коментар пер. з англ., передм. та наук. ред.. Г.О.Андрощука - К.:Парлам. вид-во, 2018.- 264 с.

НЕТРАДИЦІЙНІ СПОСОБИ ОТРИМАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Безносюк Т.Є., Пугач І.О.

курсанти навчального взводу ПМПФ-16-3

Науковий керівник: Амеліна А.С.

професор кафедри фінансових розслідувань

Університет державної фіскальної служби України

На сьогоднішній день Україна не має такої змоги користування нетрадиційними засобами доказування, а все тому, що відсутня правова регламентація для можливості їх застосування у кримінальних провадженнях. Вже існує досить велика кількість розробок нових нетрадиційних засобів доказування, що пояснюється тенденціями злочинності, повторенням вже відомих злочинів і появою нових видів та способів їх вчинення. У багатьох провідних країнах вже досить інтенсивно визнають та використовують нетрадиційні засоби доказування.

Проблема допустимості доказів, отриманих шляхом використання певних видів нетрадиційних засобів доказування, досліджувалась деякими вітчизняними науковцями: В. Ю. Калугіним, Т. В. Авер'яною, В. Ю. Шепітьком, В. О. Коноваловою, К. В. Беляєвою, О. А. Борідько, С. Г. Качуріним, С. О. Книженко, О. В. Лускатовим, Є. І. Макаренком. Проте зазначені питання і досі залишаються актуальними для обговорень, дослідження шляхів їх вирішення тривають, що й зумовлює необхідність їх подальшої розробки. Інститут доказування у кримінальному провадженні справедливо вважають одним із найважливіших.

О. С. Калугін зазначає якщо традиційним способам доказування в працях вчених приділяється багато уваги, то питання нетрадиційних, навпаки, майже не досліджені, принаймні у вітчизняній науковій спільноті. Варто зазначити, що в криміналістиці поняття «нетрадиційні методи розслідування» з'явилося в кінці 80-х років минулого століття. Під такими методами розуміють прийоми та засоби, які використовуються лише для вираження одиничних ситуацій з метою розслідування злочину [1, с. 197].

Приділяючи увагу сучасному рівню розвитку науки, то можна більш детально розтлумачити дане поняття як знання і методи, які спираються на

дослідження природничих, технічних та суспільних наук, які не є традиційно визнаними та загальновідомими, але вони можуть стати ефективними та навіть перспективними засобами отримання інформації, яка може мати важливе значення для кримінального провадження.

Варто звернути увагу на позитивне ставлення практичних працівників до використання нетрадиційних засобів у кримінальному провадженні, яке зумовлено розумінням того, що будь-яка криміналістично значима інформація може наштовхнути на пошуки слідів, встановлення особи злочинця та обставин події. Та до тих пір доки цей прийом не буде прийнято практикою як робочий та постійний, його використання можливе лише для вирішення певних одиничних слідчих ситуацій з метою розслідування кримінального правопорушення.

Якщо проаналізувати праці С. О. Книженко то можна побачити, що загальними умовами використання нетрадиційних методів є: 1) недостатність інформації, зібраної під час проведення досудового розслідування для розкриття кримінального правопорушення; 2) залучення відповідних фахівців; 3) неупередженість використання таких методів; 4) відомості, отримані нетрадиційними методами розслідування злочинів не можуть бути визнані доказами у кримінальному провадженні, а виступають лише як орієнтуюча інформація [2, с. 374].

О. Р. Росинська зазначає, що початок використання практично будь-якого нового нетрадиційного методу в криміналістиці та судовій експертизі, як правило, викликає сумніви щодо його наукового обґрунтування, і противники будують свої заперечення на явних помилках його використання [4, с. 121].

Окрему увагу необхідно приділити таким нетрадиційним засобам доказування, які інтенсивно розпочали входити у практику застосування у ході розслідування кримінальних правопорушень, а саме, поліграфу, який є методом інструментальної діагностики емоційного напруження людини. Поліграф являє собою пристрій, який призначений для одночасної реєстрації кількох фізіологічних процесів (дихання, температура тіла, тиск, біотопи мозку, частота серцебиття тощо) на слова-подразники. В деяких зарубіжних країнах (наприклад, США, Германія, Франція) він використовується задля розуміння того, коли особа говорить неправду. В Україні послуги по детекції брехні почали надавати з 1998 р.

Досить важливим нетрадиційним засобом доказування, який використовується у деяких зарубіжних країнах, є гіпноз. Це короткочасний стан уваги на певному предметі за повного ігнорування всього іншого, котрий викликається сторонньою людиною, в якому навіть можуть неочікувано виникати феномени (зміни підсвідомості та пам'яті) та у відповідь на об'єкт концентрації – голос гіпнолога, з'являються реакції, які не були притаманні в звичайному стані особи.

Необхідно зазначити, що закордоном гіпноз застосовують доволі часто, зокрема, його було використано в низці гучних справ. Так, наприклад, у частині

допиту Альберта Десалво, відомого як Бостонський душитель, під гіпнозом він описав вбивство Евелін Корбін, пригадавши подробиці, в тому числі стосовно її здоров'я, які вона називала при розмові з ним. Гіпноз дав поштовх і розслідуванню по справі Теодора Банді, визнаного винним у вбивстві більш ніж 30 жінок. Свідок Ніта Нері, яка бачила вбивцю, проте не встигла його роздивитись, у стані гіпнозу безпомилково вказала на його фото серед багатьох інших осіб [3, с. 143].

Ще одним не зовсім традиційним засобом доказування, на якому необхідно окремо зупинитися, є одорологія, яка являє собою певну систему науково розроблених засобів виявлення, вилучення, збереження та дослідження слідів запаху з метою подальшого їх використання для вирішення завдань кримінального провадження. Вона заснована на генетично зумовленій індивідуальності запаху людини. Виокремлюють кінологічну та інструментальну одорологію. В кінологічній як аналізатор пахучих речовин використовується орган нюху службового собаки, який робить вибірку людей за пробами їх пахучих речовин з повітря приміщень, де вони перебували хоча б 10-15 хвилин. Для надійної одорологічної вибірки достатньо декількох десятків кубічних міліметрів повітря з молекулами пахучих речовин, які взяті з людини або пахучого сліду.

Очевидно, що основною проблемою використання нетрадиційних засобів доказування та визнання доказів, отриманих за їх допомогою, допустимими, залишається відсутність законодавчо закріпленого механізму або принаймні хоч якоїсь вказівки на можливість їх застосування у кримінальному провадженні.

Отже, можна зробити висновок, що використання певного нетрадиційного засобу при збиранні доказів задежить від наукових обґрунтувань. Отримана інформація не зможе мати процесуальної доказової перспективи поки не буде підтверджено її достовірність.

Нетрадиційні засоби збирання доказів, які впровадженні у зарубіжній практиці вражають своїми результатами, тому ми гадаємо, що це є досить цінно. На нашу думку необхідністю є встановлення можливості їх застосування у випадку використання всіх методів доказування у кримінальних провадженнях, які є традиційними. Зрозумілим є те, що закріпити в законі дозвіл на використання всіх нетрадиційних засобів доказування неможливо. Наука не стоїть на місці і в будь-який день можуть з'являтися нові теорії, види, але встановити загальний порядок, що надасть можливість використання окремих засобів доказування, є необхідним.

Список використаної літератури

1. Калугін В. Ю. Нетрадиційні спеціальні знання як засоби отримання значимої для розслідування інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 196-199.

2. Книженко С. О., Сергеева С. М. Актуальні питання використання нетрадиційних методів розслідування злочинів. *Форум права*. 2011. № 4. С. 372-375.

3. Беляєва К. В. Нетрадиційні методи розслідування злочинів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 3. С. 142-146.

4. Борідько О. А., Оржинська І. Є. Перспективи розвитку нетрадиційних методів у криміналістиці. *Криміналістичний вісник*. 20.2013. С.119-122.

ІННОВАЦІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ В ТРЕТЬОМУ ТИСЯЧОЛІТТІ

Біленчук П.Д.

Київський університет права НАН України, професор кафедри кримінального права та процесу, кандидат юридичних наук, доцент

Малій М. І.

ТОВ «АЮР-КОНСАЛТИНГ», директор

Українська криміналістична наукова школа характеризується проведенням інноваційних дослідно-конструкторських робіт. Зокрема, науковці кафедри кримінального права і процесу КУП НАН України спільно з іншими освітніми установами (НАВС, НАУ) та фахівцями практичних установ (ДНДЕКЦ МВС України, ТОВ «АЮР-КОНСАЛТИНГ», ІФЄЄ) отримують патенти, свідоцтва про реєстрацію авторських прав на твори і інші розробки. Останнім часом розроблено електронні інформаційно-довідкові програми «Робоче місце слідчого», «Робоче місце експерта-вибухотехніка» та створені освітньо-навчальні дослідницькі комплекси: музей криміналістики імені Ганса Гросса; музей електронного інтелекту, електронного судочинства і кібербезпеки; музей контрафактної продукції і електронного промислового шпигунства та інші.

Уперше в Україні криміналістами кафедри розроблено науковий комплекс таких новітніх криміналістичних засобів, методів і технологій як: 1) слідчо-оперативний одорологічний чемодан для виявлення і фіксації запахових слідів; 2) лінійку криміналістичну топографічну для процесуальної фіксації доказової інформації в процесі проведення слідчих дій; 3) комплект засобів для дослідження психофізіологічних особливостей особи в процесі професійної роботи з кадрами, а також при здійсненні слідчо-оперативних дій та операцій; 4) складний метричний квадрат для двох і трьохвимірною документування відомостей в процесі досудового розслідування; 5) комплект науково-технічних засобів інспектора поліції; 6) отримано патент на промисловий зразок – трафаретна лінійка слідчого «Лінійка-С» для складання протоколів слідчих (розшукових) дій; 7) інтерактивну методику V-3 «Юлій Цезар» для проведення

креативних занять та майстер-класів в навчальному процесі; 8) програмний продукт «Мультимедійний підручник «Криміналістика» для проведення інтерактивних лекційних, семінарських і практичних занять; 9) автоматизовану систему багатовекторного дослідження особистості – АСБДО-ММР1 для психофізіологічної діагностики і прогнозування поведінки людини як в типових, так і екстремальних ситуаціях; 10) комп'ютерну програму «Автоматизована система кримінального провадження – АСКП» для автоматизації досудового розслідування окремих видів злочинів на всіх етапах слідчої діяльності.

В даний час особлива увага приділяється новітнім ідеям пов'язаним з можливостями впровадження електронного судочинства і електронного кримінального провадження на основі використання узагальненого досвіду європейських країн, яка здійснюється за сприяння Комітету електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності НААУ [1].

Успішно виконуючи завдання підготовки кадрів вищої кваліфікації, наукова школа криміналістів наполегливо, цілеспрямовано і натхненно здійснює дослідження актуальних питань з запобігання та протидії новим видам і формам злочинності. Особливо цікавими і актуальними для дослідження є сьогодні питання, які пов'язані, по-перше, з формуванням нової галузі криміналістичних знань – комп'ютерної (електронної) криміналістики; по-друге, з необхідністю створення загальнодержавної системи кібернетичної безпеки критичної інфраструктури країни для протидії кіберзагрозам, кібератакам, кіберзлочинам, кібершахрайству, кібершпигунству і кібертероризму; по-третє, з важливістю удосконалення діяльності потужних кіберполіцейських і кібервійськових структур; в-четвертих, значимістю підготовки кіберполіцейських, кіберкриміналістів, кібердетективів, кіберпрокурорів, кіберекспертів, кіберсуддів, кіберадвокатів, які зможуть забезпечити розслідування злочинів в сучасному віртуальному кіберпросторі [2], в-п'ятих, реальними потребами експертної, слідчої і судової практики в розробці методик розслідування злочинів, які скоюються в світовому космічному просторі, а також кіберзлочинів, які скоюються з використанням новітніх засобів, методів і технологій електронного інтелекту [3].

Очевидно, що якісною ознакою, рисою професійної «зрілості» криміналістичної наукової школи є підготовка і видання в 1997 році першого в незалежній Україні підручника «Криміналістика» українською мовою. Здобутками на цій ниві є такі підручники: «Специализированный курс криминалистики» (1987), «Криміналістика» (1997, 1998, 2001, 2008, 2013, 2014, 2015, 2020) та електронні мультимедійні підручники «Криміналістика» (2008, 2016).

В наш час коли людство переживає бурхливий розвиток електронної цивілізації вчені-криміналісти працюють над розробкою новітніх тем, пов'язаних з формуванням концептуальних засад загальнодержавної системи кібернетичної безпеки критичної інфраструктури та аерокосмічної

кібербезпеки. Досліджуються новітні засоби і методи протидії кіберзагрозам, кібератакам, кіберзлочинам, кібершпигунству, кібершахрайству та кібертероризму [4]. Особливо цікавими і надзвичайно актуальними є наукові розробки в галузі запобігання та протидії аерокосмічній та електронній кіберзлочинності [5], які сьогодні є актуальними, новими та затребуваними слідчою, експертною і судовою практикою [6].

Всебічно аналізуючи витoki та основні історіографічні віхи становлення і розвитку криміналістичної науки в Україні Юлія Черноус справедливо зазначає, що вагомий внесок у розвиток і становлення науки криміналістики зробили вчені-криміналісти, які реально і творили історію науки криміналістики. Фактично вони своєю натхненною працею, особистим прикладом та досвідом, мудрим керівництвом – забезпечили досягнення заслужених освітніх і наукових висот цієї галузі знань [7].

Слід особливо підкреслити також і про партнерські відносини з криміналістичними центрами світу. Наукова криміналістична школа кафедри активно розвиває міжнародну співпрацю з навчальними закладами і практичними установами Великої Британії, Білорусі, Німеччини, Канади, США, Польщі, Молдови, Латвії, Іспанії, Чехії, Узбекистану, Татарстану, Австрії, Угорщини та інших країн світу [8]. Цікавий досвід кафедри накопичений у співпраці з ФБР США, Академією ФБР США, NIPS, Міжнародним центром запобігання і протидії організованим злочинності і корупції (Вашингтон) та іншими криміналістичними та правничими дослідницькими установами США [9].

Список використаної літератури:

1. Біленчук П.Д., Малій М.І. Електронне кримінальне провадження. Пріоритетні напрями цивілізаційного розвитку та можливості імплементації в Україні.//Юридичний Вісник України, 2019.№42-43.с.20-21.
2. Біленчук П., Малій М. Кіберсвіт у новому тисячолітті. Хто вони: кіберзлочинці, кібершахраї, кібертерористи?//Юридичний Вісник України, 2019.-№39.-с.14-15.
3. Біленчук П., Малій М. Космічна й електронна кіберзлочинність: загрози і виклики нового тисячоліття//(Ч.2)Юридичний Вісник України, 2019. - № 41. – с. 14.
4. П.Д. Біленчук, М.І. Малій. Актуальні питання комп'ютерної криміналістики і кібербезпеки в новому тисячолітті.К.:НАВС,2019.с.58-61.
5. Малій М.І. Міжнародні організації з протидії космічній кіберзлочинності./АЕРО-2019. Повітряне і космічне право. [Матеріали Всеукраїнської конференції молодих учених і студентів, м. Київ, Національний авіаційний університет, 21 листопада 2019 р.] Том.1.-Тернопіль: Вектор.-294с. с.216-218.

6. Біленчук П., Малій М. Космічна й електронна кіберзлочинність: загрози і виклики нового тисячоліття// Юридичний Вісник України, 2019, -№ 40. – с. 14-15.
7. Ю.М. Черноус. Роль особистості в становленні і розвитку кафедри криміналістики і судової медицини. К.: НАВС, 2019.-с.248-252.
8. Біленчук П., Малій М. Актуальні питання криміналістики. Флагман криміналістичної науки України: минуле, сьогодення, пріоритети цивілізаційного розвитку. Юридичний Вісник України, 2020. №5. с.12-13.
9. Біленчук П., Малій М. Космічне партнерство України і США: Міжнародна правнича дипломатія в дії//Юридичний Вісник України, 2019.- №45.-с.12-13.

СУДОВЕ ЕКСПЕРТОЗНАВСТВО: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Біленчук П.Д.

Київський університет права НАН України, професор кафедри кримінального права та процесу, кандидат юридичних наук, доцент

Семаков Г.С.

Київський університет права НАН України, професор кафедри кримінального права та процесу, кандидат юридичних наук, доцент

Судова експертологія – це вчення про загальні теоретичні і методологічні проблеми судової експертизи, тобто виділення з її предмету того загального, що об'єднує методологічно і методично всі види судових експертиз і не є предметом інших наук (Р. С. Белкін, М. В. Салтевський, Н. І. Клименко, Г. О. Стрілець, М. Г. Щербаківський) Конкретний зміст предмету судового експертознавства, судової експертології, загальні принципи, завдання, методи і засоби поки що в криміналістиці тільки зазначені і потребують наукового розроблення. Водночас, судове експертознавство, теорія судової експертизи, судова експертологія повинні розвиватися в рамках як загальної теорії науки криміналістики, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики, методики розслідування окремих видів злочинів, так і в системі базових галузей експертних досліджень. [1; 2; 3]

Експертиза – це форма застосування спеціальних знань (М. П. Яблоков). Судова експертиза – це процесуальна, законодавчо визначена форма дослідження джерел доказової інформації. Судова експертиза – це слідча дія з організації та тактики використання спеціальних знань з метою здобуття доказової інформації методами наукового дослідження, яка виконується за дорученням слідчих і судових органів і відображається у висновку експерта. Судова експертиза – це процесуальна діяльність слідчого і водночас метод

пізнання, який оснований на застосуванні спеціальних знань з метою розслідування злочинів (ст. 242 – 245 КПК України). На думку М. П. Яблокова спеціальні знання можуть застосовуватися різними шляхам:

- безпосередньо слідчим і судом, які здійснюють розслідування та розглядають матеріали кримінального провадження;
- одержанням довідок і консультацій у спеціаліста;
- залученням спеціаліста до участі в слідчій чи судовій дії;
- проведенням ревізії;
- проведенням експертизи.

Роль експертизи в розслідуванні злочинів полягає в тому, що вона:

- забезпечує здобуття нових доказів ;
- дозволяє вводити до процесу доказування фактичні данні, які для органолептичного сприйняття та дослідження недоступні ;
- надає можливість перевіряти достовірність фактів, встановлених органолептичними засобами;
- дозволяє за матеріальними відображеннями вирішувати проблему ототожнення людей та речей.

У практиці експертних установ України зараз визнана така класифікація судових експертиз:

1) криміналістична – почеркознавча, авторознавча, техніко-криміналістичного дослідження документів, трасологічна, судово-балістична, експертиза з метою ідентифікації особи за ознаками зовнішності, фототехнічна та експертиза холодної зброї;

2) планово-економічно експертиза – судово-бухгалтерська та планово-економічна ;

3) товарознавча;

4) технічна експертиза – загального характеру, пожежно-технічна, будівельно-технічна, агротехнічна, судово-автохнічна;

5) технологічна експертиза;

6) експертиза матеріалів і речовин – експертиза наркотичних речовин, експертиза матеріалів і сплавів, експертиза фарб і лаків, експертиза паливно-мастильних матеріалів, експертиза волокон, експертиза скла та кераміки, експертиза пластмас і полімерів;

7) фармацевтична та фармакологічна експертиза;

8) експертиза харчових продуктів;

9) ґрунтознавча експертиза;

10) біологічна експертиза;

11) ветеринарна експертиза;

12) екологічна експертиза;

13) психіатрична експертиза;

14) психолічна експертиза;

15) експертиза отруйних речовин;

16) судово-медична експертиза;

17) інші судові експертизи, що розвиваються (фоноскопична, комп'ютерно-технічна, електроакустична, фонетична, органолептико-одорологічна, іхтіологічна тощо).[4; 5]

Судові експертизи проводяться в спеціальних установах, а також за їх межами спеціалістами, яких відбирає слідчий. В Україні існують сім головних експертних установ в системі Міністерства юстиції України: Київський науково-дослідний інститут судових експертиз, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. засл. діяча науки Бокаріуса, Одеський, Донецький, Дніпропетровський, Кримський і Львівський науково-дослідні інститути судових експертиз. Вони знаходяться у правовому і методологічному підпорядкуванні Міністерства юстиції України.

Інститути та їх фіали проводять майже всі види експертиз (криміналістичні експертизи, судово-хімічні, біологічні, судово-автотехнічні, матеріалів і речовин, ґрунтознавчі та деякі інші).

Міністерство внутрішніх справ України має свою мережу експертних установ у державі (в центрі і кожній області). У Центральному апараті МВС України існує Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр (ДНДЕКЦ), а при УМВС України в областях – науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (НДЕКЦ), а в містах і районах – відділення, групи і експерти. ДНДЕКЦ та НДЕКЦ проводять криміналістичні та майже всі інші види експертиз, а районні експерти – тільки окремі види криміналістичних експертиз. Головне їхнє завдання – надати допомогу органам досудового слідства під час збирання доказів (огляду міста події).

Економічні експертизи проводяться в обласних бюро бухгалтерських експертиз. Судово-медичні – в Українському бюро судових експертиз. Судово-медичні – в Українському бюро судових експертиз та обласних бюро, які, як правило, працюють на основі кафедр судової медицини медичних університетів, академій та інститутів. Товарознавчі експертизи проводяться в бюро товарних експертиз. Психіатричні експертизи проводяться амбулаторно в лікувальних установах і стаціонарно- в спеціальних психіатричних лікарнях.

Відомо, що в Україні сьогодні приділяється особлива увага розвитку наукових досліджень у галузі експертознавства: судової експертології і судової експертизи.

Аналіз наукових та дисертаційних досліджень проведений А. В. Іщенко (1938-1992), В. О. Камахою, Н. І. Клименко, Г. О. Стрілець свідчить, що дослідженням проблем судової експертизи в Україні займається велика плеяда вчених криміналістів (В. Ф. Березін, П. Д. Біленчук, С. М. Вул, Л. М. Головченко, В. Г. Грузкова, Б. М. Єрмоленко, Ю. Ф. Жаріков, А. В. Золотарь, А. В. Кінзер, Б. Р. Киричинський, Н. І. Клименко, В. В. Ковальва, В. П. Колонюк, А. М. Компанієць, І. М. Можар, Г. М. Надгорний, С. Д. Павленко, В. М. Палій, М. В. Салтевський, А. І. Сапожников, М. Я. Сегай, С. І. Тихенко, А. М. Ткачук, Т. М. Федоренко, А. О. Фокіна, В. Г. Хахановський, С. А. Ципенюк,

В. Ю. Шепітько, М. Г. Щербаківський, М. М. Шульга, Ю. В. Ящуринський та багато інших дослідників). [6; 7]

Так, наприклад, опублікована монографія А. В. Іщенка «Проблеми розвитку наукових досліджень у галузі судової експертизи» (1995), присвячена комплексному аналізу дисертаційних досліджень із судової експертизи, які були проведені більш як за півстолітній період (1938-1992). Це - практично перша праця в Україні, яка дозволяє системно визначити основні напрями розроблення проблем судової експертизи та впровадження їх результатів у практику. У сучасних дослідженнях вчених криміналістів у галузі експертознавства значна увага приділяється особливостям організації та планування наукових експертних досліджень, поліпшенню використання наукових досягнень у експертній діяльності, слідчій та судовій практиці, підготовці та перепідготовці експертів.

За останні роки в практиці судових та правоохоронних органів щодо використання даних різних галузей природничо-технічних наук при розслідуванні злочинів накопичений значний позитивний досвід. Сьогодні створено новий структурний підрозділ у системі експертно-криміналістичної служби МВС України — Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр, у якому організовано проведення не лише традиційних, але і нових видів експертиз. Розширюється мережа і активно розвиваються експертні дослідження в системі Міністерства юстиції України, СБУ, МО України.

За останні роки збільшився чисельно і якісно кадровий склад експертів-криміналістів органів Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України. При Національній академії внутрішніх справ України відкрито слідчо-криміналістичний факультет (Навчально-науковий інститут підготовки слідчих і криміналістів) по підготовці кадрів експертів-криміналістів для органів внутрішніх справ, діє факультет підвищення кваліфікації експертів-криміналістів. Створено експертну спеціалізацію в Національній юридичній академії ім. Я. Мудрого, на кафедрах криміналістики Київського національного університету імені Тарса Шевченка, Національної академії внутрішніх справ, Харківського, Університету внутрішніх справ України, Донецького інституту внутрішніх справ та інших ВУЗів ведуться цікаві наукові розробки в галузі криміналістичної діагностики і прогностики, криміналістичної інформатики, криміналістичної комп'ютерної психофізіологічної діагностики людини, сучасні інформаційних технологій з метою автоматизації експертних досліджень, криміналістичної одорології, криміналістичної голографії криміналістичної дерматогліфіки, застосування мікроскопії, радіоактивних ізотопів, дослідження в інфрачервоних пучках, вивчаються питання застосування лазерів у криміналістиці. Ведуться розробки щодо впровадження в практику сучасних електромагнітних, радіоскопічних, голографічних і теплових методів для вирішення низки пошукових криміналістичних завдань.

Завершено цікаві наукові дослідження в галузі психологічної експертизи, одорологічної експертизи, експертизи голосу людини, експертизи звукового середовища, експертизи різноманітних джерел звуку, експертизи звуку та відеозаписуючих об'єктів. На черзі стоять актуальні проблеми експертизи комп'ютерних систем; експертизи комп'ютерних банків даних; авторознавчої експертизи в плані розширення їхніх можливостей; експертизи поліграфічної продукції, виготовленої на сучасних комп'ютерних комплексах; експертизи слідів зубів людини; експертизи слідів механізмів, пристроїв та обладнання; портретної експертизи; експертизи паперових вітчизняних та іноземних грошових знаків; експертизи цінних паперів; експертизи об'єктів рослинного походження; ґрунтознавчої експертизи; екологічної експертизи; експертизи індивідуальної приналежності крові та виділень людини методом генотипоскопії; товарознавчої експертизи автотранспортних засобів; електротехнічної експертизи; експертизи вибухових пристроїв, вибухових речовин, продуктів вибуху, фрагментів вибухових пристроїв, динаміки вибуху; комп'ютерно-технічної експертизи; експертизи магнітних носіїв, пристроїв для запису звуку та зображення, слідів звуко-та відеозаписуючих пристроїв; мистецтвознавчої експертизи; експертизи у сфері інтелектуальної власності; соціолінгвістичної експертизи та багато інших. Подальше удосконалення судової експертизи неможливе без законодавчої роботи, яка сьогодні інтенсивно ведеться в Україні. Важливою є координація діяльності та об'єднання зусиль усіх експертних установ держави щодо оптимального використання інтелектуальної (експертних кадрів) та інструментальної ресурсної бази, маючи на меті найбільш повне і дійове задоволення потреб слідчої та судової практики в проведенні експертних досліджень.

Список використаної літератури:

1. Біленчук П. Д., Курко М. Н., Стахівський С. М. Проведення судових експертиз. – К., 1995. - 64с
2. Гончаренко В. И. Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве (методологические вопросы) / В. И. Гончаренко. – К.: Вища школа, 1980. – 160 с.
3. Коченов М. М. Судебно-психологическая экспертиза // Судебные экспертизы / [отв. ред. Н. А. Селиванов]. – изд. 2-ге, доп. – М., 1989.- 208с.
4. Норм В. Т. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе: Учеб. пособие / В. Т. Норм, М. В. Костицкий. – К.: Вища школа, 1985. – 54с
5. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин. – М.: БЕК, 1997. – 342с.
6. Експертизи в судовій практиці/ За ред. В. Г. Гончаренка. – К.: ЮрІмкомІнтер, 2010. – 400с.
7. Клименко Н. І. Судова експертологія: курс лекцій / Н. І. Клименко.- К.: ІнЮре, 2007. – 528 с.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Богославська М.О.

Офіс Генерального прокурора, головний спеціаліст Департаменту нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту, кандидат юридичних наук

Звернення до судової лінгвістичної експертизи має нормативно-правову основу, затверджену наказом Мін'юсту № 301/5 від 03.03.2015, що узаконив проведення лінгвістичної експертизи. Наскільки різноманітним може бути коло правових обставин, які вимагають для свого рішення проведення саме лінгвістичних експертиз, настільки складний і суперечливий предмет лінгвістичного дослідження. В кінцевому підсумку результати лінгвістичної експертизи являють собою доказову базу, тобто факти, що мають пряме відношення до висновків процесуальних рішень у кримінальних, цивільних, господарчих, адміністративних та інших справах.

Як стверджує Т.Будко, «паралельно із судово-лінгвістичною експертизою, віднесеною до криміналістичних видів експертиз, існує несудова лінгвістична експертиза з позицій прийнятої класифікації судових експертиз (іноді її називають – науковою), виконавці якої вирішують ті ж самі питання, що й судові експерти». Саме «лінія розмежування між судово-лінгвістичною експертизою та несудовою (науковою) лінгвістичною експертизою, прокладена наявністю/відсутністю спеціальної підготовки в експерта» [1, с.309].

Разом з тим загальна теорія судової експертизи, яка сформувалася в правовій науці, заснована на єдності інтегрованої природи всіх родів і видів судових експертиз, в тому числі лінгвістичної експертизи. У зміст цієї теорії входять узагальнені уявлення про завдання і об'єкти судової експертизи, суб'єкти судово-експертної діяльності; приватні судово-експертні теорії і вчення, основи методології експертних досліджень, класифікація судових експертиз та окремих експертних методик, інформатизація і комп'ютеризація судово-експертної діяльності.

Так, наприклад, сучасними об'єктами лінгвістичної експертизи є різні інформаційні носії, найчастіше це: газети, журнали, електронні публікації; виступи у ЗМІ; відео та аудіо записи; рекламні повідомлення, листівки, банери, білборди; письмові виступи, заяви, звернення; усні висловлювання та розмови; продукти інтернет-комунікацій (форуми, блоги, соціальні мережи); текстові документи; та інші продукти мовленнєвої діяльності зафіксовані на електронному носії.

Безумовно, результат лінгвістичної експертизи - це текст, основна частина якого будується в вигляді відповіді на запити суду або сторони інформаційного спору і містить висновки щодо спірних виразами

конфліктогенного тексту або по тексту в цілому. Судово-лінгвістична експертиза допомагає встановити факти, обставини за допомогою аналізу продуктів мовленнєвої діяльності. Головне завдання експерта, це дослідження тексту і його трактування. До продуктів мовленнєвої діяльності відносяться слова або тексти, група текстів, представлені в письмовій формі, а також усні тексти, зафіксовані у відео або аудіо записах.

Підтримуємо думку Т.Будко щодо причини масового провадження і використання несудових (наукових) лінгвістичних експертиз та лінгвістичних досліджень, які виконуються несудовими експертами. А саме: «судово-лінгвістична експертиза насправді за своєю природою не є криміналістичною (як це зазначено у Інструкції), вона просто, окрім базових лінгвістичних знань, увібрала в себе теоретичні та методологічні знання криміналістики та судової експертології, підпорядкувавши весь комплекс наявних знань, методів дослідженню специфічних об'єктів і вирішенню специфічних питань» [1, с.310].

Тому й характерне розширення кола сучасних завдань лінгвістичної експертизи. Все частіше вони призначаються при встановленні: 1) обставин щодо пониження честі, гідності та ділової репутації; 2) обставин щодо порушення авторських прав (плагіатом); 3) для встановлення смислового змісту текстового документа; 4) для виявлення завуальованої інформації в усних розмовах і письмових текстах; 5) при встановленні обставин, пов'язаних з загрозою або вимаганням, закликом до певних дій; 6) в інших ситуаціях, де потрібні спеціалізовані знання лінгвіста. Завданням лінгвістичної експертизи є: 1) дослідження слоганів, девізів, текстів реклами, найменування фірм на їх схожість; 2) виявлення у тексті смислової спрямованості, наявності експресивних та емоційних навантажень; 3) обґрунтування специфіки використаних стилістичних засобів і прийомів; 4) тлумачення словосполучень, слів, фразеологізмів; 5) відмежувати основного та додаткового значення у тексті; 6) з'ясування питань, які виникають у правозастосуванні через потенційну множинність інтерпретацій повідомлення, у тих випадках, коли відмінні інтерпретації передбачають відмінні юридичні наслідки [2, с. 3]; 7) оцінка тих чи інших фактів мовлення в контексті наявної в суспільстві системи мовних норм і приписів з опорою на отримані теоретичною лінгвістикою знання про структуру й функціонування мови [3, с. 48].

Лінгвістичні експертизи досліджуються як експертами-лінгвістами, так й співробітниками державних/недержавних установ, науковцями-лінгвістами. Так, Л. В. Ажнюк, виділяє наступну класифікацію лінгвістичних експертиз за об'єктом аналізу (5 загальних типів лінгвістичних задач) : 1) у справах про документальні спори; 2) у справах про захист немайнових прав; 3) у справах про заклики до протиправних дій, погрози, шантаж, вимагання; 4) у справах про розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі та про пропаганду протиправних дій (війни, зміни територіальних меж держави, насильства,

жорстокості, учинення терористичних актів, посягання на права і вободи людини); 5) у справах про шахрайство та введення в оману [4, с.69].

Тобто, за останні роки значно зростає кількість як судово-лінгвістичних так й лінгвістичних експертиз на замовлення юристів, судів та інших суб'єктів. Що вимагає постійного удосконалення теоретичної та практичної бази.

Список використаної літератури:

1. Т. Будко. Судово-лінгвістична та несудова (наукова) лінгвістична експертизи (теоретико-правові аспекти) с.314-320 [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///C:/Users/monj/Downloads/krise_2016_61_38.pdf Т. В. Будко
2. Ажнюк Л. В. Лінгвістична експертиза: статус і методологічні презумпції / Леся Вікторівна Ажнюк // Мовознавство. – 2012. – № 3. – С. 47–64.
3. Ажнюк Л. В. Типологія об'єктів лінгвістичної експертизи і методика їх дослідження / Леся Вікторівна Ажнюк // Мовознавство. – 2016. – № 3. – С. 3–18.
4. М. О. Рогова, Т. В. Лепеха. Типи лінгвістичних експертиз [Електронний ресурс] – Режим доступу: <file:///C:/Users/monj/Downloads/4847-9733-1-SM.pdf>

3D ЗБРОЯ – ЗБРОЯ МАЙБУТНЬОГО. МОЖЛИВОСТІ ІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Бордюк А.І.

*Рівненський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС
України, заступник завідувача*

Науково-технічний прогрес – це поступальний рух науки і техніки, еволюційний розвиток усіх елементів продуктивних сил суспільного виробництва на основі широкого пізнання і освоєння зовнішніх сил природи; це об'єктивна, постійно діюча закономірність розвитку матеріального виробництва, результатом якої є послідовне вдосконалення техніки, технології та організації виробництва, підвищення його ефективності. Він безпосередньо відображається на розвитку всього суспільства, не обійшов осторонь і злочинний світ. Розвиток технологій дозволив злочинцям вийти на вищий рівень технічного оснащення, дав змогу пересування швидкісними автомобілями, забезпечення сучасною стрілецькою зброєю. Відповідно ускладнились завдання перед поліцією: необхідність оперативного реагування на зміни в суспільстві та дії на випередження планів злочинців.

Саме тому викликають інтерес нові можливості виготовлення вогнепальної зброї за допомогою технологій 3D-друку та перспективи її криміналістичного дослідження. Обладнання, тобто 3D-принтери (адитивні принтери), яке мало першопочаткове призначення як промислове, поступово

стає доступне для домашнього застосування. 3D-друк вогнепальної зброї – це лише справа часу, яка стає реальністю. 3D-принтер здатний перетворити макет в реальний об'єкт методом поступового нанесення матеріалу у тривимірному просторі. Він дозволяє створювати конструкції будь-якої складності та проробляти внутрішні деталі, які на сучасному металорізальному обладнанні складно виконати. Для кожної технології 3D-друку передбачена окрема модель принтера.

Технології 3D-друку поділяються на чотири категорії та мають широкий спектр матеріалів для застосування (полікардит, пластик, нейлон, металеві порошки, поліпропілен, акрил, суміш пластика та деревини, гіпс): екструдуння, фотополімеризація, спікання і плавлення, ламінування. Але принцип дії 3D-друку залишається незмінним – матеріал наноситься у трьох площинах на робочу платформу (елеватор) принтера, поки ній не з'явиться готовий виріб [1].

Перший зразок вогнепальної зброї, роздрукований на 3D-принтері, сконструйований в 2012 році американцем Коді Уілсоном. Конструкція пістолета «Liberator» («Визволитель») складалася з 15 пластикових деталей і металевого ударника, виготовленого з цвяха, та дозволяла провести з нього кілька пострілів. Для стрільби з даного пістолета використовується патрон .380 ACP (9x17).

На сьогодні шаблони пістолета «Liberator» видалені для загального доступу, а його друк та поширення заборонені згідно законодавчих норм в США. Плани для 3D-друкарських пістолетів, таких як Liberator, доступні «Cody Wilson» - але не в Інтернеті. Вілсон пояснив, що його компанія Defence Distributed відправлятиме файли на флеш-накопичувачі з розподіленим брендом для захисту користувачів тільки в США.

Та незважаючи на законодавчу заборону, файли з модифікованими 3D-моделями даного пістолета можливо віднайти в Інтернеті. Тому існує небезпека того, що будь-хто може друкувати дану зброю без серійного номерата металевієї вкладки в ствол [2].

Ще один зразок довгоствольної вогнепальної зброї, роздрукований на принтері, належить жителю Канади. На своєму принтері він створив кілька екземплярів карабіну «Grizzly» калібру .22 LR, здатних здійснити 14 пострілів перше, ніж їх нарізний ствол прийшов у непридатність. Єдиною металевією деталлю в конструкції карабіна «Grizzly» є ударник [3].

Застосування технології 3D-друку для виготовлення гібридної зброї, в якій поєднуються як деталі від стандартних зразків стрілецької зброї, так і надруковані на адитивному принтері, представляє інтерес для її подальшого криміналістичного дослідження. Найвідомішим зразком гібридної зброї є створений американцем Дервудом самозарядний пістолет Shuty-9 MP1 калібру 9x19.

Автоматика пістолета заснована на використанні енергії віддачі вільного затвора. Конструкція пістолета включає і пластикові елементи (рамка, затворна

коробка, затвор, магазин ємністю 9 патронів, приймач магазину), і металеві деталі від гвинтівки AR15, ствол пістолета Glock, передня частина затвора, курок, ударник, пружини і кілька гвинтів. Пластикові конструкції пістолета дозволяють вистрілювати два магазини підряд. Однак, для подальшого продовження стрільби необхідна перерва для пониження температури пластикових деталей.

Розробки по створенню технології друку зброї на 3D-принтері ведуться в компанії Solid Concepts (Техас, США). За допомогою технології прямого лазерного спікання металів (DMLS) дана компанія випустила пістолет Colt M1911 калібру .45 Colt, здатний здійснити понад 1000 пострілів.

До сьогоднішнього часу криміналістичне дослідження 3D-зброї в експертній практиці не розглядалося. Але володіючи інформацією про 3D-зброю, спосіб її виготовлення, можна зробити висновок про те, що надходження її на дослідження «не за горами». Вже на виставці «Зброя та безпека 2019» м. Київ були представлені окремі екземпляри 3D-зброї. Відповідно необхідно визначити порядок її дослідження і коло питань, які можуть виникнути під час її дослідження.

Головним завданням криміналістичного дослідження зброї, створеної за допомогою 3D-друку буде вирішення питання до віднесення її до категорії вогнепальної зброї. Для того, щоб визнати предмет вогнепальною зброєю, необхідно, щоб досліджуваний об'єкт відповідав критеріям збройності, вогнепальності та надійності. Всі досі відомі екземпляри зброї були роздруковані із застосуванням побутових адитивних принтерів і не на підприємствах-виробниках. Відповідно у них відсутня стандартна технічна документація підприємства-виробника зброї, в якій описуються технічні характеристики зброї, стадії технологічного процесу, методи випробувань та ін.. Для виготовлення зброї на 3D-принтерах використовується інформація, яка поширена у всесвітній мережі Інтернет і яка дозволяє виготовляти однакові екземпляри у різних кількостях. Дані файли виконують функцію технічної документації не в повному об'ємі, адже не містять повної інформації, необхідної для виробництва і контролю за якістю виробів. Підстави віднесення даної зброї до зброї промислового виробництва відсутні.

Тому дану зброю необхідно досліджувати у відповідності до вимог існуючої «Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) /ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України; [Гамов Д.Ю.], затвердженої Координаційно-методичною радою ДНДЕКЦ МВС України, протоколом № 8 від 28.10.2003 р. та рішенням секції НКМР міністерства Юстиції України з проблем трасології та судової балістики, протоколом від 03.06.2005 р. Зміни та доповнення до методики внесені рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України від 02.03.2012 [4].

Для визнання зброї вогнепальною, вона має володіти критеріями збройності, вогнепальності та надійності.

Під критерієм збройності розуміється призначеність предмету для спричинення ушкоджень та наявність певної вбивчої сили.

Критерій вогнепальності - використання для передачі снаряду кінетичної енергії тиску газів, що утворилися під час вибухового розкладу пороху чи його замінника.

Критерій надійності охоплює вимоги безпеки в поводженні зі зброєю та його безвідмовності. Критерій надійності завжди притаманний зброї заводського виготовлення, так як він з самого початку закладається заводом-виробником в її конструкцію у відповідності із ГОСТами та технічними умовами.

Відповідно цільове призначення, для якої виготовлялась 3D-зброя очевидне і визначене Коді Уілсоном – це створення доступної вогнепальної зброї. [1]. Здатність кулі володіти вражаючою здатністю залежить від ряду факторів, її кінетичної енергії, конструкції, форми головної частини і площі її поперечного перерізу. 3D-зброя виготовлялась під пістолетні патрони заводського виготовлення, кінетична енергія куль яких має достатні вражаючі властивості. Тому для спричинення проникаючого пошкодження вистріляна куля повинна володіти необхідною кінетичною енергією, згідно методики розрахунку, встановленої діючою Методикою...

Відповідно до вимог Методики... зброя, виготовлена на 3D-прінтерах, має складатися з основних конструктивних ознак, притаманних вогнепальній зброї:

- вузла, що складається з камери для розміщення патрона (патронника) чи металюного заряду зі снарядом (зарядна камера) і направляючої частини, призначеної для розгону снаряда й надання йому направленою руху;
- пристрою запирання каналу ствола; може бути конструктивно не відокремленим елементом конструкції ствола;
- пристрою запалення металюного заряду

Якщо в процесі використання надрукованої на 3D-прінтерах вогнепальної зброї можна здійснити більше одного пострілу, тоді ця зброя відповідає критерію надійності. Згідно інформації, зброя з надрукованими пластиковими основними частинами в середньому може здійснити до 10 пострілів. При більшій кількості пострілів її частини руйнуються (зазвичай ствол) і потребують заміни. Але можливий і той факт, що дослідження надійде зброю, з якої вже здійснено 10 пострілів. І після першого експериментального пострілу її конструкція зазнає руйнації, і відповідно, до категорії вогнепальної зброї дана зброя віднесена не буде. Тому доцільно на стадії попереднього дослідження оглянути основні частини (ствол, затвор, рамку) на предмет виявлення ознак експлуатації та проведення вибухотехнічного дослідження на наявність слідів пороху в каналі ствола. За результатами проведення експериментальної стрільби встановлюється придатність досліджуваного об'єкта, для ураження цілей при можливості неодноразового його використання, і відповідно віднесення даного об'єкта до категорії вогнепальної

зброї.

Враховуючи, що 3D-зброя досліджується як саморобна, робиться висновок про придатність для проведення окремих пострілів.

Щодо ідентифікації вогнепальної зброї, виготовленої за технологіями 3D-друку, то сліди ствола зброї на кулях не відобразяться по причині більшої міцності матеріалу оболонки кулі, ніж матеріалу ствола зброї. Відобразиться лише слід цвяха-ударника на капсулі гільзи.

Технології 3D-друку активно використовуються у всіх галузях промисловості. Їх використання у збройній промисловості – це справа часу, а аналіз принципів і технологій 3D-друку, особливостей конструкцій відомих екземплярів вогнепальної зброї, виготовлених на адитивних принтерах, дає можливість визначити та випередити проблемні питання, які виникатимуть під час її криміналістичного дослідження.

Список використаної літератури:

1. Гринкевич В. «3D-винтовка для мировой революции. Сможет ли напечатанное оружие завоевать мир», <https://lenta.ru/articles/2016/09/24/3drifle/> [3].

2. Как работает 3D принтер и что такое 3D печать, <http://kakustroen.ru/tehnika/kak-rabotaet-3d-printer-i-что-такое-3d-pechat> [1].

3. Власник DEFCAD перериває тишу на заборону 3D-друкованих зброях - Новини галузі – 2019 <https://ukr.multinationalforce.com/defcad-owner-breaks-silence-ban-3d-printed-guns-877974> [2].

4. Гамов Д.Ю. «Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів)» затверджена Координаційно-методичною радою ДНДЕКЦ МВС України, протоколом № 8 від 28.10.2003 р. та рішенням секції НКМР міністерства Юстиції України з проблем трасології та судової балістики, протоколом від 03.06.2005 р. Зміни та доповнення до методики внесені рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України від 02.03.2012 [4].

ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАГМЕНТІВ ГРАНАТ РГН ТА РГО ПІСЛЯ ВИБУХУ

Бурназа А.З.

Чернівецький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, завідувач сектору вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень

Вибухово-технічна експертиза вирішує ідентифікаційні та ситуаційні завдання у криміналістиці. Об'єктом експертизи в кінцевому підсумку є подія, а

безпосередніми об'єктами – місце вибуху і вибуховий пристрій. Робота судового експерта-вибухотехніка сприяє формуванню доказової бази при розслідуванні подій, у яких були задіяні вибухові пристрої. При застосуванні ручних гранат завжди залишається велика кількість різноманітних та характерних слідів. Вибух ручної гранати супроводжується осколковою дією, значними руйнуваннями, ударною та звуковою хвилями, світловими та термічними проявами. Місце вибуху можна розглядати як сукупність слідів вибухового впливу, позначених у конкретному навколишньому оточенні. Ознаки впливу на об'єкти обстановки місця події містять у собі сліди, характерні для бризантної, фугасної, термічної, а також осколкової дії окремих елементів вибухового пристрою. Судово-експертний аналіз цих слідів на місці події дозволяє визначити центр і природу вибуху, а також зробити припущення про вид вибухового пристрою та масу заряду вибухової речовини.

Слідами застосування ручних гранат є:

- фрагменти ручних гранат, що утворились після їх вибуху (фрагменти корпусу та запалу);
- частини ручних гранат, що відділились від неї в процесі їх метання, та не потрапили в епіцентр вибуху (важіль, шплінт з кільцем);
- руйнування, пошкодження та зміни в матеріальній обстановці, що знаходилась в зоні дії вражаючих факторів вибуху;
- сліди на тілі й одязі людини (трупа) від застосування ручних гранат;
- наявність в епіцентрі вибуху мікрочастинок вибухової речовини яка не прореагувала та великої кількості продуктів її розкладу.

Граната РГН при вибуху утворює 220-300 осколків середньою вагою 0,42 г з початковою швидкістю розльоту 700 м/с, приведена площа розльоту осколків – 95-96 м². На утворення забійних осколків йде 73% маси корпусу гранати. Задовільне дроблення корпусу ручної гранати РГН забезпечує велику щільність поля поразки і в той же час більшу безпеку для гранатометника і його підрозділу за рахунок швидкої втрати осколками убійної енергії.

Граната РГО дає 670-700 осколків середньою вагою 0,46 г і швидкістю до 1200 м/с. На утворення забійних осколків йде 73% маси корпусу гранати. Енергія осколків РГО втричі перевершує осколки РГН, приведена площа розльоту – 213-286 м². Задовільне дроблення корпусу ручної гранати РГО забезпечує велику щільність поля поразки, чим при невеликій кількості важких осколків (як у гранат Ф-1 або Мільса).

Слід зазначити, що складові елементи запалів та корпусів ручних гранат перебувають в момент вибуху в безпосередньому контакті із зарядом вибухової речовини, піддаються сильній деформації та подрібненню (бризантна дія вибуху), а також сильному температурному впливу. У подальшому газоподібні продукти вибухового перетворення розширюються та переміщують утворені уламки на значну відстань (фугасна дія). Уламки ручних гранат рухаючись з великими швидкостями зіштовхуються з об'єктами матеріальної обстановки в місці вибуху в чому і проявляється їх осколкова дія.

Кожен фрагмент (осколок) має характерну зовнішню будову, просторові границі, геометричну форму, розмір, об'єм, рельєф поверхні, розташування та співвідношення частин, сторін, кутів, точок, борозенок, валиків, заглиблень та опуклостей. Крім цього кожен фрагмент має характерні властивості – фізичну природу та агрегатний стан: твердість, сипкість, текучість, теплопровідність тощо. Властивості всіх частин одного цілого предмету (деталі) однакові і при поділі його зберігаються у всіх утворених частинах (осколках). Наприклад, при поділі корпусу гранати на осколки їх властивості – матеріал виготовлення (сталь, чавун, алюмінієвий сплав тощо), питома вага, колір, теплопровідність, електропровідність, якісно-кількісний склад у кожній частині не змінюються. Однак при поділі корпусу гранати, кожна його частина (осколок) набуває нової форми, розміру та іншого співвідношення зовнішніх ознак. Одні фрагменти мають ознаки впливу високих температур у вигляді оплавлень ділянок поверхні інші не мають таких ознак. Це саме стосується і ознак характерних для прояву бризантної дії вибухової речовини, що контактувала з поверхнею корпусу гранати, в момент її вибуху.

В ході обстеження місця події за фактом вибуху ручної гранати, на одному з її етапів, виявляють, фіксують та в подальшому вилучають всі її фрагменти. Найбільшу частину фрагментів ручної гранати після її вибуху складають фрагменти корпусу гранати.

Розглядаючи будову корпусу ручної гранати РГН (див. рис. 1) було встановлено, що всі її металеві складові частини не притягуються магнітом, тому використовувати для пошуку фрагментів корпусу ручної гранати РГН пошукові магніти не має жодного сенсу (це не стосується пошуку фрагментів запалу УДЗ). Корпус ручної гранати РГО (див. рис. 2) складається з сталевих частин і для пошуку його фрагментів після вибуху пошуковий магніт буде досить доречним.

Рис. 1. Корпус ручної гранати РГН.

Рис. 2. Корпус ручної гранати РГО.

Фрагменти корпусу ручних гранат РГН та РГО після вибуху (див. рис. 3, 4) переважно мають форму пластинок на поверхні яких з однієї сторони проглядаються рельєфні елементи у вигляді чотирикутників. У багатьох фрагментах знаходиться по одному чотирикутнику, однак є більші за розміром фрагменти де таких чотирикутників може бути до п'яти. Межа всіх фрагментів як правило нерівна (рвана) та має гострі краї.

Рис. 3. Фрагменти корпусу ручної гранати РГН.

Рис. 4. Фрагменти корпусу ручної гранати РГО.

На поверхнях фрагментів також присутні тріщини, сліди кіптяви і оплавлень, а також нерівності по деяким поверхням у вигляді подряпин і мікрократерів. Деякі пластинки мають ділянки з синім та фіолетовим забарвленням поверхні. Окремі пластинки мають ознаки, характерні для їх деформації в результаті удару у вигляді вигинів і вм'ятин, трас від подряпин на їх поверхнях з характерним металевим блиском.

При криміналістичному дослідженні вилучених з місця вибуху предметів, що підозрюються в належності до деталей запалів УДЗ чи їх частин, необхідно провести їх порівняльне дослідження. Порівняльне дослідження бажано проводити з використанням деталей запалів УДЗ наявним в колекції експертного підрозділу. За їх відсутності порівняльне дослідження проводять за зображеннями та характеристиками частин та деталей запалів УДЗ наведених в довідковій літературі. Навіть при значних деформаціях та інших механічних ушкодженнях деталі запалів зберігають окремі характерні особливості як, наприклад, геометричні розміри (товщина пластини, діаметр отвору чи стержня тощо), колір та блиск матеріалу та його поверхні, сліди технологічних операцій тощо.

Таким чином, можна пересвідчитися, що вивчення фрагментів гранат РГН та РГО після вибуху може дати значний об'єм інформації суб'єкту (суб'єктам) слідчих дій, що, безумовно, позитивно позначиться на ході слідства.

Список використаної літератури:

1. Наставление по стрелковому делу. Ручные гранаты. Москва, 1987. 78 с.
2. Прибылов Б.В., Кравченко Е.Н. Ручные и ружейные гранаты. Москва, 2008. 776 с.
3. Дик В.Н. Взрывчатые вещества, пороха и боеприпасы отечественного производства. Часть 1. Справочные материалы: Справочник. Минск, 2009. 280 с.
4. Бабкин А.В., Велданов В.А., Грязнов Е.Ф. и др.; Под общ. ред. Селиванова В.В. Средства поражения и боеприпасы: Учебник Москва, 2008. 984 с.
5. Ширяев Д. Разящие осколками (история отечественных ручных гранат). Мир оружия. 2005. № 4. С. 36–43.
6. Корсакас Д. Весомый аргумент. КАЛАШНИКОВ. Оружие, Боеприпасы, Снаряжение. 2003. № 11. С. 26–30.

МІТОХОНДРІАЛЬНА ДНК ЯК ОБ'ЄКТ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В КРИМІНАЛІСТИЦІ.

Буслик Т. В.

кандидат біологічних наук

судовий експерт сектору біологічних досліджень та обліку

Канюка О. Ю.

завідувач сектору біологічних досліджень та обліку

Якушевська І. В.

головний судовий експерт сектору біологічних досліджень та обліку

*Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС
України*

На сьогодні одним із найефективніших методів дослідження слідів біологічного походження, що використовуються в експертно-криміналістичних установах, є метод ДНК-аналізу (ДНК-типування), який дозволяє провести ідентифікацію людини з достовірністю 99,9%. Найчастіше об'єктом молекулярно-генетичної експертизи є ядерна ДНК, отримана з крові, виділень (сперми, слини, букального епітелію тощо), волосся (за наявності в ньому волоссяної цибулини), а також із частин органів і тканин організму людини.

Окрім ядра генетичний матеріал міститься також в мітохондріях – спеціалізованих органелах клітини, які беруть участь в енергетичному обміні.

Метою даної роботи є аналіз ролі дослідження мітохондріальної ДНК (мтДНК) при проведенні судових молекулярно-генетичних експертиз.

В одній клітині може знаходитися до 1000 мітохондрій, в яких міститься від 2 до 10 копій мітохондріальної ДНК (мтДНК) [1]. Тобто кількість мтДНК у зразку може бути більшою у 10 000 раз порівняно з кількістю ядерної ДНК. По суті, мтДНК є кільцевою дволанцюговою молекулою дезоксирибонуклеїнової кислоти (ДНК), з приблизно 16 569 парами основ і вагою 107 Дальтон [2].

Варто зазначити, як інструмент криміналістичної ідентифікації у світовій практиці мітохондріальний геном застосовується з 1993 р. [3]. На сьогодні з криміналістичною метою використовується високополіморфна ділянка мтДНК (Д-петля). Довжина цієї ділянки становить 1100 пар нуклеотидів і характеризується наявністю двох гіперваріабельних регіонів HVR-I та HVR-II (hypervariable region). Їхня гіперваріабельність обумовлена більшою швидкістю мутацій, яка становить $0,32 \times 10^{-6}$ сайтів на рік, тоді як для типового ядерного геному характерна швидкість мутацій $0,5 \times 10^{-9}$ сайтів на рік [4,5].

За стандартну послідовність, з якою порівнюють всю людську мтДНК взято «Кембриджську послідовність» мтДНК (CRS – Cambridge Reference Sequence), яка була опублікована у 1981 році [6]. Тобто, послідовність мтДНК визначає індивідуальний гаплотип, який обумовлений різними (відмінними) парами основ відносно послідовності мтДНК CRS. Набір подібних гаплотипів, визначених комбінацією одиночних нуклеотидних поліморфізмів (SNPs – single nucleotide polymorphisms) у мтДНК, які успадковані від спільного предка, визначає гаплогрупу, що утворилася в результаті послідовного накопичення мутацій по материнській лінії [7].

Мітохондріальний геном характеризується рядом особливостей, які роблять його бажаним для використання у криміналістиці, а саме, велика кількість копій, відсутність рекомбінації, порівняно висока частота мутацій та успадкування по материнській лінії.

В першу чергу дослідження мтДНК доцільно використовувати при молекулярно-генетичній експертизі сильно деградованих біологічних об'єктів, для яких класичний метод ДНК-типування за допомогою STR-локусів не дав позитивних результатів. Так, відомий випадок дослідження рештків двох скелетів, які впродовж більше ніж 300 років перебували на дні Мексиканської затоки на борту французького корабля «La Belle», що затонув у 1686 р у бухті поблизу Техасу. Аналіз гаплогрупи за мтДНК зразків показав різне походження осіб (один скелет відповідав людині з гаплогрупою C1b, вказує на корінне американське походження по материнській лінії, для іншого скелета була характерна гаплогрупа H1n3, яка вказує на західноєвропейське походження по материнській лінії). Отримані результати аналізу мітохондріальної ДНК підтверджені історичними даними [8].

Волосся виступає одним з найпоширеніших об'єктів, які мають значення в кримінальному впровадженні. Значна кількість волосся, вилученого на місці події, знаходиться у вигляді фрагментів без цибулини, які не представляють інтересу для типування за ядерною ДНК. Натомість корейськими вченими у 2019 році показана можливість секвенування повного геному мітохондріальної ДНК з проксимальної ділянки волосся без цибулини, що є надзвичайно важливим для криміналістики під час розслідування злочинів [9].

Аналіз гаплогрупи біологічного матеріалу невідомої особи може також дати інформацію про походження людини від тієї чи іншої етнічної групи. Цьому присвячено ряд наукових статей зарубіжних авторів, в яких детально охарактерезовано гаплогрупи, що характерні для населення окремого регіону, наприклад є дані про гаплогрупи Тибету, Китайської провінції Шаньси тощо [10,11]. Іноземними вченими виявлена різниця між гаплотипами мтДНК та їх розподілом між популяціями корінних американців та азіатів [12], між черкесами, чеченцями та корінними жителями Йорданії [13].

Крім того, висока швидкість мутації мітохондріального геному людини має потенціал щодо використання як перспективного біомаркера навіть для диференціації між монозиготними близнюками з рідкісними SNP. Так, у м. Байхе Корейської провінції Цзілінь з 2003 по 2016 роки було скоєно серію зґвалтувань. Під підозрою був чоловік, який мав брата – гомозиготного близнюка. Дослідження ядерної ДНК за допомогою STR-локусів в даному випадку не дало позитивного результату. Натомість аналіз за маркерами мтДНК дозволив виключити одного з близнюків. Це стало можливим завдяки встановленню в одного з близнюків SNP у мтДНК, яке утворилося у нього *de novo* [14].

Отже, не зважаючи на стрімкий розвиток ДНК-аналізу та його актуальність у сучасній криміналістиці, виникає питання щодо його удосконалення.

Поряд з ДНК-типуванням за STR-локусами доцільно використовувати типуючі гаплогрупи мітохондріальної ДНК при проведенні експертизи сильно деградованих зразків, у справах пов'язаних з масовими захороненнями людей, при природних та техногенних катастрофах з великою кількістю жертв, у справах про зниклих безвісті та у справах, де підозрювані (потерпілі) є гомозиготними близнюками. Важливим є той факт, що метод дозволяє досліджувати біологічний матеріал, клітини якого не містять ядра, наприклад, волосся без цибулини.

Для якісного оперування інформацією на основі гаплогруп мтДНК потрібно поряд з базами даних ДНК-профілів осіб, які проходять по справі, створювати загально-державні бази даних гаплогруп та SNP мтДНК. Проведення популяційних досліджень за гаплогрупами мтДНК сприятиме обґрунтуванню вірогідності походження особи.

Список використаної літератури:

1. Jobling M.A., Gill P. 2004. Encoded evidence: DNA in forensic analysis. *Nat Rev Genet.*10: 739-51.
2. Taanman J-W. 1999. The mitochondrial genome: structure, transcription, translation and replication. *Biochimica et Biophysica Acta (BBA)—Bioenergetics.* 1410(2): 103–123. DOI 10.1016/S0005-2728(98)00161-3.
3. Isenberg A.R., Moore J.M. 1999. Mitochondrial DNA analysis at the FBI laboratory. *Forensic Science Communications.* 1(2): 1-10.
4. Sigurðardóttir S., Helgason A., Gulcher J.R. et al. 2000. The mutation rate in the human mtDNA control region. *American Journal of Human Genetics.* 66: 1599–1609. DOI 10.1086/302902.
5. Amorim A. ,Pinto N. 2018. Big data in forensic genetics. *Forensic Science International: Genetics.* 37: 102–105.
6. Anderson S., Bankier A.T., Barrell B.G. at al. 1981. Sequence and organization of the human mitochondrial genome. *Nature.* 290 (5806): 457–465. DOI 10.1038/290457a0.
7. Mitchell S. L., Goodloe R., Brown-entry K. at al. 2015. Characterization of mitochondrial haplogroups in a large population-based sample from the United States. *Human Genetics.* 133 (7): 861–868.
8. Ambers A., Bus M.M., King J.L. et al. 2020. Forensic genetic investigation of human skeletal remains recovered from the La Belle shipwreck. *Forensic Sci Int.* 306: 110050 <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2019.110050>
9. Kim B.M., Hong S.R., Chun H. et al. 2019. Comparison of whole mitochondrial genome variants between hair shafts and reference samples using massively parallel sequencing. *Int J Legal Med.* DOI: [10.1007/s00414-019-02205-y](https://doi.org/10.1007/s00414-019-02205-y)
10. Wang M., Wang Z., He G. et al. 2020. Whole mitochondrial genome analysis of highland Tibetan ethnicity using massively parallel sequencing. *Forensic Sci Int Genet.* <https://doi.org/10.1016/j.fsigen.2019.102197>.
11. Wei Y.Y., Ren Z.P., Jin X.Y. et al. 2019. Haplogroup Structure and Genetic Variation Analyses of 60 Mitochondrial DNA Markers in Southern Shaanxi Han Population. *Biochem Genet.* <https://doi.org/10.1007/s10528-019-09942-0>
12. Wood M.R., Sturk-Andreaggi K., Ring J.D. et al. 2019. Resolving mitochondrial haplogroups B2 and B4 with next-generation mitogenome sequencing to distinguish Native American from Asian haplotypes. *Forensic Sci Int Genet.* 43:102143. <https://doi.org/10.1016/j.fsigen.2019.102143>.
13. Al-Eitan L., Saadeh H., Alnaamneh A. 2020. The genetic landscape of Arab Population, Chechens and Circassians subpopulations from Jordan through HV1 and HV2 regions of mtDNA. *Gene.* 1; 729:144314. <https://doi.org/10.1016/j.gene.2019.144314>
14. Yuan L., Chen X., Liu Z. et al. 2020. Identification of the perpetrator among identical twins using next-generation sequencing technology: A case report. *Forensic Sci Int Genet.* 44:102167. <https://doi.org/10.1016/j.fsigen.2019.102167>

ОСНОВНІ МОТИВИ ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ СУДУ АБО ІНШОГО УПОВНОВАЖЕНОГО ОРГАНУ

Войтенко О.О.,

ПВНЗ «Європейський університет», аспірант

Мотив вчинення злочину не завжди виділяється як окремий елемент криміналістичної характеристики. Водночас при введенні в оману суду або іншого уповноваженого органу визначення мотиву вчинення злочину цього злочину дозволяє розробити план розслідування та використання певних тактичних прийомів. У цьому випадку мотив є одним із найзмістовніших елементів криміналістичної характеристики. Варто погодитись з Т.О. Лускатовою та О.В. Лускатовим стосовно того, що мотиви дій злочинця як такі, що мають пошукове значення за наявності достатньої кількості їх різновидів, необхідно досліджувати у складі криміналістичних характеристик певних видів злочинів [1, с. 52]

Мотивом злочину, на думку Д.П. Котова, може бути народжене системою потреб усвідомлене та оцінене спонукання, що прийнято особою як ідеальна підстава і виправдання свого злочинного діяння [2, с. 11]. А.В. Савченко у монографії, присвяченій дослідженню мотивів та мотивації злочинної поведінки, зазначає: «мотив злочину – це інтегральне психічне утворення, яке спонукає особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою» [3, с. 14]. У свою чергу, С.А. Тарарухін розглядає мотив як усвідомлене спонукання (прагнення) до здійснення конкретного цілеспрямованого вчинку (вольового акту), який становить суспільну небезпеку і передбачається кримінальним законом як злочин [4, с. 14].

Незважаючи на те, що вивчення мотивів та мотивації вчинків більше стосується психологічної науки, ці аспекти є предметом вивчення багатьох юридичних наук. Мотиви вчинення злочинів вивчаються кримінологією, криміналістикою, кримінальним правом тощо. Науковці пропонують різноманітні класифікації мотивів злочинної поведінки. Так, одна з найбільш повних класифікацій мотивів злочинів наведена А.В. Савченком, який у вищезгаданому монографічному дослідженні виокремлює такі групи мотивів злочинів:

– група мотивів злочинів, пов'язана з найважливішими сферами суспільства за критерієм їх змісту: 1) ідейні (пов'язані зі світоглядом особи); 2) політичні (пов'язані з позицією особи у ставленні до політики – як зовнішньої, так і внутрішньої); 3) релігійні (пов'язані з приналежністю особи до тієї чи іншої конфесії); 4) націоналістичні (пов'язані з крайньою формою у ставленні особи до інших націй і народів) тощо;

– за часом виявлення у злочинах можуть бути виділені: 1) мотиви постійного виявлення; 2) мотиви тривалого виявлення; 3) мотиви короточасного виявлення. Перші виявляються впродовж майже всього життя особи і мають своє втілення, як правило, в злочинній діяльності; інші – впродовж багатьох років, проте до чи після цього періоду виявляються інші мотиви; треті – впродовж обмеженого часового інтервалу (можуть мати місце при вчиненні особою навіть одного злочину);

– силою вияву (тобто за показником виразності непереборного бажання особи вчинити злочин) мотиви злочину бувають: 1) сильні (мають особливо впливовий характер на поведінку особи); 2) помірні (мають середню силу впливу); 3) слабкі (впливають на поведінку особи незначним чином);

– за мірою сталості (тобто за наявністю у всіх інших видах поведінки особи та збереженням у складних умовах існування) мотиви злочину є: 1) сильноусталеними; 2) середньоусталеними; 3) слабоусталеними;

– за безпосереднім виявом у злочині мотиви бувають: 1) реальні або актуальні (фактично спонукають особу до злочину); 2) потенційні (які сформувалися в особі, але не виявились при вчиненні злочину);

– за мірою їх домінування: 1) домінуючі (основні); 2) факультативні (додаткові) [3, с. 130].

Потреби кожної людини завжди безпосередньо пов'язані з різними спонукальними факторами, а саме: прагнення, бажання, ідеали, інтереси, погляди, переконання. Однак ці та інші елементи психологічного життя людини не можуть бути першоосною злочинної поведінки до того часу, поки вони не набудуть значення спонукань до вчинення конкретної дії. Доведено, що потреби осіб, схильних до вчинення злочину, відрізняються обмеженістю, матеріальним перебільшенням, переважанням потреб нижчого рівня, асоціальністю тощо. При істотному розриві між потребами людини та можливістю їх задоволення особистісні якості можуть проявитися у вигляді негативних емоцій, асоціальних думок і, зрештою, стати однією з передумов протиправних дій. Актуалізація потреб і вибудовування їх в певній послідовності зумовлена усвідомленням самої потреби, соціальних установок особи, наявності або відсутності моральних якостей, духовного і інтелектуального розвитку людини. Формування мотиву залежить не тільки від особистісної оцінки потреб, а й від зовнішніх причин, ситуацій, які формуються навколо людини. Обставини, що складаються навколо людини, поряд з її моральними і соціальними установками, проєктують шляхи досягнення мети. Мотивація злочинної поведінки визначається вибором способів досягнення цих цілей і задоволення своїх потреб.

Дослідження, проведене К.С. Котлубаєвою, свідчить про те, що введення в оману суду або іншого уповноваженого органу найчастіше вчиняються з наступних мотивів:

- помсти, негативні відносини, бажання погіршити становище злочинця;
- боязні помсти зі сторони злочинця;

- жалю чи бажання вигородити злочинця, з яким особа перебуває у дружніх або родинних відносинах;
- сорому;
- користі.

Мотивами завідомо неправдивого висновку експерта, завідомо недостовірних або підроблених доказів, завідомо неправдивого звіту оцінювача про оцінку майна а також завідомо неправдивого перекладу може виступати користь. Наприклад, отримання грошової винагороди, або інших вигод за умови внесення неправдивих відомостей до висновку експерта, звіту про оцінку майна, або перекладу. Неприязні або напроти добрі стосунки з учасниками провадження можуть виразитися в мотивах помсти або жалю [5, с. 116-117].

Під час проведення криміналістичного дослідження введення в оману суду або іншого уповноваженого органу нами було проведено анкетування працівників правоохоронних органів. Відповідно до отриманих відомостей, 43% опитаних осіб основним мотивом вчинення цього злочину вважають бажання отримати матеріальні блага, тобто користь; 22% вважають, що потерпілі або свідки надають завідомо неправдиві показання через страх помсти з боку злочинця чи інших осіб; 17% вважають, що головним мотивом вчинення цього злочину є бажання погіршити становище злочинця з почуття помсти чи інших особистих спонукань; 15% виділяють основним мотивом прагнення приховати власні непорядні вчинки, аморальну поведінку, боягузтво; 3% вважають, що це прагнення вигородити злочинця з дружніх, родинних, близьких відносин.

Підсумовуючи вищезазначене, варто сказати, що в основі будь-якого мотиву знаходяться різні спонукання людини. Власне спонукання будуються на емоціях, бажаннях, прагненнях. Після цього прагнення перетворюються в мету. Мета надання завідомо неправдивих показань свідків та потерпілих складається з безпосередньої та віддаленої мети. Безпосередньою метою в цьому випадку є бажання направити уповноважені органи по хибному шляху, ввести в оману. Віддалена мета залежить від тих емоцій і бажань, якими керується злочинець, наважуючись на надання завідомо неправдивих показань, і в цьому випадку являє собою імпровізовану модель бажаного кінцевого результату. З огляду на те, що усі спонукання людини багатогранні, можемо запропонувати класифікацію мотивів надання завідомо неправдивих показань свідків та потерпілих:

- мотиви користі. Це група мотивів, які найлегше виявити – особа вводить в оману суд або інший уповноважений орган з метою отримати винагороду. Матеріальна вигода є основним та єдиним прагненням злочинця;
- мотиви виправдання. Ця група мотивів включає декілька окремих мотивів: а) бажання вигородити, врятувати іншого злочинця, почуття жалю до нього чи його родичів; б) бажання притаїти власні аморальні чи злочинні дії, почуття сорому;

- мотиви страху. До цієї групи мотивів варто віднести як мотиви страху внаслідок залякування з боку злочинця чи його друзів, родичів, так і мотиви страху розголошення якихось відомостей, пов'язаних з певною подією. До цих мотивів також слід віднести бажання погіршити становище злочинця.

Слід додати, що надати вичерпний перелік мотивів ведення в оману суду або іншого уповноваженого органу, звичайно, неможливо. Однак, на наш погляд, вищезазначена класифікація повною мірою відображає мотиваційний комплекс вчинення цього злочину.

Список використаної літератури:

1. Лускатова Т. О., Лускатов О.В. Мотиви дій особи у складі криміналістичної характеристики злочину. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 2. С. 48-54.
2. Котов Д.П. Мотивы преступлений и их доказывание: вопросы теории и практики. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1975. 152 с.
3. Савченко А.В. Мотив і мотивація злочину: монографія. К.: Атіка, 2002. 127 с.
4. Тарарухин С.А. Установление мотива и квалификация преступления. К.: Вища школа, 1977. 152 с
5. Котлубаєва К.С. Мотиви введення в оману суду або іншого уповноваженого органу як елемент криміналістичної характеристики. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. Харків, 2018. С. 115-118.

ПОЗАСУДОВІ ЕКСПЕРТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ПРОБЛЕМИ І ПІДСТАВИ ЇХ ПРОВЕДЕННЯ

Гайдар В.М.,

судовий експерт

Калужна О.М.,

*Львівський національний університет ім. Івана Франка,
к.ю.н., доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики*

З внесенням змін до процесуальних кодексів в ході проведення чергового етапу судової реформи 2016-2017 рр. були запроваджені певні новели, які надали право учасникам процесу подати до суду висновки експерта, складений на їх замовлення. Раніше можливість залучення експерта була передбачена лише Кримінальним процесуальним кодексом України від 13.04.2012 №4651-VI, зі змінами та доповненнями [1], а саме статтею 243, відповідно до якої стороні кримінального провадження було надано право самостійно залучати експерта. Законом України Про внесення змін до Господарського

процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів від 03.10.2017 №2147-VIII [2] таке право було обмежено і експертиза проводилась за рішенням слідчого судді, в подальшому, Законом України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства від 04.10.2019 №187-IX [3] право сторони кримінального провадження, зокрема і сторони захисту, самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової було відновлено.

Водночас тим самим Законом України Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів від 03.10.2017 №2147-VIII [2] право самостійно залучати судового експерта для проведення експертного дослідження з метою отримання висновку експерта законом було надано учасникам даних видів судочинства.

Аналіз підстав проведення позасудових експертних досліджень я проведу на основі Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 №2747-IV, зі змінами та доповненнями [4], оскільки дані норми в цілому майже однаково викладені і в ЦПК, і в ГПК України.

Кодекс адміністративного судочинства України містить статтю 104 “Проведення експертизи на замовлення учасників справи”, аналогічні норми містяться і в інших кодексах, у ГПК - це ст. 101, у ЦПК — ст. 106. Відповідно до ч. 1 ст. 104 КАС України учасник справи має право подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення. Тобто в цій нормі мова йде про право учасника справи подати до суду самостійне джерело доказів (у письмовій формі) - висновок експерта. Частина друга цієї статті визначає, що порядок проведення експертних досліджень та складення висновків експерта за результатами проведеного позасудового експертного дослідження визначається відповідно до законодавства. У частині шостій даної статті визначено, що у висновку експерта зазначається, що висновок підготовлено для подання до суду та експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок. Ця норма є логічною, оскільки у особи, що звертається за проведенням позасудового експертного дослідження відсутні підстави/право попереджати про кримінальну відповідальність, тому законодавець визначив таку форму запису про кримінальну відповідальність для надання процесуального статусу такому висновку.

Підстави проведення позасудових експертних досліджень. Відповідно до ч. 3 ст. 101 КАС України висновок експерта може бути наданий на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи. Тобто, кодексом визначено, що висновок експерта в межах позасудового експертного дослідження може бути наданий на замовлення учасника справи. Ось тут і криється проблема залучення експерта для проведення позасудових експертних досліджень, яка розділила експертну спільноту на різні позиції

стосовно моменту залучення експерта, а саме, на момент звернення до експертної установи, особа, що звертається повинна бути учасником справи чи ні, і відповідь на це питання не така однозначна як може здаватися. Як було зазначено вище, відповідно до ч.2 ст.104 КАС України, порядок проведення експертних досліджень та складення висновків експерта за результатами проведеного позасудового експертного дослідження визначається відповідно до законодавства. Відповідно до ст. 2 Закону України Про судову експертизу від 25.02.1994 № 4038-ХІІ, зі змінами та доповненнями [5], законодавство України про судову експертизу складається із цього Закону, інших нормативно-правових актів. А відповідно до ст. 7-1 цього закону, підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою - якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб.

Більше того, ст. 1 закону наводить законодавче визначення судової експертизи, судова експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Тобто закон визначає, що судова експертиза, це зокрема, і дослідження на основі спеціальних знань ... з питань, що є або будуть предметом судового розгляду, а якщо в справі відкрито провадження, то це не в майбутньому, не будуть предметом розгляду, а є на даний час. Не однозначною є і позиція Міністерства юстиції з цього питання, яка закріплена в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженій наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5, зі змінами та доповненнями [6], а саме, не визначеність Міністерства юстиції України з цього питання, свідченням чого є численні зміни підстав проведення експертиз. Так, наказом Міністерства юстиції України Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 від 10.02.2019 №83/5 [7] було викладено пункт 1.8 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в такій редакції: "Підставою для проведення експертизи (експертного дослідження) відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи, у якому обов'язково зазначаються реквізити, перелік питань, що підлягають вирішенню, а також об'єкти, що підлягають дослідженню." Вже в наступному місяці Міністерством юстиції було прийнято наступний наказ Про затвердження Змін до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень від 22.02.2019 № 563/5 [8], в якому пункт 1.8 Інструкції знову змінено і викладено в іншій редакції: "Підставою для проведення експертизи у цивільному, господарському та адміністративному судочинствах є ухвала суду про призначення експертизи або договір з експертом чи експертною установою, укладений на замовлення учасника

справи». Тобто, Міністерство юстиції України підстави проведення експертиз спочатку вказало, як написано в Законі «Про судову експертизу», а потім змінило формулювання на близьке до формулювання кодексів, що може свідчити про небажання Міністерства юстиції України відмовитись від лібералізації судово-експертного забезпечення правосуддя, про намагання «триматись за старі підходи», хоч і всупереч новітнього духу Закону.

Як реагують суди на проведення позасудових експертиз, коли експерт/експертна установа залучається “іншою особою” до відкриття провадження у справі, тобто до моменту, коли особа набуває статусу учасника справи. Станом на дату написання статті я не зустрів жодного судового рішення, в якому було б визнано висновок експерта, виконаний за результатами позасудового експертного дослідження, замовлений особою до відкриття провадження у справі (до моменту, коли особа стала учасником справи) неналежним чи недопустимим доказом. Більше того, на сайті Судова влада України я зустрів статтю відділу забезпечення розгляду адміністративних справ Хмельницького окружного адміністративного суду від 30.10.2019 «Експертиза у адміністративному судочинстві» [9], в якому зазначено, що учасник справи може підготувати висновок експерта як під час судового розгляду, так і до подання позову до суду.

Підсумовуючи викладене, будь-яка особа набуває процесуального статусу учасника процесу з моменту відкриття провадження у справі, і отриманий нею висновок експерта до цього моменту має статус звичайного документа, як письмового доказу, а з моменту залучення цієї особи стороною чи учасником судового провадження у неї отриманий нею від експерта висновок і поданий суду набуває статусу висновку експерта. Крім того, є такі справи, коли без такого доказу, як висновок експерта, позов не буде аргументованим, наприклад, коли особа сумнівається/впевнена, що документ підписувала не вона, без почеркознавчої експертизи це лише сумніви, доказу немає. Також є експертні дослідження, які неможливо виконати в двохмісячний строк підготовчого провадження, а проведення позасудових експертиз не є підставою для зупинення провадження по справі. Тому, позиція, щодо проведення позасудових експертиз, яку можна сформулювати як “нема справи — нема висновку експерта”, є нічим іншим як надмірним формалізмом, що не сприяє змагальності сторін у справі, отриманню доказів у вигляді висновку експерта і шкодить встановленню істини.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 №4651-VI, зі змінами та доповненнями;
2. Закон України Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів від 03.10.2017 №2147-VIII;

3. Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства від 04.10.2019 №187-IX;

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 №2747-IV, зі змінами та доповненнями;

5. Закон України Про судову експертизу від 25.02.1994 № 4038-XII, зі змінами та доповненнями;

6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 №53/5, зі змінами та доповненнями;

7. Наказом Міністерства юстиції України Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 від 10.02.2019 №83/5;

8. Наказ Міністерства юстиції України Про затвердження Змін до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень від 22.02.2019 № 563/5;

9. Експертиза у адміністративному судочинстві, вебсайт Судова влада України: <https://adm.km.court.gov.ua/sud2270/pres-centr/nov/813093/?fbclid=IwAR19PwTXgqBQBcZY-AoXT4rCZxiWXBDuTocKTgGAt2WqD89k0UwBaA2Zlks>

СПЕЦІАЛЬНИЙ ПРИСТРІЙ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СТАТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ КОРОТКО-КЛИНКОВОЇ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ ПРИ ВИКОНАННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Ганзюк А.Л.

директор Хмельницького НДЕКЦ МВС України

Кравчук О.В.

кандидат юридичних наук, доцент

заступник директора Хмельницького НДЕКЦ МВС України

Гордєєв А.І.

доктор технічних наук, професор

фахівець першої категорії Хмельницького НДЕКЦ МВС України

В кримінальному судочинстві судова експертиза холодної зброї посідає важливе місце, оскільки на підставі висновку судового експерта проводиться кваліфікація дій підозрюваного та встановлюється наявність в цих діях складу злочину. Методикою [1] встановлено критерії, якими повинен володіти предмет, щоб бути визнаним холодною зброєю. Для коротко-клинкових предметів (пристроїв) важливим є встановлення придатності предмету для ураження цілі, яка визначається за наявністю технічної забезпеченості як

окремих елементів, так і конструкції в цілому, а також з достатністю його уражаючих властивостей.

Так, згідно [1], достатність уражуючих властивостей предметів (пристроїв), які досліджуються, визначається в результаті встановлення можливості неодноразового ураження цілі при використанні предмету (пристрою) визначеним для конкретного типу холодної зброї способом і перевіряється експериментально. Проте відповідного технічного забезпечення для проведення експериментальних досліджень експерти мають не достатньо.

Випробування проводяться згідно з методикою [1] за трьома схемами. Міцність та пружність конструкції клинка визначається за схемою яка показана на рис.1,*а*.

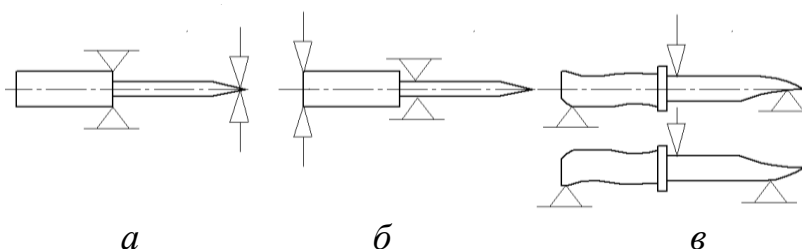

Рис. 1 – Схеми закріплення та навантаження коротко-клинкових предметів в пристрої: *а* – визначення міцності та пружності конструкції клинка; *б* – визначення міцності конструкції вузла з'єднання клинка з руків'ям; *в* – визначення міцності конструкції вузла фіксатора в ножах які складаються та загальної конструкції ножів які не складаються

Ніж затискається за руків'я у місці кріплення клинка. До вістря прикладається зусилля 48Н в напрямку, перпендикулярному площині клинка в обидві сторони. Клинок не повинен вигинатися більше 5% своєї довжини. Після випробування не повинно бути залишкової деформації більш ніж 1% від довжини клинка. Випробування проводяться не менш трьох разів відносно кожного предмету (пристрою).

Міцність конструкції вузла з'єднання клинка з руків'ям визначається за схемою яка показана на рис.1,*б*. Ніж затискається за клинок в 10 мм від місця з'єднання з руків'ям. До верхнього краю руків'я прикладається зусилля 48Н в напрямку, перпендикулярному площині клинка в обидві сторони. Після випробування не повинно бути: залишкової деформації, виникнення люфтів, руйнування деталей та механізмів ножа. Випробування проводяться не менш трьох разів відносно кожного предмету (пристрою).

Міцність конструкції вузла фіксатора в ножах, які складаються та загальної конструкції ножів, які не складаються визначається за схемою яка показана на рис.1,*в*. Ніж встановлюється на опори біля кінців клинка та руків'я. До місця з'єднання клинка з руків'ям прикладається зусилля 147Н в напрямку, перпендикулярному вісі клинка вздовж його площини, в обидві сторони. Після випробування не повинно бути: залишкової деформації, виникнення люфтів, руйнування деталей та механізмів ножа, порушення надійності фіксації. Випробування провадяться не менш трьох разів відносно кожного предмету

(пристрою). Якщо при проведенні всіх зазначених випробувань, які перераховані вище стосовно кожного виду випробувань, пошкодження (дефекти) не виникли, предмет (пристрій) вважається таким, що має достатню для ураження цілі міцність.

Метою роботи є створення конструкції спеціального пристрою для забезпечення підвищення зручності вимірювання прогину та залишкової деформації коротко-клинкової холодної зброї і покращення точності вимірювання при статичних експериментальних випробуваннях коротко-клинкових предметів з метою встановлення придатності предмету для ураження цілі. Дослідження, що спрямовані на пошуки новітніх конструктивних рішень спеціальних пристроїв для статичних досліджень холодної зброї є актуальною задачею.

Авторами [2] розроблено конструкцію універсального пристрою для проведення експериментів з метою визначення статичних характеристик коротко-клинкових предметів та виготовлено дослідно-експериментальний зразок пристрою.

Конструкція пристрою для проведення статичних випробувань коротко-клинкової холодної зброї яка показана на рис.2 містить корпус 1 з ніжками 2, на якому встановлено у напрямних 3, закріплених гвинтами 4, рухомий столик 5. У рухомий столик 5 загвинчено чотири шпильки 6 та встановлено на них пластину 7 з можливістю затискання гайками 8 руків'я 9 або вістря клинка. На рухомому столику 5 розміщено опорний елемент 10 у вигляді кутника та закріплено гвинтами 11. У стінки кутників вкручені регулюючі гвинти 12. Рухомий столик 5 закріплюється до корпусу 1 за допомогою стопорного болта 13, який встановлено у Т-подібний паз 14, та гайки 15. Для утримання стопорного болта 13 у пазу 14 до корпусу пригвинчена пластина 16. У корпус 1 загвинчено чотири стойки 17 та закріплено гайками 18. На стойки 17 встановлено пластину 19 та закріплено гайками 20. У пластину 19 встановлено напрямну 21 із стопорним гвинтом 22. В отвір напрямної 21 встановлено вимірювальний штир 23 на якому закріплено пластину 24 для встановлення ваги 25 (сумарна маса платини, вимірювального штиря та ваги становить 48 Н). На пластину 19 встановлено опору 26 для закріплення вимірювального приладу 27 (індикатор годинникового типу ІЧ25кл. І ГОСТ 577-68) за допомогою гвинта 28. На корпусі 1 встановлено кронштейн 29 та закріплено гвинтами 30. У кронштейні 29 виготовлено паз та встановлено гвинт 31 для регулювання зазору з метою утримання клинка у пазу від повороту. На корпусі 1 передбачено різьбові отвори 32 для переналагоджування кронштейна 29 на необхідний розмір клинка. Для проведення вимірювань по третій схемі, тобто міцності конструкції вузла фіксатора клинка, до пристрою для проведення статичних випробувань коротко-клинкової холодної зброї додається хомут з тросиком, на якому закріплюється вага (сумарна маса хомути, тросика та ваги становить 147 Н).

Для проведення випробувань по першій схемі, а саме визначення міцності

та пружності конструкції клинка, пристрій (рис.2) працює наступним чином: торець руків'я 9 встановлюється в рівень з торцем підставки рухомого столика 5 та закріплюється за допомогою пластини 7 та гайками 8; рухомий столик 5, за допомогою напрямних 3, виставляється на величину довжини клинка таким чином, щоби вимірювальний штир 23 знаходився над кінцем клинка і проводиться фіксація цього положення вимірювального штиря 23 за допомогою стопорного болта 13 та гайки 15. Вимірювальний штир 23 підводиться до клинка з дотиканням без натягу та фіксується за допомогою стопорного гвинта 22 та вимірювальний прилад 27 встановлюється у «відносне нульове» положення та фіксується числовий показник. На пластину 24 встановлюється вага 25, відпускається стопорний гвинт 22 і проводиться вимірювання прогину клинка з фіксуванням числових показників по вимірювальному приладу 27. Різниця числових показань від «відносного нульового» положення дає величину прогину клинка.

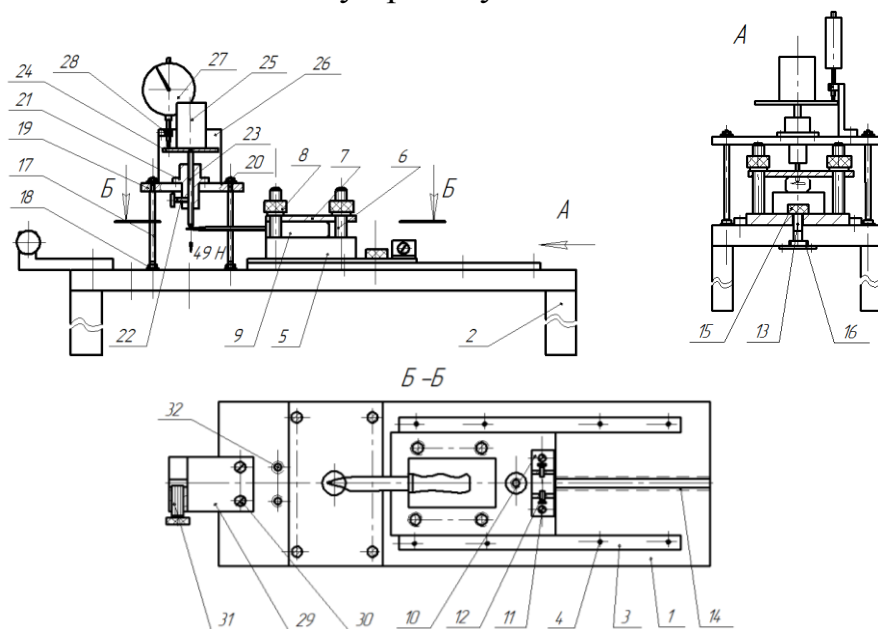

Рис.2 – Схема налагодження пристрою для визначення міцності та пружності конструкції клинка:

1– корпус; 2 – ніжки; 3 – напрямні; 4 – гвинти; 5 – рухомий столик; 6 – шпильки; 7 – пластина; 8 – гайки; 9 – руків'я; 10 – опорний елемент; 11 – гвинт; 12 – гвинт регулюючий; 13 – болт стопорний; 14 - Т-подібний паз; 15 – гайка; 16 – пластина; 17 – стойка; 18 - гайка; 19 – пластина; 20 – гайка; 21 – напрямна; 22 – гвинт стопорний; 23 – вимірювальний штир; 24 – пластина; 25 – вага; 26 – опора; 27 – вимірювальний прилад; 28 – гвинт; 29 – кронштейн; 30 – гвинт; 31 – гвинт; 32 – різьбові отвори

Після чого вага 25 знімається та вимірювальний штир 23 підводиться угору і потім опускається до клинка з дотиканням без натягу. Його положення фіксується за допомогою стопорного гвинта 22 та фіксуються числові показники по вимірювальному приладу 27. Різниця числових показань від «відносного нульового» положення дає величину залишкової деформації прогину клинка. Випробування провадяться не менш трьох разів в обидві

сторони предмету. За результатами випробувань визначається величина прогину клинка або її відсутність. Після випробування не повинно бути залишкової деформації більш ніж 1% від довжини клинка. Для проведення випробувань за другою та третьою схемою пристрій (рис.2) відповідно переналагоджується.

Таким чином, пристрій для проведення статичних випробувань коротко-клинкової холодної зброї дозволяє, завдяки застосуванню індикатору годинникового типу ІЧ25кл.І ГОСТ 577-68, підвищити зручність і точність вимірювання характеристик коротко-клинкових предметів при статичних експериментальних дослідженнях для встановлення придатності коротко-клинкових предметів для ураження цілі.

Список використаної літератури:

1. Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів: затверджена рішенням розширеного засідання секції НКМР міністерства Юстиції України з проблем трасології та судової балістики із залученням членів Координаційної ради з питань судової експертизи. Протокол від 10.04.2009 року № 22, Київ. – 2009. – 34 с.

2. Патент на корисну модель № 134842 України. МПК F41F. Пристрій для проведення статичних випробувань коротко-клинкової холодної зброї / Ковальов К. М., Шаршонь М. Б., Олійник А. С., Ганзюк А. Л., Кравчук О. В., Гордєєв А. І., Гороховський В. О. / (Україна); – u 2018 12409; Заяв. 13.12.2018. Опубл. 10.06.2019, Бюл. №11. – 9 с.

РОЗПОВСЮДЖЕНІ ПРИЧИНИ ЗЛОМУ САЙТІВ ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ ТА ОСОБИСТИХ СТОРІНОК У МЕРЕЖІ INTERNET

Гарига М.М.

*судовий експерт, провідний фахівець з організації наукової роботи відділу
забезпечення діяльності Чернігівського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру*

МВС України

Вергун Л.О.

керівник агентства WellDigital

Злом сайтів – один з найпоширеніших видів кіберзлочинів. Причина проста: у цій сфері існує величезна кількість вразливостей і експлоїтів для них. Найчастіше метою злому є розміщення на мережевому ресурсі шкідливого коду, за допомогою якого можна буде заразити комп'ютери відвідувачів. Злом сайту часто проводять з метою крадіжки конфіденційних даних, наприклад бази даних. Нерідко замовний злом націлений на вивід веб-сайту з ладу, фактичне

знищення його вмісту. Атакувати сайти можуть як спрямовано, коли атакований сайт з певних причин цікавий зловмисникові, так і масово, коли зловмисник намагається поексплуатувати якусь вразливість, яка стала йому відомою в певній CMS.

Основними методами злому веб-сайтів є:

SQL-ін'єкція – вставка SQL-запиту у текст, що відправляється через інтерактивні форми. Таким способом можна отримати несанкціонований доступ до бази даних сайту.

Міжсайтове виконання сценаріїв (XSS) – запуск спеціалізованого скрипту на сайті чи окремій сторінці для його подальшої взаємодії з веб-сервером зловмисника та подальшого отримання конфіденційних даних користувачів.

Вразливості в ядрі сайту або системі управління контентом (**CMS**). Знаючи версію програмного забезпечення сайту, зловмисник може знайти уразливості для нього і експлойти до цих вразливостей.

Фішинг. За допомогою фішингу зловмисник може дізнатися пароль від панелі адміністрування або FTP-сервера.

Загальний (shared) хостинг. Якщо на такому хостингу неправильно налаштовані права доступу, то є можливість зламати сайт через вразливих «сусідів».

Після вдалого злому перед зловмисником відкриваються великі можливості: вкрасти базу, кошти і ресурси, почати заражати комп'ютери відвідувачів шкідливими програмами, розміщувати несанкціоновану рекламу на зламаному сайті, продати доступ до панелі управління, влаштувати фішинг-розсилку і т.п. Далі розглянемо методи злому детально [1].

Про **SQL** ін'єкції можна не говорити, так як це вразливість застаріла. Сьогодні зустрічається досить рідко, особливо з появою підготовлених запитів і різних фреймворків, які теж стають дуже популярними, але чомусь не всі знають що це таке. Особливо ті програмісти, хто пише тільки на фреймворках. SQL ін'єкція – це коли через user input прописують шматок SQL шкідливого запиту і web-сайт цей input ніяк не фільтрує. Таким чином зловмисник може просто стерти всю вашу базу даних за допомогою цієї уразливості або злити йому потрібні дані. І перше що рекомендується робити для захисту, це серйозно фільтрувати user input або використовувати підготовлені запити. Тобто принцип підготовленого запиту полягає в тому, що створюється незмінний запит в якому просто вставляються значення при виконанні.

Cross-Site Scripting – даний вид атаки працює приблизно так само як і SQL ін'єкції, але його метою є не база даних, але відвідувачі і користувачі веб-сайту. Всі також через якийсь input на сайті, зловмисники намагаються пробити як правило шматок javascript коду. Зазвичай таким чином зливають кукіси після чого можуть авторизуватися на сайті без паролю і логіна. Особливо небезпечною ця вразливість буває для сайтів комерційних проєктів. Так як отримавши доступ до аккаунту зловмисники зможуть робити все що захочуть.

Особливо буде погано, якщо вони отримають доступ до аккаунту адміністратора з повним доступом.

Cross-Site Request Forgery Форма злому коли абсолютно інший сайт людина підробляє форму, наприклад пост запиту на сайт жертви і змушує кожного відвідувача перейти за цією формою і часто за допомогою методу clickjacking, тому жертва нічого за фактом взагалі не натискає. Підробляється http запит і на сайті жертви відбувається шкідливий вплив. Наприклад, можна відправити вашому другу листа в Telegram, а ви цього можете навіть не бачити [2].

Cookie Faking Тут все просто і сесії і кукіси зберігаються, а це значить що їх можна запозичити з комп'ютера жертви. Той же PHP зберігає сесії у себе, а у користувача в кукіс зберігає мітку PHP ssid, який можна скачати. Але тут важливіше не сесії, а кукіси. І якщо їх можна скачати, значить їх можна підставити у свій браузер. А значить можна зайти на потрібний сайт від імені жертви. Зазвичай зливом кукисов займаються віруси, яких користувач навіть не помічає.

Man-In-The-Middle MITM це коли хакер перехоплює ваші пакети та змінює їх. Тобто ви зі свого комп'ютера пишете повідомлення, а хакер змінює цей пакет і повідомлення яке надходить змінює зміст.

Clickjacking на сайті шахрая він відкриває iFrame з юрл-адресою сайту жертви, вішає його координати миші і дає йому тотальну прозорість. Людина бачити напис натисни на мене. І сам того не розуміючи клікає на iFrame, який точно, стоїть біля нього під мишею. Ну і рухає він його за допомогою javascript.

Brute-Force – це коли зловмисник запускає скрипт перебору паролів до певної email адреси або логіну, щоб дістати доступ до аккаунту.

Zero Day – це вразливість першого дня. Це коли після релізу була допущена діра в програмному забезпеченні за допомогою якої хакер може пробити ваш захист. Взагалі до таких проблем відноситься не тільки Zero Day а й взагалі будь-які діри у старому ПО. Щоб захиститися від такої атаки, ви постійно повинні оновлювати своє програмне забезпечення [3].

Backdoor Найчастіше з цим видом стикаються програмісти під WordPress і всі інші CMS системи ну або просто користувачі цих сімесок. Вони також стикаються з BlackSeo, але це не можна назвати явною уразливістю або якою-небудь там атакою, тому про BlackSeo ми говорити не будемо. Що ж стосується бекдор, так це просто зашифровані скрипти. Які або окремими файлами, або хвостами знаходяться на вашому сервері і завдяки ним хакер отримує до вашого сервера і як правило нерідко експлуатує його як Botnet. Найчастіше бекдор зливають бази, сайти або навіть можуть видалити проекти та просити грошей за нього.

Статистика на сучасному етапі дуже не втішна. За підрахунками Університету Меріленда кожні 39 секунд відбувається хакерська атака. [6]

Також ними була проведена кількісна оцінка майже постійної швидкості хакерських атак на комп'ютери з доступом в Інтернет.

43% кібератак націлені на малий бізнес та офіційні сайти компаній, 64% компаній стикалися з атаками через Інтернет. 62% зазнали фішингові і соціальні атаки. 59% компаній стикалися з шкідливим кодом і ботнетами, а 51% – з відмовами в обслуговуванні. Масштабні DDoS-атаки збільшуються у світовій статистиці у розмірі на 500%.

Згідно щоквартального звіту Nexusguard, середня атака з розподіленим відмовою в обслуговуванні (DDoS) виросла до більш ніж 26 Гбіт / с, збільшившись в розмірі на 500%.

Понад 77% організацій досі не мають плану реагування на інциденти кібербезпеки. За оцінками, 54% компаній говорять, що вони пережили одну або кілька атак за останні 12 місяців. Як правило, більшості компаній потрібно майже 6 місяців для виявлення витoku даних [4].

Джінні Рометті, президент і головний виконавчий директор IBM, сказала: «Кіберзлочинність - найбільша загроза для будь-якої компанії в світі». І вона була права. Протягом наступних п'яти років кіберзлочинність може стати найбільшою загрозою для кожної людини, місця і речі в світі.

Таким чином можна зробити висновок, що розуміння кібертермінології, загроз і можливостей має вирішальне значення для кожної людини, що працює з веб-сайтам у робочому чи особистому середовищі. Слід використовувати передові рішення в сфері кібер-навчання і освіти у всіх відділах, від рядового працівника державної служби до ІТ-департаменту, ви захистите данні своєї компанії від кіберзагроз та уникнете можливих наслідків кібератаки.

Список використаної літератури:

1. Тюрин, Алексей. В поисках лазеек: гид по DOM Based XSS // Хакер: Журнал. 2013., № 172., С. 80-85.
2. Seth Fogie, Jeremiah Grossman, Robert Hansen, Anton Rager, Petko D. Petkov. XSS атаки: експлуатація и защита. XSS Attacks: Cross Site Scripting Exploits and Defense. Syngress, 2007. 464 p.
3. Stewart, James Michael. CISSP® : Certified Information Systems Security Professional Study Guide : [англ.] / James Michael Stewart, Mike Chapple, Darril Gibson. Seventh Edition., Canada : John Wiley & Sons, Inc., 2015., 1023 p.
4. Moore, Robert. Cybercrime : Investigating High Technology Computer Crime : [англ.]. 2nd ed. Boston : Anderson Publ., 2011., 318 p.
5. U.S. State and Federal Government Cybersecurity Report. – Security Scorecard Security Research Team, 2017., 23 p

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС ТА ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ОБЛІКУ

Гейко О. І.

*Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України, завідувач сектору дактилоскопічного обліку лабораторії
криміналістичних видів досліджень*

Покращення рівня протидії злочинності може бути досягнуте способом удосконалення та оптимізації діяльності органів досудового розслідування. Якісна та ефективна слідча діяльність зумовлена насамперед застосуванням сучасних науково-технічних засобів і методів, спеціальних знань, що сприяє розширенню спектра джерел доказової інформації в кримінальному провадженні. Отже, вагоме значення для належного техніко-криміналістичного забезпечення діяльності підрозділів досудового розслідування має належна взаємодія між слідчими та працівниками експертно-криміналістичних підрозділів, яка у зв'язку з процесом реформування системи МВС України, потребує ґрунтовного аналізу для визначення загальних проблем і пошуку напрямів їх вирішення.

У ході та в рамках реформування МВС України відбулася й перебудова структури, завдань та напрямів діяльності експертних підрозділів системи МВС України. Унаслідок зазначених змін було створено самостійний орган – Експертну службу МВС України, функції якого полягають в судово-експертному забезпеченні кримінальних проваджень та забезпечення функціонування інформаційно-пошукових систем, обробка персональних даних у межах повноважень, визначених законом. Водночас здійснення технічної допомоги слідчим під час проведення окремих процесуальних дій покладається на підрозділи техніко-криміналістичного забезпечення органів досудового розслідування Національної поліції України. Таким чином, слідчі підрозділи, що увійшли до складу Національної поліції та експертні підрозділи, які залишилися в складі Експертної служби МВС, вимушені будувати своє співробітництво тільки у формі взаємодії, що має як свої переваги, так і дискусійні моменти. Тому є потреба розглянути теоретичні та практичні аспекти зазначеної діяльності [1, с. 384-385].

Так, Г. А. Матусовський розглядає взаємодію як узгоджену діяльність правоохоронних, контролюючих та інших державних органів, спрямовану на досягнення спільної мети з мінімальною витратою сил, засобів і часу [2, с. 226-229]. Тобто в цьому випадку підкреслено сутність взаємодії щодо суб'єктів, котрі здійснюють безпосередню практичну діяльність у галузі протидії злочинності. У цьому ж сенсі взаємодію в правоохоронній діяльності розглядають як складну систему, яка містить у собі різні види діяльності всіх

структурних підрозділів правоохоронних органів (у тому числі слідчого та експертно-криміналістичного), що є самостійними системами більш низького рівня [3, с. 33-39].

Не можна не погодитися з тим, що під час реалізації певного спільного заходу одна зі сторін взаємодії неодмінно виступає як керуюча, а інша – як керована система [4, с. 93]. Про взаємодію слідчого з іншими учасниками розслідування можна говорити в певній мірі лише умовно, оскільки з процесуальної точки зору тут немає рівноцінного партнерства: статус слідчого визначає його головну роль, персональну відповідальність за рішення, які він приймає, і результати розслідування загалом. Уся діяльність інших учасників розслідування підкорена завданням, які поставив перед ними слідчий, узгоджується з ними [5, с. 491]. Саме цей підхід закріплено в чинному кримінальному процесуальному законодавстві. Зокрема, у ч. 1 ст. 40 КПК України зазначено, що слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій.

У криміналістичній літературі найбільш поширеним є визначення взаємодії як узгодженої спільної діяльності слідчого з іншими органами та суб'єктами [6, с.460-465]. Саме такий підхід повністю відображає сутність взаємодії щодо суб'єктів криміналістичної діяльності, якими, як відомо, є слідчий, спеціаліст-криміналіст, судовий експерт та інші. Крім того, слід пам'ятати й про рівні взаємодії, яка має здійснюватись як між окремими суб'єктами, так і різними підрозділами одного відомства (внутрішньовідомча взаємодія) та окремими відомствами (міжвідомча взаємодія).

Однією зі специфічних рис взаємодії між слідчими та працівниками експертно-криміналістичних підрозділів є регламентації як діяльності кожного з них, так і їхніх прав і обов'язків як суб'єктів кримінального процесу в законах та підзаконних нормативних актах.

Аналізуючи сучасний стан нормативного регулювання процесу взаємодії слідчого зі співробітниками Експертної служби констатую, що його рівень, на жаль, поки що є недостатнім. Нормативні й організаційні проблеми взаємодії слідчого з працівниками Експертної служби МВС України не набули належної теоретичної розробки, що призводить і до суттєвих труднощів у практичній діяльності.

Низка питань правового й організаційного характеру залишається не вирішеною, що стримує більш повне використання можливостей сумісної діяльності цих суб'єктів, підвищення її результативності.

На жаль, на сьогодні рівень забезпечення органів та підрозділів Національної поліції кваліфікованими криміналістами є недостатнім, як і рівень їх технічного забезпечення. Навпаки ж підрозділи Експертної служби мають у своєму штаті кваліфіковані кадри, а у своєму розпорядженні більш сучасні та спеціалізовані технічні засоби.

На цьому етапі реформування потрібно на законодавчому рівні закріпити порядок та механізм взаємодії підрозділів досудового розслідування та

Експертної служби МВС України, розробити відомчі акти для врегулювання взаємодії як між окремими суб'єктами Експертної служби та Національної поліції.

Судова експертиза - це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [7].

Експертизи допомагають задовольнити потреби слідчої та судової практики щодо вирішення питань, які потребують застосування наукових, технічних або інших спеціальних знань. Результатом проведеної експертизи є висновок експерта. Висновок експерта — це процесуальний документ, в якому викладаються підстави проведення експертизи, хід та результати експертного дослідження. Висновок експерта є джерелом доказів.

На якість виконання експертного дослідження впливає ряд факторів, що стосується питань взаємодії між підрозділами Експертної служби та Національної поліції України. Насамперед це низька якість об'єктів, які направляються на дослідження. Це стосується діяльності слідчих і інспекторів-криміналістів по виявленню, вилученню, фіксації і пакуванню вилучених об'єктів під час огляду місця події, а саме вилучаються непридатні сліди.

Так, аналіз результатів проведених дактилоскопічних досліджень, дає підставу стверджувати, що більша частина слідів рук (30 %), що надійшли на дослідження, визнається непридатними для ідентифікації.

Однією з причин низької ефективності перевірок слідів рук, які надходять із зазначених підрозділів є те, що з місць пригод вилучаються сліди рук не придатні для ідентифікації особи, а також коли потерпілі не дактилоскопійовані і, внаслідок чого, до обліків вміщуються сліди осіб не причетних до вчинення злочинів.

Враховуючи викладене вище, слід звернути увагу на недостатньо високий рівень професійної підготовки інспекторів-криміналістів і слідчих щодо питань підготовки і призначення експертиз, а також майже відсутню комунікацію (узгоджену взаємодію) між працівниками підрозділів Національної поліції і Експертної служби, що істотно знижує як рівень проведення експертних досліджень, так і якість розслідування кримінальних проваджень в цілому.

Список використаної літератури:

1. Криміналістика: підручник/за ред. В. Ю. Шепітька. К.: Вид. дім «ІнЮре», 2001. 684с.
2. Матусовский Г. А. Основы взаимодействия и информационного обеспечения в методике расследования преступлений. Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: учеб. для студ. юрид. вузов и ф-тов/под. ред. проф. В. Ю. Шепитько. Х.: Одиссей, 2001. С. 226–229.

3. Образцов В. А. Взаимодействие в структуре деятельности следователя. Вопросы взаимодействия следователя и других участников расследования преступлений: межвуз. сб. научн. тр. Свердловск, 1984. С. 33–39.

4. Туманов Г. А. Организация управления в сфере охраны общественного порядка. М.: Юрид. лит., 1972. 232 с.

5. Криминалістика: учеб. для вузов/под ред. Р. С. Белкина. М.: Изд-во НОРМА 2001. 990 с.

6. Степанюк Р. Л., Заяць Д. Д. Взаємодія під час досудового розслідування економічних злочинів. Форум права. 2014. № 1. С. 460–465 URL: [Http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_81.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_1_81.pdf) (дата звернення: 10.03.2016).

7. Закон «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ СУДУ

Гломб Ю.О.

*суддя Рівненського окружного адміністративного суду,
аспірант Київського університету права Національної академії наук України*

Протягом динамічних змін в Україні 2019-2020 р.р., упродовж сучасного реформування судових та правоохоронних органів, органів прокуратури, значно поживався науковий інтерес до злочинів проти правосуддя. Актуальною як для наукових так і практичних працівників залишається сутність надання завідомо неправдивих показань, особливо свідками й потерпілими в сучасних умовах.

Саме «наявність неправдивих показань свідка чи потерпілого, відповідальність за які визначена у ст. 384 КК України, можлива у разі, коли надані свідчення спотворюють достовірні обставини, фактичні дані, що мають доказове значення у справі» [1, с.4]. Але ж коло осіб, які можуть надавати неправдиву інформацію розширюється. Так, відповідно до ч.1 статті 384 КК України за завідомо неправдиве показання свідка, потерпілого, завідомо неправдивий висновок експерта, складені для надання або надані органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України, подання завідомо недостовірних або підроблених доказів, завідомо неправдивий звіт оцінювача про оцінку майна, а також завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем у таких самих випадках, -караються виправними роботами на строк до двох років або

арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до двох років. [2, с.1].

Але, виявляється, що такі особи, як свідок, потерпілий, експерт, оцінювач, перекладач, фактично спотворюючи інформацію, можуть обманювати. «Саме через обман, який виявляється у наданні викривленої інформації, цей злочин подібний до іншого – введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, відповідальність за який передбачена у ст. 384 КК України» [1, с.4].

Ч.2 ст.384 КК України передбачена кримінальна відповідальність, якщо ті самі дії, поєднані з обвинуваченням у тяжкому чи особливо тяжкому злочині, або зі штучним створенням доказів обвинувачення чи захисту, а також вчинені з корисливих мотивів, - караються виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років [2, с.1].

Як показує практика, найчастіше вирoki за цією статтею виносяться щодо потерпілих, які надають завідомо неправдиві показання. Тому, суд використовує такі формулювання в ухвалах: «за давання завідомо неправдивих показань, достовірно знаючи про невчинення відносно неї злочину», «у завідомо неправдивому показанні потерпілого під час провадження досудового розслідування», «завідомо неправдиве показання потерпілого органу, що здійснює досудове розслідування, поєднане з обвинуваченням у тяжкому злочині, вчинене з корисливих мотивів», «завідомо неправдиве показання потерпілого, надані органу, що здійснює досудове розслідування».

Ця тема набуває актуальності не лише в судовій практиці, але й науковому колі. Не обійшли увагою вітчизняні вчені й питання відповідальності за завідомо неправдиві показання та завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину. Так, М. Шепітько присвятив монографію «Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання» (2012 р.), Ю. Калініченко - працю «Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину» (2018 р.), В. Осадчий надав кваліфікацію зазначених діянь у монографії «Злочини проти правосуддя» (2018 р.).

Як зазначає Книженко О. «крім того, подібно до завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину, обов'язковою ознакою цього злочину є адресат, якому надаються неправдиві показання» [1, с.4]. А саме, орган, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суд, Вища рада правосуддя, тимчасова слідча чи спеціальна тимчасова слідча комісія Верховної Ради України.

Узагальнення судової практики розгляду судами України проваджень за ст.ст.384 КК України свідчать, що кримінальних правопорушень за 2019 р. становить 5 492. Кримінальних правопорушень, у яких особам вручено повідомлення про підозру - 777. Кримінальних правопорушень, за якими провадження направлені до суду: 1) з обвинувальним актом - 924; 2) з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності - 6; 3) особами,

які раніше вчиняли кримінальні правопорушення -152; 4) у стані алкогольного сп'яніння - 30; 5) неповнолітніми або за їх участю - 14.

Так, кримінальних правопорушень за ст.ст.384 КК України, у яких провадження закрито - 1109, у т.ч. за ч. 1 п.п. 1, 2, 4, 6 ст. 284 КПК України – 1081. Н. М. Охтирська зазначає, що з одного боку, тенденція щодо звільнення осіб від відбування покарання цілком відповідає сучасним європейським вимогам щодо гуманізації покарань та поступовому переходу від карального до відновлювального правосуддя. Однак, з іншого боку, застосування цього інституту в окремих випадках нерідко призводить до фактичної безкарності злочинців та унеможливорює досягнення цілей кримінального покарання [3, с. 90-91]. Кримінальних правопорушень, у яких на кінець звітнього періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення) - 4 735.

Таким чином судова практика судів за вказаний період неоднакова, та вона свідчить про кількісне зростання цих правопорушень серед свідків, потерпілих, експертів, оцінювачів та перекладачів протягом року.

Список використаної літератури:

1. Книженко О. Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину та неправдиві показання: питання сукупності злочинів. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2018. № 4(20). С. 1–9 <<http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/4-2018/knizhenko.pdf>>
2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> Кримінальний кодекс України. Документ 2341-III, чинний, поточна редакція — Редакція від 16.01.2020, підстава - 404-IX, 409-IX
3. Розгляд справ стосовно жорстокого поводження з дітьми судами України: аналіз законодавства та практики його застосування. /Охтирська Н. М., Кочеміровська О. О., Христова Г. О. та ін. – К.: ТОВ “К.І.С.”, 2010. – 124 с.

ПРОБЛЕМАТИКА СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Глушко А. П.

*Державний науково дослідний експертно-криміналістичний центр МВС,
науковий співробітник*

Зміни, що відбуваються останнім часом в нашій державі в усіх сферах життєдіяльності суспільства під впливом проведення численних реформ й активізації євроінтеграційних процесів, спонукають до оновлення концептуальних підходів щодо визначення ролі держави та її інституцій у забезпеченні стабільності суспільного життя і насамперед у підвищенні гарантій захищеності прав та інтересів громадян. Це повною мірою стосується

й питань, пов'язаних із кримінально-процесуальними відносинами та застосуванням спеціальних знань з криміналістики і судової експертизи.

Кримінальні проступки в міжнародній практиці є широко застосовуваним інститутом у системі загального та континентального права. Більшість розвинених країн світу історично прийшли до того, що якщо те чи інше діяння невеликої тяжкості, яке не несе великої суспільної небезпеки та за вчинення якого передбачене менш суворе покарання, ніж за злочин, то розслідування такого діяння повинно проводитися за спрощеною процедурою.

Варто зазначити, що ухвалений Верховною Радою України 13.04.2012 р. Кримінальний процесуальний кодекс України одразу містив положення про кримінальні проступки, але лише з набуттям чинності Законом про кримінальні проступки (01.07.2020 р.) термін «кримінальний проступок» буде офіційно міститися в Кримінальному кодексі України.

Говорячи про новизну, хочеться зробити акцент на тому, що розслідування кримінальних проступків будуть здійснювати дізнавачі у формі дізнання за спрощеною процедурою та у скорочені строки (не більше ніж 72 години з моменту повідомлення особі про підозру чи затримання, або в інших випадках на строк до 1-го місяця).

Серед процесуальних джерел доказів у провадженні про проступки (крім основних) будуть такі як пояснення осіб, результати медичного обстеження, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, відеозапису чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Однак такі спеціальні джерела процесуальних доказів не зможуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину (лише на підставі ухвали слідчого судді, яка виноситься за клопотанням прокурора).

З дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене протягом: 72 годин; або 20 діб – якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім; або одного місяця – якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи.

Джерелами доказів у кримінальному провадженні про кримінальні проступки, крім визначених КПК України, є також пояснення осіб, результати медичного освідчення, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

В законі є норма, яка передбачає, що досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, проте з особливостями передбаченими законом. Такими «особливостями» є можливість проведення посадовою особою дізнання будь-яких слідчих (розшукових) дій, у тому числі медичне освідчення особи, а також деяких негласних слідчих (розшукових дій), відносно особи, яка на думку працівника поліції вчинила кримінальний проступок, до внесення уповноваженою особою відповідних відомостей до

Єдиного реєстру досудових розслідувань. Яким чином, при цьому державні правоохоронні органи зможуть забезпечити права таких «підозрюваних» залишається загадкою. А якщо поєднати зазначене з прийнятим положенням, згідно якого у разі встановлення органом дізнання факту, що особа вчинила злочин, дізнавач за погодженням із прокурором надсилає матеріали кримінального провадження керівнику органу досудового розслідування з урахуванням підслідності, можна сміливо припустити, що більшість злочинів спочатку буде розслідуватись як кримінальний проступок, з метою отримання доказів стороною обвинувачення за зручним спрощеним провадженням.

Окрім того зазнала змін також стаття 21 Кримінального кодексу України. Чинним на сьогодні Кримінальним кодексом України визначено, що особа, яка вчинила злочин у стані сп'яніння внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин, підлягає кримінальній відповідальності. Проте положення щодо вчинення злочину внаслідок вживання особою «інших одурманюючих речовин» було замінене на вчинення кримінального правопорушення під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. Зазначений підхід є досить дивним, оскільки вживання алкоголю та наркотичних засобів зазвичай є вибором особи, у той час, коли вживання деяких ліків, які знижують увагу та швидкість реакції є життєвою необхідністю для певних осіб. Тобто побічні ефекти, які можуть мати місце після прийняття таких ліків особою, здебільшого не є метою такої особи, а внаслідок прийняття вищевказаного положення закону особа, взагалі може відмовитись від вживання необхідних їй ліків та поставити своє життя, яке, до речі, за Конституцією України є найвищою цінністю, під загрозу через побоювання настання негативних наслідків у вигляді притягнення до кримінальної відповідальності.

Відповідно до закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» внесені змін до чинного КПК України, а саме до ст.71:

частина друга - Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання висновків у випадках, передбачених пунктом 7 частини четвертої цієї статті";

частина четверта - спеціаліст має право:

1) ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду;

2) користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням;

3) звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів;

4) знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;

5) одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;

6) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом.

7) надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених частиною третьою статті 214 цього Кодексу".

Виходячи з наведеного навантаження на спеціаліста під час провадження дізнання по кримінальних проступках значно збільшиться.

Також проблематикою є те, що однією з підстав продовження строку дізнання є надання підозрюваним клопотання про проведення експертизи, з яким він може звернутись до дізнавача. У такому разі дізнавач має право звернутись до експерта для проведення експертизи із дотриманням правил передбачених КПК України (ч.2 ст.298-4). Про те, положення КПК України на тепер не дозволяють безпосереднє звернення до експерта жодній зі сторін, а зміни до ст.242 КПК України цим законом не внесені. Тому як буде вирішено питання стосовно строків дізнання, якщо слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про залучення експерта залишається невідомим.

На останок хотів би наголосити на тому, що суттєві зміни в економічній та політичній системах України призвели до виникнення значної кількості нових злочинів і суттєвих змін у механізмах вчинення раніше відомих. Тому судово-експертна практика постійно потребує розроблення нових і вдосконалення існуючих криміналістичних методик розслідування з метою підвищення рівня протидії злочинності. І сьогодні в тих складних економічних, політичних, соціальних умовах знову і знову постає питання зміцнення процесуальної діяльності органів досудового розслідування з метою неухильного дотримання засади верховенства права та законності, а також захисту прав, свобод і законних інтересів особи.

Список використаної літератури:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/судову_експертизу.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Юрчишин В.Д. Деякі проблеми допустимості використання як доказів висновків судових експертиз / В.Д. Юрчишин // Держава і право: Збірник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького. – Випуск 29. – К.

4. Закон України (проект №7279-Д) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень».

АНАЛІЗ МЕРЕЖЕВОЇ АКТИВНОСТІ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ В РАМКАХ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Гожий О. О.,

судовий експерт відділу комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Досить часто при проведенні досліджень за експертною спеціальністю 10.9 «Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів», перед судовим експертом ставиться завдання моніторингу та аналізу мережевого трафіку. Таке завдання виникає в разі неможливості аналізу налаштувань досліджуваного програмного забезпечення, причини можуть бути різними – від відсутності конфігураційних файлів, до криптографічного захисту інформаційного вмісту.

Відтак, вирішення питання моніторингу та аналізу мережевого трафіку вимагає від судового експерта створення певної проміжної ланки між досліджуваним об'єктом та мережею, яка б своїми функціональними можливостями задовольняла дві основні вимоги – по перше формування автоматичного налаштування мережі для досліджуваних об'єктів та відсутність внесення будь-яких змін до мережевого трафіку, а по друге повний, деталізований моніторинг обміну пакетами між досліджуваними об'єктами та іншими елементами мережі, як локальної так і глобальної.

Для створення проміжної ланки між об'єктами аналізу та мережею, можливе застосування як фізичного проміжного елемента – персонального комп'ютера з попередньо налаштованим програмним забезпеченням (програмно-апаратна реалізація), так і середовища віртуалізації (суто програмна реалізація).

Використання окремої програмно-апаратної проміжної ланки, встановленої в розрив каналу, вимагає від судового експерта попереднього вибору, встановлення та налаштування як операційної системи, так і спеціалізованого програмного забезпечення. Як один з варіантів такого «комплексу» можливо запропонувати персональний комп'ютер з двома мережевими адаптерами та набір програмного забезпечення, яке б дозволяло реалізувати механізм зміни мережної адреси в заголовках IP датаграм, поки

вони будуть проходити через маршрутизуючий пристрій з метою відображення одного адресного простору в інший, тобто налаштувати NAT.

В разі використання середовища віртуалізації як суто програмного методу, знімаються питання вибору, встановлення та налаштування спеціалізованого програмного забезпечення, проте можуть з'явитись проблеми, викликані безпосередньо об'єктом дослідження. Адже не завжди вдається успішно створити та запустити в віртуальному просторі операційну систему, яка була інстальована в просторі фізичного обладнання.

Незалежно від методу організації проміжної мережевої ланки, перед судовим експертом виникає питання вибору інструменту перехоплення та моніторингу трафіку в контрольованих умовах. Судовими експертами за напрямком дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України в ході проведення досліджень апробовано деякі програмні засоби для перехоплення та моніторингу трафіку, проаналізовано їх функціональні можливості, ефективність та зручність у користуванні.

Відтак, варто позитивно відмітити програмний засіб «tcpdump» – консольну утиліту UNIX, що дозволяє захоплювати і аналізувати мережний трафік, який проходить через мережеву одиницю, на котрій запущена ця програма.

Утиліта «tcpdump» входить в більшість дистрибутивів Linux та дозволяє перехоплювати і відображати (зберігати в файл) мережевий трафік. Також існує версія для операційних систем сімейства Windows. Однією з вагомих переваг засобу «tcpdump» є його безкоштовність та можливість використання в середовищі операційних систем сімейства Linux. Також варто відзначити надзвичайну гнучкість засобу – передаючи певний набір керуючих міток (ключів) можливо відкоригувати не тільки елемент моніторингу чи набір зібраної інформації, а й поведінку програмного засобу загалом. Так, програмному засобу «tcpdump» можливо передати фільтруюче правило (вираз), в якому зазначити параметри відбору пакетів, що в свою чергу дозволяє фільтрувати, наприклад, пакети призначені певній MAC-адресі, за певним портом чи протоколом.

В підсумку, можна зазначити, що одне з завдань, з яким в своїй роботі стикаються судові експерти напрямку комп'ютерно-технічних досліджень, а саме завдання аналізу мережевої активності при проведенні експертного експерименту, можливо вирішити застосовуючи можливості безкоштовного програмного засобу з відкритим вихідним кодом – «tcpdump».

Список виконаної літератури:

1. Сандерс, Крис. Анализ пакетов: практическое руководство по использованию Wireshark и tcpdump для решения реальных проблем в локальных сетях, 3-е изд. : Пер. с англ. - СПб.: ООО "Диалектика", 2019 - 448 с.;

2. Лимончелли Т., Хоган К., Чейлап С. Системное и сетевое администрирование. Практическое руководство, 2-е издание. – Пер. с англ. – СПб: Символ-Плюс, 2009. – 944 с.;

3. Парасрам Шива, Замм Алекс, Хериянто Теди, Али Шакил, Буду Дамиан, Йохансен Джерард, Аллен Ли Kali Linux. Тестирование на проникновение и безопасность. — СПб.: Питер, 2020. — 448 с.

4. Олифер В., Олифер Н. Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы: Учебник для вузов. 5-е изд. — СПб.: Питер, 2016. — 992 с..

РУКОПИСНЕ ПИСЬМО: МОЖЛИВОСТІ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРИХОВАНІ ПРОБЛЕМИ

Гонгало С.Й.,

Національний університет «Острозька академія», доцент кафедри кримінально-правових дисциплін, кандидат юридичних наук

Почеркознавча експертиза є однією із найстаріших і найбільш затребуваних видів експертиз у слідчій та судовій практиці. Незважаючи на розробленість криміналістичних методик дослідження почерку, щоразу виникають проблемні питання, які потребують нагального вирішення. Особливої уваги заслуговує проблематика вирішення окремих діагностичних та класифікаційних задач при дослідженні почергових об'єктів. З чим це пов'язано?

Почерк є специфічним об'єктом дослідження. Не дивлячись на всю простоту будови літер, він не є чимось сталим, мертвим, чи таким, що не змінюється. Так, почерк мінливий і ця мінливість залежить від багатьох чинників: як внутрішніх, так і зовнішніх.

Почерк кожної людини унікальний. Не існує двох людей з однаковими почерками, мають місце лише схожі почерки, що може бути обумовлене збігом психотипів людей. Індивідуальність – це неповторність зафіксованого у рукопису комплексу особливостей письмово-рухової навички в різних людей. В основі своєрідності письмово-рухової навички, у свою чергу, лежить індивідуальність механізму письма, яка формується в результаті впливу чисельних об'єктивних та суб'єктивних причин [1, с. 21].

На сьогоднішній день в школі дещо змінено підхід до навчання рукописному письму. Нові методики відрізняються від традиційних, які використовувались у минулому тисячолітті. В навчальних програмах відсутній такий предмет, як каліграфія. Більша увага приділяється читабельності, а не красі рукописного письма. В окремих школах дітей не вчать писати за прописами, а застосовують методики оволодіння друкованим письмом. Акцент на формування письмового навичку вчителі роблять лише у початкових класах.

Більше уваги звертають на те, як діти сидять за партами чи правильно тримають пишучий прилад. В процесі навчання письму це важливо, але разом із тим, потрібно звертати увагу на психотип дитини, на її здатність навчатись. Не всі однаково швидко опановують навички письма. Кожна дитина унікальна і потребує особливої уваги. Основними вчителями дитини мають бути батьки, але вони, на жаль, перекладають все на плечі шкільних вчителів. Вчитель, який би він не був геніальний, не в змозі достатньо часу приділити кожній дитині і, тому, діти пишуть так, як їм зручно. З часом у кожного учня формується свій унікальний почерк, який буде або удосконалюватись в процесі постійних письмових вправ, або деградувати за відсутності таких. Так у процесі навчання у школі кожен учень напрацьовує свій ступінь виробленості почерку.

Ступінь виробленості почерку – рівень володіння технікою письма, що виявляється у здатності особи виконувати рукописний текст у швидкому темпі, сталими координованими рухами відповідно до загальноприйнятої системи скоропису [1, с. 36; 2, с. 48; 3, с. 43]. Почерк з високим ступенем виробленості характеризує висока стійкість до «збиваючих» факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру [2, с. 51].

Ступінь виробленості почерку – одна із найбільш стійких загальних ознак [2, с. 51], тому, при дослідженні рукописів, експерти, в першу чергу, звертають на це увагу.

Останнім часом спостерігається тенденція до зменшення кількості людей, які володіють високо виробленими почерками. На нашу думку, це сталось тому, що значна кількість людей перестали писати від руки. Причин такого явища може бути багато: відсутність потреби у рукописних записях (комп'ютеризація багатьох сфер господарської діяльності, перехід на безпаперові технології тощо), створення програмного забезпечення, яке перетворює голосові повідомлення у друковані тексти, копіювання та роздрук вже готових текстів, виконання коротких, в основному цифрових, записів і підписів, тощо.

Впродовж життя людина набуває нові знання та навички, стає більш зрілою. Як зазначає Інеса Гольдберг: «Зрілість особистості - це «дорослість», адекватність, свідомість сприйняття життя і життєвих ситуацій, природна (а не вимучена або гіпертрофована) відповідальність за своє життя і свої дії, рішення, а також самостійність, незалежність від обставин» [4, с. 147]. Здавалось би, виробленість почерку та зрілість особистості пов'язані. Але на практиці ми спостерігаємо певні розбіжності. Так цілком зрілі особистості можуть мати не зовсім вироблений почерк, і навпаки. В чому тут причина? На наш погляд, виробленість почерку та зрілість почерку, як показник зрілості особистості, поняття не зовсім тотожні. Як зазначалось раніше, виробленість почерку виявляється у здатності особи виконувати рукописний текст у швидкому темпі, сталими координованими рухами, відповідно до загальноприйнятої системи скоропису. Разом із тим, зрілу особистість характеризує наступний почерк: як мінімум проста і як максимум дуже спрощена форма букв, передає формоутворення - від самотнього і індивідуального до повністю

нестандартного і самостійного; відносна (хоча б часткова) читабельність; хороша швидкість, почерк від стриманого або вільного до швидкого і дуже швидкого; організація тексту в просторі впорядкована, не хаотично, при цьому поля, відстані між літерами і словами просторі і однорідні; розмір літер приблизно середній [4, с. 148].

Всі ці характеристики є важливими як для ідентифікації виконавця рукопису, так і для вирішення такого питання, як орієнтовний віковий діапазон виконавця. На практиці бувають випадки, коли особа доросла, але не зріла. Досліджуючи такий почерк, недосвідчений експерт-почеркознавець, який не обізнаний з особливостями графологічних досліджень, може припуститись помилки щодо орієнтовного віку виконавця рукопису, особливо, якщо він невеликий за обсягом.

Встановлено, що письмово-рухові навички є відносно стійкими, і саме це дає змогу за почерком проводити ідентифікаційні дослідження. Стійкість письмово-рухової навички, збереження його особливостей при письмі навіть у незвичних умовах залежить від наступних причин: ступінь сформованості письмово-рухової навички; особливості нервового апарату керування рухами людини [2, с. 15].

На сьогодні відзначається цікава тенденція. Все частіше ступінь зрілості особистості, що відображається в почерку, зміщується в бік більш старшого віку. Людство продовжує активно змінюватися, і процес еволюції, не без впливу середовища, не зупиняється. Все частіше сьогодні можна зустріти такий рівень внутрішньої зрілості у сьогоднішніх 25-літніх, який років п'ятнадцять тому був присутній у 18-річних, відмічають графологи [4, с. 147].

О.Р. Лурія, досліджуючи особливості відновлення функцій людського мозку після травм (1947 – 1950 рр.), встановив наявність кореляції між почерком особи та її здоров'ям. В.В. Томілін в своїй роботі «Фізіологія, патологія, та судово-медична експертиза письма» також вказує на співвідношення основних властивостей нервової системи, що, безумовно, впливає на формування письма [5, с. 50].

Вважаємо, що на сьогодні дослідження рукописних текстів неможливе без залучення фахівців з інших галузей знань, зокрема психології, фізіології, медицини. Так чи інакше, але саме ці галузі знань тісно пов'язані з графологією.

Стрімкий розвиток периферійних знакосинтезуючих пристроїв для комп'ютерів ставить перед експертами-почеркознавцями нові задачі. Свого часу, плотери пробували використовувати для виконання анонімних рукописних повідомлень, виконаних такими пишучими знаряддями, як кулькові ручки, фломастери, олівці. Це був виклик для експертів-почеркознавців. Особливих труднощів для дослідження таких об'єктів не виникало. Впродовж відносно короткого проміжку часу експерти напрацювали методику криміналістичного дослідження таких «рукописів», що дозволило відмежовувати їх від «живих» рукописів. Занепокоєння сьогодні викликає

поява знакосинтезуючих пристроїв нового покоління, які більш функціональні, ніж плотери [6]. Дані пристрої здатні не лише імітувати рукописне письмо, а й, при наявності відповідного програмного забезпечення, відтворювати почерк конкретної особи з характерними загальними та окремими ознаками почерку індивідуума.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити наступне:

- незважаючи на технічний прогрес, рукописне письмо не зникне і буде залишатись в якості об'єкту криміналістичної експертизи;
- графологічні методи слід вивчати та запроваджувати в судово-почеркознавчу експертизу;
- з появою нових знакосинтезуючих пристроїв та програмного забезпечення, здатних відтворювати почерк людини, виникає нагальна потреба проведення наукових розвідок та дослідження експертної практики з метою напрацювання криміналістичних методик дослідження таких об'єктів.

Список використаної літератури:

1. Судове почеркознавство : [курс лекцій] / Меленевська З.С., Свобода Є.Ю., Кофанов А.В. – К. Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 134 с.
2. Почерковедческая экспертиза. Учебник для вузов МВД СССР / Винберг Л.А., Шванкова М.В.[под ред. Белкина Р.С.] – Волгоград. НИРИО, 1977. 174 с.
3. Почерковедение и почерковедческая экспертиза: Курс лекций / Под ред. В.В. Серегина. – Волгоград: ВА МВД России, 2002. – 228 с.
4. Гольдберг И. И. Психология почерка. – Екатеринбург: У-Фактория; М.: АСТ МОСКВА : ХРАНИТЕЛЬ, 2008. – 236 с.
5. Томилин В.В. Физиология, патология и судебно-медицинская экспертиза письма. – М.: 1963. 235 с.
6. Принтер пишет от руки [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=6weR9s5flwA>

СУДОВА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА: ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ

Горлачук О.А.

Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, судовий експерт сектору економічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, кандидат економічних наук

Розвиток суспільства в його багатограних сферах передбачає різні види діяльності, що спрямовані на задоволення відповідних потреб, які в своїй

загальній сукупності знаходяться в духовній та матеріальній площинах. Еволюційний розвиток господарських відносин, які пізніше знайшли одне із своїх відображень в товарно-грошовій формі, зумовив об'єктивну потребу у бухгалтерському обліку, а також у контролі результатів господарської діяльності з метою її ефективного ведення на основі прийняття правильних управлінських рішень.

Власне функції контролю за економічними відносинами стали можливими завдяки появі обліку, виникнення якого пов'язують із Давнім Єгиптом, Вавилоном, Персією, Римом, Єрусалимом. Спірні питання, які виникали між учасниками економічних відносин, були предметом судового розгляду за зверненням однієї із сторін, яка захищала свої інтереси і потребувала допомоги фахівця щодо підтвердження окремих даних стану господарства – виконання плану збору податків, розмір пожертвувань та ін. Дослідник Котенєва Т.В. зазначає, що дані бухгалтерського обліку використовувалися при вирішенні майнових спорів [2, с. 6; 5, с. 353].

Облік і контроль стали невід'ємними атрибутами, які були присутні у відносинах власності та господарювання ще на ранніх етапах їх виникнення. Як відомо, становлення судової економічної експертизи знаходиться біля витоків судової бухгалтерської експертизи, оскільки предметом її розгляду є задокументовані в бухгалтерських документах показники-фінансово-господарської діяльності. Судова бухгалтерська експертиза у своєму розвитку пройшла кілька етапів [3]:

1-й етап – поява бухгалтерського обліку і одночасно судово-бухгалтерської експертизи у її первісній формі, яка виконувала контрольну функцію завдяки використанню бухгалтерського обліку у вирішенні господарських спорів;

2-й етап – XVI ст. – створення спеціальних інститутів експертів-бухгалтерів, фахівці яких проводили експертизи на вимогу судових органів;

3-й етап – початок XX ст. – розмежування сфери існування ревізії, аудиту та судово-бухгалтерської експертизи. Вчений-юрист Случевський В.К. зазначав, що для того, щоб розібратися в морі цифр, котрі зустрічаються в книгах, рахунках і документах підприємств, які відображають в собі окремі моменти їх діяльності, потрібно розуміти мову цифр, що є неможливим без спеціальних знань по бухгалтерії, якими повинні володіти обізнані особи;

4-й етап – кінець 60-х рр. XX ст. до тепер – становлення судово-бухгалтерської експертизи як самостійної галузі знань, котра з появою наукових праць отримує теоретичне підґрунтя.

В процесі еволюційного розвитку судова економічна експертиза, як один із інструментів судово-правової системи у допомозі правоохоронним органам, поступово трансформувалась із форми контролю у форму застосування знань з бухгалтерського обліку в судовому процесі.

Враховуючи вищезазначене, слід сказати, що судова економічна експертиза мала відмітні рубежі свого розвитку, які наповнювали її новим

змістом, ставили нові завдання, оскільки були пов'язані, перш за все, із зміною соціального ладу та появою нових соціально-економічних умов господарювання і стосувалося нових відносин власності та відповідних їм форм господарювання, які відображали вказані зміни.

Дослідження розвитку судово-бухгалтерської експертизи за період із другої половини XIX ст. і до початку XXI ст. [1, с. 483-487; 2, с. 7-10; 4, с. 11-12; 5, с.354-362], саме в періоді найбільш стрімких її метаморфозів, дозволяє виявити часові рубежі, в межах яких відбувалися фундаментальні зміни.

Перший часовий рубіж пов'язаний із судовою реформою 1864 р., котра, безперечно, мала характер позитивних змін. На вітчизняних теренах – Україна була в складі Царської Росії – відбулося реформування кримінального та цивільного судочинства, було запроваджено інститут адвокатури, що в цілому послужило своєрідним каталізатором подальшого розвитку судової бухгалтерської експертизи. До позитивних моментів слід віднести також й вдосконалення бухгалтерського обліку, котре почало відбуватися із другої половини XIX ст. На цій хвилі спроби створення за англійським зразком Інституту присяжних бухгалтерів (1889 р., 1910 р.), який би забезпечував потребу у кваліфікованих працівниках, виявилися невдалими.

Перехід на командно-адміністративну систему після 1917 р. – 2-й часовий рубіж – вніс базові зміни в судову експертну діяльність. Це пояснюється тим, що облік і контроль є невід'ємними елементами відносин власності і господарювання. Відповідно скасування домінуючої приватної власності на всеохоплюючу державну, а також колективну власність було важливим фактором впливу на функціонування всієї соціально-економічної та судово-правової системи країни. В таких умовах судова економічна експертиза використовувалася як інструмент боротьби із розкраданням соціалістичної власності, а не як незалежна оцінка обставин фінансово-господарської діяльності суб'єктів директивної економіки.

Важливою кроком в організаційно-управлінському, а також науково-методичному плані стало створення у 1925 р. Інституту державних бухгалтерів-експертів. В різний час бухгалтерська експертиза знаходилася у підпорядкуванні наркоматів, прокуратури, міністерства фінансів.

До 1950-х років форми застосування спеціальних економічних знань розвивалися автономно одна від одної, була відсутня єдина методологічна база їх використання. У 1948 р. при Міністерстві фінансів СРСР було створено Бюро державної бухгалтерської експертизи, яке мало філії при міністерствах фінансів союзних та автономних республік і фінансових органах на місцях, з постійними штатними кадрами експертів-бухгалтерів у республіках, у тому числі і в Україні.

Лише в 1960-х роках підрозділи бухгалтерських експертиз, які формувалися, були переданні у відання Міністерства юстиції. В даний період була сформована наукова база використання облікової інформації в кримінальному процесі, що пов'язується із іменем Фортинського С.П. Вчений

вказував на те, що економічні знання, які вирішує експерт в сфері судочинства, не повинні обмежуватися лише знаннями бухгалтерського обліку, а повинні охоплювати спеціальні знання із економічного аналізу, фінансів і кредиту.

Безперечно, такі пропозиції були продиктовані невикористаними можливостями розширення сфери застосування судово-бухгалтерської експертизи при дослідженні поставлених перед нею завдань. Однак це питання залишалося на рівні постановки проблеми до самого кінця 1980-х років, тому що знання експерта-бухгалтера зводилися до визначення розміру розкрадання майна матеріально-відповідальними особами та працівниками, які відповідали за ведення бухгалтерського обліку на підприємстві в умовах директивної економіки.

Перехід часового рубежу 1991 р. став знаковим моментом у розвитку судової економічної експертизи і започаткував собою необхідність оновлення існуючої методологічної бази застосування спеціальних знань відповідно до нових соціально-економічних умов, які були зумовлені введенням інституту ринку: впровадження поряд із донедавна домінуючими державною, а також колективною власністю і приватної її форми зі створенням рівних умов для кожної із них. Становлення ринку диктувало новий формат економічних відносин між його учасниками, в якості яких виступали державні, приватні, колективні підприємства, громадяни. В новому форматі економічних відносин з'являлися і нові форми економічних злочинів, розслідування яких правоохоронними органами ставило перед судово-бухгалтерською експертизою вирішення принципів нових завдань.

В результаті вказаної об'єктивної необхідності у 2001 р. судово-бухгалтерська експертиза змінила свою назву на судово-економічну згідно рішення Президії науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України.

Як один із затребуваних класів судових експертиз, судова економічна експертиза на сьогодні займає важливе місце не лише в кримінальному судочинстві, а також в господарському, цивільному та адміністративному судових процесах. Використання спеціальних знань в органічному поєднанні економічної та правової їх сторони є специфікою професійної діяльності експерта-економіста у дослідженні поставлених перед ним питань, які стосуються бухгалтерського, податкового обліку і звітності, економічної діяльності підприємств і організацій, фінансово-кредитних операцій. Судова економічна експертиза у відповідності до поставлених перед нею вимог вирішує той комплекс завдань, який не може бути вирішений судово-слідчими органами, оскільки вимагає застосування спеціальних знань.

Список використаної літератури:

1. Коваленко О.В. Розвиток судово-економічної експертизи в Україні. Криміналістика и судебная экспертиза. 2013. Вып. 58 (2). С. 483–488.

2. Котенева Т.В. Методологические основы судебно-экономической экспертизы: монография. Москва: ИНФРА, 2016. 212 с.
3. Панченко І.А. Етапи розвитку судово-бухгалтерської експертизи. URL: (дата звернення 11.02.2020).
4. Судебно-экономическая экспертиза в уголовном процессе: практическое пособие / С.Ф. Ефиом и друг.; под ред. Э.Ф. Мусина. Москва: Издательство Юрайт, 2018. 273 с.
5. Чередніченко А.П. Історичні аспекти становлення та розвитку судово-економічної експертизи в Україні. Криміналістика и судебная экспертиза. 2013. Вып. 58 (1). С. 353–364.

ВИКОРИСТАННЯ НЕРУЙНІВНОГО МЕТОДУ РАМАН-СПЕКТРОСКОПІЯК СКЛАДОВОЇ В КОМПЛЕКСІ ТЕХНІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ

Гресь О. В.,

*старший судовий експерт сектору технічного дослідження документів відділу
почеркознавчих досліджень, технічного дослідження документів та обліку
лабораторії криміналістичних видів досліджень та обліку,
кандидат хімічних наук*

Ковальов К. М.,

заступник директора

Бичков А. С.

*заступник завідувача лабораторії криміналістичних видів досліджень та
обліку, кандидат юридичних наук*

*Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

В наш час, у зв'язку зі стрімким розвитком інформаційних технологій, ресурсів та приладів, стають все більше популярними електронні документи. Проте поруч із впровадженням електронного документообігу, все ще основну частину складають документи на паперовій основі з рукописними реквізитами.

Такі документи надаються як докази при проведенні досудових розслідувань, а також розглядів справ у судах.

Визначення давності документу, виконаного рукописним способом, має ключове значення для часу встановлення юридичних подій для вирішення питань в слідчій та судовій практиках.

Не дивлячись на використання різних методів: хімічних, фізичних, фізико-хімічних, а також на те, що окремі аспекти проблеми встановлення давності штрихів розглядалися у роботах багатьох авторів, очевидно, що на

сьогоднішній день, немає єдиного підходу щодо вирішення вищезазначеної проблеми.

Зважаючи на складність процесів старіння чорнил, лише застосування сукупності різних методів може призвести до одержання максимально достовірних результатів.

Достатньо поширеним у питаннях встановлення давності паперових носіїв інформації є комплекс фізико-хімічних методів аналізу, а саме, поєднання хроматографічних методів (високоєфективної рідинної хроматографії (ВЕРХ), газової хроматографії (ГХ)) зі спектральними методами дослідження [1]. Сучасне аналітичне обладнання, що суміщає газовий хроматограф з мас-спектрометром, дозволяє розширити спектр наукових досліджень в напрямку технічної експертизи документів, а використання неруйнівного методу спектроскопії комбінаційного розсіювання (КР, Раман-спектроскопії) дає можливість визначати групову приналежність барвників в комплексному аналізі встановлення давності чорнил.

Метод КР-спектроскопії знаходить також застосування у технічному дослідженні документів, а саме, виявленні дописок, у разі використання паст кулькових ручок з різними типами барвників [2,3]. Поява відмінностей у спектрах КР чорнил дає підстави для висновку про різну рецептуру. Залучення методу раманівської спектроскопії до визначення послідовності нанесення окремих частин документу можливе у разі аналізу перетину штрихів, при проведенні попереднього аналізу штриха.

Для спектрального аналізу штрихів використано Раман-спектрометр комбінаційного розсіювання Thermo Scientific DXR Raman Microscope (Thermo Fisher Scientific, USA) зі двома типами збуджуючих лазерів: 532 нм та 780 нм. З метою зменшення впливу флуоресценції досліджуваного барвника на вигляд одержаного раманівського сигналу використовувався лазер з довжиною хвилі 532 нм. Діапазон зняття спектрів КР при використанні вказаного лазера складав від 200 см^{-1} до 1800 см^{-1} , роздільна здатність $0,9642\text{ см}^{-1}$, дифракційна решітка 1800 смуг/мм , потужність лазера $0,1\text{ мВт}$. Обробка одержаних результатів проводилась за допомогою ліцензійного програмного забезпечення «*Omnis*».

Додаткову спектральну ідентифікацію зразків проводили на спектрометрі «*TENSOR-37*» фірми «*Bruker*» в спектральній області $4700 - 600\text{ см}^{-1}$ і швидкістю сканування $8\text{ см}^{-1}/\text{с}$ при температурі $20^\circ\text{C}\pm 2$.

Досліджено серію зразків у вигляді 100 штрихів, нанесених різними типами кулькових ручок, та датованих документів в проміжку 1974-2019 рр., виявлено, що переважна більшість чорнил містить барвники триарилметанової групи (близько 80 % досліджуваних чорнил), а саме, метиловий фіолетовий та аналог – кристалічний фіолетовий. За літературними даними [4] триарилметанові барвники є основними при формуванні кольору в кулькових ручках за рахунок низької вартості та інтенсивності забарвлення. Ідентифікацію основних барвників в складі чорнил досліджуваних зразків кулькових ручок проводили шляхом порівняння спектрів КР зі спектрами кристалічних форм

чистих речовин на основі літературних даних. Рисунок 1(а) а ілюструє КР спектр триарилметанового барвника (*Crystal violet*) з характеристичними смугами при 1619 cm^{-1} , 1588 cm^{-1} , 1533 cm^{-1} , 1433 cm^{-1} , 1380 cm^{-1} , 1295 cm^{-1} , 1172 cm^{-1} , 911 cm^{-1} , 806 cm^{-1} , 760 cm^{-1} , 733 cm^{-1} , 526 cm^{-1} , 439 cm^{-1} , 416 cm^{-1} , 339 cm^{-1} [5], рисунок 1 (б) ілюструє КР-спектри датованих зразків штрихів кулькових ручок. Ідентичність спектральних даних зі спектром КР чистого барвника (рис. 1(а)) свідчать про використання *Crystal violet* в складі чорнил датованих документів, відібраних для аналізу.

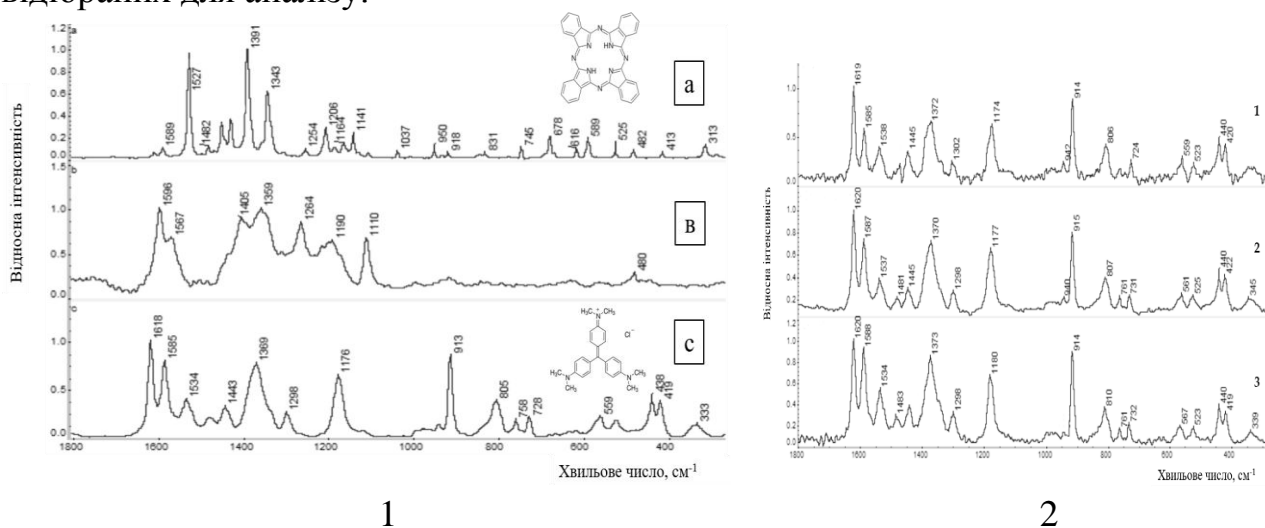

Рис. 1 – КР-спектри барвників *Copper phthalocyanine* (1а); суміш барвників (1в); *Crystal violet* (1с); КР-спектр штрихів кулькових ручок (2): 1 – 1983 рік; 2 – 2013 рік; 3 – 2017 рік

За допомогою Раман-спектрометра можна оцінити групову приналежність барвників у складі чорнил та виявити елементи дописок у документі, коли ідентифіковані різні спектральні смуги для досліджуваних штрихів кулькових ручок.

Визначення послідовності нанесення штрихів достатньо часте питання при проведенні технічної експертизи документів. Розподіл чорнил в шарах паперу – складний процес, на який впливають безліч чинників, виникають додаткові хімічні процеси, які вимагають вивчення та використання додаткових методів, тому доцільним вивчення щодо застосування неруйнівного методу КР-спектроскопії. Використовуючи мікроскопну складову Раман-спектрометра, сфотографовано зразки з електрографічним способом друку та чорнил кулькових ручок. На рисунку 2 продемонстровано утворення послідовних шарів барвників при умові нанесення друкованого тексту після нанесення підпису.

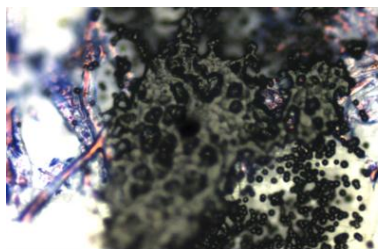

Фото 1

Фото 2

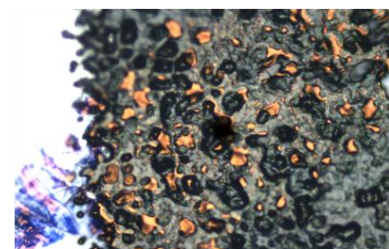

Фото 3

Рис. 2 – Мікрофотографії з використанням *Raman Microscope* для оцінки послідовності нанесення штрихів в зонах перетину:

1 – друкований тест нанесений зверху штриха кулькової ручки; 2 – кулькова ручка нанесена зверху друкованого тесту (утворення суміші); 3 – дві кулькові ручки з олійною основою (суміш)

При визначенні послідовності нанесення безпосередньо чорнил кулькових ручок відомо два можливих випадки: утворення двох шарів барвника, утворення суміші барвників в місці перетину [6]. Суміш чорнил в місцях їх перетину, в більшості випадків, була зафіксована при перетині двох паст з олійною основою.

Висвітлено можливості використання методу КР-спектроскопії як доповнюючого у технічному дослідженні документів.

Список використаної літератури:

1. Dating the ballpoint pen inks using gas chromatography-mass spectrometry technique / M. EL-Sabbah, A.Z. Goma, D.E. El-Hefny, A.S. Al-Hawary// Egypt. J. Chem. – 2019. – V. 62, № 3. – P. 385-400.
2. Raman spectroscopy supported by optical methods of examination for the purpose of differentiating blue gel pen inks / Marcin Kunicki, Ewa Fabianska, Andrzej Parczewski// Problems of Forensic Sciences. – 2013. – V. 95. – P.627–641.
3. Determining Modifications to a Simulated Manuscript Using Surface-Enhanced Raman Scattering (SERS) /Timothy O. Deschaines // Thermo Fisher Scientific, Madison, USA. – 2011. – P. 1-4.
4. Evaluation of the Photodegradation of Crystal Violet upon Light Exposure by Mass Spectrometric and Spectroscopic Methods /Dieter Kirsch, Costa Vera, Bernhard Spengler // Journal of Forensic Sciences. – 2009. – V. 54, № 2. – P. 339-345.
5. Determination of chloramphenicol and crystal violet with surface enhanced Raman spectroscopy/ Keqiang Lai, Yuanyuan Zhang, Rui Du// Sens. & Instrumen. Food Qual. – 2011. – V.5. – P.19-24.
6. Andre F.R.M. Investigating current challenges in forensic ink analysis by Raman spectroscopy. – 2014. – 218 p.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЕКСПЕРТА З ПИТАНЬ ПРАВА

Григор'єва В.В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри спеціально-правових дисциплін
Донецького державного університету управління*

Запроваджений в результаті реформи системи судочинства інститут експерта з питань права мав на меті привести до якісних змін не тільки на законодавчому рівні, а головне на функціональному. Важливо відзначити, що даний крок характеризується більшістю правників як добра подія - «родзинка» процесуальних кодексів, що були прийняті у 2017 році з метою нормативного врегулювання процесуальних механізмів, які мають забезпечити ефективний, справедливий, неупереджений та своєчасний захист прав і свобод особи в суді [1]. Однак, за фактом реалізація норм даного інституту обмежено у теоретичних та прикладних напрацювань, зокрема компаративних досліджень, що перешкоджає позитивним результатам їх запровадження та дії.

Сьогодні пропонується ототожнення інституту експерта з питань права з існуючим у судочинстві зарубіжних країн так званим «amicus curiae», дослівно «друг суду» [2,3,4]. Однак погодитись з цим повністю важко, так як процесуальний статус «amicus curiae» передбачає надання суду такої інформації, яку останній не мав можливості отримати від сторін спору, ані самотійно. Крім того висновки «amicus curiae» мають певне публічне значення, так як є висловлюванням думки певної частини суспільства щодо суспільно важливих питань, які є предметом судового розгляду. Так, щодо ролі «amicus curiae» у національному судочинстві канадський дослідник Ф. Брайден зазначив: «Готовність суду вислуховувати («amicus curiae») є відображенням той цінності, яку судді бачать у громадянах. Наше прагнення визнавати право на справедливий судовий розгляд і право на участь громадян в управлінні державними справами відбувається не тільки з переконання у тому, що ми підвищуємо точність рішень, коли надаємо людям висловитися, а також з нашої віри в те, що участь в прийнятті рішень необхідно для збереження людської гідності і самоповаги» [5]. Загалом, дослідивши сучасну світову практику процесуальної участі «amicus curiae», можна констатувати, що процесуальний статус «друга суду» значно ширше ніж національне поняття «експерт».

Пропоную у даному дослідженні здійснити аналіз поняття експертна діяльність з питань права, зокрема щодо правового статусу експерта з питань права.

Поняття експертної діяльності та правового статусу експерта є сталими як з наукової, законодавчої так і з практичної точки зору. За даними словників «експерт» (від лат. *experitus* – досвідчений) - компетентна людина, яка має відповідну освіту, кваліфікацію, науковий або практичний досвід, володіє спеціальними знаннями тощо [6] або особа, що володіє науковими, технічними

або іншими спеціальними знаннями, якій слідчим органом, суддею чи судом доручено провести експертизу й за її результатами подати висновок [7].

Відповідно до закону України «Про судову експертизу» судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань, а судова експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду. Це розуміння знаходить підтвердження й у процесуальному законодавстві (ст. ст. 72 ЦПКУ, 69 ГПКУ та 68 КАСУ) «Експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи», та в продовження ст.ст.102 ЦПКУ, 98 ГПКУ та 101 КАСУ «Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертіві, складений у порядку, визначеному законодавством». Законодавство чітко регламентує порядок набуття статусу судового експерту, його права та обов'язки, порядок призначення судової експертизи та вимоги до висновку судового експерту. Також важливо звернути увагу на принципи судово-експертної діяльності, зокрема незалежність та об'єктивність дослідження.

Саме це у сукупності формує вимоги до результатів судово-експертної діяльності як доказу у судовому процесі та їх оцінку, а саме здійснюється оцінка судом разом із іншими доказами, за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів, що фіксується у мотивувальній частині судового рішення.

Процесуальні кодекси запроваджуючи нову можливість допуску до судового процесу експерта з питань права, визначають, що ним може бути «особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права» (ст. ст. 73 ЦПКУ, 70 ГПКУ 69 КАСУ).

Але виникає багато питань прикладного характеру які потребують вирішення, а саме хто саме може бути допущений до участі у справі як експерт з питань права. Закон, зокрема визначає наявність двох характеристик: науковий ступінь та визнаний фахівець.

Щодо характеристики та підтвердження наукового ступеню є стала практика порядку підтвердження наукового ступеню, яким є «диплом доктора (кандидата) наук, зразок якого затверджено Кабінетом Міністрів України» [8].

Однак виникають питання, щодо розуміння поняття «визнаний фахівець у галузі права». За етимологією слів у визначеній конструкції: «визнаний» той який «одержав загальне визнання, відомий всім або багатьом», «визнання» - «загальна позитивна оцінка кого-небудь в суспільстві», «фахівець» - «той, хто досконало володіє якимсь фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо; спеціаліст» [9].

Критерій «визнаний фахівець» маючи цілком оціночний характер залишається фактично суто теоретичним, так як за період дії нових процесуальних кодексів так й не визначені процедура «визнання» та формальне підтвердження статусу «визнаного фахівця». Підтвердженням цього є судова практика. Єдиний державний реєстр судових рішень надає можливість здійснити аналіз судових рішень у яких надається оцінка висновків експертів з питань права. Однак у своїй більшості суд відмовляв у допуску експерта з питань права або висновків експерту з підстав відсутності належного обґрунтування необхідності залучення експерту, або у відсутності обов'язковості цих висновків, так як за характером є рекомендаційними.

Доволі цікаву позицію висловила Об'єднана палата Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду стверджуючи, що суду не надано права призначати експертизу у галузі права про застосування аналогії закону чи аналогії права, оскільки саме учасники справи мають право подати до суду висновок експерта у галузі права [10], фактично надаючи можливість уникати судам визнання певної особи як експерта з питань права.

Саме тому, надаючи характеристику правового статусу експерта з питань права, бажано звернути увагу на використання терміну «експерт» як особи яка володіє знаннями у галузі права, чим створюються підстави для розуміння правових знань як спеціальних. Що протирічить сталому розумінню правового статусу судового експерта та вимог, що висуваються до їх висновків та їх значення у процесі доказування. Вирішення даної колізії можливо заміною використаного у законодавстві поняття «експерт з питань права» поняттями «фахівець в галузі права», «консультант в галузі права» [11]. Що однак залишає необхідність визначення конкретних вимог (стандартів) правового статусу, чим уникнути можливості безпідставного недопущення до участі у справі особи, посилаючись суто на оціночне розуміння.

Підсумовуючи викладене варто звернути увагу, що запропонована у процесуальному законодавстві новела «експерт з питань права», фактично створює додаткові процесуальні можливості в отриманні офіційного консультування з питань які потребують більш глибоких знань у праві, однак потребує подальшої нормативно-правової регламентації.

Список використаної літератури:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415

2. Зозуля, Н. Експерт з питань права: проблема процесуального статусу URL: http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/ekspert-z-pitan-prava-problema-protseusualnogo-statusu/

3. Громовой О. Чи потрібен у суді експерт з питань права, як пропонується в проектах процесуальних кодексів? URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/106122-chi-potriben-u-sudi-ekspert-z-pitan-prava-yak-proponuyetsya-v-proektakh-protseualnikh-kodeksiv>

4. Поливодский А. Эксперт в отрасли права: новелла процессуального законодательства или устоявшаяся практика, закрепленная в законе? URL: <http://zib.com.ua/ru/131753-chem-pomozhet-ekspert-v-otrasli-prava-v-sudebnom-processe.html>

5. Bryden Ph.L. Public Interest Intervention in the Courts. The Canadian Bar Review. 1987. Vol. 66. P. 509. URL: <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/canbarev66&div=3&id=&page=>

6. Багатомовний юридичний словник-довідник. І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Лефтерова та ін. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. 543 с. URL: <http://shron1.chtyvo.org.ua/Holubovska-Iryna/Bahatomovnyi-iurydychnyi-slovnik-dovidnyk.pdf>

7. Популярна юридична енциклопедія / [кол. авт.: В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський (кер.) та ін.]. К. : Юрінком Інтер, 2003. С. 132.

8. Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів постановою КМУ від 24 липня 2013 р. №567 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/567-2013-%D0%BF>

9. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) URL: <http://sum.in.ua/s/vyznanyj>

10. Узагальнення судової практики щодо застосування господарськими судами норм Господарського процесуального кодексу України, Північного апеляційного господарського суду. URL: <https://od.arbitr.gov.ua/sud5017/pres-centr/news/787648/>

11. Кравчук Т.О. До питання щодо визначення понять «експерт з питань права» та «експерт» в цивільному, господарському та адміністративному процесі. Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб., присвяч. 105-річчю заснування судової експертизи в Україні. Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О. Г. Рувін (голов. ред.) та ін. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. Вип. 63, ч. 1. 424 с. С.52-62

ДОКУМЕНТИ ЯК ОБ'ЄКТИ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПІДКУПУ ВИБОРЦЯ, УЧАСНИКА РЕФЕРЕНДУМУ

Григорова Є.В.

здобувач кафедри досудового розслідування ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

У кримінальних провадженнях за ст. 160 КК України («Підкуп виборця, учасника референдуму») документи виступають вкрай важливим джерелом доказової інформації. Аналіз слідчо-судової практики розслідування зазначених злочинів дозволив здійснити класифікацію документальних джерел інформації, що містять криміналістично значущу інформацію, за змістом:

документи, які містять фактичні дані і відомості про грошові кошти або майно, які були предметом неправомірної вигоди:

а) офіційні (фінансові звіти щодо використання коштів виборчих фондів для моніторингу фінансових витрат кандидатів у виборні посади; документи фінансової чи бухгалтерської звітності, певні цивільні та господарські договори, які свідчать про факт одержання підприємствами, установами, організаціями неправомірної вигоди; банківські документи про рух коштів на рахунках підприємствам, установам, організаціям, які одержували неправомірну вигоду; розрахункові документи, касові ордери, товарні ярлики; документи, що відображають (підтверджують) виконання певних фінансово-господарських операцій; накази, розпорядження, постанови, ухвали, інші документи службової діяльності, які видавалися службовою особою за одержання неправомірної вигоди тощо);

б) неофіційні (записи в зошитах, на аркушах паперу, у записниках, настільних календарях тощо, у яких можуть бути відображені відомості про реальний обсяг розданої виборцям продукції і наданих послуг; кількість товару, який фактично має бути переданий на підприємства, організації; фактичну чисельність осіб, які задіяні на агітаційну програму та розмір виплачуваної їм заробітної плати тощо);

документи, які містять відомості, що відображають різні етапи підготовки та вчинення підкупу виборця, учасника референдуму:

а) які безпосередньо стосуються виборчого процесу (бюлетені для голосування (їхні фотозображення), відкріпні посвідчення, заяви та списки виборців, списки членів виборчої комісії, протоколи виборчих комісій про підрахунок голосів або їх копії, списки спостерігачів та довірених осіб кандидатів на виборчій дільниці, акти про порушення виборчого законодавства та ін.);

б) інші документи (договори про надання послуг на волонтерських засадах; неофіційні списки виборців з адресами та паспортними даними на ввіреній агітаторам території; паспорти виборців (їхні копії та фотозображення) тощо.

Приклад. До Козелецького ВП Ніжинського ВП ГУНП в Чернігівській області надійшло повідомлення від гр. ОСОБА_3, про те, що в смт. Козелець та Козелецькому районі біля територіальних виборчих дільниць невстановленими особами, які знаходяться в ятках з надписом громадська організація «Прозора політика» здійснюється підкуп виборців.

За вказаним фактом 21.07.2019 р. слідчим відділенням Козелецького ВП Ніжинського ВП ГУНП в Чернігівській області були внесені відомості до ЄРДР

за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 160 КК України.

ОСОБА_1, який був задіяний в якості волонтера від громадської організації «Прозора політика» добровільно видав договір про надання послуг на волонтерських засадах, який укладений 11.07.2019 р. між останнім та громадською організацією «Прозора політика», і брошуру з написом «Запрошення на вибори», яка містить п'ятизначний код – 29854, що у подальшому використовувався виборцями для отримання неправомірної вигоди.

Вилучений договір та брошура визнані речовими доказами у кримінальному провадженні [1].

Виділимо основні експертні напрямки, у межах яких можуть досліджуватись документи під час розслідування злочинів, що вивчаються.

Безумовно, передусім, такі докази є об'єктом дослідження технічної експертизи документів. Найбільш типовими питаннями, що можуть ставитися перед експертом у контексті розслідування підкупу виборця, учасника референдуму є наступні:

при дослідженні рукописних текстів та текстів, виконаних друкарським способом:

- Чи наявні в наданих виборчих документах зміни, що внесені після початкового виконання; якщо так, то яким способом вони внесені?

- Чи наявні в досліджуваному виборчому документі ознаки підроблення та які саме?

- На якому друкарському пристрої виконаний документ?

- Чи присутній у виборчому документі текст, виконаний пізніше основного?

- Чи можливо встановити в наданому документі зміст тексту, що залитий рідиною (закреслений)?

при дослідженні відбитків печатей і штампів:

- Чи залишений відбиток печатки у виборчому бюлетені (списку виборців, відкріпному посвідченні, протоколі про підрахунок голосів тощо) печаткою, що належить виборчій комісії?

- Який спосіб нанесення досліджуваного відбитку у наданому документі?

- Яка хронологічна послідовність нанесення реквізитів та елементів тексту (відбиток печатки, підпис, позначка у бюлетені тощо) у наданому документі?

при дослідженні бланків виборчих документів:

- Чи виконаний бланк виборчого документу на підприємстві, уповноваженому на здійснення їх друку? Якщо ні, то який спосіб його виготовлення?

- Чи не використано для виготовлення наданого документа заздалегідь заготовлений бланк або частину якогось іншого документа з підписом (іншими реквізитами)?

Іншим видом експертних досліджень, у межах яких здійснюється вивчення документальних джерел інформації у зазначених провадженнях, є почеркознавчі. В результаті проведення таких досліджень можуть бути вирішені наступні питання:

Ідентифікаційні:

- Ким із числа осіб, зразки почерку (підпису) яких представлені, виконаний рукописний текст (підпис) у наданому документі?

- Чи виконаний рукописний текст (підпис) певною особою?

- Однією чи різними особами виконано тексти (підписи) в одному чи різних документах?

- Чи є автентичним підпис у наданому документі?

- Чи виконано підпис у документі та текст у ньому однією особою?

Неідентифікаційні:

- Чи виконаний текст чи підпис навмисно зміненим почерком?

- Чи виконаний рукопис в незвичних умовах (під впливом збиваючих факторів)?

- Чи не виконаний текст з наслідуванням почерку конкретної особи?

- Особою якої статті виконаний рукопис? та ін.

Необхідно зазначити, що технічну експертизу документів та почеркознавчі дослідження іноді доцільно проводити у комплексі, що значно підвищує їх ефективність.

Під час вчинення підкупу виборців, учасників референдуму, останні для підтвердження здійснення ними голосування за відповідного кандидата, зазвичай повинні надіслати фотозображення свого виборчого бюлетеня (разом з паспортом чи іншим документом, що посвідчує їх особу) для отримання обіцяної неправомірної вигоди. Таким чином дані фотозображення часто виступають в якості джерел доказової інформації у провадженнях, що вивчаються. У таких випадках можливе призначення фототехнічної експертизи, головними завданнями якої є ідентифікація знімальної апаратури, яка застосовувалась для виготовлення графічних файлів та зображень; ідентифікація предметів, приміщень та ділянок місцевості, відображених на графічних файлах, зображеннях (фотознімках, негативах) та відеофайлах (відеозаписах); ідентифікація графічного файлу або негатива за зображенням тощо [2].

Відзначимо, що у даному випадку також іноді варто призначати комплексні експертні дослідження. Йдеться, зокрема, про об'єднання можливостей фототехнічної та комп'ютерно-технічної експертиз, адже зазвичай так звані «фотозвіти» передаються від особи-виконавця до особи-організатора шляхом використання можливостей соціальних мереж та різного роду месенджерів і під час розслідування виникає потреба у дослідженні

програмного забезпечення комп'ютерів, телефонів, смартфонів та інших гаджетів [3, с. 151].

Документи, що містять відомості про рух коштів у провадженнях, що досліджуються, можуть стати також об'єктами судово-бухгалтерської експертизи. Особливо, коли йдеться про облік товарів, робіт та послуг, наданих підприємствам, установам, організаціям під час здійснення передвиборної агітації у незаконний спосіб (ч. 3 ст. 160 КК України). Наприклад, досліджуючи накладні, експерт-бухгалтер має можливість встановити кількість та вартість отриманих підприємством товарно-виробничих запасів, їх якісні характеристики, підприємство-постачальника, від якого вони надійшли, період надходження та законність здійснених господарських операцій з їх оприбуткування [4].

Очевидно, що залежно від обставин конкретного провадження, можуть бути призначені й інші види експертиз. Так, під час розслідування підкупу виборця, учасника референдуму для правильної кваліфікації злочинних діянь вагоме значення має встановлення розміру та вартості неправомірної вигоди (кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги або нематеріальні активи), отриманої виборцем (учасником референдуму), а також вартості товарів, робіт та послуг, наданих підприємствам, установам, організаціям під час здійснення передвиборної агітації. Для встановлення цих даних, залежно від предмета неправомірної вигоди, проводиться, наприклад, товарознавча або оціночно-будівельна експертиза, де також об'єктами можуть виступати різного роду документи (розрахункові документи, касові ордери, товарні ярлики; документи, що відображають виконання певних фінансово-господарських операцій тощо).

Список використаної літератури:

1. Ухвала слідчого судді Козелецького районного суду Чернігівської області Іванюка Т. І. у провадженні № 1-кк/734/1087/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/8>.

2. Особливості призначення фототехнічної експертизи, дослідження фотозображень та технічних засобів: метод. рек. Київ: Київський міський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, 2016. URL: <https://ndekc.kiev.ua> > Рекомендації-фототехнічна.

3. Григорова Є. В. Використання можливостей фототехнічної експертизи під час розслідування підкупу виборця, учасника референдуму. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу: матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 5 листоп. 2019 р.)*. Київ, 2019. С. 148–151.

4. Предмет та об'єкти судово-бухгалтерської експертизи. URL: <https://helpiks.org/5-54759.html>.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ПРОФІЛАКТИКА І ПРОГНОЗУВАННЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Гуріна Д.П.

*Київський університет права Національної академії наук України, завідувач
кафедри кримінального права та процесу, кандидат юридичних наук*

Криміналістичній профілактиці та прогнозуванню сьогодні приділяється увага науковців-криміналістів, адже ні в кого не викликає сумнівів той факт, що кожна юридична наука, у межах свого предмета, має вирішувати питання попередження правопорушень. Так, І.Я. Фрідман з цього приводу зауважував, що кримінологія, як комплексна наука, концентрує вивчення різноманітного комплексу питань із профілактики злочинів – концентрує, але не вичерпує, оскільки будь-яка наука не може всебічно вивчити всі загальні та окремі питання попередження правопорушень [1, с. 11].

Перші згадки про криміналістичну профілактику (або експертну профілактику – як один із видів криміналістичної) зустрічаємо у праці «Судебная экспертиза в уголовном процессе» І.Ф. Крилова. Автор наводить приклад профілактичних рекомендацій Д.І. Менделєєва, коли у 1899 році вчений не зупинився на вирішенні поставлених перед ним питань щодо забруднення річки Неви, проаналізувавши реальний стан ситуації, що склалася. Він дослідив причини, що призвели до таких результатів, а також виклав конкретні дієві шляхи вирішення екологічної проблеми [2, с.110-112].

Ще у 20-ті роки минулого століття І.М. Якимов зауважував, що одним із завдань криміналістики є розроблення найбільш раціональних способів попередження злочинів [3, с. 25], а Є.В. Владимиров, Г.О. Зільберквіт та Ю.Д. Каценельсон у роботі «Уголовная профилактика» 1934 р. підкреслювали важливу роль профілактики та прогнозування у криміналістиці, акцентуючи увагу на тому, що необхідно «випереджати злочинця, пророкувати, передбачати, запобігати вчиненню злочинів» [4, с. 10]. На необхідність розробки заходів, спрямованих на усунення причин та умов, що сприяють чи можуть сприяти вчиненню правопорушень, звертали увагу В.У. Громов [5, с. 16], Г.О. Олександров [6, с. 7], П.І. Тарасов-Родіонов [7, с. 85-87], С.П. Митричев [8, с. 5] та інші вчені.

В.П. Колмаковим у 60-ті роки було обґрунтовано ідею виділення криміналістичної профілактики у самостійний розділ криміналістики, поряд із технікою, тактикою та методикою [9, с. 106-109]. Ця новація не отримала підтримки серед вчених-криміналістів, так, наприклад, Г.Г. Зуйков висловив негативне ставлення до такої позиції [10, с.397].

Більшість криміналістів у наступні десятиліття вважали, що наукові дослідження в галузі попередження злочинів повинні проводитися методами всіх трьох розділів криміналістики: криміналістичної техніки, тактики та методики розслідування у тісному взаємозв'язку [11, с.12].

Розглядаючи криміналістичну профілактику з точки зору історії її виникнення, формування та оформлення в окрему теорію, важливо приділити увагу роботам І.Я. Фрідмана, який присвятив докторську дисертацію судовій експертизі та питанням попередження злочинів. У його роботі розглянуто питання про місце проблеми попередження злочинів у криміналістиці та суміжних науках, проаналізовано профілактичну роботу, як одну з форм діяльності експертних установ, а також досліджено методологічні питання щодо виявлення обставин, які сприяють правопорушенням. Крім того, ним було розроблено вчення про криміналістичну профілактику та показано його зв'язок із тактикою, технікою і методикою розслідування злочинів. Поряд із цим вчений наголошував на можливостях прогнозування у профілактичній діяльності експертних установ, вперше розглянув загальні питання методики профілактичної діяльності експертів та методичні особливості окремих її форм [12]. На думку І.Я. Фрідмана, вчення про криміналістичну профілактику має розглядатися як одна з окремих теорій криміналістики, яка є методологічною основою дослідження та розроблення засобів, прийомів та методів попередження злочинів [1, с. 5].

В.Ф. Зудін розглядав криміналістичну профілактику злочинів як відносно самостійну систему соціальної профілактики, яка має складний характер, адже, з одного боку вона розвивається на основі загальної теорії криміналістики, а з іншого – є елементом системи профілактики [13].

Н.І. Клименко у своїх наукових роботах визначила місце і роль криміналістичної профілактики в системі криміналістики, експертної профілактики в системі судової експертології, проаналізувала їх поняття, завдання та основні принципи, форми, стадії тощо [14, 15, 16, 17]. А.Ф. Волобуєв, В.А. Журавель, С.В. Великанов та інші українські вчені приділили увагу дослідженню питань криміналістичної профілактики економічних злочинів [18].

Поряд із теорією криміналістичної профілактики розвивалася нова окрема криміналістична теорія, засновником якої вважається Р.С. Белкін, який сформулював основні її положення та методологічні основи [19]. Г.А. Зорін у докторській дисертації дослідив питання розслідування злочинів за допомогою прогнозування [20].

Питання криміналістичного прогнозування розроблялися в роботах М.П. Яблокова, який розглядав його як засноване на аналізі дії об'єктивних закономірностей розвитку криміналістично значущих явищ, подій і процесів та використанні положень теорії прогностики передбачення напрямів подальшого розвитку криміналістики як науки, доцільного корегування всіх видів практичної криміналістичної діяльності (її методів та засобів) в умовах передбачуваної зміни і появи нових видів злочинної діяльності, способів скоєння злочинів тощо [21, с. 148]. Г.Г. Зуйков досліджував криміналістичне прогнозування стосовно способів скоєння злочинів, І.Я. Фрідман розглядав його через призму профілактичної діяльності експертних закладів, Г.Ф.

Горський – щодо основ організації та діяльності слідчого апарату, Г.Л. Грановський розробив структуру криміналістичної прогностики як розділу криміналістичної науки.

Одним із провідних українських вчених-криміналістів з цього напрямку є В.А. Журавель, який розробив теорію та методологію криміналістичного прогнозування, обґрунтував доцільність класифікації криміналістичних прогнозів за різними підставами: цілями; характером завдань, що вирішуються; рівнем розробки прогнозів; кількістю методів, що застосовуються для побудови прогнозних висновків; кількістю прогнозованих об'єктів; суб'єктом прогнозування. Крім того, ним були розроблені типологічні схеми криміналістичних прогнозів залежно від напрямів прогностично-криміналістичної діяльності тощо [20].

Таким чином, інтерес вчених-криміналістів до розглянутих питань, який виник у минулому сторіччі, не вщухає і дотепер, адже наукова розробка актуальних проблем у цій царині може розкрити нові можливості криміналістики щодо криміналістичної профілактики та прогнозування.

Список використаної літератури:

1. Фридман И.Я. Вопросы профилактики преступлений при криминалистическом исследовании документов. К., 1968. 88 с.
2. Крылов И.Ф. Судебная экспертиза в уголовном процессе. Л., Изд. Ленингр. унив., 1963. 116 с.
3. Якимов И.Н. Криминалистика: руководство по уголовной технике и тактике. М., 1925. 230 с.
4. Владимиров Э.В., Зильберквит Г.А., Каценельсон Ю.Д. Уголовная профилактика. М.: УРКМ, 1934. 879 с.
5. Громов В.У. Предварительное расследование в советском уголовном процессе. М., 1935. 240 с.
6. Александров Г. Совершенствование методов расследования – в центре внимания советской криминалистики. *Социалистическая законность*. 1948. № 2. С. 7-11.
7. Настольная книга следователя / Александров Г.Н., Апурич А.И., Арзуманян Т.М. и др. М.: Госюриздат, 1949. 879 с.
8. Криминалистика. Ч. 2 / под ред. С.П. Митричева, П.И. Тарасова-Родионова. М., 1953. 184 с.
9. Колмаков В.П. Некоторые вопросы криминалистической профилактики преступлений. *Советское государство и право*. 1961. № 12. С. 106-109.
10. Аверьянова Т.В. Судебная экспертиза. Курс общей теории. М.: Норма, 2007. 480 с.
11. Фридман И.Я. Использование данных судебной экспертизы для предупреждения правонарушений. К., 1972. 168 с.

12. Фридман И.Я. Судебная экспертиза и вопросы предупреждения преступлений : автореф. дис. на соискание науч. степ. д-ра юр. наук : 12.00.09. М., 1974. 40 с.
13. Зудін В.Ф. Предотвращение и исследование преступлений. Саратов. 1983. 157 с.
14. Клименко Н.И. Место и роль профилактики в системе криминалистики. *Криминалистика и судебная экспертиза*. К., 2004. № 52. С. 3–8.
15. Клименко Н.І., Гуріна Д.П. Експертне прогнозування. *Криміналістичний вісник*. Київ, 2007. №3. С. 55–59.
16. Клименко Н.І. Судова експертологія. К.: Ін Юре, 2007. 528 с.
17. Клименко Н.І., Комісарова Н.О. Експертна профілактика. *Криміналістичний вісник*. Київ, 2007. №1. С. 35–39.
18. Криміналістична профілактика економічних злочинів: Науково-практичний посібник / С.В. Великанов, А.Ф. Волобуєв, В.А. Журавель та ін. (За ред. доктора юридичних наук, проф. В.А. Журавля). Х.: «Харків юридичний», 2006. 236 с.
19. Белкин Р.С. Криминалистика. М., 1997. Т. 1. 625 с.
20. Зорин Г.А. Проблемы применения специальных логико-психологических методов при подготовке и проведении следственных действий : дис. д-ра юр. наук. М., 1991. 522 с.
21. Криминалистика / Отв. ред. Н.П. Яблоков. 3-е изд., перераб. и доп. М., 2007. 781 с.
22. Журавель В.А. Проблеми теорії та методології криміналістичного прогнозування. Х.: Право, 1999. 304 с.

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТУ
ДСТУ ISO/IEC 17025 «ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО КОМПЕТЕНТНОСТІ
ВИПРОБУВАЛЬНИХ ТА КАЛІБРУВАЛЬНИХ ЛАБОРАТОРІЙ» В
ЕКСПЕРТНУ ПРАКТИКУ**

Денисенко С.М.

виконавчий директор ТОВ «Лабораторія комп'ютерної криміналістики»

ISO (Міжнародна організація зі стандартизації) є всесвітньою федерацією національних органів зі стандартизації (органів-членів ISO). Робота з підготовки міжнародних стандартів, як правило, здійснюється технічними комітетами ISO. Кожний член ISO, зацікавлений в предметі роботи ТК, має право бути представленим у цьому комітеті. Міжнародні організації, як державні, так і недержавні, також приймають участь у роботі ISO. У сфері оцінки відповідності ISO та Міжнародна електротехнічна комісія (IEC)

розробляють спільні документи ISO/IEC під керівництвом Комітету з оцінки відповідності ISO (ISO/CASCO).

Стандарт ДСТУ ISO/IEC 17025 розроблено з метою сприяння довірі до роботи лабораторій. Цей Стандарт містить вимоги до лабораторій, щоб вони могли продемонструвати, що вони працюють компетентно і здатні отримувати достовірні результати. Лабораторії, які відповідають цьому Стандарту, також працюватимуть відповідно до принципів ISO 9001.

Стандарт ДСТУ ISO/IEC 17025 вимагає, щоб лабораторія планувала та здійснювала дії щодо управління ризиками та можливостями. Управління як ризиками, так і можливостями створює основу для підвищення результативності системи менеджменту, вдосконалення та запобігання негативним впливам. Лабораторія несе відповідальність за те, які саме ризики та можливості потребують управління.

Використання Стандарту полегшить співпрацю між лабораторіями й іншими органами та сприятиме обміну інформацією і досвідом, а також гармонізації стандартів та процедур. Визнання результатів між країнами полегшується, якщо лабораторії відповідатимуть цьому Стандарту.

Стандарт ДСТУ ISO/IEC 17025 включає в себе такі форми:

- «Вимога»;
- «Рекомендація»;
- «Дозвіл»;
- «Можливість».

Стандарт визначає загальні вимоги до компетентності, неупередженості та порядку діяльності лабораторій.

Цей Стандарт застосовується до будь-яких організацій, що займаються лабораторною практикою, незалежно від кількості персоналу.

Споживачі послуг лабораторії, регуляторні органи, організації та схеми взаємної оцінки, органи з акредитації та інші можуть використовувати цей Стандарт для підтвердження або визнання компетентності лабораторій.

Загальними вимогами Стандарту являються:

- Неупередженість;
- Конфіденційність;
- Визначена структура;
- Наявність ресурсів (персонал, приміщення, обладнання, системи та допоміжні служби, необхідні для управління та виконання лабораторної діяльності);
- Визначені процеси;
- Звітування про результати;
- Скарги;
- Невідповідна робота;
- Управління даними та інформацією.

Вбачаючи Загальні вимоги стандарту ДСТУ ISO/IEC 17025 при впровадженні та діяльності Лабораторій, які створені на базах НДЕКЦ виникає ряд проблем.

Основна проблематика є та, що документи системи менеджменту першого рівня застосовуються для всього НДЕКЦ, а другого рівня лише для окремих відділів/лабораторій. При цьому виникають протиріччя в системі якості лабораторії.

Так, при проведенні комп'ютерно-технічних досліджень, відсутня процедура відбору зразків для проведення випробувань. Умови довкілля, що можуть вплинути на результат присутні при проведенні хімічних, біологічних, трасологічних та дактилоскопічних досліджень. Умови довкілля при проведенні досліджень стосовно встановлення причин ДТП – чітко визначені.

В Україні відсутні провайдери для міжлабораторних порівняльних досліджень (ISO/IEC 17043: 2010). Таким чином вони проводяться некваліфіковано. Це впливає на довіру закордонних ініціаторів досліджень.

Якщо розглянути питання методів та методик, ми бачимо, що в реєстрі судових методик містяться застарілі або вже зовсім неактуальні методики. Також більшість методик мають в собі терміни та визначення, що є неприпустимим. Стандарт має посилання на верифікацію методів, тобто їх придатність для використання, а яким чином можливо провести верифікацію методики, яка містить в собі лише визначення? Майже всі лабораторії не створюють власних методів дослідження по конкретним об'єктам.

Нерідко, великою проблемою являється необізнаність персоналу щодо Стандарту та нерозуміння основних принципів його впровадження та діяльності в лабораторіях.

Впроваджений в лабораторії Стандарт ДСТУ ISO/IEC 17025 вказує на те, що дослідження проводяться неупереджено, якісно, мають незмінні результати (що виключає повторні дослідження) та виконуються уповноваженим та кваліфікованим персоналом.

Список використаної літератури:

1. ДСТУ ISO/IEC 17025 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій»;
2. ДСТУ ISO/IEC 17043:2010 «Основні вимоги до проведення перевірки кваліфікації».

ТВОРИ ЖИВОПИСУ ЯК КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ: КЛАСИФІКАЦІЙНІ ОЗНАКИ І КРИТЕРІЇ

Долуда А.О.,

*старший науковий співробітник Харківського науково-дослідного інституту
судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса, к.т.н, доцент*

Пукліч О.С.,

старший науковий співробітник Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса

Манжелій Т.С.,

науковий співробітник Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса

У Харківському науково-дослідному інституті судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса проводиться судова мистецтвознавча експертиза, яка вирішує питання належності творів мистецтва до культурних цінностей, що мають історичне, художнє, етнографічне та наукове значення.

При виконанні судових мистецтвознавчих експертиз, де об'єктами досліджень є твори живопису, перед вирішенням будь яких питань, поставлених слідством, необхідно визначити справжність (автентичність, оригінальність) твору. Від цього залежить вибір методики і результати подальших досліджень. Твори мистецтва є своєрідним та надійним засобом накопичень. Вартість на них з часом тільки зростає. Їх купують, перепродають, крадуть, підробляють, наслідують, дарують. В усіх розвинених країнах існує галузь антикваріату з величезним обігом коштів. Це і є причиною того, що вони часто стають об'єктами кримінальних проваджень [1,2].

Живопис є одним із найпоширеніших предметів антикваріату і в Україні стає об'єктом правопорушень не тільки кримінальних проваджень за статтями про крадіжки, шахрайство, навіть вбивство, а і цивільних – про розподіл майна, компенсації витрат, повернення боргів тощо. Як показала експертна практика, найбільше проваджень пов'язані із переміщенням творів мистецтва за межі України, тобто з контрабандою культурних цінностей, в яких живопис складає велику частку. Тому належність творів мистецтва взагалі і, зокрема, творів живопису до культурних цінностей є найбільш поширеним питанням, що вирішується судовою мистецтвознавчою експертизою.

Отже предметом доповіді є визначення типових класифікаційних ознак і критеріїв творів живопису, за якими вони належать до культурних цінностей в Україні.

На сьогодні досить розповсюдженими серед експертів-мистецтвознавців є висновки про віднесення творів мистецтва до культурних, історичних та художніх цінностей, тоді як на думку авторів доповіді необхідно керуватися визначеннями культурних цінностей, наведеними в Законі України № 1068-XIV «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» – «культурні цінності – об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України, а саме: оригінальні художні твори живопису...» Тобто, ознаками, що спонукають до визнання творів живопису культурними цінностями є їх відповідний художній рівень, належність до історичних подій, явищ і т.п., мають характерну

визначеність щодо етнографії або мають наукове значення [3, 4]. В той же час згідно з наказом Міністерства культури і мистецтв України №258 від 22.04.2002 визначено, що твори сучасного мистецтва та живопис, створений після 1950 року, підпадають до «Переліку сувенірних виробів, предметів культурного і ужиткового призначення серійного і масового виробництва, на вивезення яких дозвіл Державної служби контролю не потрібен». Тобто, ще однією ознакою належності творів живопису до культурних цінностей є час створення.

Таким чином, до культурних цінностей належать твори живопису, що мають вище вказані ознаки. В свою чергу кожна із ознак має критерії, визначення яких і дає можливість відповісти на питання про належність їх до культурних цінностей, а саме:

– відповідний художній рівень творів живопису – комплексний показник художньої (композиційної) досконалості твору, що визначається ознаками композиційної єдності, конструктивної доцільності, гармонійності, закінченості та відповідності цілісності і загального колористичного рішення. Високий художній рівень забезпечується ефективним застосуванням засобів композиції: пропорцій, ритму, модуля, контрастів, нюансів, фактури, рисунку і т.п. Художнє значення може бути визначено як унікальна та неповторна цілісна єдність етичної, логічної та естетичної складових. В залежності від сукупності та поєднанні цих засобів, що притаманні досліджуваному твору, фахівець зможе диференціювати художній рівень як високий, достатній, низький, значний, незначний і т.п. Слід зауважити, що художність – це також властивість твору, що вказує на його відповідність визначеному стилю та прийомам, а також розвиненому естетичному смаку. Критерій, який характеризується за ознакою відповідності художнього рівня твору живопису, що дозволяє віднести його до культурних цінностей, визначається та в сукупності формулюється як високий, значний або достатній. Для творів живопису художній рівень або художнє значення є визначальною ознакою. І саме процес визначення критерію художності багато в чому залежить від суб'єктивних оцінок експерта мистецтвознавця, що в свою чергу орієнтується рівнем його професійної підготовки та набутого практичного досвіду;

– належність до історичних подій, явищ і т.п. – ознака, що визначається критерієм наявності або відсутності свідчень, що вказує на володіння або авторство твору відомими історичними діячами, чи належність його до історичних подій або рідкісне зображення, що зафіксувало історичне явище, подію, характерний історичний типаж тощо. Критерій, який характеризується за ознакою належності до історичних подій, явищ і т.п. твору живопису, що дозволяє віднести його до культурних цінностей, визначається наявністю або відсутністю цих свідчень. Ця ознака, як показала практика, стосовно творів живопису виявляється та вживається доволі рідко, але в окремих випадках цілком виправдана;

– визначеність щодо етнографії – ознака, що вказує на притаманність твору характерних рис по відношенню до етнографічних визначень, процесів,

явищ, свідчень. Етнографія – суспільствознавча наука, об'єктом дослідження якої є народи, їхня культура і побут, походження (етногенез), розселення, процеси культурно-побутових відносин на всіх етапах історії людства. Критерій, який характеризується за ознакою визначеності щодо етнографії твору живопису, що дозволяє віднести його до культурних цінностей, визначається наявністю або відсутністю цих характерних рис. Ця ознака, як теж показала практика, стосовно живопису виявляється та вживається навіть менше ніж за вищевказаною, але в окремих випадках цілком виправдана;

– мають наукове значення – ознака, що вказує на наявність нових наукових знань, що, зазвичай, можуть розподілятися на двох рівнях — емпіричному і теоретичному. Кожен з цих рівнів послуговується особливими методами дослідження та має різне значення для наукового знання загалом. Критерій, який характеризується за ознакою присутності наукового значення твору живопису, який дозволяє віднести його до культурних цінностей, визначається його наявністю або відсутністю [5];

– час створення – ознака, що враховує вік твору живопису. Критерієм, що характеризується за ознакою часу створення твору живопису, який дозволяє віднести його до культурних цінностей, визначається дата: якщо твір живопису створено після 1950-го року, то він може належати до культурних цінностей. Ця ознака належить не до основоположних, а до попередніх та допоміжних. Тобто, використовується, або входить в дію при дослідженні творів живопису, що створені до 1950-го року. Якщо за результатами дослідження встановлено, що твір виконано до 1950-го року, то це лише свідчить про необхідність подальшого дослідження на виявлення одного з чотирьох вище наведених ознак. Для віднесення твору живопису до культурних цінностей достатньо мати одну з трьох ознак, що наведені вище. Коли встановлено, що твір живопису створено після 1950-го року, то виноситься рішення про те, що до культурних цінностей він не належить саме за цією ознакою.

Отже, при складанні мистецтвознавчого висновку необхідно дотримуватися визначень культурних цінностей, наведених в законодавчих та нормативних актах, а саме вказувати, що історичне, художнє, етнографічне та наукове значення є складовою ознакою культурних цінностей творів мистецтва. Таким чином, чітка диференціація ознак та їх критеріїв щодо питань судової мистецтвознавчої експертизи про визначеність творів живопису щодо належності їх до культурних цінностей, що мають історичне, художнє, етнографічне та наукове значення дозволить значно зменшити суб'єктивну складову у висновках судових мистецтвознавчих експертиз і надасть їм аргументованої об'єктивності.

Список використаної літератури:

1. Козлов Г. Покушение на искусство. – М. : Слово, 2007. – 560 с.
2. Гоголицын Ю. М. Величайшие подделки, грабежи и хищения произведений искусства. – Спб. : «Брайт Лайт», 1997. – 448 с.

3. Долуда, А.О. Судова мистецтвознавча експертиза творів живопису/ А.О.Долуда, О.С. Пуклич, Т.С.Романенко, Е.С.Дробишева// Збірник наукових праць: Теорія та практика судової експертизи і криміналістики, вип.18, Харків: «Право» 2018. – 534-541 с.

4. Закон України «Про захист суспільної моралі» № 1296-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 48, ст.405

5. Рев'яков І.С., Визначення критеріїв культурних цінностей у судовій мистецтвознавчій експертизі / І.С. Рев'яков, К.М. Скулкіна // Криміналістика и судебная экспертиза: междуведомственный научно-методический сборник. Вып. 58, ч.1. Отв. ред. И. И. Емельянова. – К.: Министерство юстиции Украины, 2013. 446-453 с.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗРОБКИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ СПОСОБІВ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дудніков А. Л.

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент
кафедри криміналістики, кандидат юридичних наук, доцент*

Цифровізація усіх сфер нашого життя набирає оборотів. Це має відноситися і до методики розслідування злочинів, зокрема у сфері економічної діяльності.

В сучасних умовах таке негативне соціальне явище як економічна злочинність наповнюється новим змістом. В результаті реформування суспільно-економічних відносин, трансформації економіки держави з'явилися нові групи суспільно-небезпечних діянь, незаконні механізми та способи їх вчинення, складні схеми організаційного та корупційного прикриття у різних галузях економіки.

Іншою складовою економічних злочинів є високий рівень їх латентності, що пов'язано з характером цих злочинів. Помітна частина злочинів у сфері економіки не потрапляє у поле зору правоохоронних органів, по ним не відкриваються і не розслідуються кримінальні провадження. Внаслідок цього дані статистичної звітності свідчать про ступінь активності відповідних правоохоронних органів у діяльності по виявленню цього виду злочинів і лише приблизно вказують на їх фактичну розповсюдженість.

В системі окремих методик розслідування злочинів у сфері економічної діяльності важливу роль грають їх виявлення та розкриття. Удосконалення таких методик в умовах, які вимагають, з одного боку, підвищення криміналістичної ефективності прийомів та засобів, що застосовуються, і з іншого – надійного забезпечення законності, повинно здійснюватися в

декількох основних напрямках. Одним з них є вивчення та криміналістична систематизація способів злочинів у сфері економічної діяльності, як уже відомих, так і тих, які з'являються у нових умовах господарювання, пов'язаних зі зміною законодавчої бази, а також створення на цій основі інформаційно-пошукових комп'ютерних програм. Більше того, важливим напрямком стає прогнозування можливостей формування досі невідомих способів, перетворення прийомів посягань на майно, появи прийомів приховування наслідків злочинів, маскування їх ознак.

Однією з обставин, що визначає високу латентність та складність розслідування злочинів у сфері економічної діяльності, є використання суб'єктами даних злочинів складних замаскованих способів, які в багатьох випадках не знаходять прямого відображення в документах бухгалтерського обліку. Це дає підставу віднести спосіб злочину до одного з ключових елементів їх криміналістичної характеристики, виявлення якого можливе на основі встановлення та аналізу відповідних ознак. Але спосіб злочину не можна розглядати ізольовано, у відриві від інших елементів криміналістичної характеристики – обстановки вчинення злочину, безпосереднього предмету злочинного посягання, особи злочинця. Кожен з цих елементів також проявляє себе назовні через певні криміналістично значущі ознаки, знання яких дозволяє більш ефективно розслідувати злочини даної групи.

Тим не менше спосіб злочину займає особливе, домінуюче положення у системі криміналістичної характеристики виду (групи) злочину [1, с. 101]. Пояснюється це тим, що спосіб найбільш інформативний і в ньому (через нього) повно відображається процес вчинення злочину. Розпізнання (встановлення) його сприяє правильному вибору слідчим напрямків розслідування, що знаходить своє відображення у неписаному принципі криміналістичної методики «від способу вчинення злочину – до способу його розкриття».

Злочини у сфері економічної діяльності вирізняються тим, що на початку розслідування дуже важливо і в той же час важко визначити спосіб їх вчинення. Недостатнє криміналістичне дослідження пошуково-пізнавальної діяльності по встановленню способів є однією з причин низької ефективності боротьби з цими складними видами злочинів.

Аналіз кримінальних проваджень свідчить про те, що при розслідування злочинів у сфері економічної діяльності повторюються слідчі ситуації, способи злочинів, їх ознаки та деякі інші обставини, що мають значення для розслідування. В значній мірі це пов'язано зі співпадінням кримінальних цілей, яких намагається досягнути злочинець при скоєнні злочинів у сфері економічної діяльності. Закономірність виникнення та стабільність прояву ознак злочинів надає можливість розробки окремих методик розслідування з елементами алгоритмізації.

Одним з перших кроків в цьому напрямку може бути створення інформаційно-пошукових комп'ютерних програм на базі способів злочинів у

сфері економічної діяльності. Порівняно з іншими елементами криміналістичної характеристики спосіб потенційно вирізняється найбільшою кількістю ознак, які мають пошуково-криміналістичне значення. Особливого значення такі програми набувають на початку розслідування, коли слідчі досить часто відчують дефіцит інформації про злочин та злочинців.

Основу таких програм повинні становити способи злочинів з характерними для них ознаками, які грають важливу роль у встановленні зв'язку з особами злочинців, дії яких прямо або опосередковано відображаються у цих ознаках. Найбільш очевидно цей взаємозв'язок проявляється при розслідуванні злочинів у сфері економічної діяльності, які вчиняються особами зі службовими повноваженнями, оскільки той чи інший спосіб злочину може застосовуватися у зв'язку з певними посадовими функціями. Тому, знаючи стан одного елемента системи, можна робити з різним ступенем імовірності, а у ряді випадків – достовірно, висновки про інші.

Програмування на основі використання систем способів може здійснюватися для встановлення ознак, періоду та джерел злочину, причетних осіб та ін. У зв'язку з цим з'являються можливості ширше розробляти системи типових версій у методиках розслідування злочинів, які вчиняються у сфері економічної діяльності, відносно усіх елементів криміналістичної характеристики в залежності від слідчої ситуації.

Створення вищезазначених інформаційно-пошукових комп'ютерних програм буде сприяти підвищенню ефективності роботи правоохоронних органів з виявлення, розслідування та попередження злочинів у сфері економічної діяльності, зокрема, завдяки формалізації деяких напрямків у роботі слідчих, особливо на початку розслідування, в цілях ідентифікації (в широкому значенні) можливих способів, встановлення номенклатури посадових та матеріально-відповідальних осіб, які причетні до злочинів, джерел вилучення майна, каналів збуту, реалізації.

Список використаної літератури:

1. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков : Консум, 1999. 480 с.

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Єрмакова У.М.,

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», аспірант

На жаль, на сьогоднішній день екологічні проблеми набули масштабного глобального характеру. В Україні протягом багатьох років залишаються

гострими питання неконтрольованої вирубки лісу, знищення флори і фауни, забруднення водних ресурсів, ґрунту, атмосферного повітря тощо.

На думку науковців, латентність екологічної злочинності становить близько 95 % [1, с. 153]. Тобто, наявні статистичні дані у цій сфері не відображають об'єктивну картину, яка б відповідала дійсності. В той же час, на державному рівні протидії вчиненню злочинів проти довкілля та розробці дієвих механізмів їх розслідування не приділяється належної уваги. На думку науковців, це відбувається тому, що екологічні злочини сприймаються як такі, що не становлять великої суспільної небезпеки [2, с. 109].

Питанням криміналістичного забезпечення розслідування злочинів проти довкілля приділяли увагу у своїх роботах такі вчені, як Ю.П. Аленін, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Гончаренко, А.В. Іщенко, С.О. Книженко, О.Н. Колесниченко, В.К. Лисиченко, О.В. Одерій, В.Ю. Шепітько та інші. Однак, окремі аспекти вказаної проблеми досі залишаються актуальними.

Так, системними причинами наявності цих злочинів та високого рівня їхньої латентності вважають, з одного боку складне економічне становище в Україні, менталітет населення, недосконалість законодавства й корупцію, а з іншого – відсутність відповідних методик розслідування та нестача досвіду [3, с. 510].

Крім того, одним із чинників, що знижують ефективність розслідування та попередження досліджуваних злочинів, є недостатній рівень використання спеціальних знань під час досудового розслідування та судового розгляду справ з метою встановлення негативного впливу цих злочинів і спричинених ними наслідків на навколишнє середовище [4, с. 22].

Як вказує О.В. Одерій, негативний вплив на природне середовище, погіршення його стану має місце внаслідок: а) порушення встановлених правил стосовно конкретних об'єктів довкілля або невжиття відповідних заходів при ліквідації екологічного забруднення; б) забруднення або псування певних екологічних об'єктів [5, с. 121].

Сутність криміналістичного забезпечення розслідування злочинів проти довкілля, на думку І.І. Кравчук, полягає у впровадженні криміналістичних знань у практику розслідування даного виду протиправних діянь, що здійснюється шляхом підвищення рівня професійної підготовки працівників правоохоронних органів, а також розробки нових та удосконаленні вже існуючих положень і засобів криміналістичної техніки, тактики й методики [2, с. 111].

Необхідно зауважити, що специфіка злочинів проти довкілля обумовлює важливу роль використання спеціальних знань для їх ефективного розслідування, а також необхідність володіння широким спектром навичок для застосування цих знань [6, с. 31].

Беззаперечно, високу значущість у встановленні обставин, що мають значення під час розслідування злочинів проти довкілля, відіграють судові експертизи. Наприклад, відповіді на питання, де знаходиться джерело

негативного антропогенного впливу на конкретні об'єкти навколишнього середовища чи які шляхи поширення речовин, небезпечних для навколишнього природного середовища, що погіршують його стан, може екологічна експертиза. Об'єктами екологічної експертизи є матеріальні і матеріалізовані джерела інформації, що містять фактичні дані про обставини надзвичайної екологічної ситуації, а саме: локальна земельна ділянка, на якій виявлені ознаки негативного антропогенного впливу, у тому числі забруднені земельні ділянки, ділянки із частковим або повним руйнуванням родючого шару ґрунту, забруднені площі зелених насаджень, території вивезення, складування й знищення відходів виробництва і споживання тощо; забруднені водні простори (ділянки рік, озер, водоймищ); забруднений повітряний простір; проби атмосферного повітря, води, ґрунту, відібрані в межах антропогенного забруднення навколишнього середовища; зразки флори й фауни, які піддалися негативному антропогенному впливу; виробничі й складські приміщення промислових, комунальних та інших підприємств і організацій, їх очисні спорудження, газоочисні й пилоуловлювальні установки тощо; механізми, устаткування, їх вузли та деталі з місця, де відбулася надзвичайна екологічна ситуація; відомості з технічної документації й актів перевірки екологічного стану об'єктів; результати обстеження об'єктів навколишнього середовища санітарно-епідеміологічними, природоохоронними й іншими спеціально уповноваженими органами; інші джерела інформації про негативний антропогенний вплив на навколишнє середовище. Крім того, екологічною експертизою (із залученням спеціалістів вузького профілю, спеціалізації) можуть також досліджуватись екологічні ситуації, що склалися в окремих населених пунктах і регіонах, а також діючі об'єкти та комплекси, що мають значний негативний вплив на стан навколишнього природного середовища тощо [7].

Крім екологічної експертизи, під час розслідування злочинів проти довкілля може виникати необхідність у призначенні таких експертиз, як:

- технічні експертизи;
- криміналістичні експертизи;
- інші [8, с. 811].

Загальновідомо, що використання спеціальних знань відбувається і під час залучення спеціаліста у процесі здійснення слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду місця події. Науковці зауважують, що особливістю техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів проти довкілля є те, що спеціаліст не завжди може надати попередню оцінку інформативної значущості вилучених програмних і апаратних засобів, вжити засобів для максимального збереження інформаційних слідів [2, с. 112].

Таким чином, незважаючи на те, що в науковій літературі існують роботи, що охоплюють в тій чи іншій мірі питання криміналістичного забезпечення розслідування злочинів проти довкілля, проте проблеми, що

існують у цій сфері, залишаються актуальними і потребують подальшого дослідження.

Список використаної літератури:

1. Столітній А., Місюра Л. Діяльність прокурора у кримінальному провадженні щодо злочинів проти довкілля. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 2. С 152–159.

2. Кравчук І.І. Криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2018. Вип. 53. Т. 2. С. 109–112.

3. Одерій О.В. Аналіз стану та причин злочинності проти довкілля в Україні: комплексно-криміналістичний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 504–511.

4. Туровець Ю.М., Кравчук О.В. Проблеми використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів проти довкілля в умовах дії нового кримінального процесуального законодавства України. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 2 (22). С. 21–27.

5. Одерій О.В. Розслідування злочинів проти довкілля: способи негативного впливу на природне середовище. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Правознавство. 2013. Вип. 660. С. 118–122.

6. Лапин А.В. Использование специальных познаний при расследовании экологических преступлений. *Вопросы криминалистики и судебной экспертизы*. Минск, 1989. Вып. 8. С. 30–41.

7. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ МЮ України № 53/5 від 08.10.1998 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення 03.02.2020).

8. Туровець Ю. М. Особливості використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів проти довкілля. *Форум права*. 2011. № 3. С. 808–812. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_3_136 (дата звернення 04.02.2020).

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Єштокіна Т. Ю.,

судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних досліджень

Брусенська Г. І.

завідувач відділу товарознавчих та гемологічних досліджень

Одеський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС

За останні роки ринок товарів народного споживання розширився за рахунок виробів, при виробництві яких були задіяні новітні технології у сферах матеріалознавства, конструювання, переробки сировини та ін., тому об'єктами сфери товарообігу і відповідно, об'єктами товарознавчої судової експертизи дедалі частіше стає матеріальна продукція, яка потребує застосування новітніх методів і методик експертних досліджень.

Судово-експертну діяльність в Україні здійснюють державні спеціалізовані установи (науково-дослідні установи Міністерства юстиції України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України), а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених Законом України «Про судову експертизу», а судова експертиза – дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Проведення судової експертизи являється процесуальною формою використання спеціальних наукових знань, а висновок експерта – самостійним видом доказів.

Судова товарознавча експертиза назначається у випадках коли виникає необхідність у спеціальних наукових знаннях в галузі товарознавства, при розслідуванні і судовому розгляді кримінальних, адміністративних, господарських і цивільних справ. Експертизи призначаються по категоріям зазначених справ, що пов'язані з крадіжками, фальсифікацією товарів, розподілом майна, відшкодування збитків при псуванні або пошкодженні майна, реалізації неякісних виробів, тощо.

Визначення вартості майна проводиться в рамках судової товарознавчої експертизи, судової оціночно-будівельної експертизи, судової авто-товарознавчої та транспортно-товарознавчої експертизи, мистецтвознавчої експертизи, тощо. Товарознавча експертиза, в свою чергу, поділяється за напрямками експертних спеціальностей на експертизу машин, обладнання, сировини та споживчих товарів; авто-товарознавчу та транспортно-товарознавчу (оцінки судноплавних засобів та оцінку літальних апаратів). При визначенні вартості майна під час проведення експертизи машин, обладнання, сировини та споживчих товарів експерти оперують стандартами оцінки, що розроблені і затверджені відповідно до законодавства України, а також мають право використовувати міжнародні стандарти в області оціночної діяльності, які не суперечать законодавству України.

На сьогоднішній час, судова товарознавча експертиза використовує знання із інженерно-технічних і інженерно-економічних галузей науки і техніки, орієнтуючись на сучасний рівень науково-технічного і науково-економічного прогресу. Відповідно до вказаного, її можна віднести до виду

експертиз що постійно перебувають у стані розвитку, оскільки її методологія ще недостатньо розвинута.

Головними завданнями судової товарознавчої експертизи є встановлення основних товарних (споживчих) властивостей об'єктів дослідження, з ціллю їх однозначної ідентифікації і визначення фактичного фізичного стану виробів (фактичної якості, цілісності, відповідності вимогам стандартів, тощо).

Предметом судової товарознавчої експертизи є встановлення фактичних даних, що підтверджують або спростовують відповідність характеристик досліджуваних об'єктів базовим (нормативним) значенням.

На практиці об'єктами судової товарознавчої експертизи являються не тільки вироби товарного походження, зразки проб, а й матеріали кримінальних і цивільних справ, в яких знаходяться відомості про товарні характеристики об'єктів дослідження та інша інформація про зміну їх фізичного стану.

Практично, судова-товарознавча експертиза вирішує завдання, пов'язані зі встановленням відповідності фактичних товарних характеристик об'єктів дослідження технічній і супровідній документації, вимогам стандартів та інших нормативно-правових документів, еталонам-зразкам, тощо, а також визначення вартості товарної продукції.

Загальна методика проведення судових товарознавчих експертиз полягає в методі порівняння, за допомогою візуальних і інструментальних методів, встановлених показників ідентифікації і особливостей об'єктів дослідження, які мають практичне значення для рішення поставленого завдання і складається з наступних кроків:

- попереднє дослідження,
- роздільне дослідження,
- порівняльне дослідження,
- оцінка результатів проведеного дослідження та формулювання висновків,
- оформлення ходу та результатів експертного дослідження висновком експерта (висновком експертного дослідження).

На стадії попереднього дослідження судовим експертом формується мета проведення дослідження та здійснюється оцінка наданих матеріалів з погляду достатності для вирішення поставлених запитань, формування загальної уяви про досліджувані об'єкти, явища, події, їх ознаки, побудови гіпотез та планування експертного дослідження

На стадії роздільного дослідження, об'єкт що ідентифікується, та об'єкт-зразок вивчаються окремо один від одного, для виявлення ознак, які характеризують ці об'єкти. У якості об'єкта-зразка також можуть виступати показники, які характеризують об'єкт, визначені нормативно-правовими актами, технічними описами, проектною документацією, тощо.

На стадії порівняльного дослідження експертом шляхом прямого порівняння установлюються ознаки подібності (тотожності) та (або) розбіжності (відмінності) досліджуваних об'єктів, явищ та процесів. При

відсутності вищевказаних документів і еталонів-зразків, використання методу порівняння в експертному дослідженні і проведення експертизи становиться неможливим.

Проведення експертного дослідження, встановлення фактів і обставин, здійснюється з використанням науково-розроблених, апробованих експертною практикою, та затверджених у встановленому порядку методів і методик. Обставини і факти, встановлені при проведенні експертного дослідження, повинні бути науково обґрунтованими. Наукова обґрунтованість визначених фактів і обставин обумовлена основними принципами судово-експертної діяльності (законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження).

Проведення інформаційно-методичного аналізу наукової, технічної, нормативної літератури з питань ідентифікації і визначення основних товарних (споживчих) властивостей об'єктів дослідження показало наступне:

1. На сьогоднішній час, при проведенні судових товарознавчих експертиз, стає необхідність використання спеціальних методик і методів дослідження, що запозичені із таких галузей діяльності як переробна промисловість, текстильна і харчова промисловість, легке і тяжке машинобудування та ін., які представлені у науково-технічних та нормативно-правових актах, що регламентують вимоги до показників якості товарної продукції. При цьому методи і методики, які використовуються у процесі проведення експертизи повинні бути адаптованими для потреб судовиробництва відповідно до Закону України «Про судову експертизу» і Постанови Кабінету Міністрів від 2 липня 2008 р. № 595 «Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз», бути рекомендованими до використання. Наприклад, методи і методики проектування, модифікування, ремонту виробів товарного походження, встановлення дефектів і наявних пошкоджень – реєстраційні і розрахункові методи, методи визначення різних видів зносу (фізичного, функціонального, морального), тощо.

2. Основними актуальними проблемами судової товарознавчої експертизи на сьогоднішній день є розробка, апробація та впровадження (затвердження) методик експертних досліджень з метою використання результатів наукових робіт у експертній практиці, що, в свою чергу, повинно забезпечити підвищення рівня виконання судових експертиз та експертних досліджень, підвищення рівня кваліфікації судових експертів, які спеціалізуються у даній сфері.

Список використаної літератури:

1. Про судову експертизу : Закон України. – редакція від 14 листопада 2019 р. / Відомості Верховної Ради України. – 2019. – № 294-ІХ.
2. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : від 17 червня 2017 р. / Наказ Міністерства внутрішніх справ України. – 2017. – № 591.

3. Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз : від 2 липня 2008 р. / Постанова Кабінету Міністрів України. – 2008. – № 595.

4. О. А. Гуменський, О. І. Охріменко Порівняльна стадія при проведенні досліджень з групової ідентифікації об'єктів, які є результатом інженерно-технічної діяльності людини // Криміналістика и судебная экспертиза : міжвідомч. наук.-метод. зб. Київ, 2015. Вип. 60. С. 370–379.

5. Я. І. Заяць Актуальні проблеми вітчизняної судової товарознавчої експертизи. Повідомлення 2. Товарознавчі аспекти проблеми оцінювання продукції металургійної промисловості // Вісник : збірник наук. праць. Технічні науки. Львівський торгов.-економ. Універ. – 2019. Вип. 22. С. 90-95.

6. Архіпов В. В. Судово-товарознавча експертиза товарів народного споживання та послуг / В. В. Архіпов. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 306 с.

7. О. А. Гуменський. Єдиний підхід до проведення досліджень з групової ідентифікації об'єктів, які є результатами інженерно-технічної діяльності людини (РІДЛ). Сімейство експертиз РІДЛ // Криміналістика і судова експертиза : міжвідомч. наук.-метод. зб., Київ, 2018. Вип. 63. С. 110-122.

8. Н. П. Майліс. Современные проблемы научных и методологических основ судебной экспертизы // Вестник экономической безопасности. 2016. № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-problemy-nauchnyh-i-metodologicheskikh-osnov-sudebnoy-ekspertizy/viewer>.

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЕКСПЕРТА

Жеребко О.І.

кандидат юридичних наук,

завідувач відділу нормативно-методичної діяльності та стандартизації лабораторії організації наукової, методичної діяльності, нормативного забезпечення та міжнародного співробітництва

Київського науково-дослідного інституту судових експертиз

Міністерства юстиції України

Закон України «Про судову експертизу» [1] заклав загальні нормативні основи судово-експертної діяльності відносно до того, яким є вид судочинства під час якого застосовують експертні знання. Правовий інститут судової експертизи є комплексним міжгалузевим інститутом, який об'єднує в різних видах процесуальних галузей права низку подібних нормативних положень, які покликані регулювати суспільні відносини і які виникають з приводу підготовки, призначення і проведення експертизи, отримання висновку

експерта та його використання в інтересах встановлення істини у справі. Законодавець розповсюджує дію низки положень цього Закону і на недержавну судово-експертну діяльність, оскільки до її суб'єктів віднесено у відповідності до ст. 7 не лише штатних працівників державних спеціалізованих установ, а також і експертів, які не є працівниками зазначених установ. Це надає Закону універсальний вигляд і забезпечує відносно цілісне й чітко визначене регулювання відносин, які складуються в зв'язку з проведенням судової експертизи.

Сьогодні законодавство України все більше наближується до міжнародних стандартів, що передбачає в межах змін, які відбуваються в реформуванні системи судочинства, удосконалення всіх сфер законодавства, в тому числі й законодавчих норм, якими врегульовано судово-експертну діяльність. Сучасне законодавство України в межах здійснюваної правової реформи направлене також на підвищення ролі й переоцінку значущості інституту судових експертиз, без яких не може бути ефективно проведено розслідування справи й розкрито злочин. Викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності та жоден невинний не був покараний, вимагає неухильного додержання вимог закону про всебічну й повну перевірку всіх доказів щодо винуватості особи у скоєнні злочинів. У зв'язку з цим призначення та проведення експертиз є засобом забезпечення об'єктивності, повноти і всебічності як розслідування, так і судового слідства, гарантом обґрунтованості обвинувачення.

Діяльність людини, її поняття, сутність, види, мета, загальні принципи тощо викликає інтерес вчених і спеціалістів багатьох галузей наукових знань. Значна кількість напрямів наукових досліджень діяльності ґрунтується на універсальному визначенні діяльності людини як єдності мети, засобів і результатів. Розбіжності цих напрямів пов'язані з тим, які елементи єдності розглядають як провідні, які визначають системоутворюючими засадами цілісної діяльності. Так, наприклад, психолог С.Д. Максименко у діяльності підкреслює її специфічно людську форму стосунків з навколишнім світом і говорить про те, що треба виходити з цілісного розуміння діяльності як органічної єдності її чуттєво-практичної та теоретичної форми [2, с. 341]. Розробці цілісного концептуального уявлення про діяльність присвячено переважну більшість наукових праць А.Н. Леонтьєва. Саме в його дослідженнях найповніше і послідовно визначено основний зміст психологічної теорії діяльності, розкрито її найважливіші компоненти (мотиви, мета, засоби) і відповідні динамічні складові, такі як діяльність, дія, операція тощо, встановлено залежність формування і перебігу різних психологічних процесів залежно від змісту та структури діяльності. Про системний підхід до вивчення діяльності свідчить запропоноване ним визначення діяльності як системи, яка має будову, свої внутрішні переходи і перетворення, свій розвиток [3, с. 82].

Експертна діяльність відповідає за своєю сутністю усім наведеним визначенням і крім того має таку відмітну рису як професіоналізація. Цим специфічним видом людської діяльності можуть і мають право займатися лише люди, котрі мають необхідну суму теоретичних знань і практичних навичок, які пройшли спеціальну підготовку і займають певні посади або отримали процесуальні повноваження.

Найхарактернішими елементами людської діяльності є трудові, пізнавальні й комунікативні процеси. Їх обсягом і поєднанням визначаються зміст та специфіка конкретних видів діяльності, які можуть відрізнятися одна від одної за метою, формами, засобами здійснення, емоційною напруженістю, специфікою учасників, просторово-часовою характеристикою та багатьма іншими ознаками [4, с. 55].

Професійну діяльність експерта характеризує наявність таких складових як розумова і писемно-мовленнєва активність, які притаманні дослідній праці. У кожному випадку експерт піддає дослідженню об'єкти експертизи, проводить експерименти, оцінює їх результати, спілкується з колегами, слідчим. Розумова сфера є основою діяльності експерта. Швидкість і гнучкість розумових процесів проявляються у разі обговорення із слідчим чи суддею особливостей призначення експертизи і в консультаційній роботі експерта, що здійснюється ним у не процесуальній формі. Недарма в професії експерта важливе значення має мовлення, яке проявляється у переважно комунікативній фазі проведення експертиз, у всіх похідних видах діяльності, зокрема, консультаційній, участі в слідчих діях та ін. Експерт повинен уміти встановлювати і підтримувати психологічний контакт не тільки з колегами, але й з усіма учасниками кримінального судочинства. Для успішної професійної діяльності експерт повинен досконало володіти публічним і діалогічним мовленням, використовувати правила ділового етикету. Важливу роль в його діяльності відіграє культура писемного мовлення, яка реалізується під час складання текстової частини висновку і має вираз у чіткому викладенні заключень для формування висновку [5, с. 82].

Від належного рівня володіння писемним мовленням може залежати оцінка висновку експерта слідчим та судом. Експерти використовують при складанні висновку своєрідну професійну мову експерта, користуються загальною спеціальною термінологією і специфічною галузевою лексикою своєї експертної спеціальності. На практиці в окремих випадках складно зрозуміти використану термінологію не лише правозастосовцям, але й самим експертам однієї спеціальності. Це одна з багатьох причин, яка інколи породжує ситуацію, у якій слідчий чи експерт навіть не здійснюють спроб вникнути в те, що викладено в описовій частині висновку. Але якщо слідчим і судом не оцінюються отримані експертом проміжні результати дослідження, а піддається оцінці лише прикінцевий висновок, то це не можна визнавати оцінкою висновку судової експертизи у кримінальній справі. Фактично це лише

ознайомлення з висновками експерта, не обґрунтоване наступне прийняття або не прийняття їх до уваги.

Вершиною професіоналізму експерта вважають проведення ним об'єктивного, повного і всебічного дослідження з використанням сучасних експертних методик та обладнання й формування на цій основі виваженого, науково обґрунтованого висновку. З технологічного боку дослідницька діяльність експерта становить комплекс пізнавальних процесів, які пов'язані із безпосереднім дослідженням об'єктів експертизи, формуванням і складанням висновку, а в окремих випадках – і з переконанням учасників кримінального процесу в правильності своїх висновків.

Важливу роль відіграє інструментальна база, експертне обладнання й приладдя та їх відповідність застосовуваним методикам дослідження. Проведення експертного дослідження означає відтворення як більш повної картини події. Це завдання не може бути розв'язаним без логічного мислення, використання таких методів пізнання як аналіз, синтез, аналогія та ін. Його розв'язання тісно пов'язане з роботою уявлення та професійною інтуїцією експерта. Інтуїція, як елемент творчого мислення, що має місце протягом усього проведення експертизи, в основному, має прояв на початковому її етапі та при розв'язанні конкретних питань, допомагаючи експерту висунути певну гіпотезу, котра потім повинна бути всебічно досліджена і, в результаті чого у експерта формується «внутрішнє переконання» та впевненість, що ним обрані адекватні та всебічні методи дослідження, дотримано всіх необхідних умов, а результати можуть трактуватися безперечно та однозначно.

Інтуїція є неусвідомленим розв'язанням творчих мисленневих завдань, які виникають в процесі проведення експертизи, заснована на багатому життєвому та професійному досвіді експерта. Проте інтуїтивна здогадка – це ще не експертний висновок. Для того, щоб інтуїтивні здогадки перетворилися в експертний висновок, треба щоб експерт прослідував та знайшов підстави для висунення відповідних припущень стосовно наявних фактичних даних, тому що експертним висновком у конкретній експертизі може бути не будь-яке, а лише обґрунтоване припущення експерта. Безумовно, що оціночні судження експерта не можуть бути засновані тільки на інтуїції. Внутрішнє переконання експерта – це не підсвідома віра в свою інтуїцію, а заснована на об'єктивних результатах дослідження розумна впевненість щодо обґрунтованості та вірогідності своїх висновків. У цьому випадку обов'язково відбувається мисленнєве опрацювання отриманої інформації, виникають судження стосовно зв'язків, фактів, можливих шляхів розвитку подій, висуваються експертні версії. Уявлення та інтуїція не виникають з нічого. Джерелом цього завжди є знання та досвід людини. Чим глибші знання експерта та різнобічний його досвід, тим вище його професійна майстерність, тим багатшими будуть його уявлення й інтуїція, тим легше він зможе знайти правильне рішення поставлених перед ним завдань і тим більш плідними будуть результати його пошукової роботи.

В розумовому процесі експертів важливу роль відіграє уява. Специфікою уяви експерта є створення ним нового образу на підставі переопрацювання колишнього сприйняття. Також певне значення в діяльності експерта має відчуття. Різні люди по-різному відчують ті самі об'єкти залежно від багатьох об'єктивних обставин та індивідуальних властивостей їх органів відчуття. Суб'єктивний бік у роботі експерта, як відомо, займає не останнє місце. З усього різноманіття видів відчуття найчастіше експерт має справу із зоровими відчуттями, тому що його діяльність майже завжди пов'язана із сприйняттям досліджуваних об'єктів зором. Зорові відчуття, та й інші також, не в усіх людей мають однаковий фізіологічний розвиток. Тому досліджуваний об'єкт певним експертом буде сприйматися чітко та повно, другим – менш чітко, а ще іншим – зовсім не буде сприйматися [6, с. 17].

Список використаної літератури:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр>. (дата звернення: 12.02.2020).
2. Тарарухин С. А. Квалификация преступлений в судебной и следственной практике. Правоведение. 1995. № 12. С. 43-56.
3. Гончаренко В. И. Научно-технические средства в следственной практике. К. : ИТЕКС, 1984. 150 с.
4. Закатов А. А., Оропай Ю. Н. Использование научно-технических средств и специальных знаний в расследовании преступлений. К. : РИО МВД УССР, 1980. 104 с.
5. Ломана М. Практика применения кинокамеры «Красногорск». Криминалистика и судебная экспертиза: республиканский межведомственный сборник научных и научно-методических работ. 1973. № 10. С. 82.
6. Рожанский В. П. Судебные экспертизы : возможности, подготовка материала, оценка, назначение. М. : Лига Разум, 1982. 407 с.

МОТИВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ – ЕЛЕМЕНТ, ЩО ПІДЛЯГАЄ ВСТАНОВЛЕННЮ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ ІНОЗЕМЦЯМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Замула Б.А.

*здобувач кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ*

У практичній діяльності і на основі власного досвіду, версії про мотиви вбивства вчинених іноземцями починають формуватися після того, як виявлений труп і факт насильницької смерті потерпілого встановлений.

Висунення версій про мотиви вбивства доцільно висувати і перевіряти одночасно із версіями про вбивство.

Мотиви злочину – це обумовлені певними потребами і інтересами внутрішні спонукання, які викликають в особи рішучість вчинити злочин і якими вона керується при його скоєнні [1, с.31].

В результаті вивчення матеріалів кримінальних проваджень за фактами вбивств та проведення анкетувань слідчих Національної поліції нами було виділено наступні мотиви вбивств, вчинених іноземцями на території України: 1) з корисливих мотивів (37 % опитаних), 2) з хуліганських спонукань (21% опитаних), 3) помста (17% опитаних), 4) на ґрунті кровної помсти (12% опитаних), 5) вбивство з ревнощів (9% опитаних), 6) з релігійних мотивів (4% опитаних).

Звичайно, що мотив кримінального правопорушення є не лише обставиною, що підлягає доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України), але й структурним елементом криміналістичної характеристики вбивств.

При цьому, слід відмітити, що правильність кваліфікації дій винної особи у злочинах, які потягли смерть потерпілого має визначальний характер. Так, у Кримінальному кодексі України присутні два суміжні склади злочинів у яких наслідками є смерть потерпілого, а саме ст. 115 КК України та ч. 2 ст. 121 КК України. Причина таких наслідків настає від умисних дій винної особи. А як результат правильність кваліфікації дій винної особи вплине на процес розслідування та міру покарання яку буде призначено за Вироком суду.

У дній ситуації ключове місце виділяється встановленню мотиву, що надає можливість слідчому оптимізувати процес розслідування, визначити напрям розслідування, раціонально здійснювати пошук винних осіб та формування системи доказів. Надзвичайно важливо це встановити саме на початковому етапі розслідування. Адже не встановлення мотивів вчинення вбивства може призвести до визнання деяких доказів допустимими, повернення справи на розгляд в суд першої інстанції або взагалі винесення виправдувального Вироку. Так, за Вироком Шевченківського районного суду м. Львова від 07 травня 2015 року ОСОБА_1 засуджена за ст. 115 ч. 1 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк 14 років. Згідно Вироку обвинувачений ОСОБА_7, 16.09.2014 у період часу з 19:18 год. до 22 год., знаходячись за місцем свого проживання - в квартирі АДРЕСА_1 та маючи умисел на вчинення вбивства ОСОБА_8, з невстановлених причин, під час розпиття спиртних напоїв, завдав множинні удари руками потерпілій та в подальшому наніс декілька ударів молотком по голові потерпілої.

У подальшому, ОСОБА_7, з метою приховання слідів злочину, зв'язав руки потерпілої білим ізоляційним дротом, а ноги білою шнурівкою та загорнув тіло ОСОБА_8 у покривало, яке у подальшому, цього ж дня, близько 23 год., після повернення його брата ОСОБА_9 додому, із залученням останнього, разом винесли з приміщення квартири АДРЕСА_1 та віднесли до смітцевого

баку, який розташований на вул. Гетьмана Мазепи, 31 у м. Львові, де витягнувши тіло потерпілої із покривала, залишили на місці. [2].

В подальшому захисником обвинуваченого вирок суду було оскаржено. Обвинувачений та захисник вважали, що вина у вчиненні вбивства судом доведена не була. Крім цього, вони вважали, що висновки суду про доведеність його винуватості ґрунтувалися на не недопустимих доказах, та зазначає, що у Вироку, зокрема, не встановлено *мотиву злочину*.

В Постанові Верховного суду від 01 березня 2018 року було зазначено, що доводи касаційної скарги засудженого про істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, а саме щодо не зазначення та не доведення мотиву злочину, заслуговують на увагу з наступних причин:

- У ст. 91 ч. 1 КК України наведені обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Серед іншого у кримінальному провадженні підлягають доказуванню винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення та мотиви зміни обвинувачення, підстави визнання частини обвинувачення необґрунтованою, якщо судом приймалися такі рішення.

- Відповідно до вимог ст. 374 ч. 3 п. 2 КПК України у разі визнання особи винуватою в мотивувальній частині вироку зазначаються, у тому числі, формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, із зазначенням місця, часу, способу вчинення та наслідків кримінального правопорушення, форми вини і *мотивів кримінального правопорушення*.

У формулюванні обвинувачення, визнаного судом доведеним, яке зазначено в мотивувальній частині вироку, суд першої інстанції встановив, що удари ОСОБА_1 завдав ОСОБА_4 з *невстановлених причин*, не зазначивши при цьому підстави зміни обвинувачення в частині встановленого мотиву злочину. *Встановлення мотиву вчинення злочину є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 115 ч. 1 КК України* [3].

Тобто, Верховний суд вказав на те, що судом першої інстанції та апеляційної інстанції не дотримано вимог КПК України щодо доказування *мотиву злочину*. Отже, правозастосовна практика однозначно вказує на необхідності дослідження всіх обставин вчинення кримінального правопорушення, а зокрема і при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України і покладає обов'язок на правоохоронні органи встановлювати мотив вчинення кримінального правопорушення.

Список використаної літератури:

1. Лунеев В. В. Мотивация преступного поведения. М.: Наука 1991. 383 с.
2. Шевченківський районний суд м. Львів. Вирок суду [Електронний ресурс]. Шевченківський районний суд м. Львів. 2015 рік. Режим доступу до ресурсу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44173771>

3. Верховний суд України. Постанова [Електронний ресурс]. Верховний суд України 2018 рік Режим доступу до ресурсу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72525277>

СПОСІБ КРИМІНАЛЬНОЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ОФІЦІЙНИХ БЛАНКІВ СВДОЦТВ ПРО РЕЄСТРАЦІЮ ПК «УКРАЇНА»: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПРАКТИКА

Заярченко О.О.

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз, завідувач відділу нормативно-методичної діяльності та стандартизації,
кандидат юридичних наук*

Одним із основних завдань підрозділів Експертної служби МВС, які беруть участь у державній реєстрації в територіальних органах з надання сервісних послуг МВС є виявлення фактів знищення, підробки або зміни номерів вузлів та агрегатів транспортних засобів, підроблення реєстраційних документів на транспортний засіб та інших документів, які є підставою для реєстрації транспортного засобу.

02.03.2019 під час перереєстрації у територіальному сервісному центрі регіонального сервісного центру МВС в Одеській області автомобіля «Toyota RAV 4», до Одеського НДЕКЦ звернувся громадянин із заявою на проведення криміналістичного дослідження транспортного засобу і реєстраційних документів, що його супроводжують.

Об'єктами дослідження були: Автомобіль «Toyota RAV 4» та свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу серійним номером СХІ 398873, виданий на зазначений автомобіль.

У ході дослідження автомобіля Toyota RAV 4 встановлено:

– при візуальному огляді таблички виробника встановлено, що вона виготовлена із полімерного матеріалу, прямокутної форми, містить інформацію: про виробника, вагові характеристики та дублює ідентифікаційний номер кузова;

– при порівнянні способу виготовлення табличці з наявними зразками аналогічних табличок автомобілів досліджуваної моделі, встановлено ряд відмінностей за способом виготовлення, структурою, конфігурацією, розмірними характеристиками;

– при зчитуванні інформації з блоку управління двигуна за допомогою сканера «MaxiScan» визначається ідентифікаційний номер кузова, який відповідає номеру на табличці виробника;

– у ході послідовного детального огляду автомобіля встановлено, що дата виготовлення складових частин не відповідає року виготовлення

транспортного засобу встановлених перевіркою за інформаційно-довідковими базами;

- при візуальному огляді номерної панелі автомобіля Toyota RAV 4 встановлено, що в межах номерного майданчика розташовані рельєфні вдавнені знаки номера кузова автомобіля;

- після видалення лакофарбового покриття встановлено, що поверхня металу має сліди механічного впливу у вигляді полірування;

- при порівняльному дослідженні символів маркування із зразками нанесення ідентифікаційних номерів кузова автомобілів досліджуваної моделі встановлено, що форма, конфігурація, відстань між знаками відрізняються від аналогічних знаків, які наносяться для маркування номерних позначень кузовів автомобілів даної моделі на заводі-виробнику;

- при візуальному огляді номера двигуна встановлено: номер двигуна нанесено

в два рядка, лінія рядків не рівна, відстань між знаками не однакова;

- рельєфно-цифрове позначення номера двигуна виконано способом не характерним для марки даного автомобіля;

- при порівняльному дослідженні символів маркування із зразками нанесення ідентифікаційних номерів двигуна автомобілів досліджуваної моделі встановлено, що форма, конфігурація, відстань між знаками відрізняються від аналогічних знаків, які наносяться для маркування номерних позначень двигунів автомобілів даної моделі на заводі-виробнику.

На підставі викладеного, слід прийти до висновку, що на досліджуваному автомобілі Toyota RAV 4, первинні ідентифікаційні номери кузова та двигуна змінювався шляхом механічного видалення первинного маркування з наступним нанесенням вторинного маркування номерів кузова та двигуна не в заводських умовах.

У ході дослідження бланка свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу серійним номером СХІ 398873, виданий на автомобіль «Toyota RAV 4» встановлено:

- бланк свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу, являє собою пластикову картку із закругленими кутами, прямокутної форми, розміром 54x85 ($\pm 0,01$) мм, з вихідними даними підприємства виробника: СХІ № 398873 Зам.18-3406 РС Україна 03.2018;

- серійний номер документа надрукований горизонтально двічі: у лівому нижньому куті лицьового та зворотного боків документа барвником чорного кольору. Серія, номер та персональні реквізити на бланк досліджуваного документа нанесені способом термосублімаційного друку;

- візуальним та мікроскопічним дослідженням бланка документа у косопрямованому, вертикальному освітленні, а також у відбитих УФ, і ІЧ променях приладів «Регула» встановлено, що всі зображення (окрім вихідних даних підприємства виготовлювача) літери мікротексту, дрібні деталі

зображень, захисна сітка нанесені чітко, рівномірне поверхнєве розміщення барвника, мала товщина та матовість барвника;

– вихідних даних підприємства виготовлювача бланка документа, то зображення сформовані з сукупності дрібних кольорових хаотично розташованих краплин з матовим барвником;

– установлені ознаки вказують на те, що бланк свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу серійним номером СХІ 398873, виготовлений із використанням поліграфічного обладнання способом плоского друку, серія, номер та реквізити виготовлювача бланка свідоцтва нанесені струменевим способом;

– при подальшому дослідженні бланка свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу серійним номером СХІ 398873, у місці розташування вихідних даних підприємства виготовлювача, встановлені ознаки внесення змін у документ шляхом витравлення первинних реквізитів та друку нових даних.

Установлені ознаки вказують на те, що бланк свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу серійним номером СХІ 398873, виданий на автомобіль «Toyota RAV 4», відповідає аналогічним документам, що перебувають в офіційному обігу на території України, однак у документі проводилась заміна первинних реквізитів у місці розташування вихідних даних підприємства виготовлювача, шляхом травлення та друку нових даних.

Аналізом інформації, яка є у Національних інформаційних системах, встановлено, що бланк свідоцтва про реєстрацію із первинним номером який було встановлено під час дослідження, а саме, СХХ 016156, не значиться ні за яким зареєстрованим транспортним засобом.

Подальшим аналізом встановлено, що також не присвоювалися бланки з номерами наступного діапазону СХХ 013801–016560.

Таким чином, проблемним питання є спосіб кримінальної легалізації транспортних засобів на території України з використання справжніх бланків свідоцтва про реєстрацію якимось чином отриманих зловмисниками.

Список використаної літератури:

1. Методика дослідження нестандартних маркувальних позначень вузлів та агрегатів автотранспортних засобів вітчизняного та іноземного виробництва. (реєстраційний код 4.4.07 Реєстру методики проведення судових експертиз, затвердженого наказом МЮ України).

2. Методика трасологічного дослідження рельєфних знаків. (реєстраційний код 4.4.10 Реєстру методики проведення судових експертиз, затвердженого наказом МЮ України).

3. Методика технічної експертизи документів (загальна частина) / К.М. Ковальов, О.О. Давидова, В.В. Коваленко, Т.В. Тимофеева / К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2007. – 34с. (реєстраційний код 2.1.13 Реєстру методики проведення судових експертиз, затвердженого наказом МЮ України).

4. Методика технічної експертизи бланків документів / Уклад.: К.М. Ковальов, В.В. Коваленко. – К.: ДНДЕКЦ, 2009. – 14 с. (реєстраційний код 2.3.39 Реєстру методики проведення судових експертиз, затвердженого наказом МЮ України).
5. Інформаційна база «Autovin», НДБСЕ «Сантодор».
6. Інформаційна база EuVID (Європейська база даних ідентифікації транспортних засобів), 2010/2011–2019/2020.
7. Автоматизована інформаційно-пошукова система «Автоексперт».
8. Національні інформаційні системи.

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗАСАДИ СПРАВЕДЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ ТА ІНШИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ

Зеленський С.М.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права та правового регулювання авіаційної діяльності Львівної академії Національного авіаційного університету

Штанько І.О.

судовий експерт сектору біологічних досліджень та обліку Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Реалізація Україною намічених правових реформ та запровадження передбачених ними високих стандартів кримінального правосуддя привело до суттєвих змін у кримінальному процесуальному законі. Чинний КПК України акумулював у собі значну кількість демократичних і прогресивних здобутків науки кримінального процесу, розробок видатних вчених-процесуалістів, враховано позитивний досвід зарубіжних країн у сфері протидії злочинності. Зазначені зміни кримінального процесуального законодавства змушують переосмислити по-новому та проаналізувати їх з урахуванням реформування правоохоронних та судових органів, зміною змісту їх діяльності.

Актуальність проведення досліджень, пов'язаних з потребою визначення ролі та значення моральних засад судочинства у ході проведення слідчих та інших процесуальних дій не викликає сумніву. Навпаки, завжди привертало увагу вчених. Питання процесуального порядку та загальних проблем проведення слідчих дій досліджувались та вивчались такими науковцями: В. І. Галаган, Ю. М. Грошевий, А. Я. Дубинський, О. В. Капліна, Н. І. Клименко, В. О. Коновалова, Д. П. Письменний, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, С. М. Стахівський, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, В. П. Шибіко та ін.

Прихильники трактування слідчих дій у широкому і вузькому значенні одноставні у тому, що порядок їх проведення – це детально регламентований

кримінальним процесуальним законом процес, який складається з системи взаємопов'язаних операцій, зумовлених наявністю і своєрідним поєднанням у кожному з них загальнонаукових методів пізнання, які мають комплексний характер. В аспекті нашого дослідження важлива пізнавальна спрямованість СРД, яку відзначила О. В. Капліна після набуття чинності новим КПК України, тобто вони завжди спрямовані на отримання, фіксацію або перевірку доказів [1, с. 365]. Слідчий, особа, якій законом надано переважне право їх застосовувати, наділена за ч. 5 ст. 40 КПК України процесуальною самостійністю і може застосувати будь-який із цих методів, один чи декілька, наперед не знаючи в якому поєднанні і черговості вони будуть використані. Прокурор може проводити СРД у разі необхідності за п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України, але переважно доручає їх проведення. Звертаємо увагу на ці положення закріплені в законі оскільки слідчі особисто проводити НСРД сьогодні не мають можливості за браком засобів, часу та професійних навичок, не зважаючи на те, що мають таке право за законом. Під час виконання доручень слідчого, прокурора оперативні працівники зобов'язані точно виконувати вимоги закону. Доцільно при цьому враховувати моральні основи та засади законності оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД). Вчені цілком обґрунтовано визнають ОРД одним із етапів слідства [2, с. 321]. Моральність і законність при цьому розглядають як фундаментальне положення, що зумовлює існування та пронизує всю систему засад цієї діяльності. Засада законності засвідчує нерозривний зв'язок НСРД із правом. Норми ж права нерозривно пов'язані з нормами моралі.

Оперативні підрозділи можуть проводити СРД та їх різновид НСРД у кримінальному провадженні лише за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Більше того, закон забороняє співробітникам оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) проводити будь-які процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Проте, під час виконання таких доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого.

Усі СРД взаємообумовлені і взаємопов'язані між собою. Їх об'єднує спрямованість – збирання, перевірка і оцінка доказів та мета – забезпечення виконання завдань кримінального правосуддя. Так, розглядаючи сутнісний характер слідчих дій, необхідно звернути увагу на те, що процесуальний порядок їх проведення включає збирання, перевірку, оцінку і використання доказів. Крім безпосередньо слідчої діяльності, роботи з доказами, порядок проведення СРД передбачає криміналістичний аспект, як поєднання кримінальних процесуальних процедур та організаційних заходів.

Суттєво модернізований кримінальний процес в Україні із запровадженням нового інституту, яким є інститут НСРД, свідчить про запровадження нової ідеології кримінального провадження. Такий розвиток кримінального процесуального законодавства в Україні визначив нові напрями дискусій. З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, глав 20 і 21, визнано їх основним інструментом у процесі доказування в кримінальному провадженні.

Забезпечення реалізації завдань кримінального процесу шляхом встановлення фактів у конкретному кримінальному провадженні відбувається в рівній мірі з допомогою доказів, здобутих слідчим і розшуковим шляхом. Такий знак рівності поставлено задля підвищення ефективності кримінального провадження, як шляху до забезпечення відновлення порушеної через вчинення кримінального правопорушення однієї з основних моральних засад – справедливості у суспільстві. Проте, виникає слушне питання стосовно достовірності, належності й допустимості здобутих доказів. Встановлення фактів і обставин вчинення злочину розшуковим шляхом, надійність охорони і захисту прав фізичних і юридичних осіб, піддавалась сумніву науковцями радянського періоду, які звертали увагу на небезпечність змішування оперативно-розшукової і кримінальної процесуальної діяльності [3, с. 89].

Чинний КПК України визначає НСРД як різновид СРД, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених у цьому кодексі. У законі не випадково визначено вичерпний перелік таких дій: аудіо-, відеоконтроль особи; накладення арешту на кореспонденцію; огляд і виїмку кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; установа місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця; контроль за вчиненням злочину; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; використання конфіденційного співробітництва. З наведеного переліку легко побачити, що НСРД не відрізняються за змістом від ОРД. Розмежування можна провести лише за колом суб'єктів ініціативи та юридичною формою. Тому, при дослідженні основних вимог, що забезпечують справедливість кримінального провадження стосовно проведення НСРД, на перше місце виходить засада законності.

В сучасних умовах спостерігається зростання протидії органам досудового розслідування з боку осіб які вчинили злочини. Тому, першочергове значення має вимога невідкладного проведення процесуальних дій, слідчих і розшукових, направлених на встановлення фактів, що можуть мати доказове значення, встановлення і розшук злочинців. Йдеться також про встановлення балансу цінностей, тих, які втрачаються, зменшення гарантій законності, і тих,

за рахунок яких підвищується ефективність кримінального провадження, враховуючи функціональне призначення НСРД. Постає необхідність формування таких інститутів досудового і судового кримінального провадження, які б усували сумніви щодо упередженості кримінального провадження, достовірності отриманих доказів, свавільного втручання у права і свободи людини.

Забезпечення справедливості кримінального провадження відбувається шляхом поступового наближення національного законодавства до вимог міжнародних і європейських стандартів. Запроваджено судовий контроль і прокурорський нагляд за законністю ОРД і досудовим розслідуванням, запроваджено інститут оскарження дій і рішень органів досудового розслідування і прокурора до суду. Наука кримінального процесу, досліджуючи та узагальнюючи недоліки і прогалини чинного законодавства, виявлені практикою, формує наукову модель кримінального провадження використовуючи європейський досвід та враховуючи українські реалії.

На досудовому розслідування під час збирання і перевірки доказів створюються передумови для оцінки доказів і ухвалення судом законного і справедливого рішення по суті кримінальної справи. Від цього залежить, як повнота реалізації конституційних прав людини і громадянина, так і нехтування ними. Виходячи з того, що за чинним кримінальним процесуальним законом України сторони мають нерівні можливості у доказуванні на досудовому розслідуванні, то і переважно в судах розглядають допустимість чи недопустимість доказів, отриманих стороною обвинувачення. Визнаватися допустимими і використовуватися як докази у кримінальній справі можуть тільки фактичні дані, одержані відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства. Обвинувачення у вчиненні злочину не може бути обґрунтоване фактичними даними, одержаними незаконним способом, а саме: з порушенням конституційних прав і свобод людини і громадянина; з порушенням установлених законом порядку, засобів, джерел отримання фактичних даних; не уповноваженою на те особою тощо. Обов'язок доказування безсумнівно покладається також і на суддю, є його правом і моральним обов'язком. Він має право і зобов'язаний ініціювати проведення СРД для встановлення об'єктивної істини і справедливості у кримінальному провадженні, не стаючи при цьому на сторону обвинувачення чи захисту.

СРД є водночас способом встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні і гарантією його справедливості, тобто складовими елементами механізму, правового інституту, що забезпечує право кожної особи на справедливість у кримінальному провадженні. Інститут СРД допомагає визначити правовий статус кожного з учасників кримінального провадження, основних його процесуальних прав, в тому числі права на захист та участь в доказуванні. Справедливість у кримінальному провадженні вимагає запровадження гарантій убезпечення від обвинувального ухилу під час прийняття рішення та проведення СРД, уникнути суб'єктивізму, тенденційності

чи навіть свавілля, всьому, що перетворює кримінальне судочинство у знаряддя утисків підозрюваного, обвинуваченого, ототожнює його з винуватим, робить його фактично безправним. У безпосередньо-процесуальному значенні СРД забезпечують у кримінальному провадженні отримання таких знань зі встановлення об'єктивної істини, які є необхідною умовою для забезпечення його справедливості та правосудності ухваленого судом рішення з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Обвинувальний ухил розслідування суперечить засаді справедливості кримінального провадження. Слідчий, прокурор, співробітник оперативного підрозділу, виконуючи свій моральний і правовий обов'язок, зобов'язані всебічно, повно і неупереджено встановити усі обставини кримінального правопорушення.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процес: підруч. / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
2. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія / М. А. Погорецький. – Х. : Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.
3. Дубинский А. Я. Исполнение процессуальных решений следователя. Правовые и организационные проблемы / А. Я. Дубинский. – К. : Наукова думка, 1984. – 183 с.

СИТУАЦІЙНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ЗАЛУЧЕННЯ ЕКСПЕРТІВ СТОРОНАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Калініна І.В.,

*завідувач кафедри спеціально-правових дисциплін Донецького державного
університету управління, кандидат юридичних наук*

У криміналістичній літературі залежність розслідування від обсягу та змісту інформації про злочинну подію та злочинця, від поведінки учасників процесу та інших суб'єктивних та об'єктивних обставин називається ситуаційністю розслідування.

Ситуаційність означає, що в процесі розслідування кримінального правопорушення неодноразово доводиться визначати, що є основним

завданням на даному етапі, на досягнення якого потрібно направити зусилля, які засоби і прийоми виявлення або дослідження доказів можна використовувати в існуючій обстановці тощо.

У криміналістичній ситуації зливаються, інтегруються різні детермінаційні потоки, що беруть початок в об'єктивних обставинах кримінального провадження, в діях (та протидії) підозрюваних (обвинувачених), в особистому досвіді особи, що здійснює розслідування (включаючи його знання, уміння, рівень розвитку професійного мислення), вплив інших учасників розслідування, взагалі менталітет професійного середовища [1, с. 35]. Це і дозволяє розглядати слідчу ситуацію як особливим чином детерміновану систему, яка, в свою чергу, виконує системоутворюючу функцію по відношенню до всієї діяльності з розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень, а також їх судового розгляду, забезпечуючи її спрямований і сталий розвиток.

Досліджуючи з цих позицій предмет криміналістики та враховуючи випереджальний розвиток її теоретичних структур і процесів (наукова криміналістика) перед практикою з розкриття, розслідування і запобігання кримінальних правопорушень (практична криміналістика), була запропонована наступна система знань, що вимагає подальшого вивчення криміналістикою. Такою системою знань, на думку В.К. Гавло, можуть виступати: з одного боку – закономірності прояву механізму підготовки, вчинення і приховування злочинів (злочинна діяльність) з урахуванням кримінальних ситуацій і створення криміналістичної характеристики злочинів (злочинної діяльності), з іншого боку – закономірності механізмів розкриття, розслідування і запобігання злочинів та їх судового розгляду в складних криміналістичних ситуаціях, пізнання яких веде до створення типових криміналістичних характеристик досудового розслідування і судового розгляду злочинів як підсумковій діяльності в здійсненні завдань кримінального судочинства [12, с. 20]. Система закономірних знань про них дозволяє розробляти на їх основі більш досконалі технічні, тактичні та методичні рекомендації щодо ефективного виявлення, фіксації, вилучення та використання доказів на досудових та судових стадіях кримінального судочинства у складних криміналістичних ситуаціях, як того вимагає кримінально-процесуальне законодавство. Система знань про ці закономірності може утворити загальну криміналістичну теорію [3, с. 215].

Розробка проблеми ситуаційної обумовленості розслідування має значення теоретичне (вдосконалювання окремих методик розслідування) і практичне (вірне визначення в кожній ситуації завдань чергового етапу розслідування й оптимальне їхнє вирішення шляхом чіткого на цій основі планування дій слідчого). Важливу роль грають типові ситуації – об'єктивні положення, які виникають, в першу чергу, на початковому етапі розслідування на базі незначного обсягу інформації і часто повторюються в практиці розслідування.

Спробуємо виокремити ситуації, які виникають під час досудового розслідування та вимагають чи потребують залучення експерта у кримінальне провадження.

1. В залежності від «ініціатора» залучення експерта у кримінальне провадження, можна виділити такі ситуації на досудовому розслідуванні: а) залучення експерта стороною обвинувачення (сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого); б) залучення експерта стороною захисту. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. У разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта особа, що заявила відповідне клопотання, має право звернутися з клопотанням про залучення експерта до слідчого судді.

2. В залежності від «обов'язковості» залучення експерта у кримінальне провадження, можна виділити такі ситуації на досудовому розслідуванні: а) коли залучення експерта є виключно ініціативою сторони кримінального провадження (певний вибір сторони кримінального провадження як прояв принципу диспозитивності); б) коли залучення експерта прямо передбачено законом (обов'язкове залучення експерта відповідно до ч. 2 ст. 242 КПК України).

3. Ситуації під час досудового розслідування, коли виникає необхідність у залученні експерта (-ів) для проведення додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертиз.

Підсумовуючи, зазначимо, що нами наведена лише частина питань, які характеризують ситуаційну обумовленість залучення експертів сторонами кримінального провадження. Типові ситуації та програми розслідування допомагають орієнтуватися в складній обстановці розслідування при дефіциті корисної інформації, дозволяють зменшити витрати сил, засобів і часу, а в остаточному підсумку сприяють оптимізації процесу розслідування, коли необхідні спеціальні знання.

Список використаної літератури:

1. Ким Д. В. Теоретические и прикладные аспекты криминалистических ситуаций: монографія. Барнаул: Изд-во Алт. ун-та, 2008. 196 с.

2. Гавло В. К. Проблемы теории и практики криминалистической методики расследования преступлений: автореф. дис.... док. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1988. 38 с.

3. Калініна І.В. Ситуаційна обумовленість розслідування господарських злочинів, пов'язаних із підробленням документів. *Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Том 26 (65). 2013. № 1. С. 212-217. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2013/1_2013/34.pdf (дата звернення 15.02.2020)

ТЕОРІЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

Камінський А. М.

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, молодший науковий співробітник відділу нормативно-методичної діяльності та стандартизації, лабораторії організації наукової, методичної діяльності, нормативного забезпечення та міжнародного співробітництва

Загальна теорія судової експертизи - це система світоглядних і праксеологічних принципів як самої теорії, так і її об'єкта - експертної діяльності, приватних теоретичних побудов в цій області наукового знання, методів розвитку теорії та здійснення експертних досліджень, процесів і відносин, тобто комплексне наукове відображення судово-експертної діяльності.

У XVI-XVII ст. лікарські огляди проводилися епізодично. Першою експертизою вважається випадок огляду лікарем Феофілом удільного князя Андрія Старицького, який підозрювався в удаваній хвороби (1535 р.). Аналіз історичних документів XIV-XVII ст. показує, що виникнення експертизи було обумовлено економічними і політичними факторами. Ролі судді і експерта з самого початку не розмежовувалися, наприклад, встановлення слідів побоїв по «Руській Правді» покладалося на самого суддю. Поступово ці ролі розділилися. Для виробництва експертиз стали запрошуватися лікарі, дяки, піддячі, ремісники та інші «світобудуючі особи». У XVI ст. в експертній практиці вже мали місце експерименти, порівняльні дослідження та ін., чим було покладено початок розробці методик експертних досліджень. В цей же час були закладені основи процесуальної сторони експертизи. Думка експерта почала викладатися у вигляді письмового висновку.

На початку XX ст. в Україні почали створюватися установи та служби, призначені виключно для проведення експертиз. У 1913 р. в Києві і в 1914 р. в Одесі відкриті кабінети науково-судової експертизи. Із створенням цих структур значно активізувався процес формування судово-експертних галузей знань як спеціалізованої наукової бази експертних досліджень. Згодом ставало все більш очевидним, що перевага за концепцією експертизи як самостійного виду доказів. Законодавча регламентація судових експертиз та необхідність забезпечення виготовлення їх на належному рівні вимагали створення спеціалізованих державних науково-дослідних установ. У цих умовах постановою Ради Народних Комісарів Української РСР від 10 липня 1923 року в мм. Харкові, Києві та Одесі області засновані кабінети науково-судової експертизи і затверджено положення про них, але перше положення про кабінети науково-судової експертизи регулювало тільки обмежене коло питань діяльності цих кабінетів. Створення кабінетів було пов'язано з такими

важливими подіями в юридичному житті країни, як кодифікацією законів освіти прокуратури, реорганізацією судової системи і органів розслідування, появою кримінально-процесуальних кодексів, де був виділений особливий вид доказів - висновок експерта. Завдання кабінетів науково-судової експертизи в Україні визначалися в спеціальному Положенні, затвердженому Раднаркомом УРСР в 1923 р.

Інструкція Народного комісаріату юстиції (НКЮ) УРСР, розвиваючи це Положення, більш детально регламентувала діяльність кабінетів, зокрема точніше визначала їх функції, в які входили:

1) сприяння слідчим владі в особливо важливих випадках в справі встановлення злочину, виявлення винних, з'ясування невинуватості підозрюваних;

2) виробництво за допомогою фотографії, мікрофотографії, дактилоскопії, хімічного і мікроскопічного аналізів та інших наукових методів різного роду досліджень, як-то: всебічне дослідження документів, печаток, штампів, шрифтів, грошових знаків, ототожнення особистості по пальцевих відбитках, почерку, фотознімках різних особливостей; ототожнення різного роду предметів, дослідження отрут, абортивних засобів, крові, волосся, сперми та ін.

У цій Інструкції вказувалося, що до завдань кабінетів входять надання допомоги органам слідства і дізнання під час проведення дій, які вимагають особливого досвіду і спеціальних технічних засобів, проведення різних науково-технічних досліджень за

судовими справами, а також надання висновків з приводу проведених експертиз в судових засіданнях. Таким чином, тільки з середини 1923 р діяльність кабінетів науково-судової експертизи в Україні отримала законодавчу регламентацію, і з цього часу почався новий етап у розвитку українських судово-експертних установ. У перші роки радянської влади боротьба зі злочинністю була особливо важкою. Низьке розкриття злочинів в той час пояснювалося безліччю причин. Не останню роль серед них відіграло відсутність необхідних експертних установ, обладнання, підготовлених відповідним чином експертних кадрів. Судово-експертні установи потрібно було створювати заново, оскільки в ті часи на Україні таких установ, за винятком кабінетів науково-судової експертизи не існувало. Доля ж кабінетів, створених в 1912-1914 рр., склалася по різному. В Україні збереглися Київський і Одеський кабінети, але працювали вони з перебоями. Так, Київський кабінет у 1920 році був розграбований білополяками. Крім того, разом з поліцейськими установами були знищені дактилоскопічні бюро і фотографічні лабораторії, що існували при розшукових відділеннях поліції.

З середини 20-х років ХХ ст. судова експертиза стала набувати сучасні організаційні форми у вигляді існуючих нині науково-дослідних установ судових експертиз. Діяльність цих установ розвивалася у двох напрямках - практичному і науковому: поряд з виданням судових експертиз, вони

проводили велику науково-дослідницьку роботу, виходячи з потреб експертної практики. У Києві та Одесі кабінети науково-судової експертизи в роки громадянської війни не припиняли повністю своєї діяльності. В. Е. Коновалова вивчала питання історії радянської криміналістики в Україні в 1917-1920 рр. та відзначила, що ці кабінети при розслідуванні кримінальних злочинів виробляли різні криміналістичні експертизи: графічну, судово-балістичну та технічну експертизу документів. У 1918 р. в Київському кабінеті науково-судової експертизи були виконані 389 експертиз, в основному пов'язаних з підрубкою грошових знаків. А. А. Єлісеєв вказує, що з лютого 1920 року по червень 1921 року Київський і Одеський кабінети справили 2658 експертизи. За перший рік роботи Харківський кабінет науково-судової експертизи виконав 81 експертизу; з листопада 1923 р. жовтень 1941 р. (до моменту евакуації) було виконано понад 13 тис. експертиз. В Наприкінці 1925 року кабінети були перетворені в інститути науково-судової експертизи. Структура і порядок їх діяльності відображені в спеціальному розділі Положення про судоустрій УСРР, прийнятій на другий сесії ВУЦВК IX склику. У кожному з інститутів були створені такі секції: індивідуальної ідентифікації; судової фотографії; судової хімії; судової біології; судової медицини (з'єдналася згодом з секцією біології); кримінальної психології і психопатології (проіснувала до 1931 року).

Велика Вітчизняна війна, що почалась у 1941 році, суттєво затримала розвиток експертних установ. Ще до закінчення війни вдалося не тільки відновити більшість криміналістичних експертних установ, а й розширити їх мережу. Першим відновив свою діяльність у 1943 р. Харківський НДІ судових експертиз ім. проф. Н. С. Бокаріуса; за ним в 1944 р. - Київський НДІ судових експертиз, потім - Одеський НДІ судових експертиз. Таким чином, до кінця війни в Україні діяли всі існуючі до цього інститути.

Новий етап розвитку судової експертизи пов'язаний з прийняттям у 1960 р. Кримінального кодексу, Кримінально-процесуального кодексу, Закону «Про судоустрій Української РСР». Внаслідок цього розширилися можливості застосування спеціальних знань у кримінальному процесі, активізувалася робота з удосконалення методик і методів проведення судових експертиз.

У повоєнні роки в науково-технічних підрозділах отримують свій розвиток лабораторії криміналістичної експертизи, балістичної експертизи, фізико-хімічної лабораторії; формуються картотеки та колекції слідів пальців рук, куль, гільз, підрублених монет та ін.; удосконалюється техніко-криміналістичне забезпечення розкриття злочинів, як правило, власними розробками; поглиблюються окремі експертні дослідження – портретні. У 1964 р. створено хімічну лабораторію з дослідження харчових і продовольчих продуктів (м. Харків). Лише у 1970 р. в СРСР створено 24 таких лабораторій, які перейняли напрацьований досвід харківських експертиз. З 1993 р. у вітчизняну експертну практику вперше упроваджено метод молекулярно-генетичної ідентифікації (Експертно-криміналістичне управління МВС Н. М. Дяченко), з 1994 р. – в усіх областях України запроваджуються лабораторії

фоноскопичних експертиз, а з 1995 р. – створюються вибухотехнічні служби, які забезпечували слідчі дії, пов'язані з вибухами або їх загрозою, та проводили вибухотехнічні експертизи.

Організаційна-управлінська структура проведення судових експертиз експертно-криміналістичною службою МВС удосконалювалася: у 1998 р. створено Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр (ДНДКЦ), у 2000 р. – Експертну службу МВС України, куди увійшли ДНДЕКЦ, НДЕКЦ при ГУ МВС у Криму, м. Києві, Київській обл., Управліннях в обл., м. Севастополі. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 Експертна служба увійшла до складу МВС та відокремлена від Національної поліції [1].

На даний час в Україні діє широка мережа судово-експертних установ: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України, науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України.

На сьогоднішній день усі судові експерти Судової незалежної експертизи України мають свідоцтво Міністерства юстиції України про присвоєння відповідної кваліфікації судового експерта і внесені до єдиного Реєстру атестованих судових експертів. Роботи по проведенню судових експертиз та експертних досліджень виконуються у повній відповідності до чинного законодавства України та нормативно-правових актів Міністерства юстиції України.

Діяльність науково-дослідних установ судових експертиз завоювали заслужене визнання як в Україні, так і за кордоном – це результат величезної багаторічної праці кваліфікованих наукових кадрів, судових експертів-професіоналів. Науково-технічний прогрес сприяє появі нових родів і видів судових експертиз та експертних спеціальностей. Удосконалення експертних досліджень знаходиться в постійному динамічному процесі.

Триває робота по активній міжнародній співпраці між Міністерством юстиції України та міністерствами юстиції іноземних держав в галузі судової експертизи і криміналістики; проведено ряд заходів, що дозволяє забезпечувати стандарти якості роботи, які можна порівняти з світовими, істотно розширює горизонти судово-експертної діяльності, сприяє сталому розвитку судової експертизи і криміналістики.

Список використаної літератури:

1. Юсупов В. В., Колонюк В. П. Історичні віхи розвитку судової експертології в Україні. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матеріали 1-ої міжнар. наук.-практ. конф. 5 листоп. 2019 р. Київ: Вид-во Ліра-К, 2019. С. 646.

МОЖЛИВОСТІ ПОЧЕРКОЗНАВЧОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО СТАНУ ОСОБИ ЗА ЙОГО РУКОПИСОМ

Карпенко Н.Б.,

юрист ГО «Всеукраїнський рух «Захисники вітчизни»

Почерк містить у собі своєрідно закодовану інформацію про особистість людини, про обставини й умови виконання рукопису (підпису). Задача експерта, який досліджує рукопис, полягає в тому, щоб отримати максимальний об'єм відомостей, які необхідні для розслідування й судового розгляду справ.

Почерк – складна цілісна система, різні сторони якої взаємозалежні. Для нього характерні, як відомо, властивості, які дозволяють використовувати його в криміналістичних цілях. Одні з них – індивідуальність і відносна стійкість – є вихідними для ідентифікації особи, інші (здатність реагувати на різні психофізіологічні фактори) дають можливість отримати відомості про зовнішню обстановку та внутрішній стан виконавця – це так звані діагностичні дослідження. До їх числа відносяться дослідження, спрямовані на встановлення внутрішнього стану виконавця (втома, стан збудження або загальмованості, психічна хвороба тощо).[1,2]

Ще у радянські часи в медичній літературі з'являлись окремі роботи, присвячені дослідженню письма й почерку в діагностичних цілях. При проведенні експериментальних та порівняльних досліджень було виявлено деяку специфічність проявів ознак почерку при різних формах захворювань

Складності почеркознавчого діагностування були розглянуті в трудах вченого в області судової медицини В.В. Томилина.[3] Особливий інтерес викликають розділи робіт, присвячені патології письма, в яких розглядаються зміни почерку, які виникають при різних хворобах. Було розроблено групу діагностичних ознак, що відображають хворобливі зміни почерку загалом.

До них було віднесено: аграфію, параграфію, відхилення від норми стилю викладення рукопису, вичурність письма, символізацію, атаксію, порушення координації рухів — звивистість штрихів, тремор. Останній розглядається з урахуванням його видів: тремор при тремтячому паралічі та енцефалітичному паркінсонізмі, інтенційний тремор при розсіяному склерозі, статичний тремор як результат захворювань токсичного характеру, втоми, загальної нервової слабкості.

Окремо розглянуті особливості змін письма при деяких хворобах, інтоксикаціях та пошкодженнях, а саме:

а) при ураженнях лівої півкулі головного мозку, ураженнях мозочка, периферичних нервів; б) захворюваннях нервової системи (епідемічному енцефаліті, інфекційній хорей, розсіяному склерозі, гострому розсіяному енцефаломієліті, спинній сухотки, сімейної атаксії-спадкової атаксії мозочка, спадковому треморі, письмовому спазмі, епілепсії, неврозах); в) психічних

захворюваннях і недорозвитку (прогресуючим паралічі, шизофренії, маніакально-депресивних станах, олігофренії і ін.); г) загальних інфекціях, ендокринних розладах, авітамінозах; д) в результаті прийому медикаментів; е) при ураженні органів зору.[3]

Властивість почерку реагувати на різні психофізіологічні фактори проявляється тоді, коли зміни умов письма настільки значні, що успішне пристосування до них механізму письма за ходом рухів не можливе. У результаті виникає порушення звичного автоматизованого процесу письма й наступають зміни в почерку, які не можна вважати варіаційними.

Серед документів, що надаються для проведення почеркознавчої експертизи, які виконані особами в незвичайному емоційному психофізіологічному стані, велику групу складають передсмертні листи й записки. Проведені дослідження цих матеріалів дозволило констатувати, що при їх огляді, перш за все, звертає на себе увагу зовнішній вигляд листів. Вони в більшості випадків написані неохайно, неодноразові закреслення слів, рядків, виправлення букв і штрихів, підмальовування штрихів до написаних букв, тощо. Це пояснюється, тим, що функціональні порушення нервової діяльності ведуть до послаблення контрольних функцій зорового аналізатору й кори головного мозку. Ймовірно, з цим же пов'язано зниження у текстах загального рівня грамотності: збільшення числа орфографічних помилок пропуски букв, недописування слів, або, навпаки, неодноразове повторення букв, зайвих штрихів. Помітні суттєві відхилення від норми в ознаках просторової орієнтації рухів і загальних ознаках (крім зв'язності). Зміни темпу не характерні для письма у незвичайному нервово-психологічному стані. Щодо окремих ознак почерку, то в передсмертних листах вони не дають характерної картини зміни почерку.

Інший прояв ознак спостерігається у виконавців рукопису, які страждають на психічні захворювання.

Дослідженням рукописів хворих шизофренією, епілепсією, прогресивним паралічем, хворих, які страждають на маніакально-депресивні психози й на хронічний алкоголізм, виявити певну систему ознак почерку, яка властива певному виду захворювання, не вдалося. Є лише певні спостереження.

Наприклад, почерк хворих у маніакальному стані відрізняється перевагою елементів атаксії, наявністю попередніх штрихів, тенденцією до відхилення від лінії рядка; а у депресивному стані – крім цих ознак відмічається малий розмір букв.

У рукописах, хворих на шизофренію, спостерігається: велика кількість підкреслень, розділових знаків, вигадливе виконання прописних букв і заключних штрихів, розміщення тексту колонкою або за діагоналлю, пропуски літер і слів, нерівномірність натиску, закреслювання, поправки, іноді атаксія.

При прогресивному паралічі спостерігаються: пропуски букв, складів, недописування та повторення слів, нерівномірність лінії рядка, закреслення, поправки, нерівномірність натиску, розміру, іноді атаксія.

Для епілептиків характерно зловживання розділовими знаками (крапки після кожного слова), прописними літерами, рівномірний натиск, малий розгін, атаксія в окремих випадках.

У параноїків спостерігаються символічні знаки замість літер, велика кількість знаків наголосу, підкреслень, викривлень і утворень нових слів, повторення фраз, ілюстрації кресленнями.

Безперечно, зазначені ознаки не дають можливості для повного опису картини письма при незвичних психофізіологічних станах. Разом з тим знання їх, навіть, у такому обсязі вже надасть допомогу експерту почеркознавцю у визначенні, безумовно, не виду захворювання, але у висуванні версії про можливість наявності певного захворювання у виконавця досліджуваного рукопису.

Список використаної літератури:

1. Ароцкер Л.Е. Неидентификационные исследования в почерковедческой экспертизе. – К.:ХНИИСЭ, 1972. – 96 с.

2. Куприянова А.А. Неидентификационные (диагностические) признаки в судебно-почерковедческой экспертизе и основы их систематизации. Современное состояние судебно-почерковедческой экспертизы и перспективы ее развития (Материалы научно-практического семинара в г. Куйбышеве, октябрь 1980), – М., 1981, – С. 138-142

3. Томилин В.В. Основы судебно-медицинской экспертизы письма. М., 1974.

СУДОВО-ЕКСПЕРТНЕ ПРАВО: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТУ

Кірін Р. С.

*судовий експерт Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України,
доктор юридичних наук, доцент*

Право, як регулятор суспільних відносин, багато в чому визначається їх характером, особливостями, юридичною і соціальною природою. В теорії права сукупність відносин, що підпадають під коло правового регулювання, називаються предметом правового регулювання. Це поняття дозволяє простежити взаємозв'язок між різними правовими явищами, відбиває логіку правової дії. Розуміння предмета правового регулювання багато в чому визначає підхід до поняття права, його диференціації, сутності правовідносин, а також розуміння інших правових категорій.

Як слушно зазначив С.С. Алексєєв самі юридичні ознаки потребують

пояснення, адже всі вони є похідними, залежать у кінцевому рахунку від матеріальних умов життя суспільства. Щоб встановити первинні основи поділу права на галузі, необхідно кожного разу звертатися до системоутворюючих факторів, що обумовлюють структуру права, і перш за все до того, що визначальне значення під час формування підрозділів правової системи має предмет правового регулювання. Галузевий режим регулювання завжди існує стосовно того чи іншого виду суспільних відносин, економічний, соціально-політичний зміст якого визначає і сам факт його формування, і його юридичну специфіку [1, 174 – 175].

У попередніх доробках була підтримана ідея про необхідність виділення, формування та становлення судово-експертного права (далі – СЕП) в системі права України, із застереженням, що констатація факту появи нової галузі напевне є передчасною, адже існуючий рівень як вітчизняних так і зарубіжних досліджень в цій сфері свідчить не тільки про недостатнє наукове обґрунтування питання щодо формування СЕП, передусім з позицій теорії права, але й про наявний потенціал використання результатів досліджень щодо механізму формування і становлення нових галузей [2].

В той же час, враховуючи загально визнане положення про те, що формами існування будь-якого структурного угруповання права є нормативно-правові акти (далі – НПА), що належать до формальних джерел права, пропоную звернути увагу на декілька специфічних рис чинного Закону України «Про судову експертизу» (далі – закон про СЕД) [3].

По-перше, за значенням в механізмі правового регулювання, закон є основним, оскільки здійснює первинне правове регулювання судово-експертних відносин, та базовим - визначає основи регулювання судово-експертних відносин (правові, організаційні і фінансові основи СЕД з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки) та розрахований на їх конкретизацію в підзаконних НПА.

По-друге, цей закон є законом спеціальної дії, адже адресований чітко окресленому колу суб'єктів, які мають особливий статус. СЕД здійснюють: 1) судові експерти державних спеціалізованих установ (далі – ДСУ); 2) судові експерти, які не є працівниками ДСУ; 3) інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених законом [3]. До ДСУ належать: 1) науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; 2) науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; 3) експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України. Виключно ДСУ здійснюється СЕД, пов'язана з проведенням експертиз: а) криміналістичних; б) судово-медичних; в) судово-психіатричних [3].

По-третє, закон про СЕД передбачає дві групи прав та обов'язків

судового експерта: 1) загальні – поширюються на усіх експертів незалежно від виду судочинства (містяться у ст.ст. 12, 13 закону [3]); 2) спеціальні - передбачені відповідним процесуальним законодавством, залежно від виду судочинства, - Кримінальним процесуальним, Цивільним процесуальним, Господарським процесуальним кодексами України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кодексом адміністративного судочинства України, Митним кодексом України, Законами України «Про судову експертизу», «Про виконавче провадження», на стадіях досудового розслідування та судового розгляду: 2.1) справ у кримінальному провадженні; 2.2) справ у виконавчому провадженні; 2.3) адміністративних справ; 2.4) цивільних справ; 2.5) господарських справ; 2.6) справ про адміністративні правопорушення.

По-четверте, за змістом закон про СЕД є комплексним (міжгалузевим), адже його нормативні приписи виражають систему норм декількох галузей права, які регулюють різноманітні за видовим змістом відносини (адміністративні, фінансові, цивільні, господарські, трудові, соціальні, наукові, інформаційні, міжнародні).

Більше того, у змісті закону можна віднайти і звичайні і процедурні норми матеріального права і норми процесуального права. Також до предмета судово-експертного законодавства (далі – СЕЗ) можна віднести як публічні так і приватні відносини. Крім того, приписи закону поширюються майже на 40 видів та підвидів судових експертиз із ледве не 100 видів експертних спеціальностей.

Відносно комплексності галузей права та законодавства, дозволю нагадати численній групі молодих науковців, в роботах яких мігрує, без посилання на першоджерело, вислів В.М. Протасова про те, що становлення і розвиток комплексних галузей права в системі права відбувається скоріше всупереч, аніж завдяки теоретичним зусиллям правознавців. Своім існуванням комплексні галузі зобов'язані лише об'єктивним тенденціям у розвитку системи права [4, с. 40]. По суті має місце синтетичний закон про СЕД, в складній системі якого об'єднані підготовлені частини груп норм або окремих норм різних галузей, що спрямовані на регулювання комплексної сфери суспільних відносин у галузі СЕД.

По-п'яте, за формою систематизації цей закон є звичайним (некодифікованим, поточним, ординарним), за функціональним призначенням – спеціальним, за змістом – тематичним. Систематизація, а тим більше кодифікація СЕЗ, на сьогоднішній день уявляється надзвичайно ускладненою, якщо не сказати неможливою, оскільки, в першу чергу, в силу своєї полісуб'єктності має об'ємне відомче підзаконне регулювання, за якого однакові види відносин регулюються різними актами різних відомств. Подібна ситуація закладена у приписах самого закону про СЕД, як то: 1) організація науково-методичного забезпечення СЕД та організаційно-управлінські засади діяльності ДСУ покладаються на міністерства та інші центральні органи

виконавчої влади (далі – ЦОВВ), до сфери управління яких належать ДСУ, що здійснюють СЕД [3, ст. 8]; 2) порядок проведення атестації та присвоєння чи позбавлення кваліфікаційних класів судового експерта визначається міністерствами та іншими ЦОВВ, до сфери управління яких належать ДСУ, що здійснюють СЕД [3, ст. 16]; 3) для присвоєння та позбавлення кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів створюються експертно-кваліфікаційні комісії при міністерствах та інших ЦОВВ, до сфери управління яких належать ДСУ, що здійснюють СЕД [3, ст. 17]; 4) вивчення потреб у підготовці, спеціалізації та підвищенні кваліфікації експертів, а також розроблення пропозицій щодо задоволення цих потреб здійснюються міністерствами та іншими ЦОВВ, до сфери управління яких належать ДСУ, що здійснюють СЕД [3, ст. 21].

Одним з прикладів відомчої інкорпорації, що ставив на меті ведення обліку розвитку СЕЗ та здійснення контролю над ним, для забезпечення узгодженості й взаємозалежності різних його частин, є збірник НПА, як результат роботи науковців та фахівців в галузі судової експертизи Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України [5].

Слід зазначити, що спроби з упорядкування сукупності НПА СЕЗ, приведення їх в єдину внутрішньо погоджену систему мали місце у вітчизняній юриспруденції. Втім, наявні в Україні збірники законодавства або збірники НПА важко віднести до класичного розуміння хоча б одного з видів систематизації НПА, адже навіть для неофіційної інкорпорації необхідною і достатньою умовою добору нормативно-правового матеріалу є наявність певного критерію такого зібрання, як то – юридична сила, хронологія, предмет. На жаль, відомі опубліковані результати з об'єднання актів СЕЗ таких ознак не мають, хоча їх наявність однозначно є позитивним моментом, оскільки навіть уявлення та оперативне ознайомлення з нагромадженням НПА у зазначеній сфері сприятиме правозастосовній та аналітичній діяльності.

Дійсно у сфері СЕД виникають і функціонують різноманітні, пов'язані з нею відносини. І в цьому аспекті безумовно вірно зауважує Ю.Б. Форіс стосовно того, що у складі СЕП, можна також виділити норми адміністративного, фінансового, цивільного, господарського та деяких інших галузей права [6, с. 110]. В той же час, очевидним й те, що окремі судово-експертні відносини регулюються нормами процесуальних галузей права.

У сфері СЕД складаються, наприклад: 1) відносини організаційно-управлінського забезпечення між органами державного управління та суб'єктами СЕД; 2) відносини із застосування найманої праці працівників, відносини щодо її організації, оплати праці, часу праці та відпочинку, гарантій та компенсацій; 3) відносини фінансування СЕД, інформаційного забезпечення та відносини міжнародного співробітництва тощо.

Визнання всіх зазначених відносин судово-експертними, про що іноді йдеться у навчальній та науковій літературі, означало б лише те, що власної

однорідної специфічної групи судово-експертних відносин взагалі не існує. Проте, такий висновок має бути визнаний хибним, оскільки зазначені вище відносини хоча і є об'єктивно необхідними для здійснення СЕД, натомість за своєю юридичною природою не є судово-експертними. Ці відносини лише створюють організаційні, трудові, матеріальні, фінансові та інші передумови функціонування судово-експертних відносин [7].

Наразі, найбільш оптимальним юридико-технічним прийомом, за допомогою якого можна здійснити нормативно-правову ідентичність (однаковість) приписів законодавчих і підзаконних актів СЕЗ задля усунення колізій між ними, слід розглядати уніфікацію. Остання, в процесі систематизації цього угруповання законодавства, виражається в: а) об'єднанні всіх структурних елементів системи законодавства; б) усуненні розбіжностей у регулюванні схожих явищ; в) приведенні до однаковості правових норм НПА, галузей законодавства та національного законодавства в цілому.

Список використаної літератури:

1. Алексеев С. С. Общая теория права : учебник / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект, 2009. – 576 с.
2. Кірін Р.С., Коротаєв В.М. Проблеми формування судово-експертного права в правовій системі України / Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 25–26 січня 2019 р. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. – 140 с. – С. 108 – 111.
3. «Про судову експертизу» : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12?find=1&text>
4. Протасов, В.Н. Что и как регулирует право: учеб. пособие / В.Н. Протасов. – М.: Юристь, 1995. - 95 с.
5. Судово-експертне право : хрестоматія. у 4 томах / за заг. ред. Р.С. Кіріна та В.М. Коротаєва. – Дніпро: Журфонд, 2019.
6. Форіс Ю.Б. Судово-експертне право: поняття, предмет, система / Ю.Б. Форіс // Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.- метод. зб. / Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О. Г. Рувін (відповід. ред.) та ін. — К., 2016. — Вип. 61. — 620 с. - С. 108 – 117.
7. Кірін Р.С., Ревякіна Т.О. Проблемні питання предмету судово-експертного права // Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : збірник матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф., присвяченої 150-річчю з дня народження Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 18–19 квіт. 2019 р.). Харків : ХНДІСЕ, 2019. 508 с. – С. 72 – 74.

МІЖВІДЖОМЧИЙ АСПЕКТ ПОНЯТТЯ ОБ'ЄКТА ЕКСПЕРТИЗИ ЗБРОЇ

Кірін Р. С.

судовий експерт Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, доктор юридичних наук, доцент

Коротаєв В. М.

судовий експерт, директор Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, кандидат юридичних наук

Чинний Закон України «Про судову експертизу» [1] не оперує таким поняттям як «об'єкт експертизи». Натомість у цьому законі вживається термін «об'єкт дослідження» стосовно його максимального збереження [1, ст.5] та забезпечення умов праці судового експерта за місцезнаходженням [1, ст.6]. При цьому, власне «судова експертиза» передбачає «дослідження об'єктів», тобто поняття «об'єкт експертизи», будучи об'єктом експертного пізнання, має обґрунтовано розглядатися в якості засадничої категорії не лише для вирішення багатьох теоретичних питань, але й має важливе практичне значення. Зокрема, окрім критерія побудови класифікації судових експертиз, об'єкт дозволяє визначити межі компетенції експерта, оцінку витрат його праці тощо. Саме це поняття є первинним по відношенню до інших похідних категорій, які можуть бути визначені тільки на основі об'єкту експертизи, як то «предмет судової експертизи», «вид судової експертизи», «експертне завдання», а отже актуалізує наукові пошуки в цьому напрямі.

Не вдаючись у детальний аналіз наявних пропозицій науковців щодо даної дефініції, звернемо увагу на спроби визначення поняття «об'єкт експертизи» на прикладі кількох результатів нормотворчої діяльності. Так, в тексті проекту закону «Про судово-експертну діяльність в Україні» [2] під об'єктами судової експертизи розглядаються - матеріальні та матеріалізовані носії інформації, що досліджуються експертом засобами спеціальних наукових знань в межах предмета експертного дослідження (речові докази, похідні речових доказів, зразки, документи, тіло й стан психіки людини, трупи (їхні частки), тварини (їхні частки), рослини (їхні частки), будівлі, споруди, ділянки місцевості тощо, а також відомості, що зафіксовані в матеріалах справи).

Проте, вже у наступному варіанті законопроекту з новою назвою «Про судову експертизу та самоврядування судових експертів» [3] введено термін «об'єкти дослідження» - матеріальні та нематеріальні (інформаційні) об'єкти, що досліджуються експертом засобами спеціальних наукових знань в межах предмета експертного дослідження (речові докази, похідні речових доказів, зразки, документи, тіло й стан психіки людини, трупи (їхні частки), тварини (їхні частки), рослини (їхні частки), будівлі, споруди, ділянки місцевості тощо, а також відомості, що зафіксовані в матеріалах справи, або у матеріалах, наданих особами, за зверненням яких здійснюється дослідження експертом. Крім того, з'являється й поняття «зразки», що вживається у такому значенні -

вилучені або відібрані в установленому законом порядку об'єкти матеріального світу (їх фрагменти, частки, відбитки тощо), що відображають властивості живої людини, трупа, тварини, рослини, речовини, предмета тощо, необхідні для проведення дослідження й надання висновку експерта. Наведені визначення, хоча і містять низку безумовно обґрунтованих положень, які характеризують об'єкт експертизи, очевидно могли б стати предметом дискусій, натомість обидва законопроекти було відкликано 29.08.2019 р. – у день першого засідання Верховної Ради дев'ятого скликання.

Втім, одним із важливих висновків, до якого спонукають не тільки згадані дефініції, а й практично усі інші розуміння поняття «об'єкт експертизи (дослідження)», є факт його складності та багатозначності. Більше того, якщо спиратися на положення теорії логіки, то це поняття, як і будь-яке інше, має зміст (сукупність істотних ознак предметів, відображених у понятті) та обсяг (сукупність предметів з ознаками, які відображені в змісті поняття). Обсяг є кількісною, а зміст - якісною характеристикою поняття, тому з розширенням змісту поняття зменшується його обсяг. Якщо ж збільшується обсяг поняття, то відповідно зменшується його зміст.

Звідси випливає логічна операція обмеження і узагальнення понять. Обмеження поняття означає перехід від загальнішого (роду) до менш загального (виду) завдяки додаванню до змісту родового поняття нових видоутворюючих ознак: «судова експертиза» – «судова експертиза зброї». Узагальнити поняття означає перехід від менш загального (виду) до загальнішого (роду): «судова експертиза» – «експертиза».

Отже, за змістом, правильніше вважати поняття «об'єкт судової експертизи» збиральним, тобто таким, що відображає істотні ознаки деякої сукупності однорідних предметів, мислимих як єдине ціле. При цьому, якщо виходити із розуміння «загальне поняття» (поняття, в якому мислиться більше одного предмета), то слід виділяти у ньому кілька рівнів, адже, наприклад, якщо поняття «експертиза» є загальним по відношенню до поняття «судова експертиза», яке в даному випадку будемо розглядати як родове, то вже по відношенню до поняття «судова експертиза зброї» (другий рівень) останнє буде виступати загальним, а збройова експертиза – родовим. На наступному рівні, для загального поняття «судова експертиза зброї» родовим буде виступати поняття «судова експертиза вогнепальної зброї». Аналогічна класифікація матиме місце й для відповідних об'єктів наведених видів судових експертиз. Кінцевим рівнем об'єктів, використовуючи аналогію теорії кримінального права, слід розглядати безпосередній об'єкт судової експертизи з подальшою його класифікацією «по горизонталі» на основний і додатковий (обов'язковий і факультативний).

При такому підході вирішується проблема у понятті судової експертизи як дослідженні об'єктів, явищ і процесів [1, ст.1], адже очевидно, що у наведеному переліку йдеться про різні категорії, які мають різне методологічне і практичне значення, проте мають досліджуватися судовими експертами у

тісному взаємозв'язку. Якщо розглядати цю сукупність на прикладі приписів Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), то, по-перше, це явища, процеси та події, що мають істотне значення для кримінального провадження. По-друге, серед усіх об'єктів судової експертизи необхідно виділити об'єкти, що надаються експертові для проведення дослідження та складання висновку. Саме цей об'єкт слід розглядати в якості безпосереднього об'єкту судової експертизи.

Крім того, запропонована класифікація видів об'єктів логічно кореспондує із класифікацією видів та підвидів судових експертиз, передбачених у відомчих наказах Міністерства юстиції України (далі – МЮ) [4], Міністерства внутрішніх справ України (далі МВС [5] та Служби безпеки України (далі – СБУ) [6], де виду судової експертизи «Експертиза зброї» буде відповідати загальний об'єкт – зброя, а підвидам даного виду судової експертизи – відповідні родові об'єкти.

Щодо останніх, то слід звернути увагу на певну відомчу специфіку їх кола, адже, наприклад у наказі МЮ [4] експертиза зброї представлена таким підвидами (родовими об'єктами): 1. Балістичне дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї; 2. Балістичне дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуаційних обставин пострілу; 3. Дослідження холодної зброї; 4. Дослідження зброї з некінетичним принципом ураження; 5. Дослідження гранатометів; 6. Дослідження артилерійської та ракетної зброї.

Натомість, наказ МВС [5], у порівнянні із зазначеним наказом МЮ, об'єднує два останніх підвиди експертизи зброї у один – «Дослідження гранатометів та ствольної артилерійської зброї», а згідно із наказом СБУ [6], цей орган проводить лише три перших підвиди експертизи зброї, наведених у наказі МЮ.

Доречний приклад диференціації об'єктів судової експертизи зброї можна продемонструвати на результатах філологічних досліджень Є.В. Ковкіної [7], в яких простежена ситуація, коли від гіпероніма починає утворюватися додатковий ланцюжок термінів, для яких він виступає родовим поняттям. Наприклад, у термінологічній групі експертизи зброї та слідів і обставин її використання існує гіпонімічний ряд зброя → пневматична зброя; вогнепальна зброя; холодна зброя; зброя ударна. Але поряд з тим майже кожен з термінів-гіпонімів утворює власну парадигму, виконуючи вже при цьому роль гіпероніму: - зброя → вогнепальна зброя → автоматична вогнепальна зброя → самозарядна вогнепальна зброя; багатозарядна автоматична вогнепальна зброя; - зброя → холодна зброя → холодна ріжучо-колюча зброя; рубляча холодна зброя; холодна зброя рублячо-колюча; - зброя → зброя ударна → зброя ударно-роздроблююча. Зазначена парадигматичні відношення мають послідовний тип зв'язку, коли перший термін означає загальне, збірне поняття роду, а далі до нього додаються спеціальні видові поняття. Кожен із наступних має вужче, спеціалізоване значення порівняно із попереднім, що зумовлюється специфікою поняттєвої бази криміналістичної галузі взагалі [7, с. 44-45].

Подальший аналіз відомчих нормативно-правових актів МЮ та МВС дозволяють виявити додаткові положення, що сприяють більш детальному розкриттю поняття «об'єкт експертизи зброї» і які безумовно будуть корисними не тільки в уніфікації науково-методичного забезпечення цього виду експертиз, а й більш якісній підготовці судових експертів різних відомств до проведення однорідних видів експертиз. Так, у наказі МЮ [8] встановлено, що об'єктами досліджень цього виду експертизи є: 1) вогнепальна зброя; 2) подібні до вогнепальної зброї стріляючі пристрої з ураженням цілі за рахунок кінетичної енергії стріляного снаряда як фізичного тіла; 3) бойові припаси до вогнепальної зброї.

Натомість, при проведенні судових експертиз Експертною службою МВС за спеціальністю «Дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї» [9], об'єктне коло набагато ширше і включає такі види: штатні боеприпаси; саморобні боеприпаси; деталі або частини боеприпасів; об'єкти конструктивно схожі з боеприпасами до вогнепальної зброї; штатна вогнепальна зброя; саморобна вогнепальна зброя; перероблена вогнепальна зброя; атипова вогнепальна зброя; травматична зброя; деталі або частини вогнепальної зброї; об'єкти конструктивно схожі з вогнепальною зброєю; обладнання для виготовлення зброї або боеприпасів.

Список використаної літератури:

1. «Про судову експертизу» : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12?find=1&text>
2. Проект закону «Про судово-експертну діяльність в Україні» № 6264 від 30.03.2017 р. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61469
3. Проект закону «Про судову експертизу та самоврядування судових експертів» № 8223 від 03.04.2018 р. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63780
4. «Про затвердження Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів» : наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 р. № 301/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15>
5. «Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та атестацію судових експертів Експертної служби МВС» : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.02.2017 р. № 102 // Офіційний вісник України від 11.04.2017 — 2017 р., № 29, стор. 114, ст. 863.
6. «Про затвердження Положення про експертно-кваліфікаційну комісію Служби безпеки України та атестацію судових експертів» : наказ Центрального управління Служби безпеки України від 24.12.2014 р. № 855. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0044-15>
7. Ковкіна Є. В. Родо-видові відношення термінів криміналістичної експертизи / Є.В. Ковкіна // «Філологічні трактати», Том 11, № 1, - 2019. - С. 41 – 49.
8. «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових

експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98?find=1&text>

9. Експертна спеціальність 3.1 «Дослідження вогнепальної зброї та бойових припасів до неї». URL : <https://dndek.mvs.gov.ua/> /експертна-спеціальність-3-1

ПРАКТИКА ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ ДОКАЗУВАННІ ПОРУШЕНЬ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПІСЛЯ ЗМІН У ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Кісіль Н.В.,

керівник Бюро «Expert&Technology», канд. с.-г. наук, с.н.с., судовий експерт у сфері інтелектуальної власності

Прийняття Верховною Радою України 3 жовтня 2017 року Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [1] обумовило запровадження змін як в частині використання засобів доказування, так і порядку подачі доказів учасниками справи.

Одним із принципів судочинства, визначених новими редакціями ГПКУ, ЦПКУ та КАСУ є змагальність сторін.

Так, статтею 12 ЦПКУ та статтею 13 ГПКУ встановлено:

«2. Учасники справи мають рівні права щодо здійснення всіх процесуальних прав та обов'язків, передбачених цим Кодексом.

3. Кожна сторона повинна довести обставини, які мають значення для справи і на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених законом».

У статті 9 КАСУ зазначено: *«1. Розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюються на засадах змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості».*

Декларований принцип змагальності сторін забезпечується в тому числі можливістю сторін по справі самотійно залучати експертів та надавати до суду висновки експерта, який має рівне процесуальне значення із висновком експерта, що складений на підставі призначення експертизи судом.

Так, відповідно до п. 6 статті 101 ГПКУ, п. 6 статті 106 ЦПКУ, п. 7 статті 104 КАСУ *«Експерт, який склав висновок за зверненням учасника справи, має*

такі самі права і обов'язки, що й експерт, який здійснює експертизу на підставі ухвали суду».

Після набрання 15.12.2017 р. чинності вищезазначених процесуальних норм, внесено ряд змін у порядок призначення і проведення судових експертиз.

Зміни щодо порядку призначення судових експертизи і визначення кола суб'єктів судово-експертної діяльності за останні роки також вносились і у Кримінальний процесуальний кодекс України. Між тим в цих тезах більшу увагу приділяємо саме практиці призначення та проведення експертиз у господарських та цивільних справах, в яких переважно розглядаються справи щодо порушення прав інтелектуальної власності.

До внесення вищевказаних змін, за результатами проведення експертиз та експертних досліджень надавалися документи: Висновок Експерта і Висновок експертного дослідження.

Підставою до проведення експертного дослідження була письмова заява (лист) замовника (юридичної або фізичної особи), а підставою для проведення експертиз – процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження.

Нині відповідно до встановлених норм, що регулюють судово-експертну діяльність, проводиться:

- експертиза – при призначенні експертизи судом або іншою уповноваженою на те особою (органом), в тому числі під час кримінального провадження та у справах про адміністративні правопорушення (за її результатами складається Висновок експерта);

- експертиза – при залученні експерта учасником цивільної, господарської або адміністративної справи (за результатами складається Висновок експерта);

- експертні дослідження – при необхідності з'ясування певних фактів, що мають значення для фізичних або юридичних осіб, і потребують застосування спеціальних знань (за результатами складається Висновок експертного дослідження).

У п. 1.8 діючої редакції на момент написання цих тез Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [2], зазначено: *«Підставою для проведення експертизи у кримінальному провадженні та у справах про адміністративні правопорушення відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом).*

Підставою для проведення експертизи у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві є ухвала суду про призначення експертизи або договір з експертом чи експертною установою, укладений на замовлення учасника справи

Підставою для проведення експертного дослідження є договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовою заявою

(листом) замовника (юридичної або фізичної особи), з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються».

Виходячи з експертної практики, надання права учасникам справи подавати до суду висновок експерта, складений на його замовлення, часто дає можливість більш аргументовано довести ті обставини, на які вони посилаються як на підставу своїх вимог або заперечень, а часто й скоротити строки розгляду справи.

До позитивних моментів самостійного залучення учасниками справи експертів для підготовки висновку до суду можемо, зокрема, віднести наступні:

1. Зменшення строків проведення експертизи (як правило, строк виконання експертизи у сфері інтелектуальної власності на замовлення учасника справи, триває від 1 до 2 місяців, тоді як судова експертиза, особливо де виникає необхідність у задоволенні клопотань експерта, може суттєво перевищувати 3 місяці).

2. Простіша комунікація учасників справи, адвокатів та експертів (у випадку судової експертизи діє пряма заборона вступати у не передбачені порядком проведення експертизи контакти з особами, які прямо чи опосередковано зацікавлені в результатах експертизи), що дає можливість:

- узгоджувати кількість питань, що ставляться на вирішення експерта, та їх редакцію для встановлення саме тих обставин справи, що входять до предмета доказування;
- належне формування матеріалів та об'єктів, що будуть підлягати дослідженню, без витрат часу на задоволення клопотань експерта у встановленому порядку.

Для ілюстрації наведемо одну з найперших наших експертиз, що була проведена після набуття чинності змін до процесуальних кодексів, і розкриємо яким чином висновок експерта складений на замовлення учасника справи, вплинув на тривалість та хід розгляду справи у суді.

Запит на експертизу надійшов через місяць після вступу в дію норми щодо можливості самостійного залучення учасниками справи експертів. Експертиза у справі № 910/8655/18 була проведена в порядку статті 101 Господарсько-процесуального кодексу України, із зазначенням обізнаності експерта про відповідальність за завідомо неправдивий висновок за статтею 384 Кримінального кодексу України відповідно до вимог частини 5 статті 101 ГПК.

Коротко розглянемо фабулу справи. Позов був поданий Компанією Новартіс АГ до Варшавського Фармацевтичного Заводу Польфа АТ (відповідач 1) та Міністерства охорони здоров'я України. Основною позовною вимогою було припинення порушення прав інтелектуальної власності. Позивач в обґрунтування позовних вимог зазначав про те, що відповідач 1 неправомірно використовує на території України позначення «Тобросодекс» для позначення засобу «Тобросодекс», зареєстрованого Міністерством охорони здоров'я України, оскільки товари, що маркуються вказаним позначенням, є

спорідненими з товарами, для яких зареєстровано знаки для товарів і послуг «Тобрадекс» за свідоцтвом України №51624 від 15.07.2005 та «Тобрекс» за свідоцтвом України №49355 від 16.05.2005, що належать позивачу, а позначення «Тобросодекс» є схожим настільки, що його можна сплутати зі знаком для товарів і послуг «Тобрадекс» за свідоцтвом України №51624 від 15.07.2005 [3].

Експертиза встановила, що дійсно позначення для лікарського засобу «ТОБРОСОДЕКС», що використовується на краплях очних та зареєстроване в Державному реєстрі лікарських засобів України за реєстраційним посвідченням UA/14326/01/01 є схожим настільки, що його можна сплутати зі знаком для товарів і послуг «ТОБРАДЕКС» за свідоцтвом № 51624 від 15.07.2005.

Цікавим був той факт, що при долученні висновку до матеріалів справи, відповідач не висловив заперечень щодо фактів встановлених за результатами проведення експертизи і погодився з висновком експерта. Ні експертизу складену на його замовлення, ні клопотання про призначення судової експертизи відповідач не подавав.

Після узгодження окремих питань сторони дійшли спільної згоди врегулювати спір мирним шляхом через укладення мирової угоди.

Серед умов, на яких сторони уклали Мирову угоду, в тому числі були наступні [3]:

1. У разі відновлення продажу препарату за реєстраційним посвідченням № UA/14326/01/01, замість використання торговельної назви «Тобросодекс» Варшавський Фармацевтичний Завод Польфа АТ зобов'язується використовувати торговельну назву «Тобросопт-Декс» для товарів 05 Класу Міжнародної (Ніццької) класифікації товарів і послуг.

2. Протягом 5 (п'яти) днів з дати затвердження судом цієї Угоди Варшавський Фармацевтичний Завод Польфа АТ зобов'язується направити на відповідну адресу докази звернення до Міністерства охорони здоров'я України (інших уповноважених органів) щодо подання заяви про внесення змін до реєстраційних матеріалів лікарського засобу «Тобросодекс», зареєстрованого згідно наказу Міністерства охорони здоров'я України від 16.04.2015 № 222 з метою зміни назви лікарського засобу «Тобросодекс» на «Тобросопт-Декс».

3. Новартіс АГ зобов'язується не заперечувати та не перешкоджати реєстрації у якості торговельної марки та назви лікарського засобу, а також використання позначення «Тобросопт-Декс» та/або «Tobrosopt-Dex» (на території України для лікарського засобу щодо якого наразі видано реєстраційне посвідчення на лікарський засіб «Тобросодекс» № UA/14326/01/01.3.

4. Варшавський Фармацевтичний Завод Польфа АТ зобов'язується протягом двох місяців з дати затвердження судом цієї Угоди відшкодувати Новартіс АГ суму у розмірі 5000 доларів США, що в еквіваленті становить 131 000 грн.

Отже, сторони дійшли спільної згоди та врегулювали спір мирним шляхом, без проведення тривалих експертиз, додаткових витрат часу та коштів. Судовий розгляд цієї справи тривав менше року.

Звичайно це лише один з позитивних прикладів розгляду справи за новими процесуальними правилами. Далеко не в кожному процесі, де розглядаються справи із наданням в якості доказу висновків експертів, складених за запитом учасника справи, вдається мирно і швидко вирішити справу. Немало випадків коли в одній справі розглядається по декілька експертиз наданих кожним учасником справи, а після дослідження висновків та викликів всіх експертів для надання роз'яснень та доповнень, призначаються судові експертизи.

Між тим, на наш погляд запровадження цих норм дає більші можливості учасникам справи довести всі обставини на які вони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, і сприяє більш ефективному розгляду спорів, що стосуються порушень прав інтелектуальної власності.

Список використаної літератури:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України 2147-VIII від 03.10.2017 [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>. (дата звернення 20.02.2020).

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08 жовт. 1998 р. // Офіц. вісн. України. - 1998. - № 46. - Ст. 172.

3. [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82370073>. (дата звернення 20.02.2020).

ЩОДО ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТОЛОГІЇ

Клименко Н.І.

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», професор кафедри права, доктор юридичних наук, професор

На сьогодні термін «судова експертологія» міцно увійшов у науковий обіг. Предмет судової експертології визначають як теоретичні, правові та організаційні закономірності здійснення судово-експертної діяльності в цілому; закономірності виникнення, формування та розвитку класів, родів, видів

судових експертиз та їх окремих теорій на підставі єдиної методології, уніфікованого понятійного апарату та з урахуванням постійного оновлення й видозмін судово-експертних знань, а також розроблюване на підставі цих закономірностей єдине правове та організаційне забезпечення судово-експертної діяльності, єдині для всіх видів судочинства уніфіковані експертні технології, стандарти експертних компетенцій та сертифікованих експертних лабораторій [1, с. 47]. Але ще донедавна спроба створення нової окремої науки про судову експертизу не сприймалась ані науковою спільнотою, ані експертною практикою.

С.П. Митричев писав, що самостійне організаційне оформлення закладів судової експертизи, велика науково-дослідна робота щодо удосконалення методів експертних досліджень ще не дають підстав для висновку про те, що виникла нова наука про судову експертизу [2, с. 314]. Але у 1973 році А.І. Вінберг та Н.Т. Малаховська запропонували ідею створення нової науки, підґрунтям для появи якої стала інтеграція досягнень природничих та технічних наук у експертну діяльність. Науковці вперше запропонували термін «судова експертологія» і визначили цю науку як вчення про закони та методологію формування і розвитку судових експертиз, закономірності дослідження їхніх об'єктів, що здійснюються на підставі спеціальних знань, які привносяться з базових (материнських) наук та трансформуються через порівняльне судове експертстведення в систему наукових принципів, прийомів, методів, засобів та методик вирішення завдань судових експертиз, що проводяться в межах правової регламентації й у тих організаційних формах, які забезпечують доказове значення висновків судових експертів у провадженнях [3, с. 24].

У роботі «Судебная экспертология (Общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз)» (1978 р.) ними було зроблено спробу обґрунтувати правомірність існування галузі наукового знання, яка охоплює сукупність проблем, пов'язаних з проведенням судових експертиз - судової експертології. Книга складається з передмови і 7 глав, де розглядаються умови виникнення судової експертології і її сутність як нової галузі науки, дається її визначення. Як вважають автори, експертологія - загальна теорія судових експертиз, яка включає не тільки логічно організовані системи спеціальних знань галузевих предметних судових наук, а й формулює об'єктивні закони і закономірності формування та розвитку галузевих предметних наук. До загальної частини (загальної теорії) судової експертології, на думку авторів, входять морфологічні вчення про симптоми, властивості і ознаки досліджуваних об'єктів, судова субстанціологія, вчення про методи наук в судових експертизах, логіка судової експертизи, вчення про суб'єктів судової експертизи, структуру, зв'язки і відносини в судовій експертизі, загальні проблеми вирішення експертних завдань, проблеми експертних інформаційних фондів, комплексного експертного дослідження, експертної етики, експертної профілактики, наукової організації праці в експертній діяльності, судової ідентифікації. Перелічені вчення і проблеми в той час були розвинені

неоднаково. Наприклад, теорія криміналістичної ідентифікації була досить розроблена, в той час, як інші питання не були досліджені настільки ґрунтовно.

А.І. Вінберг та Н.Т. Малаховська підкреслювали синтезуючу роль судової експертології, яка мала забезпечувати об'єднання таких предметних судових наук, які раніше були роз'єднані [3, с. 52]. Найважливішим розділом методології даної науки вони вважали порівняльне експертстведення, що мало займатися порівняльним вивченням різних галузей знання в області судових експертиз для виявлення притаманних їм загальних законів, принципів, структурних зв'язків і відносин, спільності їх походження.

У подальшому в наукових роботах вчених-криміналістів того часу концепція цих науковців піддавалася критиці, адже абсолютна більшість авторів розглядали судові експертизи як частину криміналістики. Так, наприклад, В.Я. Колдін вважав криміналістичні експертні методики і технології невід'ємною частиною криміналістики і елементом криміналістичної діяльності оперативних співробітників, слідчих, прокурорів, В.Г. Гончаренко вважав криміналістичну експертизу невід'ємною частиною криміналістичної техніки [4, с. 26]. Так само О.О. Ейсман вважав, що судова експертологія є частиною криміналістики – відстороненою, самостійною, що має специфічну проблематику, предмет та задачі, і її слід вважати вченням про судову експертизу в системі науки криміналістики [5, с.65-72].

Але з часом все більше науковців визнали створення нової науки – судової експертології. Відтак, у роботах Т.В. Аверьянової, І.А. Алієва, Л.Ю. Ароцкера, В.Д. Арсеньєва, Р.С. Белкіна, С.Ф. Бичкової, А.І. Вінберга, В.Г. Гончаренка, Ф.М. Джавадова, А.В. Дулова, О.О. Ейсмана, В. А. Журавля, Н.І. Клименко, Ю.Г. Корухова, В.К. Лисиченка, В.С. Мітричева, О.Р. Россинської, М.В. Салтевського, М.Я. Сегая, М.О. Селіванова, З.М. Соколовського, І.Я. Фридмана, М.Г. Щербаковського, О.Р. Шляхова та інших науковців-криміналістів було приділено багато уваги теоретичним та практичним питанням загальної теорії судової експертизи.

Більшість фундаментальних наукових досліджень в галузі теорії судової експертизи припадає на 1980–1990-ті рр., тоді як на сучасному етапі розвитку суспільства інститут судової експертизи як самостійної галузі знань продовжує формування та становлення [6, с.65-72].

На сьогодні існують дві концепції щодо сутності та місця судової експертології (або загальної теорії судової експертизи) в системі наук. Найбільш поширеною є думка таких науковців, як А. І. Вінберг, С. Ф. Бичкова, Ю. Г. Корухов, О. О. Ейсман, М. Я. Сегай, які вважають судову експертологію наукою юридичної природи. Представники іншої концепції - Р. С. Белкін, Т. В. Аверьянова, І.А. Алієв, І.В. Пиріг - відносять судову експертологію до синтетичних (або гібридних) наук, що синтезують у собі багато різних галузей знань.

Багато дискусій у науковому середовищі викликав і сам термін «судова експертологія», адже у буквальному розумінні «експертологія» - вчення про експерта. Вчення про експертизи мало б називатися «експертизологія». Однак автори праці «Судебная экспертология (Общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз)» пояснюють, що перший елемент цього слова, «експерт», являє собою скорочений компонент від дієприкметника «expertus»: 1) той, що знає з досвіду; той, хто особисто пізнав; 2) випробуваний, звіданий, перевірений. Поряд із терміном «судова експертологія» широкого вжитку набув термін «загальна теорія судової експертизи», яким користувався ще Р.С. Белкін. Крім того, науковці не залишають спроб знайти й інші варіанти для позначення науки про експертизи – наприклад, А.В. Нестеров пропонує термін «експертика», в межах якої він пропонує досліджувати науково-прикладні, власні (фундаментальні) наукові та науково-освітні проблеми в експертному праві, експертній справі, включаючи експертну діяльність, і розробляти теорії експертики [7, с. 9].

У той же час О.І. Галяшина констатує, що на сьогоднішній день термін «судова експертологія», незалежно від бажання або небажання науковців, надійно увійшов не тільки у мовний ужиток, але й у систему мови експертів. Тому нагальним завданням є надання цьому терміну точного та несуперечливого змісту [7, с. 52].

Вирішуючи це завдання, зазначимо, що, на нашу думку, судова експертологія – наука про закономірності і методологію формування і розвитку судових експертиз, закономірності дослідження об'єктів на основі спеціальних знань, трансформованих на основі галузевих наук у систему наукових методів, методик та прийомів вирішення експертних задач у межах правової регламентації.

Підводячи підсумки, зауважимо, що виникнення судової експертології стало наслідком сучасних тенденцій диференціації та інтеграції наукового знання як одного з проявів науково-технічного прогресу. Процес становлення нової науки відбувається дотепер, адже у цій сфері ще залишається багато спірних та проблемних питань.

Список використаної літератури:

1. Россинская Е.Р., Галяшина Е.И., Зинин А.М. Теория судебной экспертизы (Судебная экспертология). М.: НОРМА, ИНФРА-М, 2016. 368 с.
2. Митричев С.П. Криминалистика и криминалистическая экспертиза. *Социалистическая законность*. 1966. № 5. С. 314.
3. Винберг А.И., Малаховская Н.Т. Судебная экспертология (Общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз). Волгоград, 1978. 182 с.
4. Клименко Н.І. Загальна теорія судової експертології : монографія. Тернопіль: Видавництво «Крок», 2018. 262 с.

5. Эйман А. А. Экспертология в системе научного знания. *Экспертные задачи и пути их решения в свете НТР* : сб. науч. тр. ВНИИСЭ. 1980. Вып. 42. С. 65–72.
6. Пиріг І.В. Сутність судової експертології та її місце в системі наук. Криміналістика і судова експертиза. Вип. 62. С. 20–28.
7. Нестеров А. В. Экспертика: общая теория экспертизы : монография. М., 2014. 261 с.
8. Е.И. Галяшина. Экспертология: проблемы наименования и предметная область знаний. Вестник экономической безопасности. 2016. № 4. С. 25–28.

ЩОДО ТЕХНІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЕМОНТАЖУ ПАТРОНІВ 9 ММ Р.А., СПОРЯДЖЕНИХ ГУМОВИМИ КУЛЯМИ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ЇХ СКЛАДОВИХ ЧАСТИН

Кобець І. С.,

Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, завідувач сектору дослідження зброї відділу криміналістичних видів досліджень

В зв'язку зі збільшенням на ринку травматичної зброї, її доступність, у т.ч. наявність зброї, переробленої із стартової під «травматичний» патрон, зумовила зростання обігу на території країни патронів різних виробників калібру 9 мм Р.А., споряджених гумовими кулями [1]. Причому, в результаті конкурентної боротьби, деякі виробники подібних патронів постійно збільшують і без цього їх високу вражаючу здатність. Це, в свою чергу, викликає необхідність в дослідженні їх складових частин.

При проведенні балістичних експертиз, об'єктами яких є патрони (у т.ч. які споряджені гумовими кулями), відповідно до п. 6.2.2. Методики [2], з метою визначення конструкції, розмірних і вагових характеристик та інших властивостей частин і елементів конструкції об'єкта, необхідно провести демонтаж частини (а в окремих випадках і всіх) наданих патронів.

Однак, в зв'язку з певними особливостями конструкції патронів калібру 9 мм Р.А. споряджених гумовими кулями, матеріалів виготовлення гільз та куль, демонтаж даних патронів інерційним способом практично неможливий, оскільки:

- дульце гільзи завальцоване;
- більшість гільз виготовлено зі сталі;
- кулі еластичні та легкі.

В процесі дослідження виникають певні труднощі, пов'язані з розвальцюванням дульце гільз ручним універсальним інструментом загального

вжитку. Це в свою чергу призводить до значної деформації чи руйнування дулець гільз, що ускладнює або зовсім унеможлиблює їх подальший монтаж.

Після проведеного дослідження складових патрону, змонтований патрон втрачає певні балістичні властивості у порівнянні з аналогічним не демонтованим патроном, що проявляється під час проведення експериментальної стрільби (виникнення затримок при стрільбі тощо).

З метою уникнення значних деформацій та руйнувань гільз патронів під час їх демонтажу підручним інструментом загального вжитку, експертами балістами Черкаського НДЕКЦ впроваджено та успішно використовується при проведенні балістичних експертиз для монтажу-демонтажу патронів травматичної дії калібру 9 мм Р.А. спеціалізований пристрій, подібний до важільного преса приладів «Барклай», УПС, «Діана» із набором пуансонів і матриць.

Рис. 1 Вигляд важільного преса.

Рис. 2. Набори матриць для монтажу та демонтажу патронів.

Процес технічного демонтажу (монтажу) патронів травматичної дії калібру 9 мм Р.А. виглядає наступним чином: після відбору необхідної кількості патронів для демонтажу, кожен з них по черзі вставляється в спеціальну матрицю (вона входить до наборів матриць для демонтажу, уміщенні кулі та завальцування дульця патрону), в нижній частині якої

навпроти капсуля мається наскрізний отвір (це необхідно для забезпечення безпеки під час поводження з патроном та уникнення випадкового пострілу). Матриця з отвором в усіх наборах є самою нижньою. Вище ставиться проміжна матриця, над якою ставиться матриця з пристроєм для розвальцювання гільзи. Після розвальцювання гільзи краї дульця рівні без дефектів, що дозволяє без значних зусиль видалити кулю з гільзи (як варіант можна використати звичайне шило).

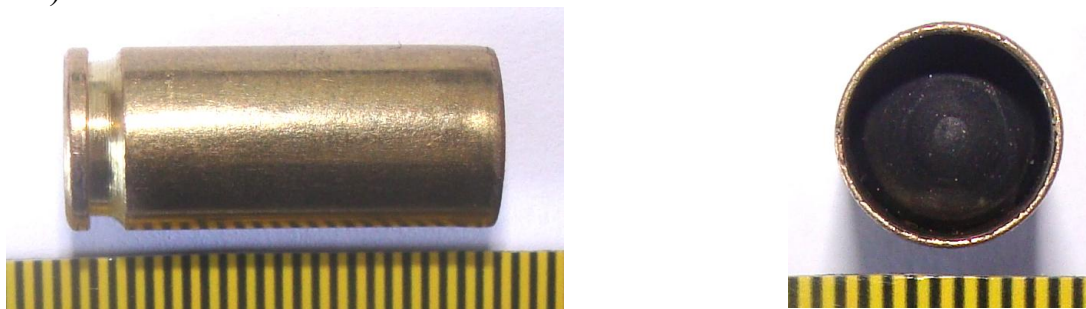

Рис. 3, 4. Гільза та куля після демонтажу

Після дослідження усіх складових патрона, він монтується в зворотньому порядку. До гільзи засипається порох, і вона вставляється до матриці з отвором, вище якої монтується матриця, яка має конусоподібний отвір та вище монтується матриця з пристроєм, який через конусоподібний отвір проштовхує кулю до гільзи.

Після розміщення кулі в гільзі, залишаємо патрон в матриці з отвором, вище монтується проміжна матриця, над якою монтується матриця з напівсферичною виїмкою, за допомогою якої дульце патрону обжимається з усіх сторін рівномірно.

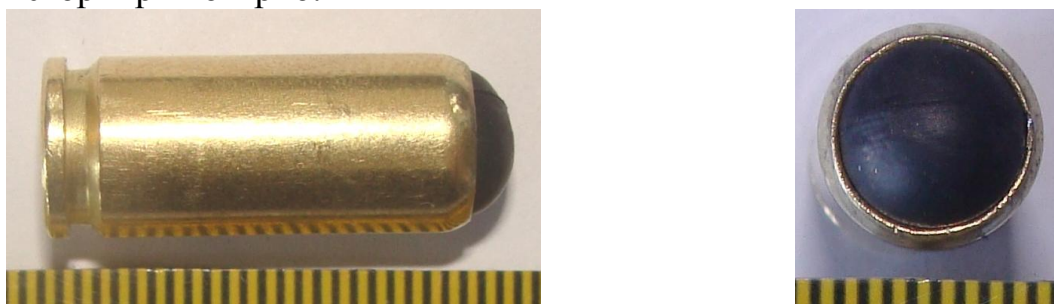

Рис. 5, 6. Гільза та куля після демонтажу

Список використаної літератури:

1. СОУ 78-41-016:2013. Патрони не смертної дії. Загальні технічні вимоги. Видання офіційне. К., МВС України, 2013. – 16с.
2. Методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатність для стрільби / ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України; [Гамов Д.Ю.]. – К., 2012. – 25с. Реєстраційний код 3.2.05.

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ОБІГУ ВИСНОВКІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Ковальов В.В.,

*Донецький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС
України, заступник директора, кандидат юридичних наук*

Ковальова О.В.,

*Донецький юридичний інститут МВС України, доцент кафедри
юридичних дисциплін, кандидат юридичних наук*

Судова експертиза це один з основних видів використання спеціальних знань під час проведення досудового розслідування та судового розгляду справ. Вивченню та розвитку судової експертизи чимало уваги приділено в працях Р.С. Белкіна, А.І. Вінберг, Н.І. Кліменко, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, Є.Д. Лук'янчикова, В.Т. Нора, М.Я. Сегая та інших вчених.

Впровадження сучасних технологій та інтернет сервісів заявлено Україною однією з основних завдань. Використанню інформаційних систем під час проведення судової експертизи приділено чимало уваги в працях Р.С. Белкіна, М.С. Польового, О.Р. Россинської, М.В. Салтевського, Н.І. Клименко, В.Г. Хахановського, П.Д. Біленчука, Л.Г. Еджубова, О.Р. Шляхова, Ю.О. Мілюкова та інших. Однак тема на сьогодні залишається дуже актуальною.

Відповідно до вимог нормативних актів, які регламентують призначення та порядок проведення судових експертиз, висновок судової експертизи складається експертом в письмовому вигляді.

Так, відповідно до ст. 12 Закону України «Про судову експертизу» експерт зобов'язаний провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок [1]. Стаття 101 КПК України також наголошує, що висновок експерта надається в письмовій формі. Вимога щодо письмової форми висновка присутня майже у всіх законодавчих актах, які регламентують проведення судових експертиз за різними видами судових проваджень. Зокрема, наказі міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» [2].

Окрім того, нормативні акти вимагають попередження судових експертів щодо відповідальності за надання завідомо неправдивого висновку, та відмову від виконання своїх обов'язків. Факт попередження судового експерта про відповідальність, а також зміст висновків засвідчується підписом судового експерта на висновку, а також відбитками печатки експертної установи.

Згадку про письмову форму можна побачити у ст. 207 Цивільного Кодексу, в який йдеться про те що правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох

документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони [3].

Донедавна весь документообіг в експертних установах здійснювався в паперовій формі, але Експертна служба МВС та її територіальні підрозділи з початку 2020 року впровадили в свою діяльність систему електронного документообігу.

Електронний документообіг (обіг електронних документів) - сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів [4].

Таким чином, вже зараз є технічні можливості надання висновків судових експертів, у вигляді електронних документів, що завірені кваліфікованим електронним підписом, що являє собою електронні дані, які додаються підписувачем до інших електронних даних або логічно з ними пов'язуються і використовуються ним як підпис.

З метою забезпечення більш високого ступеню захисту та можливостей перевірки автентичності документів судові експерти отримали кваліфіковані електронні підписи - удосконалений електронний підпис, який створюється з використанням засобу кваліфікованого електронного підпису і базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа [5].

Однак, практика доводить, що ініціатори проведення судових експертиз не готові до отримання висновків експерта в електронному вигляді (використання електронних документів та електронного підпису на теперішній час не запроваджено в більшості організацій, відсутні технічні можливості та навички роботи з електронним документообігом у більшості відомств тощо).

Також невирішеними залишаються окремі питання щодо урегульованості механізмів видачі електронних висновків судового експерта, їх зберігання, перевірка автентичності та цілісності. Окремі відомчі нормативні акти не містять уточнень щодо особливості обігу електронних документів, з урахування специфічності окремих сфер діяльності та видів документів в діяльності судово-експертних установ.

Шляхами вирішення цих питань є проведення заходів щодо удосконалення нормативних актів, в тому числі відомчих, щодо питань імплементації електронного документообігу у всі сфери діяльності правоохоронної та судової системи, в тому числі й діяльності судово-експертних установ. Для врегулювання цих питань необхідне напрацювання та розробка алгоритмів поведінки з висновками судових експертиз в контексті існування їх у вигляді електронних документів.

Також, одним з перспективних напрямків розвитку в цій сфері є створення єдиного порталу з реєстром судових експертиз, які проводяться судовими експертами у розумінні закону України «Про судову експертизу». Доступ до текстів висновків судових експертиз, які б зберігалися у

електронному вигляді та були б підписані кваліфікованим електронним підписом, мали б окрім судових експертів, які їх проводили, мали б судді, адвокати, слідчі, працівники прокуратури та інші особи, які мають відношення до справи.

Список використаної літератури:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII Дата оновлення 14.11.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>. (дата звернення 17.02.2020).

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 3 листопада 1998 р. за № 705/3145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення 17.02.2020).

Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Дата оновлення 14.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 17.02.2020).

Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV. Дата оновлення 05.10.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення 17.02.2020).

Про електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#n294> (дата звернення 17.02.2020).

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ В РОБОТІ ЕКСПЕРТА-ТРАСОЛОГА ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВИХ КОЛЕКЦІЙ

Кожевніков В.В.,

Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, заступник завідувача відділу криміналістичних видів досліджень

При проведенні трасологічних експертиз, досліджуючи ті чи інші сліди, експерти щоденно стикаються із великими труднощами – адже у більшості випадків їм доводиться за невеликим відображенням слідоутворюючого об'єкту робити висновок про об'єкт в цілому. Такі проблеми зустрічаються під час дослідження слідів взуття, слідів рукавичок, слідів знарядь зламу тощо. Трапляються випадки, коли експерти не можуть визначити вид слідоутворюючих об'єктів та повідомляють лише про певну їх групу, якими можливо залишити ознаки в слідах. Це в більшості випадків обумовлено відсутністю як відповідних методичних матеріалів, так і різного роду

інформаційно-довідкових колекцій (ІДК), які містять інформацію про слідоутворюючі об'єкти, їх зображення чи інші відомості [1].

Ведення різного роду інформаційно-довідкових колекцій відноситься до основних завдань працівників Експертної служби МВС України [2] і закріплено нормативним документом, в якому зазначено, що «інформаційно-довідкові колекції призначені для використання об'єктів, уміщених до них, під час проведення експертних досліджень, створення науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи, підготовки орієнтовної інформації, узагальнення відомостей про причини й умови вчинення злочинів та інших правопорушень з метою запобігання їм [3].

Під час встановлення групової належності досліджуваного сліду трасологічного походження експерти зазвичай порівнюють ознаки досліджуваного об'єкта із матеріальними відображеннями їх на іншому об'єкті-носії відображень, при цьому процес дослідження закінчується встановленням не тотожності, а групової належності (групофікацією).

М.Г. Щербаковський зазначає, що «однією з цілей використання натурних об'єктів з колекцій є встановлення якісних або кількісних властивостей речових доказів, віднесення їх до певних груп (родів) предметів. Це здійснюється шляхом порівняння речового доказу зі зразками з колекцій, у результаті чого визначаються збіги й розходження їх родових ознак. Оцінювання цих збігів або розходжень дозволяє визначити, що досліджуваний речовий доказ належить (або не належить) до групи (роду, класу) відповідних предметів з колекції, що він виник унаслідок певного механізму слідоутворення та ін.[4].

Нерідко, як у теорії, так і на практиці постають питання щодо допустимості використання в процесі проведення експертного дослідження наявних у експерта об'єктів чи відомостей з інформаційно-довідкових колекцій.

Насправді, при проведенні експертизи, у якій експерт використовує інформаційно-довідкові колекції, дотримуються загальноприйняті правила. Він є основним і самостійним суб'єктом дослідження на всіх його етапах, обираючи та реалізуючи ту чи іншу методику в ході експертизи, устанавлює властивості об'єктів під час роздільного та порівняльного досліджень з використанням офіційних інформаційних джерел, у тому числі відомості з інформаційно – довідкових колекцій. Адже об'єкти, які уміщені до таких колекцій, не пов'язані з подією злочину і носять не процесуальних характер, як зазначає Щербаковський М.М.[4].

Дійсно, неможливо уявити проведення судово-балістичних експертиз без використання натурної колекції вогнепальної зброї, боєприпасів чи довідкових даних про сліди вогнепальної зброї на кулях і гільзах; проведення технічних експертиз документів, які засвідчують особу чи супроводжують транспортні засоби без зразків справжніх документів подібних видів; проведення

дослідження наркотичних засобів без еталонних зразків наркотичних засобів тощо.

Використання інформаційно-довідкових колекцій під час проведення експертиз зазвичай здійснюється на стадії порівняльного дослідження, коли за результатами роздільного дослідження в слідах вже визначено певну групу ознак, притаманний тому чи іншому об'єкту. Маючи на «озброєнні» ряд об'єктів відповідної колекції, експерту не складає труднощів провести порівняння, наприклад, з елементами малюнку підошви взуття чи шини транспортного засобу, структури матеріалу рукавички та встановити певну групову належність. Причому, якщо колекції містять не лише відомості про той чи інший об'єкт, а безпосередньо натурні екземпляри взуття, рукавичок, чи інструменти для зламу перешкод, ними можливо проводити певні експертні експерименти, наприклад, для з'ясування механізму слідоутворення динамічних слідів.

Так, на дослідження експерту-трасологу все більше надходять сліди взуття у вигляді сфотографованих зображень, а не традиційних гіпсових зліпків. Під час дослідження таких малоінформативних слідів, встановити вид та тип взуття, яким залишено слід, а інколи навіть вірно описати конфігурацію малюнку сліду, експерт зможе, використавши колекції зображень частин підошви взуття. І чим більший об'єм такої колекції, тим кращий результат її використання, оскільки насправді, взуття, із подібними елементами малюнку підошви, їх видозмінами у конфігурації та розмірах дуже багато.

Сліди рукавичок зазвичай виявляються на тих поверхнях, які вкриті нашаруваннями бруду, пилу, потожирової речовини, обривками папілярних ліній тощо. На стадії роздільного дослідження експерту серед усього іншого складно виділити малюнок структури матеріалу для того, щоб визначитись до якого типу чи виду рукавичок віднести даний слід.

Так, наявність у слідах рукавичок відображення петельної структури поряд з якими розташовані паралельні ряди крапок округлої чи іншої форми може свідчити про те, що сліди залишено трикотажними рукавичками із захисним вкращенням на внутрішній частині. Однак враховуючи різноманітність можливих вкращень на трикотажній основі, а також різної структури матеріалу гуми, замінника шкіри, шкіри різних видів тощо, експерту для з'ясування питання з якого матеріалу виготовлена рукавичка, якою залишено слід, на допомозі може стати колекція рукавичок. Розглядаючи натурні зразки та їх відтиски, а при необхідності і провівши ряд випробувань, залишаючи статичні та динамічні сліди різними видами рукавичок, експерт може прийти до висновку про вид рукавички, матеріал, механізм слідоутворення тощо.

При дослідженні слідів знарядь зламу, більша частина яких утворені робочими частинами шарнірно-губцевого інструменту (бокорижами, ножицями, щипцями тощо), експерту на стадії роздільного дослідження складно визначити тип та вид знаряддя зламу. Використовуючи колекцію інструментів, експерт

може зробити проміжний висновок про те, що досліджувані сліди є слідами перерізу чи слідами перекусу, оскільки інструменти з однотипними робочими частинами залишають подібні сліди [5].

Отже, використання інформаційно-довідкових колекцій при проведенні трасологічних експертиз у процесуальній формі (під час виконання експертиз) є простим та доступним допоміжним механізмом для правильного і науково обґрунтованого вирішення поставлених перед експертом питань. Ефективність використання таких колекцій залежить від кількості об'єктів чи об'єму інформації, що у них містяться, їх систематизації та класифікації, а також уміння експерта застосувати об'єкти зазначених колекцій на тій чи іншій стадії експертного дослідження.

Для забезпечення достовірності використаних зразків із інформаційно-довідкових колекцій, як доказ того, що вони не є не процесуальними, при проведенні експертизи, експертам доцільно зазначати яку саме колекцію було використано, який номер зразка, яким документом регламентоване її ведення у підрозділі тощо. Це буде слугувати однією з гарантій об'єктивності та достовірності експертного висновку як джерела доказів.

Список використаної літератури:

1. Аленичев П.Н. Следы орудий взлома: Учебное пособие. – М.: УКУЗ МООП РСФСР, 1962. — 67 с., ил.
2. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 03 лист. 2015 р. № 1343 // Офіц. вісн. України. — 2015. р., — № 92.
3. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС : наказ МВС України від 10 верес. 2009 р. №390 // Офіц. вісн. України. – 2009. – №82
4. М.Г. Щербаковський. Процесуальна сутність об'єктів інформаційно-довідкових колекцій / Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : збірник наукових праць . Вип. 12 / ред. кол. : М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько, Л.М. Головченко та ін. — Х. : Право, 2012. С. 113 – 119.
5. Кожевніков В.В. Використання інформаційно-довідкових колекцій при проведенні трасологічних експертиз / Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. / редкол.: О.М. Ключев, В.Ю. Шепітько та ін. – Харків: Право, 2018. – Вип. 18. С. 309 – 316.

ЦИФРОВА КРИМІНАЛІСТИКА. ДОКАЗУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ

Колесников І.В.

адвокат, секретар Ради адвокатів України, заступник голови комітету з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності

Як відомо, кількість кіберзлочинів за останні роки різко зросла. У теперішньому цифровому суспільстві усі комп'ютери, мобільні телефони та інші гаджети користувачів тісно пов'язані між собою. В епоху глобалізації постійно здійснюється обмін інформацією, надсилання документів, здійснення платежів, передання конфіденційної інформації та персональних даних. Отримання доступу до цієї інформації стає можливим в тому числі і не уповноваженими особами та з порушенням передбаченого законодавством порядку. Саме тому адвокатам насамперед потрібно приділяти багато уваги питанням кібербезпеки.

Окремо варто зазначити, що розвиток напрямку надання правової допомоги у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку з метою захисту прав громадян має свою специфіку та потребує ґрунтовних досліджень та спільної діяльності адвокатів та спеціалістів. Зокрема, це повинна бути спільна діяльність у сфері кібербезпеки, комп'ютерно-технічних досліджень кіберінцидентів, використанню отриманих даних за фактами таких кримінальних правопорушень та інцидентів, отримання, фіксація та використання електронних доказів при наданні правової допомоги як у справах про кіберзлочини так і в інших справах, де питання стосується використання електронних доказів.

З'ясування обставин будь-якого інциденту починається з розслідування, метою якого є зібрання відомостей про факти, які і в наступному будуть використані як докази, зокрема докази, якіб будуть свідчити про втручання у сфері використання електронно-обчислювальних машин.

1. Цілі розслідування

Цілі криміналістичного розслідування після вторгнення в систему або іншого інциденту пов'язаного з безпекою зазвичай такі:

1. Визначення методу або уразливості, які могли викликати вторгнення у системи;
2. Визначення збитків, завданих після злomu системи;
3. Ідентифікація зловмисника
4. Забезпечення доказів подальшого судового процесу.

Реалізація всіх цих цілей залежить від можливості зібрати правильні дані з ураженої зловмисником системи. Це також можна сформулювати в наступному питанні: «Як ви гарантуєте, що якомога більше інформації може бути зібрано з

скомпрометованої системи, при цьому поточний стан або статус цієї системи повинен змінитися якомога менше?»

Щоб відповісти на це, здавалося б, просте, але одночасно і дуже складне питання, початкові/вихідні дані повинні бути вирішені в окремих аспектах:

- 1) Як ідентифікується атака?
- 2) Як повинен бути захищений скомпрометований комп'ютер і пов'язана з ним середовище / інфраструктура?
- 3) Які методи можна використовувати для збору доказів?
- 4) У якому порядку слід збирати докази?
- 5) Де ви шукаєте підказки і як їх знайти?
- 6) Як можна проаналізувати невідоме?

2. Вимоги до процесу розслідування

Для того щоб методи і інструменти, обрані слідчим, були життєздатні в суді, важливо подумати про те, наскільки вони надійні і розумні. Третя сторона, яка може не володіти такими ж технічними знаннями і досвідом, повинна бути в змозі повірити дії, які були проведені в ході розслідування. З цієї причини важливо чітко розуміти загальні вимоги до використовуваних методам та інструментам. В ідеалі слідчий повинен заздалегідь скласти план з наступних питань:

1. Допустимість або прийнятність.

Методи і кроки, які використовуються слідчим, спеціалістом, експертом, повинні бути описані в професійному світі і загальноприйнятні. Завжди важко використовувати новий процес або інструмент, який ще не був згаданий у відповідних публікаціях або на конференціях. В ідеалі інші професійні слідчі повинні були вже попрацювати з цим інструментом і повідомити про це. Джерела з будь-якої країни, безумовно, бажані, але не обов'язкові. Це пояснюється тим, що лише загально-прийняті методики у світі, за умови їх належного дотримання, можуть гарантувати достовірність висновків.

2. Достовірність.

Ще одним моментом є вимоги до функціональності і надійності методів. Вони повинні бути в тому стані, при якому вони підлягають перевірці (при необхідності). Звичайно, завжди важко, якщо ви «підживлюєте» який-небудь інструмент даними і в результаті «виймаєте» результати, які неможливо перевірити/відстежити. Це особливо важливо, якщо використовуються складні інструменти і методи, спосіб роботи яких може бути не зрозумілий дослідником і не може бути пояснений достовірно і загальнодоступно.

3. Стабільність.

Методи і інструменти, використовувані в усьому процесі розслідування, повинні повторюватися при використанні третіми особами. Це означає, що третя особа, яка робить ті ж самі кроки, має отримати ті ж самі результати.

4. Цілісність.

Сліди, які були виявлені, не повинні бути непомітно змінені. Повинна бути можливість постійно демонструвати, що цілісність цифрових доказів зберігається.

5. Причина і наслідок.

Методи, обрані для розслідування, повинні дозволити встановити логічні зв'язки між людьми, подіями та доказами. Має бути забезпечення встановлення причинно-наслідкового зв'язку.

6. Документування.

Кожен крок процесу розслідування має бути належним чином задокументовано.

Оскільки на всіх етапах має сенс складати остаточну документацію, заключна фаза документування слугує для узагальнення отриманих знань і роз'яснення висновків. Досвід показує, що інформація і дії, які не документуються негайно (коли вони власне і відбуваються), ніколи не реєструються.

Список використаної літератури:

1. А.Ю. Каламайко. Електронні докази в цивільному процесі. Монографія. - Харків "Право", 2017. - 178с.
2. К.В. Антонов, О.В. Сачко, В.М. Тертишник, В.Г. Уваров. Теорія доказів. Підручник — Київ. Правова Єдність, 2015. - 281с.
3. В.В. Бірюкова. Криміналістичне документознавство. Практичний посібник. Київ. Видавець Паливода А.В. 2007. - 323с.
4. В.А. Конявський, С.В. Лопаткін. Комп'ютерна злочинність. В 2-х томах. Т.1. - Москва. Імідж Лаб. 2006. - 560с.

ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Корж В.П.

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи Харківського національного університету внутрішніх справ, Почесний працівник Прокуратури України

Стан і перспективи протидії злочинності значною мірою залежить від наукового забезпечення оперативних працівників, слідчих, прокурорів сучасними криміналістичними засобами, прийомами, методами спеціально призначеними для вирішення завдань розкриття, розслідування і запобігання злочинів. Теоретичною основою криміналістичного забезпечення досудового розслідування злочинів слугують як праці відомих криміналістів 19-20 століття, так й наших сучасників. Зокрема, Г. Гросса, А. Бертілльона, Р. Рейсса,

Е. Локара, Є.Ф.Буринського, В.І. Громова, С.М. Потапова, М.В. Терзієва, Р.С. Белкіна, О.М.Василєва, А.І. Вінберга, Г.Л. Грановського, Л.Ю. Ароцкера, В.Я. Колдина, В.П.Колмакова, О.Н. Колесніченко, І.Ф.Крилова, В.К.Лисиченка. Г.А.Матусовського, С.П. Мітрічева, М.В.Салтевського, М.Я.Сегая, М.А. Селіванова, Б.М.Шавера, О.О. Ейсмана, М.П. Яблокова та інших. Варто відзначити, що Ганс Гросс, у своїй роботі «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» (1893р.) обґрунтував появу нової самостійної науки про техніку розслідування злочинів, яку назвав «криміналістикою» і визначив два її завдання: практичне і теоретичне. Практичне полягає у встановленні істини у кожній кримінальній справі, теоретичне – у вивченні злочинця і пізнанні злочину. Пізнання об'єктивної дійсності у будь-якій галузі може бути плідним тоді, коли чітко визначено предмет даної конкретної науки [1,15]. Значна більшість криміналістів правильно обґрунтовує наявність двоєдиного об'єкту пізнання - злочинну діяльність і криміналістична діяльність, яка спрямована на виявлення, розкриття, розслідування злочинів та їх запобігання [2;3].

Криміналістика, як зазначено у юридичній літературі, являє собою єдиний сплав знань синтетичної природи. Зміст, сфера застосування і завдання криміналістики, її синтетична природа обумовлюють її методологічні, родові та органічні зв'язки із юридичними, суспільними, природничими і технічними науками та іншими галузями наукового знання. Слід відзначити, що із юридичних наук криміналістика, найбільш тісно пов'язана з науками кримінального й кримінального процесуального права. Сучасні тенденції розвитку методики розслідування окремих видів злочинів пов'язані із кримінальним, кримінально-процесуальним законодавством. Використання науково-технічних засобів слідчим під час проведення слідчих дій унормовано кримінальним процесуальним законом, результати застосування цих засобів фіксуються у процесуальному документі (протоколі). Удосконалення і розробка нових тактичних прийомів, тактичних комбінацій є результатом змін кримінально-процесуального законодавства. Таким чином кримінально-процесуальне законодавство визначає межі й умови застосування криміналістичних засобів, прийомів, методів, рекомендацій під час досудового розслідування злочинів.

Система кодифікованого законодавства має важливе значення для ефективної роботи оперативних, слідчих органів, прокуратури та суду. У зв'язку з цим реформування кримінально-процесуального законодавства стало завершальним етапом кодифікації у сфері кримінальної політики. Варто зазначити, що прийняття КПК України в 2012 році (як і подальше внесення до нього змін) не передували концептуальні розробки нових процесуальних інститутів, незалежні наукові дискусії, критичні виступи науковців та практичних працівників щодо доцільності окремих процесуальних новацій. Науковий аналіз основних положень КПК свідчать про наявність в нормах цього кодексу псевдонаукових дефініцій, сумнівних процесуальних новацій,

суперечливість, нелогічність окремих норм, їх невідповідність загальним засадам кримінального судочинства. Так, унормування в главах 19-25 КПК псевдо наукової дефініції «кримінальні правопорушення» суперечать доктринальним положенням теорії держави і права, кримінального, кримінально-процесуального права, теорії та практики криміналістики. Зокрема за приписом ч.1. ст. 216 КПК України слідчі органів внутрішніх здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом про кримінальну відповідальність. **Такого закону в Україні не існує, а відповідно до правової аксіоми: не має злочину і не має покарання, якщо не має закону.**

Таким чином, правове невігластво авторів КПК та депутатського корпусу призвело до абсолютизації процесуальних норм, які зобов'язують слідчого, прокурора розслідувати «кримінальні правопорушення», а суддів постановити вирок за вчинення «кримінального правопорушення», **тобто діяння не передбаченого Кримінальним кодексом України.** Так, у слідчій та судовій практиці мають місце колізійні ситуації, коли слідчі, прокурори, судді використовують в процесуальних документах термін «кримінальне правопорушення» і при цьому посилаються на норми Кримінального кодексу України, незважаючи на те, що **аналогія у сфері кримінального законодавства не допустима.** Деякі слідчі використовують термінологію «кримінальне правопорушення» на початку розслідування, а у повідомленні про підозру – термін «вчинення злочину», у обвинувальному акті знову термін «кримінальне правопорушення». Судді в резолютивній частині вироку зазначають про визнання особи винуватою у вчиненні «кримінального правопорушення», передбаченого конкретною статтею Кримінального кодексу. Такі вирок є незаконними, тому що має місце неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність.

Підміна кримінально-правового терміну «злочин» і відповідного йому поняття, яке визначено у ст. 11 КК України, на псевдонаукову дефініцію «кримінальне правопорушення», призвела до міжгалузевих колізій між кримінальним процесом і кримінальним правом, кримінальним процесом та криміналістикою, юридичних колізій в правотворчості і правозастосуванні, до грубих порушень законності під час досудового слідства, судового розгляду, погіршенню прав і свобод підозрюваного, правового нігілізму, неузгодженості і безпорядку у правозастосовній практиці

Вважаємо, що способами усунення зазначених юридичних і міжгалузевих колізій є внесення змін до окремих положень КПК, у яких необхідно викласти термін матеріального закону – «злочин» та вилучити терміни «кримінальне правопорушення».

Не можна погодитися з окремими дослідниками, які в угоду політикам, авторам КПК вигадали такі псевдонаукові новації як «криміналістичний аспект розслідування кримінальних правопорушень», «методика розслідування кримінальних правопорушень». Такий псевдонауковий підхід свідчить про зраду

науці криміналістиці. Варто погодитися з точкою зору Ганса Гросса, який зазначав, що криміналістика за природою своєю починається лише там, де кримінальне право, також за своєю природою, припиняє свою роботу: матеріальне кримінальне право має своїм предметом вивчення злочинного діяння і покарання, формальне кримінальне право (процес) укладає правила застосування матеріального кримінального права. Але яким способом вчиняються злочини? Як досліджувати ці способи і розкривати їх, які були мотиви скоєння такого, які цілі - все це не визначає не кримінальне право, не процес. Це становить предмет криміналістики [1,8]

Вивчення та аналіз окремих положень КПК свідчать про те, що має місце не реформування процесуальної системи, а її – деформування. Так, у главі 25 КПК унормовані *особливості досудового розслідування кримінальних проступків*. Вважаємо, що термін «кримінальний проступок» є псевдонауковим. В Україні не має Закону про кримінальні проступки, не існує Закону про відповідальності за кримінальні проступки, а тому необхідно внести зміни до КПК і **скасувати главу 25 КПК у зазначеній редакції**. Пропонуємо у новій редакції глави 25 КПК унормувати **«Протокольну форму досудової підготовки матеріалів»**, у якій визначити процесуальний порядок здійснення дізнання у провадженнях за злочини, передбачені частиною 1 ст.133, частиною 1 ст.164, частиною 1 ст. 185, частиною 1ст.186, частиною 1ст. 190 , частиною 1 ст. 194, , частиною 1 ст. 194-1, частиною 1 ст.212, частиною 1 ст.212-1, частиною 1, ст.213, частиною 1 ст.245, частиною 1 ст. 246, частиною 1 ст. 247, частиною 1 ст.250, частиною 1 ст. 270-1 Кримінального кодексу України.

Наукою криміналістикою розроблено рекомендації щодо застосування тактичних прийомів під час допиту підозрюваного, обвинуваченого, які десятки років ефективно використовували слідчі у практичній діяльності. У криміналістичній літературі правильно зазначено, що допит підозрюваного, обвинуваченого має важливе значення для одержання доказової інформації про подію, яка розслідується, характер і ступень його вини або встановлення непричетності допитуваного до події злочину. Чинний КПК не передбачає процесуальний порядок допиту підозрюваного, обвинуваченого, незважаючи на те, що допит обвинуваченого є засобом його захисту від обвинувачення. Це свідчить про суттєве порушення прав підозрюваного, обвинуваченого на досудовому слідстві.

На наш погляд, доцільно унормувати процесуальний порядок допиту підозрюваного, обвинуваченого шляхом внесення доповнення до глави 20 «Слідчі (розшукові) дії», де у відповідних статтях передбачити «Допит підозрюваного», «Допит обвинуваченого».

При розслідуванні злочинів економічної спрямованості документи бухгалтерського обліку і звітності є основним джерелом інформації про злочин, важливим доказом про спосіб злочину, його виконавців, інші обставини, що мають значення для розслідування, а також вони є об'єктом експертного

дослідження. У практичній діяльності слідчі десятки років ефективно використовували криміналістичні рекомендації щодо тактики виїмки. У чинному КПК не передбачено проведення виїмки як самостійної слідчої дії. Слід відзначити, що за приписом ч.5 ст.237 КПК при проведенні огляду слідчий має право вилучати речі та документи, що мають значення для розслідування. Правові підстави, процесуальний порядок, наслідки огляду і виїмки різні. Чинним законодавством не визначений процесуальний порядок виїмки матеріальних носіїв, оригіналів первинних бухгалтерських та фінансово-господарських документів, комп'ютерної інформації, програм тощо. Це негативно впливає на слідчу практику, значно ускладнює виявлення і розслідування економічних та інших злочинів, призводить до формалізації слідчого огляду і не уможливлює вилучення оригіналів первинних бухгалтерських документів, електронних слідів злочину.

У зв'язку з цим, доцільно внести доповнення до глави 20 «Слідчі (розшукові) дії», де у відповідних нормах КПК визначити «Підстави та порядок проведення виїмки», «Обов'язковість видачі предметів і документів», «Протокол виїмки».

Вважаємо, що основні положення Кримінального процесуального кодексу України повинні забезпечити захист особи, її права у кримінальному судочинстві, відповідати фундаментальним засадам теорії держави і права, теоретичним положенням галузевих юридичних наук, а саме: кримінально-процесуального, кримінального права, і теоретичним положенням прикладних юридичних наук, зокрема, криміналістики, кримінології, оперативно-розшукової діяльності, процесуальним традиціям слідчої практики, прокурорського нагляду.

Список використаної літератури:

1. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. М.: ЛексЭст, 2002, 1088с.
2. Филиппов А.Г. Проблемы криминалистики: Избранные статьи. Юрлитинформ. 2007, 352 с. ;
3. Криминалистика: Учебник/ Отв. Ред. Н.П. Яблоков. 2-е изд., перераб. и доп.. М.: Юристь, 2000, 718с.

SOME ASPECTS OF THE COMPLEX FORENSIC EXAMINATION OF COUNTERFEIT PACKAGING OF OPTICAL MEDIA

Kofanov Andrii

Legal Advisor to the Council of Europe Programme “Decentralization and Territorial Consolidation in Ukraine”, PhD of Juridical Sciences, Associate Professor, Professor of Department of Forensic Support and Forensic Expertise of the National Academy of Internal Affairs, Kiev, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-5242-2518 kofanov_andrey@ukr.net

Kofanova Olena

PhD of Juridical Sciences, Associate Professor of Forensic Support and Forensic Expertise of the National Academy of Internal Affairs, Kiev, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-0919-7570 kofanova_alena@ukr.net

For forensic examination, audiovisual products represent a complicated subject. During their analysis, special knowledge from the following forensic branches is applied, depending on the problem to be addressed: examination of intellectual property items (to identify and decrypt notation on discs and/or cassettes, which describes holders of rights to the works, as well as the information that evidences the transfer of copyright and/or related rights; to identify the work and/or advertising unit; to identify features of counterfeit products); trace evidence examination (to determine the methods used in manufacturing audio- and videocassettes or CDs and their packaging; to identify equipment used in the manufacture of these items, etc.); phonoscopy (to investigate physical parameters of an audio or video recording, identify indications of editing, identify a person by his/her voice, identify the recording equipment, etc.); technical analysis of documents (to study the process and quality of marking made on the surface of a disk, cassette and/or their packaging, printing materials, methods of manufacturing the Ukrainian control stamp; to identify actors in video recordings, etc.); technical computer analysis (to search for and identify video and audio recordings on a CD and in the computer's memory, to determine the type of the equipment used in replicating the work, etc.); chemical and/or biological examination (to study materials from which audio or videocassettes, CDs, their packaging, inserts, Ukrainian control stamps, etc., were manufactured).

Counterfeit audiovisual products have tangible features that distinguish them from the licensed ones. These features are identified through expert analysis. Their presence mostly evidences the non-compliance of a specific copy of an audiovisual product comprising a disc, packaging, layout design, control stamp, etc., with the manufacturing technology and retail trade rules that are established for a similar licenced sample copy [1].

Thus, when examining external packaging of a sample phonogram copy, which may be in the form of a transparent colourless polymer film and a hard plastic or cardboard case, attention should be paid to the following signs of counterfeiting: no individual shrink-wrapping; plastic self-adhesive bags that may be re-sealed; no polymer case, or injection moulding defects of polymer case in the form of air pockets or flow lines; traces of cutting tools (scissors, etc.) on the edges of liner notes or tray card; chipping of, and small cracks around the holes, etc [2].

The layout design of discs and inlays is examined to detect the presence of the following signs: poor layout design of discs and inlays (blurred images, ghosting, distorted colour rendition of images, moiré, dots instead of uniform tint, grey scale imbalance, etc.); low-quality paper used; black and white print or no accompanying illustrated booklet; unintelligible printed (especially small) text; use of fonts other

than those in licenced sample copies; grammar and spelling errors; information (usually on a label side) that the examined disc is a recordable disk; no Ukrainian control stamp, unless otherwise provided by Article 8.5 of the Law of Ukraine “On Distribution of Copies of Audiovisual Works, Phonograms, Videograms, Computer Software, Databases”; an entirely new layout design of the inlay, based on different or on somewhat modified segments (where a sample copy of the legitimate product is available); inlays printed on one side only; irregular inlay edges and folding; no copyright or related rights protection signs on the inlay or information about the phonogram author(s), manufacturer, transfer of copyright and related rights to third parties; about rightsholders within Ukraine; track titles and description; the manufacturer’s addresses and/or telephone numbers for filing complaints; no information about songwriters, performers, designers, photographers, etc.; no distributor logo; no tracklist indicating duration of tracks; no album lyrics; no album number from the copyright holder’s catalogue; no manufacturer’s barcode [3].

The inlay contains false information about rightsholders, such as Meccophone 200; Navigator; Neformal LLC; Studio Retro; TUDA Records; 21st Century G.V.D. Rus; Balalayka Records; Classic Records; Gold Records; HIGH END Records; Monsters Of Rock; Pop SHOW; Pull Dance; R-Proekt; Russian Dance Studio; Star Records; Tornado Records; Ultra Studio.

– the inlay contains information about pirate trademarks [6,7,8]:

Comparative analysis of layout design between the counterfeit and legitimately manufactured products may indicate differences in a number of features.

1. Manufacturers use specific design for their legitimate products. Sometimes an entirely new design is developed for counterfeit products, using different or somewhat modified segments from the original products. If any discrepancy is identified in the design of a sample copy of the recorded audio product, a violation of the copyright to the layout design has taken place.

2. The following information is printed on the packaging: authors of audiovisual products; manufacturer; copyright mark (must comprise three components: the © copyright symbol itself, the name of the copyright holder and the date when the product was manufactured for the first time, or another protection mark for exclusive related rights “(T)”, which also comprises three elements similar to those mentioned above); transfer of copyright and related rights to third parties; copyright holder; title and description of the audiovisual product; age restrictions; for erotic products — the information on a special expert examination; a brief overview of the product; details of the copyright holder (or seller) for filing complaints.

3. During the exclusive manufacture of audiovisual products, certain manufacturers use only a specific type of magnetic media whose playing time is usually different from a standard one (195 or 240 minutes). Only one film and a commercial are recorded on a videocassette.

4. Discrepancies in the design of the case, depending on the videocassette (either through the top or bottom side, or along the spine), as well as a different opening. There is no need to completely unglue the case — merely folding it will make the

differences in the shape of the flaps quite obvious.

5. Using different translation for the same audiovisual product title.

6. Discolouration. Pink and red colours often tend to acquire a purple tint. This defect in graphics is particularly evident for the human eye.

7. Quality of printed images. Both vector (mostly small type and logos) and bitmap (for other images) graphics are used in the legitimately manufactured products. Cases for counterfeit products are printed using only bitmap graphics, which significantly affects the quality of smaller images. If a legitimately manufactured case was used as an original copy to print the case, superimposition of two bitmap graphics results in even more deteriorated image quality.

8. Using lower resolution bitmaps than for the original casing. This primarily affects the quality of smaller images, for example, frames from audiovisual products.

9. Fonts of other size and typeface are used. This may indicate that the images had been scanned and the texts had been retyped in a text editor.

10. Holographic stickers on the videocassette and/or its case. The hologram must contain the manufacturer's or the rightsholder's logo.

11. The use of finishing processes. In the printing industry, varnishing of the finished product is common. An additional section for applying varnish is often installed on printing equipment. The boundary of the varnish layer is sometimes clearly visible on the case flaps and can be detected by mechanical action: in the microscope, a transparent substance seems to appear on the surface — the so-called “dew point effect”. Varnishing is intended to protect the cardboard case against soiling of the packaging. Colourless stamping with coloured tin foil is also used.

12. A sticker containing almost all the information listed in paragraph 1 must be attached to the videocassette case.

Whenever such expert examinations are performed, we generally have to handle a significant number of variously titled items of counterfeit audiovisual products. A comparison study, conducted in the manner adopted for forensic proceedings, along with a detailed description of variations from the sample copy, is quite a lengthy and time-consuming process. To make things easier, the above signs of counterfeit products are summarised in the table below [4].

The dynamics of control stamp purchases by bona fide manufacturers and distributors of copies of audiovisual works, phonograms, videograms, computer software, database indicate a significant decrease in the demand for this administrative service: from 14,000,000 control stamps in 2011 to 1,100,000 in 2017.

In particular, national associations representing the interests of the music industry challenge further application of control stamps to phonogram copies [5].

The Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine registered with the Verkhovna Rada of Ukraine the draft Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine” (reg. No. 2565 of 10/12/2019), whereby the Law “On Distribution of Copies of Audiovisual Works, Phonograms, Videograms, Computer Software, Databases” is to be declared no longer in effect, while the relevant amendments and modifications are to be made to the Law of

Ukraine “On Copyright and Related Rights”, to the Criminal Code of Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine, and the Code of Ukraine on Administrative Offences.

References:

1. Avdieieva H.K., 2006. Forensic examination of counterfeit audiovisual products (based on criminal case files). Monograph, ed. Professor V. Yu. Shepitko. Kharkiv: *Pravo*, available at <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/648/1/AvdeevaMono.pdf>
2. The Law of Ukraine “On Distribution of Copies of Audiovisual Works, Phonograms, Videograms, Computer Software, Databases”, available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1587-14>
3. Lelotko Yu. I. The official web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Available at http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/9057/1/%D0%A1%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%9E-%D0%95%D0%9A%D0%A1%D0%9F%D0%95%D0%A0%D0%A2%D0%9D%D0%90_p218-220.pdf
4. The Order No. 591 of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated 17/07/2017. The official web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17>
5. The draft Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine”, registration No. 2565 of 10/12/2019. The official web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Available at http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67591
6. Чванкин В.А. Особенности отдельных криминалистических исследований продукции, обладающей признаками контрафактности : пособ. / В.А. Чванкин, А.Л. Поскребло. – Минск, 2005.
7. Чванкін В.А. Практичні аспекти криміналістичних досліджень продукції з ознаками контрафактності : метод.рек. / В.А. Чванкін, А.В. Кофанов. – К. : КИЙ, 2008.
8. Чванкин В.А. Методика технико-криминалистического исследования полиграфического оформления и элементов защиты магнитных и оптических носителей информации, содержащих объекты интеллектуальной собственности, в целях установления технических признаков контрафактности / В.А. Чванкин // Криминалистическое обеспечение расследования и раскрытия преступлений: науч. тезисы, выступ. и сообщ, Киев, 30 апр. 2010 г. / Киев. нац. ун-т внутр. дел Украины. – К.: КИЙ, 2010. – С. 150-155.

ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ МАЙНА, АРЕШТОВАНОГО В МЕЖАХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Кравчук Т.О.,

керуюча Адвокатським Бюро «Кравчук та Партнери»

Проблема прогалин в праві виникла досить давно і в кожному історичному епоху вимагала свого вирішення. Українські теоретики визначають прогалину в праві як відсутність у праві нормативних настанов щодо тих чи інших життєвих обставин, які перебувають у сфері правового регулювання. Вони також вказують, що прогалина в праві може існувати у вигляді повної відсутності будь-якого регулювання відносно та у вигляді неповного регулювання. Крім того, слід звернути увагу на необхідність відмежування прогалин у праві від суміжних правових явищ, таких, як недосконалість норми закону, кваліфікована мовчанка законодавця та ситуація на розсуд правозастосовувача.

Питання, що будуть розглянуті у цій статті, стосуються прогалин у законодавстві що регулює здійснення митних формальностей щодо товарів, що не випущені у вільний обіг з підстав застосування арешту, як заходу забезпечення кримінального провадження.

Слід зазначити, що загальною метою для всіх заходів забезпечення кримінального провадження є досягнення дієвості такого провадження (ч.1 ст.131 Кримінального процесуального кодексу України). А для арешту майна відповідно до ч.ч.2 - 8 ст.170 цього ж кодексу за мету встановлено забезпечення: збереження речових доказів.

Так, відповідно до п.7 ч.2 ст.131 і ч.1 ст.170 Кримінального процесуального кодексу України арешт майна є заходом забезпечення кримінального провадження. Він полягає у тимчасовому, до скасування у встановленому цим кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно:

- є доказом злочину;
- підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб або конфіскації у юридичної особи, а також для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.

Тобто арешт накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у статті 98 цього кодексу.

Відповідно до положень ст. 98 Кримінального процесуального кодексу України, речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому

числі предмети, котрі були об'єктом кримінально-протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально-протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

Однак, дослідивши норми Митного кодексу України є очевидним, що цей кодекс не передбачає випадків, коли майно, що продовжує перебувати під митним контролем знаходиться під арештом. Так, як і не дає відповіді на питання яким чином повинен діяти власник майна якщо досудове розслідування не закінчене, арешт майна не скасовано.

Проаналізуємо положення ст. 201 Митного кодексу України, згідно якої товари з моменту пред'явлення їх митному органу до поміщення їх у відповідний митний режим можуть перебувати на тимчасовому зберіганні під митним контролем. Тимчасове зберігання товарів під митним контролем здійснюється на складах тимчасового зберігання.

Відповідно до ч. 1, 4 ст. 204 Митного кодексу України загальний строк тимчасового зберігання товарів під митним контролем становить 90 календарних днів.

До закінчення строків зберігання, зазначених у частинах першій, другій, третій ст. 204 Митного кодексу України, товари, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем, повинні бути:

- 1) задекларовані власником або уповноваженою ним особою до відповідного митного режиму; або
- 2) передані власником або уповноваженою ним особою, утримувачем складу тимчасового зберігання, митного складу, організацією - отримувачем гуманітарної допомоги відповідному митному органу для зберігання та/або розпорядження відповідно до цього Кодексу; або
- 3) відправлені під митним контролем до інших митних органів для їх подальшого митного оформлення; або
- 4) вивезені за межі митної території України.

Відтак, Митний Кодекс України встановлює тримісячний строк тимчасового зберігання товарів під митним контролем та не містить жодних виключень з настанням яких такий строк зупиняється. В той же час, порушення порядку тимчасового зберігання товарів свідчить про порушення митних правил у відповідності до Митного кодексу України, а отже й настання відповідальності за таке правопорушення.

Як вже було зазначено, у випадку арешту майна в порядку ст. 131 Кримінального процесуального кодексу України, що перебуває на тимчасовому зберіганні під митним контролем, власник позбавляється права на відчуження, розпорядження та/або користування цим майном до прийняття відповідного рішення про зняття або скасування такого арешту. З цього слідує й заборона власнику вчиняти щодо арештованого майна дії, визначені ч. 4 ст. 204 Митного кодексу України, оскільки у відповідності до частини 11 статті 170 Кримінального процесуального кодексу України заборона або обмеження користування, розпорядження майном можуть бути застосовані лише у разі,

коли існують обставини, які підтверджують, що їх незастосування призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна.

Відтак, вказане дає підстави дійти висновку про неможливість здійснення митних процедур у випадку арешту майна у межах кримінального провадження.

Наведена ситуація створює правову невизначеність та у разі зауважень органів доходів і зборів щодо бездіяльності власника майна, що перебуває під митним контролем, може бути вирішена лише в судовому порядку.

Отже, питання митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України, що перебувають під арештом та мають правовий статус доказу в кримінальній справі потребує додаткового правового регулювання шляхом законодавчих змін до Митного кодексу України. Слід звернути увагу на те, що при прийнятті правових норм, які зможуть вирішувати такі питання, законодавець повинен врахувати випадки тривалого призупинення митних процедур щодо арештованого в рамках кримінального провадження майна, оскільки час такого обтяження, на превеликий жаль, може виходити за межі розумних строків. Такі законодавчі зміни дозволять власнику майна зняти з себе обов'язок доведення перед органами доходів і зборів правомірності своїх дій щодо зупинення виконання митних формальностей.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України.
2. Митний кодекс України.
3. Національна доповідь на тему: «Проблеми законодавчих прогалин в конституційній юриспруденції»// Конституційний Суд України // постійне посилання https://www.confueconstco.org/reports/rep-xiv/report_Ukraine_uk.pdf

ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Куцкір Г. М.,

Івано-Франківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, судовий експерт сектору досліджень у сфері інформаційних технологій, кандидат юридичних наук

В даний час питання щодо сутності і правової природи отримання зразків для експертизи є дискусійним. У ст. 245 КПК України, яка безпосередньо регламентує порядок отримання зразків для експертизи, зазначається, що зразки відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена

слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом [1].

Процесуальний порядок отримання зразків для експертизи залежить від того, які саме зразки необхідно отримати. На підставі аналізу положень ст. 245 КПК України, можна зробити висновок, що законодавцем всі зразки для проведення експертизи поділені на: 1. зразки з речей; 2. зразки з документів; 3. біологічні зразки особи.

Якщо отримують зразки для експертизи, то йдеться не про речові докази, а про предмети, речовини, їх матеріально фіксовані відображення, які характеризують властивості цих об'єктів (осіб), які мають допоміжну, інструментальну роль при порівняльному дослідженні під час проведення експертизи і які, на відміну від речових доказів, не є незамінними.

У чинному кримінальному процесуальному законодавстві не визначено поняття зразків. У широкому розумінні зразками для порівняльного дослідження є: зразки матеріалу або речовини (крові, волосся тощо); зразки – безпосередні відображення (відбитки пальців тощо); зразки – складні відображення навіку як своєрідного прояву динамічного стереотипу, вираженого в почерку, професійних прийомах тощо; зразки – фотозображення (альбоми для впізнання злочинців тощо); зразки – «середні проби» та інші зразки, які можуть бути порівняльними об'єктами при встановленні групової приналежності (сорт, клас, вид) [2, с. 322]. Такі зразки повинні мати репрезентативність (достатність у їх кількості і якості) та бути порівнюваними (створювати можливість порівняння).

Зразки, які підлягають відбору, за походженням поділяються на біологічні і такі, що не є біологічними. Останні в свою чергу пов'язані з діями людини і продуктами таких дій.

Дослідження біологічних виділень людини проводиться під час імунологічної експертизи. Її об'єктами є кров, волосся, жовч, слина, вміст сім'яних пухирців, сеча, перикардіальна рідина, сперма, нігті, вміст піхви, вміст ротової порожнини тощо.

Дослідженням зразків продуктів діяльності людини займаються почеркознавча, трасологічна, фоноскопична та інші експертизи. Дослідженням інших зразків, пов'язаних з людиною, займаються цитологічна, дактилоскопічна та інші експертизи [3, с. 128].

Окрім цього, розподіл зразків можна здійснити на наступні види:

- вільні;
- умовно-вільні, які вилучаються в процесі огляду місця події, виїмки в ході тимчасового доступу до речей і документів, обшуку;
- експериментальні зразки, які можуть бути отримані в ході проведення самостійної слідчої (розшукової) дії.

Вільні зразки для експертизи спеціально не створюються, вони взагалі можуть не мати безпосереднього відношення до кримінального провадження.

Залежно від обставин кримінального провадження, характеру досліджуваних об'єктів і запитань, поставлених на вирішення експерту, вільними зразками можуть бути, наприклад, тексти документів або підписи, виконані підозрюваним до початку кримінального провадження та не у зв'язку з ним; відбитки печаток і штампів; подібні з досліджуваними об'єктами шматки паперу, тканин тощо.

Умовно-вільними є зразки, які отримані після початку кримінального провадження і в його межах, але не у зв'язку з призначенням експертизи (наприклад, зразки почерку чи підпису особи у протоколі, на вилучених під час обшуку документах тощо).

Трапляються випадки, коли необхідне проведення експертизи за такими об'єктами, вільні зразки яких неможливо знайти (наприклад, відбитки босих ніг, зліпки зубів тощо). Якщо неможливо отримати вільні зразки у достатній кількості або з певними властивостями, останні можуть бути доповнені або замінені експериментальними. На відміну від вільних, експериментальні зразки спеціально відбираються для проведення експертизи. Вони, як правило, отримуються в результаті проведення слідчої дії. Особливість цих зразків полягає у тому, що їх отримують у спеціально підготовлених умовах і можуть відбирати необмежену кількість разів, щоб усунути елементи штучності, вплив випадкових причин.

Порядок отримання зразків для експертного дослідження у кримінальному судочинстві має відповідати як вимогам чинного законодавства (одержання зразків належною особою у передбаченому законом порядку; забезпечення безсумнівності походження зразків від конкретного об'єкта, їх достовірності тощо), так і морально-етичним нормам.

Юридичною підставою для отримання зразків є постанова слідчого, прокурора (ч. 3 ст. 110 КПК України) або ухвала слідчого судді, суду (ст. 164 КПК України), а науковою – неможливість вирішення поставлених експерту запитань без спеціально відібраного порівняльного матеріалу.

Рішення щодо отримання зразків, необхідних для експертизи, повинно прийматися стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею, з урахуванням конституційних гарантій прав і свобод людини. Саме тому при отриманні зразків для експертизи не повинні використовуватися методи, небезпечні для життя й здоров'я людини або ті, що принижують її честь і гідність, а способи відбору зразків, реалізація яких вимагає проведення проникнення до житла чи іншого володіння особи, до приміщень тощо передбачає проведення таких дій у порядку, що встановлений для проведення відповідних слідчих (розшукових) дій [4, с. 550].

Окремий порядок отримання зразків встановлюється у разі їх відібрання з речей і документів, які знаходяться у володінні певної особи. У такому випадку сторони кримінального провадження повинні звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування або до суду під час судового провадження із

клопотанням про тимчасовий доступ до певних речей і документів згідно зі ст. ст. 160-166 КПК України для отримання необхідних зразків [5, с. 520].

Разом з тим, відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими положеннями ст. 241 КПК України, тобто здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря, які залучаються для проведення процесуальної дії як спеціалісти. Отримання зразків, що пов'язане з оголенням особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком їх проведення лікарем і за згодою особи, від якої одержують біологічні зразки. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім при відібранні біологічних зразків особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу.

Перед початком відбирання біологічних зразків особі пред'являється постанова прокурора, після чого пропонується добровільно здати біологічні зразки, про що складається протокол. При відібранні біологічних зразків не допускаються дії, які принижують честь і гідність особи або є небезпечними для її здоров'я.

У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому ст. ст. 160-166 КПК України, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

Перед тим як здійснювати примусове відбирання біологічних зразків, зазначена в ухвалі слідчого судді особа зобов'язана пред'явити особі, у якій планується здійснити примусове відбирання зразків для експертизи оригінал відповідної ухвали та вручити її копію (ч. 3 ст. 245 КПК України, ч. 2 ст. 165 КПК України).

Оскільки, ані в ст. 245 КПК України, ані в ст. 241 та ст. ст. 160-166 КПК України, не регламентовано порядок здійснення відбирання біологічних зразків для експертизи у примусовому порядку, вважаємо, що практичні працівники під час проведення зазначеної процесуальної дії повинні керуватися нормами ст. 28 Конституції України, ст. ст. 11, 143 КПК України та окремими рішеннями ЄСПЛ.

Примусове відбирання біологічних зразків повинно здійснюватися за аналогією ст. 143 КПК України, яка регламентує виконання ухвали про здійснення приводу, а саме: у випадку невиконання особою, що підлягає примусовому відбиранню біологічних зразків, законних вимог щодо виконання ухвали про здійснення примусового відбирання біологічних зразків, до неї можуть бути застосовані заходи фізичного впливу.

Застосуванню заходів фізичного впливу повинно передувати попередження про намір їх застосування. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу вони не повинні перевищувати міри, необхідної для виконання ухвали про здійснення примусового відбирання

біологічних зразків, і мають зводитися до мінімального впливу на особу [6, с. 21].

Особі, у якої примусово відбираються біологічні зразки для експертизи, надається копія протоколу відібрання зразків.

Таким чином, з огляду на викладене можна зробити висновки про те, що якщо мова йде про відібрання зразків з речей і документів, це здійснюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів. Відібрання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами для освідчування особи (ч. 3 ст. 245 КПК України), а тому його слід розглядати як слідчу (розшукову) дію. Проведення такої слідчої дії потребує наявності певних підстав та умов.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
2. Тарасенко К. В., Сокиран М. Ф. Права людини при примусовому отриманні зразків для експертизи. *Форум права*. 2014. № 4. С. 322–326.
3. Шульженко А. В. Примусовий відбір зразків для експертизи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 2, т. 2. С. 127–130.
4. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / відп. ред. С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків : Одиссей, 2013. 1104 с.
6. Примусовий відбір зразків у особи для проведення експертизи: методичні рекомендації для практичних підрозділів/О.В.Лускатов та ін. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. 36 с.

ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Лінник Н.В.

*к.ю.н., доцент кафедри державно – правових та галузевих правових дисциплін
КУП НАН України, завідувач відділення «Право» Коледжу ПДАТУ*

В сучасних умовах зростаючої ролі правосуддя в Україні, коли принцип процесуальної рівності і змагальності сторін стає панівним, на практиці в адвокатській діяльності при виконанні прийнятого на захист доручення, особливої актуальності набуває роль судової експертизи, виключною цінністю якої є дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних

об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів попереднього розслідування чи суду.

З метою встановлення фактів, які мають доказове значення, потреба у правильному формуванні експертних задач при призначенні науково обґрунтованих судових експертиз і експертних досліджень, які оформляються у відповідності до вимог, зростає [1].

В Україні експертними дослідженнями охоплено біля восьмидесяти напрямів в різних галузях знань. Це, зокрема, криміналістичні, інженерно-технічні, економічні, товарознавчі, у сфері інтелектуальної власності, екологічні, психологічні та інші експертизи. Особа, що призначає експертизу, керується законом і оцінює висновки по своєму внутрішньому переконанню, основанийому на всесторонньому, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи в сукупності.

Хоча висновок експерта не є особливим доказом і оцінюється за загальними правилами оцінки доказів, однак до його оцінки потрібен специфічний підхід, оскільки цей доказ обґрунтований спеціальними знаннями, якими не володіють суб'єкти призначення експертизи.

На перший погляд оцінка доказів може здаватися чимось незначним, оскільки не торкається суті висновків дослідження і пов'язана лише з формальною стороною документа, однак, така думка є помилковою.

Непоодинокими є реалії адвокатської практики, коли по результатах надання до суду експертного дослідження із не об'єктивними висновками, суд може винести необ'єктивне рішення, а оскільки суддя не володіє спеціальними знаннями, не завжди в змозі прислухатись до однієї із сторін або повноцінно дослідити і оцінити наданий висновок. Саме це зумовлює необхідність перевірки дотримання сукупності деталей щодо правильності алгоритму дослідження, обґрунтованого застосування методики або методичних рекомендацій, порядку дослідження і проведених розрахунків, відповідних нормативних або наукових джерел. Забезпечити це може рецензування висновку судового експерта або експертного дослідження [2].

У зверненнях до експертів Експертно-дослідної служби України вагому частку займають запити щодо проведення експертного дослідження у досудовому порядку. І це не дивно, оскільки **експертне дослідження є єдиним варіантом звернення до експерта, якщо судовий процес не розпочато.** Озброївшись інформацією, що надається в результаті дослідження, замовник може краще будувати стратегію подальших дій з тих чи інших питань чи проблем, що у нього виникли.

Слід зазначити, що експертні дослідження виконуються в порядку, передбаченому для проведення судових експертиз, в т.ч. потребують спеціальних знань та використання методів судової експертизи. Хід і результати таких досліджень викладаються у висновку експертного дослідження [1].

Висновок експертного дослідження складається за структурою та змістом як і висновок експерта.

Підставою для проведення експертного дослідження є письмова заява (лист) замовника (юридичної або фізичної особи) з переліком питань, які підлягають вирішенню, а також об'єктів, що надаються для дослідження.

Отже, розглянемо основні переваги звернення до експерта для проведення експертного дослідження.

Експертне дослідження важливе за певних умов:

- необхідність спеціальних знань у сфері іншій, ніж право, без яких неможливо встановити відповідні обставини;
- необхідність отримання об'єктивної, повної та обґрунтованої інформації щодо обставин, що потребують аналізу;
- потреба отримання додаткових аргументів для можливості формування позиції та подальших дій для вирішення проблем, які мають чи можуть мати місце;
- необхідність формування позиції сторони до початку судового процесу (якщо судовий процес ще не розпочато);
- бажання швидко вирішити певні питання сторін без відкриття судового провадження через досягнення взаємної згоди (наприклад, шляхом переговорів);
- бажання сторін уникнути зайвих фінансових витрат [3].

Що спільного між експертним дослідженням та експертизою і чим вони відрізняються: експертне дослідження, на відміну від експертизи, може бути підготовлено поза судовим процесом, тобто коли судове провадження ще не розпочато; під час судового розгляду експертне дослідження має доказову силу таку ж, як і експертиза; зміст і структура висновку експертного дослідження та експертизи не відрізняються; підхід експерта до здійснення експертного дослідження (а саме надання об'єктивного, повного та обґрунтованого висновку щодо обставин, що потребують аналізу) такий самий, як і до формування експертизи для суду; дослідження здійснюється лише на замовлення, а експертиза, як на замовлення сторони судового процесу, так і призначається судом [4].

Як вбачається з вищевикладеного, одною з основних цілей замовлення експертного дослідження є можливість ведення конструктивного діалогу між сторонами в переговорах. Іншими словами, результати експертного дослідження мають вагомий вплив на результат переговорів між сторонами. Переговорами можна назвати процес обговорення певної проблеми, в яку залучені сторони, з метою досягнення спільного рішення. Досудове врегулювання спору допоможе вирішити спірні питання за допомогою домовленостей, не доводячи справу до суду.

Ведення переговорів для досудового вирішення спорів має певні переваги у порівнянні з судовою формою захисту прав, а саме:

- можливість сторін вільно розпоряджатися своїми правами (тобто, сторони

мають вибір щодо представлення доказів, вибору посередника, заявлення клопотання, подання скарги та ін.);

- можливість самостійного контролю сторонами процесу та результату переговорів;

- у порівнянні з судовим розглядом справ сторони позбавлені зайвих фінансових витрат;

- досудове вирішення справ характеризується простотою процедури розгляду справи, що в свою чергу дає змогу зекономити час для вирішення суперечностей.

З позиції достовірності оцінки наукової обґрунтованості результатів дослідження, висновки повинні бути об'єктивними та відображати і позитивні, і негативні аспекти роботи. Адже висновки, які не можна вважати достовірними, не лише не мають ніякої цінності для ініціатора його призначення, але і дезінформують його [5].

Таким чином, своєчасне звернення до експертів Експертно-дослідної служби України за складанням експертного дослідження дозволить якісно обґрунтувати свою позицію в переговорах і, в більшості випадків, уникнути тривалих судових розглядів.

Список використаної літератури:

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 за № 53/5. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/>.

2. Федчишина В. В. Рецензування результатів судових експертиз і експертних досліджень та звіт про оцінку майна в адвокатській діяльності URL: <https://radako.com.ua/news/recenzuvannya-rezultativ-sudovih-ekspertiz-i-ekspertnih-doslidzhen-ta-zvit-pro-ocinku-mayna-v>.

3. Експертно - дослідна служба України. Експертне дослідження як інструмент врегулювання спорів. URL: https://protocol.ua/ua/ekspertne_doslidgen_nya_yak_instrument_vregulyuvannya_sporiv_1.

4. Усенко О. В., Цилуйко М. Ф. Правове регулювання організації судових товарознавчих експертиз та експертних товарознавчих досліджень в Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2016. №1(2). С.56-60.

МІЖНАРОДНЕ НАУКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Лопата О.А.

Київський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, головний судовий експерт відділу трасологічних досліджень лабораторії криміналістичних видів досліджень, кандидат юридичних наук

Як ми знаємо, на даний час існують відповідні положення, які регламентують засади міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи, що ґрунтуються на положеннях КПК України [4], Законом України «Про судову експертизу» [5], положеннями Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах (Страсбург, 20 квітня 1959 року), ратифікованої Законом України від 16 січня 1998 року із рядом заяв та застережень [2], положеннями Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 року, підписаної від імені України в м. Мінську 22 січня 1993 року, ратифікованої Законом України від 10 листопада 1994 року [3], іншими договорами (конвенціями, угодами) Організації Об'єднаних Націй (ООН), Ради Європи, двосторонніми договорами, ратифікованими Україною, іншими актами законодавства України.

Так, розділ 4 Закону України «Про судову експертизу» 1994 включає в себе:

- 1) проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави (стаття 22 Закону України «Про судову експертизу»);
- 2) залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз (стаття 23 Закону України «Про судову експертизу»);
- 3) міжнародне наукове співробітництво (стаття 24 Закону України «Про судову експертизу»).

На сьогодні саме міжнародне наукове співробітництво є актуальним та пріоритетним напрямом реалізації судово-експертної діяльності. Так, в статті 24 Закону визначено засади щодо науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності та удосконалення рівня підготовки експертних кадрів. Так, спеціалізовані установи та служби, що виконують судові експертизи, користуються правом встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз і криміналістики інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозиуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики.

На реалізацію положень, визначених вказаними законодавчими актами, МВС України уклало низку угод (договорів) про співробітництво в галузі судової експертизи з Міністерствами внутрішніх справ іноземних держав, зокрема, країнами – членами Ради Європи. Аналогічну практику застосовують й інші відомства із системою судово-експертних установ, наприклад, Мін'юст

України. Так, останнім часом Мін'юст України уклав низку угод про співробітництво в галузі судових експертиз з Міністерствами юстиції республік Білорусь, Узбекистану, Грузії, Азербайджану [6, с. 246].

Так, на прикладі укладеного Договору про співробітництво між Міністерством Юстиції України та Міністерством юстиції Грузії, від 04 листопада 1996 року та, Угоди про співробітництво між Міністерством Юстиції України та Міністерством юстиції Азербайджанської Республіки, від 24 березня 1997 року, в галузі судової експертизи, міжнародне наукове співробітництво включає в себе:

1) Обмін науковою інформацією.

Полягає у обміні інформацією учбових, методичних та довідкових видань, при науково-дослідних та дослідно-конструктивних розробках, наукових конференціях, семінарах, виставках в галузі криміналістики та судової експертизи, та таких що планується. Також сюди відноситься безпосередній обмін методичними, науковими та довідковими матеріалами та документацією, у тому числі інформаційно-довідковими даними в електронному вигляді відповідно до міжнародних стандартів.

2) Координація наукової роботи з проблем судової експертизи.

Проводиться у формі удосконалення старих та спільної розробки нових методів та методик судової експертизи, виконання наукових розробок за заявками однієї із сторін, а також здійснення авторського супроводження та впровадження розробок в експертну практику.

3) Проведення підготовки та підвищення кваліфікації кадрів.

Здійснюється на засадах проведення спільних шкіл, семінарів, курсів освоєння нових методів та методик судової експертизи, взаємних стажувань спеціалістів.

4) Взаєморецензування наукових розробок та експертних висновків.

Апробація методик експертних досліджень та технічних засобів, що розроблені сторонами.

5) Надання науково-методичної, консультативної та практичної допомоги одна одній у питаннях наукової та експертної діяльності

6) Науково-практичні зв'язки мають здійснювати конкретні суб'єкти, які уповноважені міністерством юстиції обох країн.

7) Взаємодопомога у питаннях фінансування витрат та використання мови (загально прийнята для обох сторін) [1; 6;].

Отже, розглядаючи міжнародне співробітництво, що здійснюється за науковим та навчально-методичним напрямом, встановлено, що воно полягає в обміні інформацією з тематики науково-дослідних розробок, новими навчальними, методичними та довідковими виданнями, проведення наукових конференцій, семінарів, виставок сучасного криміналістичного обладнання, безпосередній обмін методичними, науковими та довідковими матеріалами і документацією (в тому числі інформаційно-довідковими даними в електронних версіях, підготовлених відповідно до міжнародних стандартів).

Список використаної літератури:

1. Договір про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Грузії в галузі судової експертизи. 1996 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_037
2. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї; ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. Київ, 2006. С. 112–232.
3. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах: прийнята 22 січ. 1993 р.; ратифікована Законом України від 10 листоп. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. Київ, 2006. С. 463–497.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. 2013/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. №4038-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. Ст. 232 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
6. Угода про співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством юстиції Азербайджанської Республіки в галузі судової експертизи. 1997 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/031_019
7. Хоша В. В., Мануленко О. В. Перспективи розвитку судово-експертних установ Міністерства юстиції України в аспекті вступу до Європейської системи ENFSI // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. праць. Харків, 2009. Вип. 9. С. 244–249.

ЩОДО ПОНЯТТЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ТА ФОРМ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Лук'янчиков Є. Д.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», професор кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності, доктор юридичних наук, професор, ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5763-6972>

Лук'янчиков Б. Є.

Національна академія прокуратури України, старший викладач відділу підготовки прокурорів з процесуального керівництва та криміналістичного забезпечення досудового розслідування, кандидат юридичних наук, доцент, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4761-5980>

Незважаючи на тривалий час розвитку інституту використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, увага та інтерес науковців до його поглибленого дослідження не зменшується. Це є цілком закономірним, оскільки злочинність не стоїть на місці. Для досягнення злочинної мети активно використовують досягнення науково-технічного прогресу, сучасні технічні засоби та інформаційні технології, недоліки та прогалини законодавства. Саме тому правоохоронні органи в своїй діяльності повинні активно використовувати можливості різних галузей наукових знань та практичної діяльності з метою своєчасного виявлення протиправної діяльності, її документування технічними засобами фіксації, створювати належні умови для оперування отриманою інформацією під час судового розгляду та доказування обвинувачення.

Проблемні питання, що стосуються поняття, природи та сутності таких знань, форм і суб'єктів, а також нормативного закріплення порядку їх використання привертала увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців: Р. С. Белкіна, В. Г. Гончаренка, Г. І. Грамовича, Ю. М. Грошевого, А. Я. Дубинського, М. М. Михеєнка, Б. В. Романюка, М. В. Салтевський, В. Ю. Шепітько. Науковці намагаються розкрити поняття спеціальних знань та їх співвідношення з криміналістичними, визначити їх обсяг, особливі риси та ознаки, проте однастайності у вирішенні цих питань не спостерігається.

Розмаїття думок щодо розглядуваного питання М. Г. Щербаковський спробував пояснити тим, що ні в чинному КПК України (ст. 69), ні в Постанові Пленуму Верховного Суду «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» не розкривається зміст поняття «спеціальні знання» [1, с. 38].

З подібною думкою можна погодитися лише частково. По-перше, ст. 69 КПК України присвячена одному із учасників кримінального провадження – експерту. У ній розкрито його правовий статус та зазначається, якими знаннями має володіти особа, що може бути залучена як експерт. Окрім цього про особу, яка володіє спеціальними знаннями і може бути залучена як спеціаліст йдеться в ст. 72 КПК України. По-друге, розкрити зміст поняття спеціальні знання є завданням науковців, а не законодавця. Саме на науковців покладається завдання виявити всі визначальні та суттєві ознаки знань, що можна віднести до спеціальних і лише після цього, визначення може знайти відображення у відповідних нормативних актах, а не навпаки, як це не рідко відбувається в законотворчій практиці.

Здійснивши ґрунтовне дослідження розглядуваного питання М. Г. Щербаковський зазначає, що результативне використання в кримінальному судочинстві спеціальних знань безпосередньо залежить від їх змісту, ознак та носіїв, тобто осіб, які ними володіють та іменуються «обізнаними особами» [1, с. 43]. Тобто визначення спеціальних знань пов'язується з їх носієм, особою, яка володіє такими знаннями.

На нашу думку, віднесення до характеристики саме спеціальних знань вказівки на осіб, які ними володіють є недостатньо обґрунтованим. Якщо виходити із загального розуміння знань, як перевіреного практикою результату пізнання матеріальної і духовної дійсності, правильного його відображення в свідомості людини [2, с. 471], у вигляді уявлень, суджень, понять, теорій, сукупності відомостей з будь-якої галузі, набутих у процесі навчання, дослідження тощо [3, с. 771] ними може володіти широке коло осіб, які поставили за мету їх опанування на достатньому професійному рівні. Слушною у цьому плані є думка В. Ю. Шепітька, який зазначає, що знання, як соціокультурний продукт не належать і не можуть належати одній конкретній людині, що вони завжди будуються на спадкоємності з іншими знаннями, що вони рухаються у потоці діяльності, передаючись методом своєрідних соціальних естафет [4, с. 613].

Звичайно, значна більшість осіб, які володіють такими знаннями (їх носіїв), не буде брати участі у судових провадженнях під час вирішення юридичних конфліктів. Проте сутність таких знань як спеціальних не зміниться, оскільки їх набуття потребує певного часу навчання, практичної або наукової діяльності, вони не є загальнодоступними для широкого кола осіб на певному етапі розвитку людства.

Узагальнюючи викладене, під спеціальними знаннями пропонується розуміти систему відомостей певної галузі науки або виду діяльності (ремесла), що застосовуються слідчим, прокурором, судом або залученою ними для цього особою для вирішення конкретних завдань кримінального провадження.

Спеціальні знання під час кримінального провадження можуть застосовуватися у різних формах і різними учасниками. Про можливість і доцільність безпосереднього використання спеціальних знань слідчим під час провадження свідчать відомчі інструкції і спеціалізація слідчих на розслідуванні відповідних категорій злочинів (проти особи, крадіжок, вчинених неповнолітніми, у сфері високих технологій тощо). Вона не породжує самостійного джерела доказів але сприяє підвищенню результативності слідчих (розшукових) дій. Неможливо заборонити слідчому використовувати наявні у нього спеціальні знання, набуті в процесі навчання або певної практичної діяльності, для вирішення завдань розслідування.

Проте висловлювалася й інша думка. Так, В. К. Лисиченко та В. В. Циркаль зазначали, що спеціальні знання у кримінальному провадженні можуть застосовувати спеціалісти, що беруть участь у слідчих діях та експерти під час проведення судових експертиз і вважали це передбаченими кримінальним процесуальним законом формами [102, с. 3]. Дана думка заслуговує на увагу, оскільки на сьогодні ці форми використання спеціальних знань знаходять відображення в нормах КПК України.

Однією з визначальних форм використання спеціальних знань в кримінальному процесі є експертиза. На відміну від безпосереднього використання спеціальних знань слідчим, за результатом експертного

дослідження експерт складає висновок, що є джерелом доказів у провадженні. За загальним правилом експертизу призначають, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання (ч. 1 ст. 242). З аналізу змісту даної норми можна зробити лише один висновок, а саме, експертизу необхідно призначити у будь-якому випадку, коли з'ясування обставин правопорушення неможливе без застосування спеціальних знань у формі експертизи. Проте зважаючи на важливість використання спеціальних знань у даній формі у частині другій даної статті законодавець наводить певний перелік обставин, з'ясування яких потребує обов'язкового призначення експертизи (причин смерті, тяжкості і характеру тілесних ушкоджень тощо).

Разом з тим слід зазначити, що спеціальні знання у кримінальному провадженні можуть використовуватися не тільки під час проведення судових експертиз. Чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає можливість залучення до провадження осіб, які володіють спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і можуть надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду (ст. 71 КПК).

В теорії кримінального процесу зустрічаються різні підходи до класифікації форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні.

Так, за суб'єктом слідчого пізнання виділяють: *безпосередню та опосередковану*.

Безпосереднє використання спеціальних знань здійснюється самим слідчим або судом. Ця форма не породжує самостійного джерела доказів, але вона сприяє результативності слідчих дій (огляду місця події, місцевості, приміщення, речей та документів).

Опосередковане використання спеціальних знань реалізується у формі: а) залучення спеціаліста до участі в слідчій дії; б) надання спеціалістом консультацій; в) призначення судової експертизи.

Відповідно до чинного КПК спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями і вміннями застосовувати технічні або інші засоби і може давати консультації *під час досудового розслідування і судового розгляду* з питань, що потребують відповідних спеціальних знань. Цим розширюються можливості використання знань обізнаних осіб слідчим не тільки під час проведення конкретних процесуальних дій, а й на усьому етапі кримінального провадження, складовою частиною якого є досудове розслідування (п. 10 ст. 3 КПК).

Законодавець передбачив випадки обов'язкової участі спеціаліста у кримінальному провадженні: в допиті малолітньої або неповнолітньої особи (ст. 226 КПК), а ст. 238 КПК - обов'язкову участь в огляді трупа судово-медичного експерта, а у випадку його відсутності - іншого лікаря.

Аналіз норм чинного КПК України дозволяє виділити такі форми залучення спеціаліста до участі у кримінальному провадженні: а) для надання безпосередньої технічної допомоги під час досудового розслідування і судового розгляду (ч. 2 ст. 71 КПК); б) для надання консультацій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань (ч. 1 ст. 71; ч. 1 ст. 360 КПК); в) для надання письмових роз'яснень під час дослідження доказів в суді (ч. 1 ст. 360 КПК). Отже, про участь спеціаліста у кримінальному провадженні йдеться у двох розділах, а саме: а) загальні положення (ст. 71 КПК); б) судове провадження у першій інстанції (ст. 360 КПК).

Інші автори пропонують поділяти форми використання спеціальних знань у кримінальному провадженні на три групи: зазначені та врегульовані КПК; зазначені, але не регламентовані КПК; не зазначені й не регламентовані законом. До першої групи відносять та вважають процесуальними такі: застосування спеціальних знань слідчим, спеціалістом, що бере участь під час проведення слідчих (розшукових) дій (ч. 7 ст. 237 КПК); педагогом під час допиту малолітньої або неповнолітньої особи (ст. 226 КПК); педагогом, психологом або лікарем у слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи (ст. 227 КПК); перекладачем (сурдоперекладачем) (ст. 29, 68 КПК); судово-медичним експертом або лікарем під час проведення освідування (ст. 241 КПК), судово-медичним експертом або лікарем під час огляду трупа (ст. 238 КПК), експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду (ст. 69, 242–245 КПК) [6, с. 183].

На завершення слід зазначити, що недостатньо обґрунтованим є віднесення до однієї групи слідчого та спеціаліста як осіб, що можуть застосовувати спеціальні знання, а також виділяти форми використання спеціальних знань залежно від галузі знань спеціаліста (педагог, психолог, медик тощо). Незалежно від галузевої належності усі вони у процесуальному розумінні є спеціалістами.

Список використаної літератури:

1. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків : В деле, 2015. 559 с.
2. Советский энциклопедический словарь / под ред. А. М. Прохорова. М. : Советская энциклопедия, 1980. С. 471.
3. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х т. – Т. 1 / уклад. : В. В. Яременко, О. О. Сліпушко. – К., 2003. – 926 с.
4. Шепітько В. Ю. Криміналістичні та спеціальні знання: сутність, співвідношення, тенденції використання. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*. К. : КНДІСЕ Мінюста України, 2019. С. 611-616.

5. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Види участя specialistов на предварительном следствии. *Криміналістика и судебная экспертиза*. 1985. Вип. 30. С. 3–8.

6. Дударець Р. М. Розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. Київ, 2019. 269 с.

ЗАКОРДОННІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ БАЗИ ДАНИХ ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ.

Майка П.В.

головний спеціаліст сектору криміналістики та експертної роботи Другого слідчого відділу (відділу розслідування злочинів вчинених працівниками правоохоронних органів та у сфері правосуддя) слідчого управління Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Хмельницькому

Науково – технічний прогрес здійснює величезний вплив на всі сфери діяльності людини. Видатні фундаментальні відкриття дедалі більше і ширше проникають у практику, створюючи додаткові надійні передумови вдосконалення досліджень. Цей процес неминуче зачіпає і таку специфічну галузь людської діяльності, як боротьба зі злочинністю.

Особливо сьогодні коли відбуваються “якісні” способи підготовки, вчинення і приховання злочинів, збільшується кількість тяжких та особливо тяжких злочинів, які досить ретельно плануються і вчиняються підготовленими особами та організованими злочинними групами. В таких випадках розібратися в механізмі вчинення злочину, так званих “неочевидних” злочинів, довести винність осіб по слідах залишеним на місці вчинення злочину неможливо без проведення якісного досудового розслідування. При вчиненні даних злочинів використовуються, як правило, сучасні досягнення науки та техніки, що ускладнює діяльність слідчого та криміналіста і вимагає від них правильного розуміння сутності, оцінки і порядку їх вилучення. Виходячи з цього необхідно значно підвищити ефективність правоохоронної роботи, особливо на стадіях криміналістичного забезпечення досудового розслідування.

З метою посилення ролі держави у сфері боротьби з організованою злочинністю важливе місце відводиться реформуванню інформаційної складової правоохоронної діяльності, зокрема удосконаленню існуючих та створенню нових баз (банків) даних, які використовуються правоохоронними органами. Інформаційні бази даних відіграють важливу роль в боротьбі зі злочинністю взагалі і особливо з організованою чи рецидивною злочинністю.

Наявність різноманітної інформації в банках даних про осіб, які раніше скоювали злочини, дає можливість правоохоронним органам проводити розслідування, і розкриття злочинів відбувається більш цілеспрямовано а в результаті ефективно та успішно.

У зв'язку з цим з метою полегшення ідентифікації та пошуку злочинців окремої уваги заслуговує питання створення та функціонування спеціальної загальнодержавної бази даних для профілів ДНК, отриманих внаслідок генетичних досліджень (отримання біологічних зразків), чіткого правового її регулювання, формування та ведення. Враховуючи стрімке підвищення рівня терористичної діяльності, масове поширення транснаціональної злочинності, в Україні ця потреба наразі є дуже нагальною і в подальшому така нагальність буде тільки зростати. Наприклад, якщо дослідити виникнення і розробку баз ДНК в різних країнах, то можна зазначити, що ще 10.09.1984 британський вчений генетик А. Джефферіс встановив: кожна людина має неповторні нуклеотиди. Це наукове відкриття зацікавило співробітників внутрішніх справ Великобританії і в даний час Національна база Великобританії заснована в 1995 році одна з найбільших баз даних ДНК в світі. Згідно звіту на 31.03.2019 база даних нараховує 7.737.973 генетичних профілів осіб і 628.634 генетичних профілів вилучених з місць вчинення злочинів. В США база даних була запущена в 1998 році. На даний час вона нараховує більше 11 млн. генетичних профілів і 571.780 генетичних профілів вилучених з місць вчинення злочинів. Станом на січень 2019 року правоохоронні органи мають можливість переглядати статус ДНК суб'єкта через їхню кримінальну історію NCIC. У записках про кримінальну історію, над біографічною інформацією, тепер є ДНК-індикатор, який інформує правоохоронців про те, чи існує вже профіль ДНК у комбінованій системі ДНК-індексу (CODIS) для певного суб'єкта. Доступ до цього звіту можна отримати в будь-який час до арешту та після, тому економлячи час та ресурси правоохоронних органів, значно скорочуючи перевірку профілю ДНК і визначення того, чи був раніше поданий зразок ДНК завантажений у CODIS [1]. В європейських країнах (Австрії, Нідерландах, Норвегії, Німеччині і т.д) бази даних ДНК почали створюватися в 1997-1998 роках. На даний час в базі даних Інтерполу представлено більше 70 країн [2]. В Україні Верховна Рада тільки ухвалила в першому читанні проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо генетичної ідентифікації військовослужбовців.

Серед інших унікальних і цікавих криміналістичних характеристик людини є райдужна оболонка очей – одна з найнадійніших для використання в якості факторів біометричної ідентифікації. Характеристики райдужної оболонки унікальні для кожного і можуть бути розпізнані на відстані. Ця технологія є найбільш надійним способом аутентифікації і використовується в лікарнях, на кордонах, у фінансових установах і в криміналістичній ідентифікації.

Завершуючи, слід зазначити, що на цей час однією з найсерйозніших проблем, що суттєво обмежує можливість використання методу ідентифікації за райдужною оболонкою ока, є практична відсутність у багатьох державах реальних банків даних із зображеннями райдужних оболонок очей індивідуумів (або дуже мала їх кількість), що значною мірою надає перевагу використанню методів ідентифікації за відбитками пальців і обличчям осіб (фейс-контроль). Адже немає сенсу знімати біометричні дані людини, якщо їх немає з чим порівнювати.

Прогрес не стоїть на місці (нині розробками технологій ідентифікації особи на основі принципу сканування райдужної оболонки ока займаються понад 20 компаній), і технологію розпізнавання за райдужною оболонкою ока вже використовують у багатьох аеропортах по всьому світу, вирішуючи завдання контролю при перетині державних кордонів, обмеження доступу до певних приміщень, покращення сервісу - вісного обслуговування авіапасажирів. Райдужна оболонка ока, по суті, є своєрідним «паспортом» при в'їзді до Канади, Нідерландів і Об'єднаних Арабських Еміратів (ОАЕ), де підтвердження особи під час проходження прикордонного та митного контролю здійснюють за допомогою технології її розпізнавання [3, с. 123; 5, с. 94].

Ще однією базою яка працює в європейських країнах є база лакофарбових виробів та фарби. Вона підтримується Королівською канадською гірською поліцією (RCMP), PDQ містить хімічний склад фарби більшості виробників автомобілів, які продаються. Програмне забезпечення PDQ безкоштовне для агентств, які надають мінімум 60 зразків фарб на рік. Інформація про базу даних надходить від виробників та магазинів. У 1998 р. RCMP уклала угоди з Німецьким інститутом криміналістики та Японським агентством національної поліції, в результаті чого в базу даних щороку надають 1500 зразків. **Як працює PDQ?** Кожен шар фарби вивчається і визначаються спектри та хімічний склад. Хімічні компоненти кодуються в базі даних. Ці зразки порівнюють із зразком фарби з місця злочину чи транспортного засобу підозрюваного для пошуку марки, моделі та року виготовлення транспортного засобу, причетного до злочину чи іншої злочинної діяльності [4, с. 161].

Також однією з баз яка якісно допомагає при розкритті ДТП є база скляних виробів. Ця база даних містить понад 700 зразків скла від виробників, дистриб'юторів та автомобільних магазинів які продають скло. База даних може ідентифікувати два зразки скла між собою за допомогою рентгеноскопії та встановити виробника скла [5].

Отже на сьогоднішній день наявні лабораторії в Україні не в повному обсязі задовольняють потреби правоохоронних органів у сприянні розкриттю та розслідуванню злочинів, тому найкращим вирішенням цієї проблеми могло б стати створення єдиних баз даних, що вже давно практикується в Європі та світі. Однак все стримується через відсутність чіткого

законодавчого врегулювання цього питання.

Тому на підставі аналізу кращих практик зарубіжного досвіду потрібно сформулювати пропозиції щодо нормативного вирішення питання створення та функціонування загальнонаціональних баз а також впровадити процедури відібрання зразків, їх накопичення і використання.

Список використаної літератури:

1. Сайт: <https://www.fbi.gov/services/laboratory/biometric-analysis/federal-dna-database#Overview>).
2. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Москва, 16 жовтня 2014 року).
3. Борзенко А. Биометрические технологии / А. Борзенко // . — 2011.
4. Сайт <https://nij.ojp.gov/topics/articles/forensic-databases-paint-shoe-prints-and-beyond>.
5. Сайт <https://nij.ojp.gov/topics/articles/forensic-databases-paint-shoe-prints-and-beyond>.

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Максимів Л.В.

судовий експерт сектору балістичного обліку відділу криміналістичних видів досліджень Івано-Франківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, кандидат юридичних наук

Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. З метою забезпечення виконання вказаного завдання на органи досудового розслідування, прокурора покладається функція доказування, яка полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів у кримінальному провадженні.

Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [1]. До процесуальних

джерел доказів законодавцем віднесено показання, речові докази, документи, висновки експертів.

У даній статті слід зосередити увагу на окремих аспектах використання висновку експерта, як джерела доказів. Висновок – це остаточна думка про щонебудь, логічний підсумок чогось [2]. Висновок – це документ, що містить остаточну думку, логічний підсумок комісії, уповноваженої особи або установи, зроблений на основі розгляду, аналізу певних фактів [3]. Визначення поняття висновку експерта законодавчо закріплено у статті 101 КПК, відповідно до якої – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [1].

Виходячи із аналізу вище зазначених положень, доцільно визначити, що висновок експерта – це процесуальний документ, складений відповідно до вимог законодавчих актів, у якому викладаються підстави для проведення експертизи, хід (детальний опис проведених експертом досліджень з використанням певної методики дослідження) та результати експертного дослідження (обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи).

Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні повинен відповідати всім вимогам, передбачених КПК. Зокрема, у висновку експерта повинно бути зазначено: 1) коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза; 2) місце і час проведення експертизи; 3) хто був присутній при проведенні експертизи; 4) перелік питань, що були поставлені експертові; 5) опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом; 6) докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка; 7) обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання.

У висновку експерта обов'язково повинно бути зазначено, що його попереджено про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. Якщо при проведенні експертизи будуть виявлені відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких не ставилися питання, експерт має право зазначити про них у своєму висновку. Висновок підписується експертом [1].

Однак, норми КПК не в повній мірі відображають порядок складання процесуального документа – висновку експерта. Структура висновку експерта детально висвітлена Інструкцією з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затвердженою наказом МВС від 17.07.2017 № 591.

Висновок експерта або експертного дослідження складається з трьох основних частин: вступної, дослідницької та висновків-відповідей на поставлені запитання. Інструкцією чітко прописано, які саме відомості та в якому обсязі повинні бути відображені у кожній із частин висновку експерта [4].

Встановлено, що обов'язковими частинами висновку експерта виступають: 1) вступна, яка висвітлює організаційний аспект проведення експертизи і складення висновку експерта; 2) дослідницька, яка містить відомості про застосовані методики експертного дослідження, проведені дослідження та отримані на їх основі результати експертного дослідження; 3) заключна, яка відображає зроблені експертом за результатами дослідження висновки [5, с. 8].

У вступній частині зазначаються відомості про експерта, який проводить судову експертизу; про особу чи орган, яким призначено експертизу; підстави для призначення експертизи; відомості про кримінальне провадження та обставини справи; перелік запитань, поставлені на вирішення експертного дослідження та інші відомості, які стосуються даного дослідження (заявлені клопотання, раніше проведені експертизи, дозвіл на часткове чи повне знищення або зміну об'єкта дослідження та ін.). У дослідницькій частині відображається весь хід здійсненого експертом дослідження з моменту огляду та відкриття упакування, у якому об'єкт надійшов на дослідження, до узагальнення та оцінки результатів здійснених досліджень, які є підставою для формулювання висновків-відповідей на поставлені запитання (детальний огляд та опис об'єкта дослідження; опис застосування методики дослідження; опис результатів застосування інструментальних методів дослідження та проведення експертних експериментів з посиланням на конкретні положення методики їх застосування та проведення розрахунку; характеристика основних ознак і властивостей порівняльних матеріалів; перебіг порівняльного дослідження: позначаються збіг і розбіжність загальних й окремих ознак; якщо встановлено ознаки, що збігаються, та ознаки, що різняться, судовий експерт описує їх, пояснюючи причини утворення та значення таких ознак для формування висновку; якщо наявні тільки ознаки, що збігаються, чи ознаки, що різняться, то судовий експерт позначає тільки їх; спочатку описують загальні ознаки, що збігаються, або ознаки, що різняться, а потім – окремі та ін.). Безпосередньо у висновках зазначаються відповіді на запитання, поставлені судовому експерту для вирішення, викладаються в тій послідовності, у якій ці запитання наведено у вступній частині висновку експерта; на кожне з поставлених запитань має бути надано відповідь по суті або зазначено, з яких причин запитання не вирішувалося чи його неможливо вирішити; формулювання відповідей повинні бути стислими, але зрозумілими, повними, конкретними, такими, що не допускають двозначних тлумачень; при формулюванні висновків недопустимо застосовувати будь-які позначення, які для зручності використовувалися при описі об'єктів, явищ, подій під час дослідження; якщо вирішення певного запитання виходить за межі компетенції судового експерта, зокрема передбачає

відповідь на запитання стосовно права, яке не потребує застосування спеціальних знань, або не було надано матеріали, необхідні для вирішення поставленого запитання, а порушене клопотання не було задоволено, або в результаті проведеного дослідження встановлено відсутність обставин, викладених у тексті запитання, таке запитання не вирішується, про що зазначається у висновках. Крім того, передбачено застосування ілюстрування результатів експертного провадження: креслення, рисунки, графіки, схеми, діаграми, фотознімки слід розміщувати у висновку безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці; ілюстрації можуть бути оформлені додатком до експертного провадження у вигляді ілюстративної таблиці; на всі ілюстрації мають бути посилання у висновку.

Для висновку експерта як виду доказів істотним є те, що він: а) є результатом дослідження; б) виходить від особи, яка володіє певними спеціальними знаннями, без використання яких є неможливим таке дослідження; в) складається з додержанням встановленого процесуального порядку; г) спирається на зібрані у справі докази [6].

Отож, щоб фактичні дані, які відображені у висновку експерта можна було використати як докази у кримінальному провадженні, висновок експерта має відповідати всім вимогам, передбаченим КПК. Будь-яке порушення чи відхилення від норм, передбачених законодавством, щодо складання висновку експерта може призвести до втрати доказом своєї сили. Висновки експерта оцінюються слідчим, прокурором, судом за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, об'єктивному й повному дослідженні всіх обставин справи з урахуванням їх належності, допустимості, достовірності і достатності.

Належність – це одна з правових вимог, що висувається до висновку експерта, який повинен мати безпосереднє відношення до кримінального провадження, а тому містити відомості про ті чи інші обставини, які підлягають доказуванню (встановленню). Допустимість висновку експерта полягає у дотриманні процесуальної форми проведення експертизи та складання висновку, яка передбачає: дотримання вимог кримінального процесуального закону, належне процесуальне оформлення призначення експертизи, процесуальна самостійність та персональна відповідальність експерта за наданий ним висновок, безпосередність дослідження, об'єктивність і достовірність проведеного дослідження та висновку, належне процесуальне оформлення результатів експертного дослідження. Достовірність висновку експерта відображає придатність їх змісту встановлювати із високим ступенем ймовірності факти та обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Достатність – відображає кількісну та якісну характеристику сукупності наявних доказів у висновку експерта. Проаналізувавши відомості, які містяться у висновку експерта, слідчий визначає чи може дана інформація бути використана як доказ у даному кримінальному провадженні.

Отже, враховуючи вище викладене вважаємо, що висновок експерта – це процесуальний документ, складений відповідно до вимог законодавчих актів, у якому викладаються підстави для проведення експертизи, хід (детальний опис проведених експертом досліджень з використанням певної методики дослідження) та результати експертного дослідження (обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи). Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні повинен відповідати всім критеріям оцінки доказів, а саме належності, допустимості, достовірності та достатності.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI / Верховна Рада України / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Великий тлумачний словник (ВТС) сучасної української мови: Словопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/32/53394/30312.html>.
3. Вікіпедія: Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
4. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 17.07.2017 № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z1024-17>.
5. Воробчак А.Р. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному провадженні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.ю.н. : 12.00.09. Одеса, 2019. 20 с.
6. Рогатинська Н.З. Значення висновку експерта як джерела доказів у кримінальному процесі України. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9081/83-Rogatynska.pdf?sequence=1>.

ЗБРОЯ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

Мельник Р.В.

доцент кафедри цивільного, господарського, адміністративного права та правоохоронної діяльності інституту права та суспільних відносин університету «Україна» кандидат юридичних наук

До видів зброї масового знищення (ЗМЗ) відносяться: ядерна, хімічна та біологічна зброя, здатне знищувати маси людей і тварин, викликати руйнування, наносити масштабних збитків навколишньому середовищу.

Ядерна зброя.

Ядерна зброя ґрунтується на використанні внутрішньоядерної енергії, що вивільняється при реакції, що має характер вибуху.

Якщо вибух відбувається на землі або досить близько від її поверхні, то частина енергії вибуху передається поверхні Землі у вигляді сейсмічних коливань. Виникає явище, яке за своїми особливостями нагадує землетрус. У результаті такого вибуху утворюються сейсмічні хвилі, які через товщу землі поширюються на досить великі відстані. Руйнівна дія хвилі обмежується радіусом у кілька сот метрів.

У результаті надзвичайно високої температури вибуху виникає яскравий спалах світла, інтенсивність якої в сотні разів перевершує інтенсивність сонячних променів, падаючих на Землю. При спалаху виділяється величезна кількість тепла і світла. Світлове випромінювання викликає самозаймання займистих матеріалів і опіки шкіри у людей в радіусі багатьох кілометрів.

При ядерному вибуху виникає радіація. Вона триває близько хвилини і володіє настільки високою проникаючою здатністю, що для захисту від неї на близьких відстанях потрібні потужні і надійні укриття.

Потужність вибуху ядерних боєприпасів прийнято характеризувати вагою звичайного вибухової речовини - тротилу, вибух якого за своїм руйнуючій дії приблизно еквівалентний вибуху ядерних боєприпасів. Така величина, як правило, виражається тисячами тонн (кілотонн) або мільйонами тонн (мегатоннами) тротилу і носить назву тротилового еквівалента ядерного заряду.

Так, наприклад, на японські міста Хіросіма і Нагасакі були скинуті бомби з тротиловим еквівалентом по 20 кілотонн. Потужність вибуху такої бомби прирівнювалася до потужності одночасного вибуху 20000 тонн тротилу.

Ядерні вибухи підрозділяються на повітряні, наземні, підводні та підземні. Повітряні вибухи можуть бути вироблені на висоті кілька сотень метрів, наземні (надводні) - у поверхні землі (води), підземні (підводні) - під землею (водою).

Ядерний вибух володіє чотирма вражаючими чинниками: ударною хвилею, світловим випромінюванням, проникаючою радіацією і радіоактивним зараженням місцевості.

Необхідно відзначити одну здатність ударної хвилі. Вона може, як вода, «затікати» в закриті приміщення не тільки через вікна та двері, але також через невеликі отвори і навіть щілини. Це призводить до руйнування перегородок і устаткування всередині будівлі і поразці що знаходяться в ньому людей.

Проникаюча радіація.

Ядерні вибухи, крім ударної хвилі і світлового випромінювання, характеризуються ще одним вражаючим чинником - радіацією. Вона може впливати на людей різному: в одних викликати миттєву смерть, інших призвести до важких захворювань, у третіх залишити в організмі важко виявляються ушкодження. Проникаюча радіація - це невидимий і невідчутний потік гамма-променів і нейтронів, що випромінюються із зони ядерного вибуху. Діє вона протягом короткого часу: 10-15 сек з моменту вибуху.

Гамма-промені і нейтрони, поширюючись в будь-якому середовищі, іонізують її атоми. У результаті іонізації атомів людського організму в ньому

порушується нормальна життєдіяльність клітин та органів, що призводить до захворювання променевою хворобою. Ступінь впливу радіоактивного випромінювання на організм людини залежить в основному від його дози, а також від загального фізичного стану. За отриманою дозі опромінення розрізняють три ступені променевої хвороби:

А) легку (першу) ступінь - при дозі опромінення від 100 до 200 рентген (р);

Б) середню (другий) ступеня - при дозі опромінення від 200 до 300 р;

В) важку (третю) ступінь - при дозі опромінення понад 300 р.

При невеликих дозах опромінення ознаки променевої хвороби можуть проявитися через кілька годин, а при 400р і вище - відразу ж після опромінення. До перших ознак хвороби відносяться: нудота, блювота, пронос, головний біль, загальне нездужання і слабкість.

Захист від проникаючої радіації заснована на фізичній здатності різних матеріалів послаблювати інтенсивність радіоактивних випромінювань. Чим важче матеріал і товщі його шар, тим надійніше захист. Так, у два рази слабшає радіація при проходженні через шар бетону 10 см, шар землі 14 см, шар дерева 25 см. Люди, які під час вибуху знаходяться в укритті, отримують значно меншу дозу радіації, ніж поза укриття на тій же відстані.

Хімічна зброя.

Хімічним зброєю прийнято називати отруйні речовини. Вони можуть бути застосовані у вигляді газів, рідин, димів і туманів і призначаються для поразки людей, тварин і зараження місцевості, різних споруд, промислового обладнання, продуктів харчування, води і фураж.

Бактеріологічна зброя.

Розрізняють два основні класи бойових бактеріологічних засобів: хвороботворні та отруйні.

Хвороботворні бактеріологічні засоби характеризуються здатністю дуже швидко розмножуватися і, отже, швидко впливати на заражений організм. Бактерії, що проникли в організм через дихальні шляхи (ніс, рот) або через подряпини на шкірі, можуть досить швидко вивести його з ладу. Переносниками хвороботворних мікроорганізмів служать комахи, гризуни і більші тварини, які є розповсюджувачами епідемічних захворювань. До таких захворювань можуть бути віднесені захворювання, що викликаються вірусами: звичайна застуда (вірусний грип), вітряна віспа, деякі види лихоманки (у тому числі жовта), кір, дитячий параліч, менінгіти, холера, трахома, вірусне запалення легенів.

Захворювання, що викликаються бактеріями, - це сибірська виразка, дизентерія, бубонна чума, дифтерія, газова гангрена, гоноррея, проказа, скарлатина, туберкульоз, туляремія.

Грибкові захворювання не становлять серйозної загрози для людини. Грибки можуть уражати рослини і хлібні злаки, завдаючи великої шкоди сільському господарству.

Отруєння викликаються токсинами і носять вельми важку форму. Токсини, що виробляються різними видами бактерій, призводять до захворювань і до смерті.

Застосування бактеріологічної зброї може викликати масові небезпечні захворювання на великих територіях.

Осередок хімічного зараження.

У разі застосування хімічної зброї уражаються люди і тварини, а джерела води, продукти харчування, фураж і місцевість з усіма будівлями заражаються отруйними речовинами. Розміри вогнища зараження і характер уражень в ньому залежить від способу застосування отруйних речовин, токсичності та стійкості хімічних речовин, рельєфу місцевості, погоди та інших причин.

Стійкі отруйні речовини вражають людей і тварин, а також заражають місцевість, нестійкі вражають в основному людей і тварин, місцевість ж заражають частково (болота, низини, чагарники, яри).

Список використаної літератури:

1. Гончаренко. Г. И. Школьнику о гражданской обороне: изд. «Атомиздат», Москва, 1967 - 366 с.
2. Качулин М. В. Беседы с населением о гражданской обороне: изд. «Атомиздат», Москва, 1967, - 370 с.

НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ОФОРМЛЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ

Мочебрда О.А.,

*Волинський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС
України, старший судовий експерт сектору економічних досліджень відділу
товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності*

Основою кожного підприємства є господарська діяльність, що базується на раціональному використанні товарно-матеріальних і грошових ресурсів, а також робочого часу. Одним із головних методів, необхідних для достовірності обліку та контролю за ресурсами підприємств, являється інвентаризація. Інвентаризація – це обов'язковий елемент бухгалтерського обліку і самостійна економічна категорія, яка є важливим чинником, що захищає інтереси не тільки власника і працюючих, а й держави в цілому.

Відповідно до статті 10 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», для підтвердження правильності та достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності

передбачено проведення підприємствами незалежно від форм власності інвентаризації майна, коштів і фінансових зобов'язань [1].

Бухгалтерський облік, відображаючи всі господарські операції безперервно в міру їхнього здійснення, перетворюється на організовану систему накопичення, обробки, зберігання, передачі та використання облікової інформації в управлінні. Обов'язковою передумовою при цьому є складання відповідного документа на кожну операцію, незалежно від її змісту та обсягу.

Значну роботу з первинними документами, що обґрунтовують законність і доцільність господарських операцій, достовірність синтетичного й аналітичного обліку та звітності, проводять під час комплексних ревізій виробничої та фінансово-господарської діяльності підприємств. У процесі роботи використовуються суцільні та вибіркові інвентаризації, зустрічні перевірки, коли підставою для висновків і пропозицій стають ті самі первинні документи.

Всебічно використовуються первинні документи під час аудиторських перевірок для експертної діагностики та оцінки (аналізу) фінансово-господарської діяльності підприємства. Не існує такої управлінської функції (планування, організація, стимулювання, контроль), для здійснення якої не користувалися б даними бухгалтерського обліку, побудованого на первинних документах [2].

Одним із завдань судово-економічної експертизи і є документальне підтвердження нестач чи надлишків товарно-матеріальних цінностей, встановлених підприємством при інвентаризації.

При проведенні судово-економічних досліджень нестач/надлишків товарно-матеріальних цінностей експерт застосовує методи документальної перевірки і зіставлення, проводить перевірку усієї первинної документації щодо надходжень та відпуску товарно-матеріальних цінностей в міжінвентаризаційний період. Перевіряючи правильність документа за формою та відображенню в ньому господарської операції, експерт-економіст звертає увагу на заповнення реквізитів. Перевірка цих реквізитів здійснюється експертом-економістом шляхом вивчення інших документів, що відображають одну і ту ж, або супутню операцію [3].

Відповідно до пункту 2.4 «Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку» [4], первинні документи повинні мати такі обов'язкові реквізити: найменування підприємства, установи, від імені яких складений документ, назва документа (форми), дата складання, зміст та обсяг господарської операції, одиниця виміру господарської операції (у натуральному та/або вартісному виразі), посади і прізвища осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення, особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції.

Застосування інвентаризації на практиці з метою збереження майна власника, підвищення ефективності контрольно-ревізійної роботи, включаючи

аудит, достовірності і якості облікової інформації та звітності, а також посилення контролю за станом розрахунків, багато в чому залежить від правильного вирішення питання про місце і роль інвентаризації в системі елементів методу бухгалтерського обліку і методу господарського контролю, які потребують інших напрямів [6].

При дослідженні первинних документів, виникає ситуація, що експерт-економіст встановлює, що надані документи (об'єкти дослідження) оформленні із порушеннями вимог «Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку», а саме: відсутні обов'язкові реквізити, відсутні підписи учасників робочої інвентаризаційної комісії, різноманітні виправлення та забруднення документів.

Згідно «Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань» зазначається, що для проведення інвентаризації на підприємстві розпорядчим документом керівника підприємства створюється інвентаризаційна комісія з представників апарату управління підприємства, бухгалтерської служби та досвідчених працівників підприємства, які знають об'єкт інвентаризації, ціни та первинний облік [7].

При проведенні інвентаризації робочі інвентаризаційні комісії несуть відповідальність за: додержанням порядку проведення інвентаризації; повноту та точність внесення у відповідні інвентаризаційні документи даних про фактичний залишок матеріальних цінностей і грошових коштів; за правильність і своєчасність складання відповідних матеріалів інвентаризації. Момент пред'явлення матеріально відповідальною особою інвентаризаційній комісії усіх прибутково-видаткових документів, складання звіту і одержання комісією розписки про повне надання документів вважається початком інвентаризації.

Встановлення фактичних залишків матеріальних цінностей і грошових коштів оформлюється інвентаризаційним описом робочою інвентаризаційною комісією. Інвентаризаційні описи складаються в процесі інвентаризації майна на дату її проведення не менш, як у трьох примірниках. При визначенні остаточних результатів інвентаризації враховується можливість пересортування товарно-матеріальних цінностей, їх списання у межах фактичних втрат природного убутку. Дані результати інвентаризаційної комісії оформлюються актом інвентаризації.

Інвентаризаційний опис, порівняльна відомість, акт інвентаризації, що складаються в процесі інвентаризації мають комплексний характер і повинні обов'язково бути підписані головою інвентаризаційної комісії, її членами, а також матеріально відповідальною особою [8].

«Як свідчить практика роботи правоохоронних органів, – стверджує Б. Н. Соколов, – близько двох третин великих нестач в організаціях виникає на ґрунті дрібних системних нестач. Їх найбільш поширена причина – порушення встановленого порядку обліку руху грошових і матеріальних коштів, викликані:

1) безконтрольністю за довіреностями, що видаються на отримання цих коштів;

- 2) неповним заповненням або коректуванням реквізитів в первинних документах;
- 3) фальсифікацією накладних на переміщення цінностей;
- 4) несвоєчасним і неякісним проведенням інвентаризації і відображенням у звітності її результатів» [5].

Для удосконалення проведення інвентаризації необхідно забезпечувати принципи, а саме: раптовості, своєчасності, безперервності, оперативності, точності, об'єктивності, обов'язковості, повноти охоплення об'єктів, гласності, економічної ефективності.

Важливими умовами вдосконалення інвентаризації також є:

- посилення контролю за документальним оформленням;
- введення автоматизації бухгалтерського обліку за допомогою нових та більш якісних програмних забезпечень, що дозволить ефективно використовувати трудові ресурси;
- введення додаткового внутрішнього контролю на підприємствах для подачі додаткової інформації керівникам щодо проведених господарських операцій;
- безперервне вивчення та стеження за змінами чинного законодавства для забезпечення відповідного бухгалтерського обліку.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16.07.1999 р. із змінами та доповненнями.
2. Кужельний М.В., Лінник В.Г. Теорія бухгалтерського обліку К.: КНЕУ, 2001. – 334 с.
3. Кушакова Н.О., Саніна Т.О., Чередниченко А.П. Судово-економічна експертиза: Посібник / ДНДІСЕ МЮ України. Д., 2006. – 207 с.
4. Наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995 № 88 «Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку» (zareєстровано в Міністерстві юстиції України від 05.06.1995 за № 168/704).
5. Соколов Б.Н. Системы внутреннего контроля (организация, методики, практика) /Б.Н. Соколов, В.В. Рукин. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. – 442 с.
6. Кузьмін Д.Л. Інвентаризація як економічна категорія: визначення, значення / Д.Л. Кузьмін //Вісник ЖДТУ. Економічні науки, 2008. – № 3 (45).
7. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затвержене наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 № 879 зі змінами та доповненнями.
8. Дондик Н.Я., Дондик Г.П. Судова бухгалтерія: Начальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 208 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШЛЯХОМ ГЛОБАЛЬНОЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ В СУЧАСНІЙ СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ

Недашківська О. А.

*Житомирський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України, старший судовий експерт*

Враховуючи рівень та швидкість сучасного розвитку суспільства, науки, техніки, комунікативної та соціальної складової суспільства загалом, його безумовного впливу на усі галузі людської діяльності, в тому числі і на судову експертну діяльність, виникає потреба інтенсифікації процесу експертного дослідження.

Інтенсифікація (фр. *intensification*, лат. *intensio* напруга, посилення) – процес і організація розвитку виробництва, який потребує найбільш ефективних засобів, а також його розширення шляхом перетворення витрат ресурсів із застосуванням нового обладнання з метою збільшення продуктивності [1].

Інтенсифікація в сфері судової експертизи передбачає підвищення результативності дослідження, своєчасне та повне забезпечення експерта необхідною довідковою інформацією, що повною мірою можливо задовольнити шляхом впровадження новітніх комп'ютерних технологій у повсякденну експертну діяльність з метою повноцінного інформаційного супроводження діяльності судового експерта.

Під таким забезпеченням розуміють створення діджиталбанків даних об'єктів, розробку та впровадження автоматизованих пошукових систем з метою зосередження, обробки та видачі згідно із запитом великих об'ємів інформації [2].

Таке інформаційне забезпечення судової експертизи являє собою науково організований, безперервний процес накопичення, підготовки та надання систематизованої науково-технічної інформації, необхідної для вирішення запитань, поставлених перед судовою експертизою. Відомості в такій інформаційній системі мають бути повними й актуальними, тобто відповідати стану сучасного розвитку науки та техніки в певній галузі. Забезпечити таку актуальність можливо шляхом розробки інтерактивної інформаційної системи.

Проблеми інформатизації судової експертної діяльності та використання досягнень науково-технічного прогресу порушували в свої працях Т.В. Авер'янова, Р.С. Белкін, М.Я. Сегай, О.Р. Россинська та інші [3, 4]. Проте постійне прискорення розвитку суспільства та необхідність відповідати сучасним вимогам залишають відкритим питання інформатизації, що відповідатимуть рівню розвитку суспільства.

Створення впорядкованої та гнучкої інтерактивної системи збирання, збереження, передавання, обміну та використання даних у судовій експертизі загалом та у конкретних судових експертизах дасть змогу судовому експерту коректно ідентифікувати, описати об'єкти, які необхідно дослідити, що уможливить визначення стратегії подальшого дослідження, обрання відповідної методики, обґрунтування та формулювання висновків.

У числі можливостей інтерактивної системи також вирішення проблеми типології експертних завдань, принципів їх оптимізації, використання структурних елементів з метою достовірного пізнання обставин справи за допомогою використання спеціальних знань.

У зв'язку з функціонуванням судової експертної діяльності як окремої інформаційної системи існує нагальна необхідність створення інформаційної бази експертних прецедентів, тобто створення бази даних експертних досліджень у площині розв'язання конкретних ситуативних завдань щодо проблемних питань при провадженні судової експертизи.

Параметри такої інформаційної моделі характеризуються переліком експертних завдань, типологізацією запитань, наявністю уніфікованих алгоритмів розв'язання проблемних запитань тощо. Постійне динамічне оновлення такої бази забезпечуватиметься в процесі експертної практики, що дасть змогу відстежувати процес вирішення суперечливих запитань, що виникають у ході судового експертного дослідження.

Використання інформаційної бази експертних прецедентів дасть можливість прискорити виконання судовим експертом поставлених завдань та водночас підвищити якість досліджень, скоротити строк виконання експертиз, проаналізувати напрямки вдосконалення існуючих експертних методик та сприятиме розробленню нових сучасних методик.

На сьогодні в Україні існують ряд інформаційних баз стосовно конкретних об'єктів «ТАІС», «Взуття», «Марка», «Рикошет» та інші. Але впровадження такого роду інформаційних систем потребує більш масового характеру, що дасть змогу ефективно та рівномірно охопити всі напрямки судової експертизи [5, с. 104].

Значні зусилля необхідно спрямувати на створення інформаційних систем управлінського характеру, що акумулюватимуть та оброблятимуть статистичні дані за підсумками експертних досліджень стосовно характеру висновків судових експертиз в частині категоричності висновків, причин розбіжностей висновків повторних та первинних експертиз та інше.

Інтенсифікація в сфері судової експертизи виражається через призму процесу інтерактивної інформатизації галузі з метою акумуляції даних. Це дасть змогу виділити закономірності в ході провадження судових експертиз, забезпечить алгоритмізацію процедури експертного дослідження, що мінімізує частку похибок, які можуть бути допущені судовими експертами та у свою чергу підвищить якісний рівень виконання судових експертиз, актуалізує їх до

умов сучасного розвитку новітніх технологій у різноманітних галузях життєдіяльності людини.

Список використаної літератури:

1. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=12399 (дата звернення: 12.02.2020).
2. Біленчук П.Д., Кравчук О.В., Міщенко В.Б., Пілюков Ю.О. Інформаційна діяльність вправознавстві: монографія. Київ: Наука і життя, 2007. 244 с.
3. Криміналістика: учебник/ Т. В. Аверьянова и др. 2-е изд. Москва: Норма, 2003. 628 с.
4. Сегай М.Я. Типология экспертных задач. Криміналістика и судебная экспертиза. Киев, 1988. № 37. С. 9–18.
5. Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Журавель В.А. Практикум з криміналістики: навч. посіб. Київ: Ін Юре, 2013. 128 с.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Ніколаєнко В. О.

Турчина Є. Ю.

курсанти навчального взводу ПМПФ-16-3, факультет підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції

Науковий керівник: Амеліна А. С.

*професор кафедри фінансових розслідувань,
Університет державної фіскальної служби України*

Криміналістична характеристика злочину має велике значення для успішного вирішення теоретичних і практичних завдань методик розслідування окремих видів злочинів, у тому числі вчинених неповнолітніми. Саме криміналістична характеристика злочинів, яка являє собою систему відомостей про криміналістично-значущі ознаки злочинів певного виду, відображає закономірні зв'язки між ними і слугує побудові та перевірці слідчих версій є інформаційною базою для ефективного розслідування злочинів.

Криміналістична характеристика, як наукова категорія криміналістики, досліджувалась багатьма вченими-криміналістами, серед яких Р. С. Белкін, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько, Н. П. Яблоков та ін. Однак, незважаючи на значний внесок науковців у розробку даної проблематики, вона залишається актуальною й сьогодні. Крім цього, ще одним важливим питанням є структура криміналістичних характеристик злочинів. У науковій літературі

висловлено чимало думок з приводу можливих елементів криміналістичної характеристики. Зокрема, одні автори намагаються дати розширений перелік, інші – обмежитись тільки основними: предмет, способи і сліди злочину, особа злочинця.

У криміналістичній літературі прийнято виділяти декілька груп властивостей особистості: соціально-демографічні (стать, вік, соціальне становище, освіта, сімейний стан, наявність судимості та ін.), морально-психологічні (потреби, прагнення, захоплення, інтереси, світогляд підлітка) та біологічні. За даними окремих досліджень, багато неповнолітніх (особи віком від 14 до 18 років) належать до різних видів ситуативних типів злочинців, які вчиняють злочин в силу сформованих обставин, ситуації, під впливом імпульсів. Невміння володіти своїми емоціями, контролювати почуття, оцінювати ситуацію, знаходити компроміси призводить до вчинення ними злочинів з ознаками особливої жорстокості, з заподіянням фізичної чи моральної шкоди. Зазначимо, що всі властивості особистості неповнолітніх правопорушників так чи інакше знаходять відображення в їх поведінці, вчинках, стосунках з суспільством і конкретними людьми [1, с. 480].

Слід зазначити, що серед основних елементів криміналістичної характеристики злочину домінуючу позицію займає спосіб його вчинення. Він охоплює систему взаємопов'язаних дій суб'єкта, що вчиняються з певною послідовністю, із застосуванням різних знарядь і засобів та спрямовані на досягнення мети злочину [2, с. 38].

Для способу вчинення злочинів за участю неповнолітніх характерним є, перш за все, непрофесіоналізм їх дій. Зокрема: відсутність ретельної підготовки до вчинення злочину; непослідовність або відсутність логіки дій (наприклад, інколи обирається найскладніший шлях проникнення на об'єкт при ігноруванні найбільш реального шляху, простого та безпечного); відсутність заздалегідь обраних місць для приховування майна, набутого злочинним шляхом, і каналів його реалізації тощо. Після «успішного» вчинення злочину неповнолітні зазвичай вчиняють аналогічні злочини без якихось змін їх способу. Характерними діями неповнолітніх можна вважати факти безглузлого знищення або пошкодження майна на місці злочину, залишення нецензурних написів тощо.

Одним з основних ознак способу вчинення корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх є їх груповий характер. Це обумовлено тим, що в суспільстві собі подібних у підлітка створюється відчуття свободи, з'являється можливість проявити себе на очах у друзів, що піднімає його самооцінку. Групові злочини неповнолітніх найбільш небезпечні за своїми наслідками, оскільки у кожного виникає бажання проявити себе, довести самому собі і оточуючим свою силу.

Варто відмітити, що при скоєнні грабежів і розбійних нападів групи неповнолітніх, як правило, використовують відкритий підхід до потерпілого з негайною вимогою у них речей і грошей, рідше підхід до потерпілого під

певним приводом, після чого відбувається насильницьке вилучення цінностей та речей.

До предмета корисливо-насильницьких злочинів вчинених групами неповнолітніх слід віднести насамперед гроші, а також речі і предмети, що мають вагомий грошовий еквівалент, - золоті прикраси, мобільні телефони, планшети, автотранспорт, побутова техніка, модні предмети одягу, годинники тощо. Разом з тим в силу віку і відсутності зрілого соціального досвіду вони можуть не усвідомлювати цінності окремих предметів - хутряних виробів, модних аксесуарів, творів мистецтва. В той же час їх можуть залучити яскрава біжутерія, іграшки. Нерідко предметом посягання стають продукти харчування, спиртні напої, а також малогабаритні предмети, що можуть бути швидко реалізовані [3, с. 640].

Необхідно врахувати, що потерпілими від злочинів неповнолітніх нерідко є їх знайомі з числа однолітків або дітей молодшого віку – сусіди по будинку, подвір'ю, однокласники, учні молодших класів. Жертвами вуличних грабежів і розбоїв стають незнайомі люди, однак тут необхідно зазначити закономірні взаємозв'язки між властивостями жертви і особистістю неповнолітнього злочинця - потерпілими, як правило, є найменш захищені категорії громадян, які не можуть чинити опір, тобто самотні перехожі, жінки, літні люди, особи в стані алкогольного сп'яніння.

Обстановка вчинення злочинів неповнолітніми. Місцем вчинення злочинів є приміщення (магазини, квартири, дачі, підвали, під'їзди, вічні клуби тощо), а також вулиці, двори. Як правило, це район, де проживає неповнолітній, або місце, де він з групою підлітків звичайно проводить свій вільний час. Вибір часу вчинення злочинів підлітками також визначається особливостями їх життєвого розпорядку. Дозвілля підлітків в певному віці, навіть за умови їх виховання в неблагополучних сім'ях, знаходиться під контролем дорослих. Тому вони звичайно вчиняють злочини у час, вільний від навчання, роботи, однак у нічний – рідше [4, с. 781].

Таким чином, дані про об'єкт злочинного посягання, спосіб вчинення злочину та обстановку його вчинення можуть дозволити висунути обґрунтовану версію про вчинення корисливо-насильницького злочину неповнолітніми.

Підводячи підсумки слід зазначити, що криміналістична характеристика корисливо-насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми є важливою частиною окремої криміналістичної методики та має не тільки велике теоретичне значення, а й застосовується в практичній діяльності під час досудового розслідування.

Список використаної літератури:

- 1 Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. М. : Юрист, 2005. 480 с.
2. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений : [учеб. пособие] А. Н. Колесниченко, В. Е Коновалова. Харьков, 2007. 92 с.

3. Криміналістика: підруч. В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін.] : за ред. В. Ю. Шепітька. – 5-те вид. переробл. та допов. – К. : Ін Юре, 2016. 640 с.

4. Криміналістика: Учень Отв. ред. Н. П. Яблоков. 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2005 . 781 с.

БЕЗКОНТАКТНІ ПЛАТІЖНІ КАРТКИ З ТЕХНОЛОГІЄЮ NFC

Новіков І.В.

Рівненський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, головний судовий експерт групи технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів досліджень

Сучасні платіжні системи, є визначною та не від'ємною частиною економічних та фінансових інфраструктур будь-якої країни. Захищені та ефективні платіжні системи мають вагомое значення для діяльності економіки країни та забезпечення її фінансової стабільності [1]. Упродовж останніх 10 років платіжна галузь застосування електронних карток в Україні стрімко зростала та обігнала за рівнем поширення ряд країн з аналогічним рівнем розвитку. В нашій державі, власники платіжних карток все частіше переходять від зняття готівки в банкоматах до безготівкової оплати за товари та послуги, що відповідає нинішній практиці європейських країн.

Разом з тим, стрімке впровадження технічних новинок, які покликані зробити наше життя більш комфортним, випереджає їх юридичне врегулювання у повсякденному обігу, чим вдало користуються шахраї. З року в рік зростає кількість злочинів, що вчиняються з використанням високих технологій. При цьому електронні документи, різновидами яких є банківські платіжні картки, електронні посвідчення особи тощо, можуть бути як об'єктами злочинних посягань, так і знаряддям скоєння злочинів. Саме цим обґрунтується актуальність дослідження можливостей криміналістичної експертизи пластикових карток в рамках судової технічної експертизи документів.

Новий тренд безконтактних платіжних систем на основі використання NFC-технології одразу привернув увагу українців, які швидко розпочали опановувати новинки, адже, при їх використанні значно спрощується процес оплати у повсякденному житті: швидкий та без черг прохід у метро, сплату за проїзд у громадському транспорті, пальне на заправках та товари у супермаркетах, сніданки та обіди у кафе та ресторанах, тощо. Так в минулому році Україна посіла четверте місце у світі за кількістю безконтактних платежів з використанням різних smart-девайсів, про що свідчить статистика від Mastercard.

Великий вплив на формування сучасного ринку карткових послуг, а також, на безпеку безготівкових розрахунків пластикових карток сприяло швидке розповсюдження карт з мікрочіпом та безконтактних систем, а також пристроїв які їх зчитують.

NFC (Near Field Communication) в перекладі - комунікація ближнього поля. Технологія дозволяє здійснювати комунікацію та обмін даними між пристроями, що знаходяться на коротких відстанях. Наприклад, між зчитувальним терміналом та смартфоном/банківською картою. Далекобійність NFC – до 10 сантиметрів [2].

Виникнення безконтактних карток розпочалось в наслідок технологічної розробки RFID (Radio Frequency Identification), що в перекладі означає як «радіочастотна ідентифікація», це автоматичний спосіб ототожнення об'єктів, основою якого є зчитування або записування даних за допомогою радіосигналів, які потім зберігаються в так званих RFID-мітках або транспондерах. В свою чергу, система складається з зчитувача та RFID-міток, який являє собою антену для приймання-передачі сигналу та мікрочіп. В свою чергу, мікрочіп живиться за допомогою електричного струму, який потрапляє в радіус дії антени з зчитувача, та дальність дії якого може становити від декількох сантиметрів до 30 метрів, в залежності від його типу.

Дальність передачі даних через NFC слугує першим своєрідним бар'єром захисту. Для встановлення зв'язку, карту потрібно безпосередньо піднести до приладу-зчитувача, що, за ідеєю, унеможливує перехоплення інформації в момент здійснення оплати й дуже ускладнює несанкціоноване зчитування інформації з мікрочіпа в момент пасивності карти. Втім, суто теоретично зчитати інформацію з карти можна в тисняві громадського транспорту або інших місцях скупчення людей.

Через NFC можна викрасти не саму "транзакцію" (вона надійно захищена за допомогою шифруванням одноразовим кодом), а мати доступ до інформації про банківську карту [3]. Стандарт EMV допускає зберігання в пам'яті чипа карти даних у незашифрованому вигляді. До таких даних можуть належати, як номер карти, термін дії, або навіть кілька останніх здійснених операцій (яка саме інформація і як зберігається в чипі, визначають платіжна система й банкомітент). Ці дані можна зчитати навіть за допомогою звичайного мобільного телефону (смартфона), встановивши на нього відповідні додатки, що є у вільному доступі в інтернет-ресурсах.

В наш час, багато безконтактних транзакцій здійснюються з використанням технології NFC. Все більшу популярність завойовують використання мобільного телефону для здійснення банківських операцій.

Смартфон, що підтримує технологію NFC, виконує функцію платіжної банківської карти. Фактично такий пристрій може імітувати себе як певна банківська карта, яка підтримує технологію безконтактної оплати. При цьому, всі внесені дані про карту (наприклад, електронний пропуск в клуб або до басейну, електронний проїзний квиток чи дисконтну картку), які повинні

емулюватися пристроєм, зберігаються в пам'яті чипа NFC, а не в самому телефоні. Гаджет виступає як сканер для зчитування зашифрованих в NFC-мітках даних. Це може бути інтерактивна реклама, або інформація про склад або термін придатності певного продукту, нагадування або повідомлення, що пов'язані з управлінням розумною побутовою технікою або інший аналогічний контент. NFC-мітки, в багатьох країнах, вже поступово витісняють звичні нам штрих-коди, так як дозволяють надати більш докладну та зрозумілу для покупця інформацію, що може бути зручно, до прикладу, при ознайомленні з властивостями товару, для цього не потрібно витратити багато часу, вдивлятися на дрібний шрифт упаковки, і вже тим більше немає потреби звертатися до продавця за допомогою – досить просто піднести до пакунку або цінника свій смартфон з функцією NFC, і на дисплеї екрану відразу ж з'явиться необхідна інформація. Крім того, активно розвиваються «електронні гаманці» - такі як, Apple Pay, Samsung Pay і т.д. Вже запущені «гаманці» Visa Checkout, MasterPass і ChasePay. Технологія Host Card Emulation (HCE) набирає популярність в тому числі і серед українців, так як дозволяє емулювати банківську карту на планшет або смартфон, чи інші девайси, а захищений модуль є віртуальним і знаходиться в «online-сховищі». Таке рішення дає змогу користувачеві здійснювати оплати не тільки з використанням безконтактної технології NFC, а й проводити розрахунки в Інтернеті.

Практично будь-який пристрій з можливістю вільного доступом до інтернету може стати платіжним. Платіжні гаджети - останній тренд на ринку, в майбутньому, можливо, що всі чіпи з технологією NFC будуть використовуватись для заміни пластикових платіжних карток в своєму гаманці.

Наприклад, компанії Fit Pay і ConnecteDevice, які разом здійснили розробку smart-браслету, що підтримує технологію NFC, розпочали розширення можливостей різних розумних годинників та фітнес-трекерів, в яких, звичним є функції з керування здоров'ям, а також, здійснювати розрахунки без застосування свого телефону чи платіжної карти.

Також, здійснюється ряд розробок на основі біометричних технологій. Наприклад, Британська компанія WorldPay почала тестування способу оплати товарів за допомогою відбитка пальців [4]. Дана платіжна система побудована на основі розробки компанії Sthaler, при цьому, попередньо сканований відбиток пальця, здійснює прив'язку до платіжної картки через систему Fingoray. В подальшому, щоб здійснити оплату потрібно лише доторкнутися пальцем до сканера відбитків. Отримані біометричні дані, передаються вже в зашифрованому вигляді, що скорочує ризики не коректної передачі інформації.

Проводяться тестування проекту з біометричної верифікації транзакцій, якими займаються платіжна система MasterCard спільно з голландською International Card Services (ICS), на основі якої, користувачі зможуть підтвердити транзакцію використовуючи відбитки пальців, або ж зробивши фотознімок свого обличчя за допомогою фотокамери смартфона.

На сьогодні експертне дослідження карток проводиться в межах техніко-

криміналістичної експертизи документів. Однак наявність ознак, а саме: штрих-коду на магнітній полосі, чипові чи мікросхемі, де міститься важлива інформація, спонукає, що до залучення судових експертів за напрямками комп'ютерно-технічної експертизи [5, с. 165].

З появою та введенням у обіг електронних документів судова технічна експертиза документів не лише не втратила своєї актуальності, а навпаки - перейшла на новий, більш високий рівень. Вона все більше набуває комплексного характеру, коли дослідженню підлягають не лише зовнішні ознаки документа, його форма, а й внутрішня, інформативна складова.

Виходячи з того що електронні пластикові картки є документами нового покоління, що поєднують у собі ознаки аналогових та електронних документів, в майбутньому їх дослідження доцільно проводити комплексно: у рамках судової технічної експертизи документів та судової комп'ютерно-технічної експертизи.

Список використаної літератури:

1. Ринок карткових платежів України: Міжнародний досвід та національне регулювання / Аналітичний звіт. - К.: АДЕФ-Україна, 2012. - 60 с.
2. Що таке NFC і як це працює? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://blog.easypay.ua>.
3. Карткове шахрайство в Україні: шахраї змінюють способи роботи [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kydalov-partners.com/uk/>.
4. Сім фактів про безконтактні платіжні картки [Електронний ресурс] https://bankchart.com.ua/plastikovi_kartki/.
5. Експертизи у судовій практиці: наук, практ. посіб. / за заг. ред. В. Е. Еончаренка. - 2-ге вид., пере- роб. і допов. - К. : Юрінком Інтер, 2010. - 400 с.

ЩОДО КРИМІНАЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ОСОБИ ТЕРОРИСТА

Носова Ж.В., Турбін Д.О.

курсанти Донецького юридичного інституту МВС України

Науковий керівник: Ковальова О.В.

доцент кафедри юридичних дисциплін, кандидат юридичних наук Донецький юридичний інститут МВС України

Враховуючи складне становище на сході України та на Близькому Сході, дослідження особи терориста залишається актуальним.

Термін «тероризм» походить від лат. «terror» – страх, жах. Уперше терор як метод політичної дії з'явився під час Великої французької революції й використовувався радикальними революціонерами для репресій проти політичних супротивників. Таким чином, терор (тероризм) – спосіб вирішення

політичних проблем методом насильства. Застосування насильницьких методів у політиці здійснюється як державами відносно політичної опозиції, так і різними підпільними групами проти панівних класів і державних інститутів, тому треба розглядати ці явища окремо [1, с. 32].

Для детального вивчення тероризму важливе значення мають властивості особистості терориста, які характеризують його вольові якості, професійні навички, у тому числі злочинні, відношення до жертв та співучасників, які впливають на вибір місця й часу, способів та засобів вчинення та приховання злочину [2].

Одним із перших спробував пояснити, що мотивує терористів, і які саме якості, особливості особи дозволяють припустити її ідентифікацію як терориста, був психолог Тайлор Максвел у 1988 році. Аналогію можна провести з Д.В. Ольшанським, який виклав авторську концепцію психології тероризму. «Психологічно тероризм – це ще й спосіб життя, мислення і особливої діяльності, включаючи її мотиви, ідеологічні обґрунтування та виправдання тих, хто використовує терор як мету (іноді - самоціль) та засіб досягнення своїх потреб та інтересів, а отже – терористів» [3, с. 210].

Під час розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом, вважаємо за необхідне обов'язкове проведення психолого-психіатричних експертиз. щодо осіб терористів. Це дозволить виявити детермінанти їх діяльності та розробити шляхи протидії ідеології тероризму, розробити механізми виявлення осіб що беруть участь у терористичних угрупованнях на ранніх стадіях.

Характеристика суб'єктивних детермінантів терористичної діяльності значною мірою пов'язана зі з'ясуванням сутності такого важливого у кримінології поняття, як особистість злочинця, яким, безумовно, визнається терорист. А значить доводиться звернутися до суб'єктивних складових цього злочинного явища, адже терористичні акти вчиняють конкретні індивіди, люди, особистості. Виникають запитання: чому люди стають терористами? що штовхає їх на злочинний шлях? які психологічні норми такої поведінки? – Відповісти на них надто складно, однак саме пошук цих відповідей, на наш погляд, і є тим шляхом, як знаходити й приведе до роз'яснення змісту і сутності суб'єктивних детермінант тероризму [1, с. 94].

Р. С. Белкін зазначав, що криміналістичне вивчення особи злочинця повинно включати отримання відомостей про:

а) соматичні та психофізичні властивості особи, дані про які використовуються з метою розшуку й ідентифікації;

б) психофізичні властивості особи, що визначаються й проявляються в способі вчинення злочину; в) методику вивчення особи учасників процесу слідчим і судом, тобто методів і правил вивчення особи в практичних цілях кримінального судового провадження [4 с. 197].

Особи, які встають на шлях вчинення терористичних актів, зазвичай проявляють певні професійні навички у поводженні та влучній стрільбі із вогнепальної зброї (у тому числі бездоганно володіють автоматичною зброєю),

знають технологію виготовлення та правила поводження з вибуховими речовинами; володіють електромонтажними, токарськими, слюсарними та іншими видами робіт [2].

Основна причина відсутності ґрунтовних досліджень криміналістичної характеристики особи злочинця-терориста полягає в тому, що дослідники мають малий доступ, або взагалі не мають доступу до терористів, навіть позбавлених волі. А якщо дослідник одержує дозвіл на інтерв'ювання ув'язненого терориста, його дослідження матиме обмежене значення, оскільки розповідь одного терориста не дозволить зробити узагальнення. При тому слід враховувати також те, що позбавлені волі терористи в більшості не схильні розкривати свої оперативні секрети групи не тільки слідчим, але й журналістам.

Аналіз слідчо-судової практики дозволяє зробити певні висновки щодо узагальненого криміналістичного портрету особи терориста. Так, організаторами терористичних актів, як правило, є чоловіки зрілого віку (35–55 років), що мають вищу освіту, високий інтелектуальний рівень та володіють корупційними зв'язками у владно-управлінських структурах. Безпосередніми виконавцями в більшості випадків є чоловіки молодшого віку (18–35 років) з високим рівнем фізичної підготовки, наявним досвідом ведення бойових дій, нерідко з наявними судимостями за корисливо-насильницькі злочини. До вчинення терористичного акту можуть також залучатися жінки, неповнолітні особи або особи з психічними вадами. Зазначені особи характеризуються зневагою до загальнолюдської моралі та непохитною вірою в істинність своїх переконань. З метою вербування потенційних виконавців терористичних актів доволі часто використовуються соціальні мережі в Інтернеті [3, с. 213].

На думку К. Даазе, на початку 80-х рр. ХХ ст. за дорученням міністра внутрішніх справ у Німеччині були проаналізовані численні життєписи терористів, в яких такі особистісні характеристики, як агресивність, жадібність до подій та активність пов'язувалися із схильністю до тероризму. Вчені 97 намагалися довести, що «індивідуум, який стає політичним терористом, звичайно характеризується певними нарцистичними деформаціями особистості». Насамперед жінки стали об'єктом дослідження того, якою мірою приналежність до цієї статі є спонукою схильності до тероризму. Вченими було доведено, що причини жіночого тероризму – у травматичних переживаннях дитинства, особливо якщо такі особи мали тиранічного батька та слабку матір [1, с. 197].

Врахування слідчим певних властивостей особи злочинця під час розслідування терористичного акту дозволить слідчому висунути та перевірити типові слідчі версії, виявити обставини, що спряли вчиненню злочину, обрати найбільш ефективні тактичні прийоми допиту підозрюваних та прийняти інші тактично вірні рішення у ході розслідування конкретного злочину [4, с. 198].

Особистість терориста має яскраво виражені негативні риси характеру людини і є досить багатогранною. Існує цілісна сукупність факторів, що визначають причетність людини до тероризму. Вона обґрунтовується

принципом єдності соціальних і психологічних аспектів, їх постійної взаємодії [2].

Таким чином, тероризм – це психологія насильства та нав'язування страху. Для успішної протидії тероризму необхідне всебічне вивчення цього явища. Проведення психолого-психіатричних експертиз особи терориста дозволяє виявити детермінанти, мотиви, ідеологічні обґрунтування її діяльності. Це дозволить розробити типовий психологічний портрет осіб терористів для їх виявлення та затримання на ранньому етапі. Враховуючи складність проведення допиту осіб, що беруть участь у терористичній діяльності, складання експертами криміналістами, кримінологами та психіатрами алгоритмів проведення допиту таких осіб, дозволить слідчому використовувати найбільш ефективні тактичні прийоми допиту.

Список використаної літератури:

1. Серeda В. В., Серкевич І. Р. Тероризм: кримінологічна детермінація і кримінально-правова протидія : монографія / за заг. ред. В. С. Канціра. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 188 с.

2. Осипенко І. П., Лутченко О. М. Криміналістична характеристика особи терориста: електронний архів Чернігівського національного технологічного університету: веб-сайт.
URL: <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/16100/стаття%20тероризм.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 12.02.2020).

3. Кравчук І. А. Особа злочинця-терориста як елемент криміналістичної характеристики терористичного акту. *Форум права*. 2010. № 2. С. 210–216.

4. Попов В. Ю. Щодо проблеми криміналістичного аналізу особи терориста. Актуальні питання судової експертизи і криміналістики : збірник матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф. Харків: ХНДІСЕ, 2019. С. 197-199.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ДАТИ ВИГОТОВЛЕННЯ АВТОМОБІЛЬНИХ АКУМУЛЯТОРНИХ БАТАРЕЙ, ЩО ВИГОТОВЛЯЮТЬСЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Одарюк М.В.,

*судовий експерт сектору криміналістичного дослідження транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують, відділу автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів,
Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

Серед підстав обов'язкового проведення експертизи, законодавець, окрім інших, передбачив також необхідність визначення розміру матеріальних збитків, заподіяних кримінальним правопорушенням (п.6 ч.2 ст.242 Кримінального процесуального кодексу України) [1].

У зв'язку з цим, при проведенні автотоварознавчих експертиз дуже часто виникає необхідність встановлення дати виготовлення акумуляторних свинцевих стартерних батарей колісних транспортних засобів і спеціальних машин, виконаних на колісних шасі.

Точна дата виготовлення поряд із датою введення в експлуатацію свинцевих стартерних батарей, необхідна для визначення ринкової вартості викраденого майна, яке було придбано потерпілими через торгівельні мережі, або було встановлено заводами-виробниками у транспортні засоби та використовувалось до моменту вчинення кримінального правопорушення.

Дата виготовлення свинцевих стартерних батарей також є важливою складовою і для пересічного споживача, оскільки від цього залежить працездатність виробу, збереження властивостей, що були передбачені заводом-виробником та безвідмовність на протязі усього закладеного періоду експлуатації у нормальних умовах, адже промислові вироби теж мають термін придатності та строк зберігання.

Строки зберігання акумуляторних свинцевих стартерних батарей, вироблених в країнах СНД:

- у свинцево-кислотних він становить від 6 до 10 місяців;
- у моделей с пластинами, легованими сріблом, - від 12 до 15 місяців;
- у кальцієвих акумуляторних стартерних батарей – до двох років.

У кожного виробника та кожного бренда розроблене своє власне літерно-цифрове або кольорове маркування із закодованою інформацією про виріб. Нараховується більше десяти способів позначення дати випуску, отже кожен експерт автотоварознавець повинен знати де знаходиться ця інформація та як її розшифрувати. Треба відзначити, що і місце нанесення позначення може бути

різним, так як немає єдиного галузевого стандарту, який би визначав певні вимоги.

Найчастіше місця розташування маркування із закодованою датою виготовлення можуть знаходитися:

- на площині верхньої кришки;
- на кромках верхньої кришки;
- на фронтальній етикетці;
- збоку, на окремій наклейці;
- у більш рідкісних випадках на свинцевій клемі або на днищі.

Найбільш поширені способи маркування свинцевих стартерних батарей, які вироблені в Україні вказані на наступних прикладах:

A-mega (А-Мега Авто), Plazma, Virbac, Energy Box, Firebull ТОВ „Мегатекс”, Україна

Стрілками вказано місце розташування маркування

Маркування на цих батареях знаходиться на задній кромці верхньої кришки. Дата виготовлення закодована у останній частині маркування – останні п'ять цифр (перша, друга та третя цифри останньої частини вказують на день року; через косу лінію четверта і п'ята цифри вказують на останні дві цифри року).

Приклад: 135/19

Розшифровка: 135 день (травень) 2019 року.

Tokler Platinum, Tokler Asia, Feon Asia Южная Корея, виготовляються в Україні товариством ТОВ „Мегатекс”

Виробничий код нанесено на верхній частині кришки.

Код складається із шести знаків: перший та другий (цифри) вказують на рік виробництва, третій (буква) – місяць виробництва (А – січень, В – лютий, С – березень, D – квітень, Е – травень, F – червень, G – липень, Н – серпень, J – вересень, К – жовтень, L – листопад, М - грудень), четвертий (буква) – код виробника, п'ятий та шостий (цифри) – вказують на день виробництва.

Приклад маркування: 19FR25

Розшифровка: 19 – рік виробництва 2019; F – місяць виробництва червень; R – код виробника; 25 — порядковий день місяця.

Westa (Веста) МНПК „ВЕСТА”, Україна

Стрілкою вказано місце розташування маркування

Легка група акумуляторних свинцевих стартерних батарей.

Код складається із двох груп цифр: у першій групі чотири цифри, у другій групі шість цифр.

Легка група акумуляторних свинцевих стартерних батарей виготовляється на двох заводах, це „ВЕСТА-Індастріал” та „ВЕСТА-Днепр”.

Код маркування „ВЕСТА-Індастріал” крупніший та має більший розмір тиснення шрифту.

АТ „ВЕСТА-Індастріал”.

Код маркування складається із двох груп цифр: у першій групі чотири цифри, у другій групі шість цифр.

Перша цифра вказує на номер виробничої лінії; друга, третя та четверта цифри вказують на номінальну ємкість батарей; шоста цифра вказує на півріччя у якому вироблена батарея (1 чи 2); сьома цифра вказує на порядковий номер місяця у півріччі (від 1 до 6); восьма та дев'ята цифри вказують на день (число місяця); десята цифра вказує на номер бригади виробника.

АТ „ВЕСТА-Днепр”.

Перша цифра вказує на номер бригади; друга цифра вказує на номер лінії; третя та четверта цифри вказують на ємність батареї; п'ята та шоста цифри вказують на рік виготовлення; сьома цифра вказує на півріччя (1 чи 2); восьма цифра вказує на порядковий номер місяця у півріччі (від 1 до 6); дев'ята та десята цифри вказують на день (число місяця).

Для акумуляторних свинцевих стартерних батарей з номінальною ємкістю 100 Аг, номер лінії не вказується, цифра цієї позиції використовується для позначення ємкості.

Важка група батарей, які виготовляються АТ „ВЕСТА-Днепр” та АТ „ВЕСТА-Індастріал”.

Код маркування складається з восьми цифр.

Перша, друга та третя цифри вказують ємність батареї; четверта та п'ята цифри вказують на рік виготовлення; шоста цифра вказує на півріччя у якому виготовлена батарея (1 чи 2); сьома цифра вказує на порядковий номер місяця у півріччі (від 1 до 6); восьма цифра вказує на номер бригади.

Ista Standart TOB Д03 „Енергоавтоматика”, Україна

Місце нанесення маркування знаходиться на верхній кришці над етикеткою, щоб його побачити, необхідно підняти ручку (вказано стрілкою).

У перших чотирьох цифрах маркування зашифровано дату випуску. Приклад: 2844.

Розшифровка: перша цифра (2) вказує на номер виробництва; друга цифра (8) вказує на останню цифру року (2018 рік); третя та четверта цифри (44) вказують на порядковий номер тижня на протязі якого було виготовлено батарею (листопад).

Для акумуляторних свинцевих стартерних батарей, які виготовлені АТ „ІСТА-Центр”, маркування відрізняється. Приклад: 121816.

Розшифровка: перша цифра (1) вказує на номер виробництва; друга цифра (2) вказує на номер бригади; третя та четверта цифри (18) вказують на рік виготовлення батареї; п'ята та шоста цифри (16) вказують номер тижня у якому була виготовлена батарея (середина квітня).

Отже, зважаючи на велику кількість різних видів маркувань та різних способів кодувань дати випуску акумуляторних свинцевих стартерних батарей, які виготовляються на території України, для вірного визначення дати випуску варто чітко розуміти значення символів, які наносяться різними виробниками.

Резюмуючи викладене вище, слід зазначити, що сьогодні вкрай необхідна уніфікація маркувань акумуляторних свинцевих стартерних батарей для більш легкого їх розшифрування, адже це кодування у більшості випадків не може захистити товар від підробки, розшифровка може займати багато часу у експерта, а пересічний покупець зовсім не в змозі самотужки його розшифрувати, що є дуже вигідним фактором для недобросовісних продавців, які можуть продавати прострочений товар, або такий, що зовсім не придатний до використання.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квітня 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90-91.

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Опанасенко О.М.,

головний судовий експерт групи трасологічного обліку відділу криміналістичних видів досліджень Полтавського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

У сучасному світі рівень розвитку тієї чи іншої галузі діяльності людини прямо залежить від того, наскільки повно і грамотно використовуються в ній інформаційні технології.

Вчинення багатьох злочинів супроводжується певними змінами у навколишньому оточенні. Такі зміни прийнято називати слідами злочину.

Дослідження слідів має важливе криміналістичне значення, оскільки допомагає встановити знаряддя злочину, отримати відомості про злочинця, визначити механізм злочинної події.

Тактика і методика проведення експертних досліджень безпосередньо залежать від застосовуваних науково-технічних засобів та адаптованих, перевірених практикою криміналістичних рекомендацій.

Сьогодні провідні криміналісти – науковці та практики (М.Я. Сегай, Н.І. Клименко, В.Я. Колдін та ін.) указують на необхідність упровадження експертних технологій, що спрямовані на вдосконалення судово-експертної діяльності шляхом оптимізації застосування матеріально-технічного, науково-методичного, кадрового потенціалу судово-експертних установ.

Як зазначає В.П. Бахін, «...розвиток криміналістики в умовах бурхливого науково-технічного прогресу забезпечує суттєве розширення можливостей використання технічних засобів і методів для збирання та дослідження інформації з метою розслідування і попередження злочинів» [1, с. 36-41]. Технічні засоби, про які йдеться, - це складні технічні комплекси, завдяки яким з'являється можливість не лише вдосконалити, а й підняти на якісно новий рівень традиційні методики виявлення, фіксації та обробки криміналістичної значущої інформації.

Водночас сучасний рівень технічних засобів і методів обробки інформації дозволяє говорити вже не про методику, а про технологію обробки інформації. Такої думки дотримуються Т.В. Авер'янова, Р.С. Белкін, Ю.Г. Корухов, О.Р. Росинська: «Інтеграція у криміналістику досягнень природничих і технічних наук, ускладнення самих технічних засобів, удосконалення і розвиток методик їх застосування нерідко пов'язані зі складними технологічними операціями, а отже, потрібно говорити вже не тільки про криміналістичну техніку, а про технологію» [2, с. 131].

Тенденція до використання комп'ютерних технологій прослідковується в усіх напрямках роботи з інформацією незалежно від її первісного фізичного стану, у тому числі текстовою та графічною. «Сьогодні практично немає виду

людської діяльності, де б у тій чи іншій формі не використовували обчислювальну техніку (комп'ютери)», - обґрунтовано стверджують М.С. Польовий і В.В. Крилов [3, с. 11].

У діяльності експерта з дослідження речових доказів, як і в будь-якій іншій діяльності, використання комп'ютерних технологій є необхідною умовою ефективної роботи.

Сьогодні ні в кого не виникає сумнівів, що автоматизація при проведенні судово-експертного дослідження є актуальною проблемою, вирішення якої дозволить значно підвищити продуктивність праці експерта, зробить висновки обґрунтованішими, підніме процес дослідження на якісно новий рівень [4, с. 31]. Мало того, використання низки нових методик під час проведення певних судових експертиз взагалі неможливе без застосування засобів обчислюваної техніки.

В умовах сьогодення, як у побуті так і у криміналістиці, останнім часом широко впроваджуються сучасні інноваційні та цифрові технології.

Слід зазначити, що процеси комп'ютеризації базуються на наукових знаннях у галузі інформатики і є одним із перспективних напрямів подальшого розвитку теорії і практики судової експертизи.

Практика судово-експертних досліджень останніх років свідчить про те, що підвищення ефективності вирішення експертних завдань нерозривно пов'язане з підвищенням рівня автоматизації їх інформаційного забезпечення за рахунок створення автоматизованих систем і комплексів, банків даних відповідно до видів експертиз чи об'єктів і методів експертного дослідження (насамперед автоматизованих інформаційно-пошукових систем).

Останнім часом розробляються, впроваджуються в практику і використовуються інформаційно-пошукові системи для окремих видів об'єктів судових досліджень, вирішуються завдання зі створення єдиної автоматизованої системи судово-експертних установ з метою впровадження в експертну практику автоматизованих робочих місць і створення інформаційного забезпечення діяльності судових експертів і фахівців.

Ю.Ф. Жаріков, Ю.Ю. Орлов, І.А. Струк, Ю.С. Харабуга взагалі пропонують розглядати інформаційний пошук як один із етапів судової експертизи оскільки без нього вирішення багатьох завдань втрачає свою оперативність. До таких завдань відносять встановлення групової належності об'єктів, а також діагностичні, ідентифікаційні, класифікаційні, ситуаційні завдання [5, с. 458-461].

Таким чином вбачається, що умови сучасності в процесі проведення експертних досліджень змушують перейти до автоматизації в таких напрямках:

1) використання комп'ютерної техніки для автоматизації збирання і обробки експериментальних даних, які експерти отримують у процесі проведення досліджень;

2) упровадження системи аналізу зображень, що дозволяють проводити діагностичні та ідентифікаційні дослідження, що використовуються з метою криміналістичної реєстрації;

3) використання розширених автоматизованих інформаційно-пошукових систем при проведенні експертних досліджень;

4) упровадження програмних комплексів або окремих програм виконання допоміжних розрахунків за відповідними формулами та алгоритмами, потрібних для проведення певних видів експертиз;

5) розробка програмних комплексів автоматизованого вирішення експертних завдань, що передбачають підготовку експертного висновку.

Стрибок розвитку інформаційних технологій, під впливом комп'ютеризації, став підґрунтям концептуальних змін, у використанні даних інформаційних систем у процесі судово-експертної діяльності. Завдяки цьому інформаційні системи зі звичайних вмістилищ інформації перетворились на унікальні комплекси її аналізу і синтезу, а також подання результатів обробки у зручному для сприйняття суб'єктом експертної діяльності вигляді.

Отже, процес впровадження та використання комп'ютерних технологій при проведенні судових експертиз є незворотнім, він розвивається та має надзвичайні перспективи і є один з перспективних напрямків для підвищення ефективності при проведенні експертних досліджень. При цьому необхідно більш широко та своєчасно вивчати нові розробки інноваційних та цифрових технологій з метою впровадження їх в експертну діяльність.

Список використаної літератури:

1. Бахин В.П. Критерии и способы оценки криминалистических средств и методов, внедряемых в практику / В.П. Бахин // Теория и практика собирания доказательной информации техническими средствами на предварительном следствии. - К., 1980. - С. 36–41.

2. Криминалистика : учебник / Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Т., Россинская Е.Р./ - М. : НОРМА-ИНФО, 1999. - 131 с.

3. Компьютерные технологии в юридической деятельности : учеб. и практ. пособ. / Зинченко К.Е., Исмаилова Л.Ю., Караханьян А.Н. и др./; под ред. Н.С. Полевого, В.В. Крылова. - М. : БЕК, 1994. - 304 с.

4. Викарук А.Я. Основные направления применения математических методов и ЭВМ в некоторых родах судебной экспертизы / А.Я. Викарук // Проблемы автоматизации создания информационно-поисковых систем и применение математических методов в судебной экспертизе. - М. : Изд. ВНИИСЭ, 1987. - С. 31 -38.

5. Проблемы автоматизации экспертных исследований / Жариков Ю.Ф., Орлов Ю.Ю., Струк И.А., Харабуга Ю.С. // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : матер. міжн. наук.-практ. конф. / Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса. - Харків: Право, 2002. - Вип. 2. - 656 с.

СУДОВА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ

Осадченко І.В.

Національний авіаційний університет, юридичний факультет, студентка

Науковий керівник: Біленчук П.Д.

Київський університет права НАН України, професор кафедри кримінального права та процесу, кандидат юридичних наук, доцент

Швидкий розмах телекомунікаційних систем, який став наступним етапом глобальної комп'ютеризації суспільства та розвитку сучасних інформаційних технологій, призводить до зміни звичайних методів використання таких простих ресурсів, як присвій зберігання інформації, локальна обчислювальна мережа тощо. Відповідно до прогресу все більше і більше різноманітних електронних пристроїв обладнуються різними засобами телекомунікації. За плінністю часу, усе більше особистої, корпоративної та державної інформації зберігається хмарними технологіями, простіше кажучи, на віддаленому сервері в інтернеті, та користуються послугами хостингу. Науково-технічний прогрес, крім позитивних, має також і негативні наслідки. Злочини у сфері високих телекомунікаційних технологій стають все більш поширені, а методи та засоби вчинення даних кіберзлочинів стають дедалі інноваційними. Вказане вимагає використання сучасних способів протидії злочинам у сфері інформаційних технологій, впровадження новітніх методів щодо роботи правоохоронних органів для своєчасного виявлення та кваліфікованого їх розслідування.

Ефективність розслідування кіберзлочинів є залежною від своєчасного виявлення дій які причинно пов'язані з подією злочину. Сліди злочинів що стосуються сфери використання інформаційних технологій в результаті протиправного впливу на телекомунікаційну систему. Вказані сліди у вигляді змін початкових параметрів функціонування системи, модифікації, копіювання, знищення та використання інформації задля власної вигоди свідчать про незаконний доступ до сервера. Також, сама інформація може зберігати сліди її часткового знищення чи видозміни, наприклад додавання або видалення окремих записів до бази даних, зміна текстів документів, внесення змін до фотографій, графічних зображень та відео файлів (шляхом монтажу) тощо.

Для того, щоб зазначені вище сліди перетворились на докази, потрібно їх знайти, виявити, процесуальним шляхом, та зафіксувати. Основним процесуальним способом перетворення невидимої інформації та слідів кіберзлочинів на докази є проведення судової експертизи.

При призначенні телекомунікаційної експертизи особливу увагу слід приділяти збору об'єктів дослідження. Найменша некваліфікована дія з

телекомунікаційною системою часто закінчується безповоротною втратою цінної розшукової та доказової інформації. У зв'язку з цим для збору і фіксації об'єктів доцільним є залучення фахівця [1, с. 320-324].

Виходячи з вищеописаного, на нашу думку, існують декілька проблем, що виникають під час провадження інженерно-технічних експертиз. Перша з них ґрунтується на тому, що під час дослідження об'єктів телекомунікаційних експертиз багатоманітної довідкової інформації з різних галузей комп'ютерних знань, оскільки на сьогодні не існує упорядкованої сукупності зведень виключно для телекомунікаційних експертиз. Надійність, або здатність інформаційного джерела достовірно надати необхідні відомості прямо впливає на правильність умовиводів, винесених експертом у висновку [2, с. 81-99]. Відповідно, використання експертом у ході проведення інженерно-технічних експертиз неточної чи помилкової довідкової інформації може призвести до експертної помилки або призначенню повторної експертизи. Виникає логічне питання про надійність зведень, розміщених у вказаних джерелах. На сьогодні це питання для експертів телекомунікаційних експертиз жодними нормативно-правовими актами не є врегульоване. Рішенням цієї проблеми може бути створення окремого державного органу (або використання існуючого), який буде здійснювати рівень надійності офіційних довідкових видань і електронних джерел інформації, які використовуються під час телекомунікаційних експертиз, а також створення правил доступу до цих джерел. Другою істотною проблемою постає той факт, що в процесі проведення телекомунікаційних експертиз використовуються не сертифіковані технічні засоби і програмне забезпечення, механізм дії яких найчастіше не є вивченим до кінця і походження яких є невідомим. Описані питання в майбутньому можуть породити сумніви щодо обґрунтованості експертних висновків і, як наслідок, хибний експертний висновок. У зв'язку з вищеописаним можна вважати за необхідне розробку методик дослідження, що істотно підвищить методичний рівень висновків телекомунікаційних експертиз та буде слугувати допоміжним фактором у формуванні наукових засад телекомунікаційних експертиз як окремої галузі судової експертології.

Слід зазначити, що під час проведення експертних досліджень використовуються методи, які, як правило, розробляються не самим експертом. Складність сучасних технічних засобів і методів аналізу речових доказів приводить до необхідності формування (розробки) комплексу типових (стандартних) методик [3, с. 3-8]. Однак розробка методичного забезпечення для проведення телекомунікаційних експертиз йде вкрай повільно, що зумовлено, з одного боку, стрімким розвитком в останні роки комп'ютерних та телекомунікаційних технологій, відносно новизною цього виду експертиз, а з іншого, - недостатньою кількістю експертів - телекомунікаційних експертиз.

На завершення слід підсумувати, що розслідування злочинів, вчинених із використанням сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, потребує відповідного до правового і наукового забезпечення. Ефективним

способом розслідування кіберзлочинів та формування на їх основі доказів є
судова телекомунікаційна експертиза, яка вимагає розвитку наукових,
методичних та організаційних основ.

Список використаної літератури:

1. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. / за заг. ред. О.Г. Рувіна. Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.

2. Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб., присвяч. 105-річчю заснування судової експертизи в Україні / Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О.Г. Рувін (голов. ред.) та ін. Київ : Видавництво Ліра-К. 2018. Вип. 63, ч.2. 520 с.

3. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 2 / [В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель, В.О. Коновалова та ін.]; за ред. В.Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. 328 с.

РОЛЬ КОМП'ЮТЕРНОГО МОДЕЛЮВАННЯ У ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВОЗАСТОСОВНИХ ОРГАНІВ

Павлюк Н.В.

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, доцент
кафедри криміналістики, кандидат юридичних наук*

Пізнавальна діяльність співробітників правозастосовних органів, спрямована на встановлення сутності події злочину, передбачає оперування певними фактами, наявними у матеріалах кримінального провадження та знаходження нової інформації, у зв'язку з чим під час пізнання має місце переплетення емпіричного й логічного компонентів, які нерозривно пов'язані між собою. Так, збір інформації у ході проведення першочергових слідчих (розшукових) дій надає можливість уповноваженому суб'єкту використовувати інформацію, засновану на чуттєвому пізнанні, для побудови уявної моделі події, що сталася. Однак пізнання розслідуваного злочину може ґрунтуватися на чуттєвому сприйнятті за допомогою відтвореної у наочній формі моделі за результатами логічного мислення. Ця модель візуалізуватиме подію минулого, яка не спостерігалася безпосередньо.

Діяльність зі здійснення правосуддя завжди починається після вчинення злочину, яке є основним об'єктом пізнання. Значна маса фактів пізнається опосередковано, наприклад, через показання інших осіб, які сприймали елементи злочинної події, причому нерідко при наявності свідомого приховування, викривлення правди цими особами [1, с. 60]. При здійсненні опосередкованого пізнання важливим у встановленні істини та розкритті злочину є використання інноваційних методів й технологій, зокрема, методів комп'ютерного моделювання та створення 3D - моделей на підставі показань

учасників кримінального провадження, результатів проведення слідчих (розшукових) дій, судових експертиз та подальшої реконструкції картини злочину або окремих його епізодів.

Цифрові технології та штучний інтелект стають популярними у сучасній криміналістиці та можуть використовуватися для швидкого створення 3D - моделей реконструкції місця злочину. Комп'ютерна тривимірна (3D) анімація є ідеальним засобом для точної візуалізації сцени злочину або нещасного випадку для учасників кримінального провадження як на стадії досудового розслідування, так й судового розгляду. На основі фактичних даних криміналістична анімація може відтворювати всю обстановку і бути продемонстрована у різні моменти часу. Крім того, 3D - модель вирізняється високим рівнем деталізації за участю людських персонажів й підходить для розслідування багатьох видів злочинів. У порівнянні зі звичайною фотографією, 3D - реконструкція місця злочину – це не просто анімація із 360-градусним панорамним зображенням, але свого роду інтеграція різноманітних елементів обстановки злочину, що дозволяє потрапити до фактичного місця, де він відбувається [2].

Сучасні технічні й технологічні можливості комп'ютерного моделювання дозволяють перетворити вербальний опис уявного образу об'єкта чи події, що зберігається у свідомості людини, в безпосередньо спостережувану тривимірну, динамічну, просторово-орієнтовану модель цього образу, з великою точністю і необмеженими можливостями деталізації зображення, що повністю нейтралізує мовні проблеми й вплив суб'єктивних особливостей осіб, які взаємодіють в процесі допиту. Комп'ютерна модель, яка візуалізує показання допитуваного, створена спеціалістом під час допиту оформлюється як додаток до протоколу слідчої (розшукової) дії. Модель, побудована пізніше в рамках провадження відповідної судової експертизи, – як додаток до висновку експерта. Обидві моделі будуть слугувати доказами у кримінальному провадженні. Застосування комп'ютерної моделі, для візуалізації показань допитуваного, найбільш ефективно при можливості її зіставлення з іншими моделями, заснованими на фактично встановлених у кримінальному провадженні даних [3, с. 4-5].

Комп'ютерне моделювання може застосовуватися при проведенні слідчого експерименту і розглядатися як тактичний прийом, який можна умовно назвати "комп'ютерним моделюванням та експериментом". Саме визначення їх як тактичного прийому, однозначно вказує на те, що комп'ютерні моделювання та експеримент не заміщують й не можуть замінити проведення натурного слідчого експерименту. Комп'ютерний (обчислювальний) експеримент, має особливе значення для розслідування ДТП, оскільки графічне динамічне комп'ютерне моделювання дозволяє відобразити недоступне безпосередньому сприйняттю – механізм злочину. Слідчий експеримент, за його процесуальним цілям, слід віднести до перевірочних дій, що в змістовному плані відноситься не тільки до якісних, а й кількісних характеристик розслідуваної події. Перевірочний характер слідчої (розшукової)

дії обумовлює те, що планування слідчого експерименту має передбачати чітке формулювання гіпотези, яка перевіряється (передбачуваного факту), в тому числі й у формі припущення в кількісному вираженні, що дозволяє підвищити доказове значення отриманого результату слідчого експерименту. Запропонований тактичний прийом, умовно названий "комп'ютерним моделюванням та експериментом" набуває особливо важливого значення, оскільки стає засобом планування експерименту, засобом візуалізації та формулювання обставини, що перевіряється, створенням умов для проведення так званого вирішального експерименту, в якому висунуте припущення або приймається, або відкидається, а також ефективним засобом інтегрування інформації, яка об'єднує статичні та динамічні характеристики експериментальної діяльності [4, с. 6-7].

Створення подібної 3D - моделі та її використання при розслідуванні злочину можна простежити на прикладі роботи швейцарських дослідників. Для перевірки відомостей та різних версій за фактом про вбивство літнього чоловіка його сином, а також з метою пояснення перебігу події, що сталася, використовувалася тривимірна віртуальна реконструкція. Так, перебуваючи у квартирі, під час суперечки з батьком молодий чоловік здійснив в нього постріл з пістолета, в результаті чого батько помер. У своїх показаннях син стверджував, що постріл стався випадково, коли він впав на ліжко після поштовху отриманого від батька. Спеціалістами була зроблена віртуальна 3D - реконструкція місця події й тривимірні моделі тіл самого підозрюваного та жертви, їх точне розташування стосовно один одного. На підставі травм жертви візуалізовано траєкторію польоту кулі. Були відтворені три можливі конфігурації й продемонстровані суду відеороликом, з обертанням зображення в 360°. Твердження підозрюваного було спростовано, оскільки положення жертви не відповідало напрямку пострілу. У результаті отримано висновок про те, що траєкторія віртуальної кулі не відповідає траєкторії кулі, описаної підозрюваним. Доведено, що постріл з пістолета здійснено під час перебування підозрюваного у вертикальному положенні [4].

Як видається, використання можливостей інформаційних технологій у досудовому розслідуванні є одним із головних напрямів підвищення ефективності науково-технічного забезпечення розслідування злочинів. Візуалізована 3D - модель події злочину може бути застосована під час проведення допиту, що забезпечить повноту та точність фіксації повідомленої інформації. У разі виникнення перекручень у показаннях допитуваних осіб, які є наслідком добросовісної помилки при сприйнятті події, чи прогалин у відомостях осіб внаслідок забування певних фактів, віртуальна 3D - модель місця злочину може застосовуватись як тактичний прийом пред'явлення доказів з метою відновлення в пам'яті забутої інформації. Занурення у тривимірне середовище фактично надасть свідкові або потерпілому знов опинитися на місці події, пригадати та повідомити нові дані. При наявності конфліктної ситуації під час допиту особи, яка навмисно повідомляє

неправдиві показання, пред'явлення 3D - моделі місця події із візуалізованими траєкторіями руху об'єктів, розташуванням учасників події, може також слугувати тактичним прийомом, який передбачає спростування кожного неправдивого свідчення конкретним доказом.

Під час проведення слідчого експерименту 3D-модель також може слугувати засобом психологічного впливу на його учасників. Наприклад, при перевірці версій щодо можливості виконання особою певних дій або встановлення механізму події чи окремих її елементів – занурення учасників у тривимірний простір та наочна візуалізація результатів здатні спростувати показання несумлінного учасника кримінального провадження, який має на меті ввести в оману слідство. Крім того, використання цього тактичного прийому може допомогти уникнути певних ризиків: відведення від себе підозри, або навпаки, вчинення самообмови. Так, демонстрування 3D - моделі навмисно зміненої речової обстановки місця події з метою її відновлення особою, показання якої перевіряються, дозволить здійснити перевірку обізнаності цієї особи про місце злочину. Цей тактичний прийом надасть можливість особі продемонструвати свою поінформованість, а слідчому – спростувати неправдиві показання.

Список використаної літератури:

1. Дулов А. В. Судебная психология. Минск : Вышэйшая школа, 1975. 464 с.
2. Ma M., Zheng H., Lallie H. Virtual reality and 3D animation in forensic visualization. *Journal of Forensic Sciences*. 2010. 01 Sep. URL: <https://doi:10.1111/j.1556-4029.2010.01453.x> (дата звернення 14.02.2020).
3. Алабужев И. Г. Визуализация показаний допрашиваемого посредством компьютерного моделирования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Н. Новгород, 2006. 16 с.
4. Соснин К. В. Тактико-криминалистические основы использования математических методов и компьютерных технологий в следственном эксперименте (По делам о дорожно-транспортных происшествиях) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ижевск, 2002. 25 с.
5. Buck U., Naether S., Räss B., Jackowski C., Thali M. J. Accident or homicide – Virtual crime scene reconstruction using 3D methods. *Forensic Science International*. 2013. 10 Feb. Volume 225. P. 75-84. URL:<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0379073812002587?via%3Dihub> (дата звернення: 14.02.2020).

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО СИСТЕМИ КРИМІНАЛІСТИКИ

Панковський А.М.

магістрант Донецького державного університету управління

Науковий керівник: Калініна І.В.,

завідувач кафедри спеціально-правових дисциплін Донецького державного університету управління, кандидат юридичних наук

Для того, щоб зрозуміти значення криміналістики у доказуванні, необхідно звернутися до системи криміналістики. На сьогоднішній день ряд науковців, серед яких В.С. Кузьмічовим та Г.І. Прокопенком схиляються до п'ятиелементної системи криміналістики і я з ними цілком згоден. Відповідно до бачення цих авторів система криміналістики повинна складатися з наступних розділів: 1) загальна теорія криміналістики; 2) криміналістична техніка; 3) криміналістична експертиза; 4) криміналістична тактика; 5) криміналістична методика.[1] Вказані елементи системи криміналістики знайшли своє відображення у Кримінальному процесуальному кодексі України, який почав свою дію у 2012 році і мають величезне значення під час збору, оцінки і обробки інформації, яка може мати доказове значення. Розглянемо окремо використання розділів криміналістики під час доказування.

Першим розділом криміналістики є загальна теорія криміналістики, яка представляє собою систему вчення про предмет криміналістики, її завдання, мету та закони розвитку, понятійний апарат і місце криміналістичних знань у системі юридичних наук, самостійні криміналістичні теорії і вчення, зокрема, криміналістична ідентифікація та діагностика, вчення про криміналістичні версії. Цей елемент криміналістики застосовується особами, які проводять розслідування злочину, на етапі його початку, висунення версії розвитку події на час вчинення злочину, складання психологічного портрету злочинця на основі слідової інформації з місця події тощо.

Наступний розділ криміналістики - криміналістична техніка включає в себе теоретичні положення, науково-технічні прийоми, методи виявлення, фіксації, вилучення, попереднього дослідження, збереження і подальшого використання з метою розслідування злочинів та їх запобігання. Криміналістична техніка як розділ криміналістики являє собою систему теоретичних положень та принципів розробки й використання науково-технічних засобів і методів виявлення, фіксації, вилучення, накопичення та обробки матеріалізованої інформації про події, що розслідуються, а також технічних засобів і способів попередження злочинів. Науково-технічні засоби криміналістики — це прилади, пристосування і матеріали, які використовуються для збирання і дослідження доказів або створення умов, що ускладнюють учинення злочинів.[2] Засобами та прийоми криміналістичної техніки застосовуються під час розслідування усіх видів злочинів, оскільки саме за допомогою цього розділу криміналістики здійснюється вилучення, фіксація та зберігання інформації необхідної для доказування.

Після збору і фіксації об'єктів та інформації, які мають значення для розслідування, необхідно провести їх дослідження з метою встановлення приналежності об'єктів дослідження до розслідуваного злочину і тут на допомогу приходить криміналістична експертиза, яка являє собою систему наукових положень і розроблених на її основі спеціальних методів і методик для встановлення фактичних даних на основі дослідження об'єктів — матеріальних носіїв інформації з метою розслідування злочинів та їх запобігання. Існує багато видів криміналістичних експертиз: почеркознавча експертиза, лінгвістична експертиза мовлення, технічна експертиза документів, експертиза зброї та слідів і обставин її використання, трасологічна експертиза, фототехнічна, портретна експертиза, експертиза голограм, експертиза відео-, звукозапису, вибухотехнічна експертиза, експертиза матеріалів, речовин та виробів, біологічна експертиза[3]. Відповідно до чинного законодавства України вищевказані криміналістичні дослідження можуть проводити експерти та спеціалісти, які мають спеціальні знання у вищевказаних галузях криміналістичної експертизи, які мають бути підтверджені відповідними свідоцтвами державного зразку. Залучення експертів та спеціалістів може проводити слідчий, прокурор чи суд, які надають їм все необхідне для проведення дослідження та ставлять конкретні питання, щодо предмету дослідження, на які останній повинен відповісти в повному обсязі, якщо для цього він має всі необхідні вихідні данні.

З метою ефективного і швидкого розслідування був розроблений наступний розділ криміналістики - криміналістична тактика, який займається розробкою прийомів проведення слідчих дій, загальних тактичних рекомендацій щодо організації і планування процесу досудового розслідування. Кожен слідчий та оперативний співробітник повинен у своїй діяльності дотримуватись прийомів криміналістичної тактики, планувати хід розслідування загалом та проведення окремих слідчих дії, попередньо обравши необхідні прийоми криміналістичної методики, яка являє собою останній розділ криміналістики.

Криміналістична методика або методика розслідування окремих видів злочинів, як розділ науки криміналістики, є системою наукових положень і рекомендацій, що базуються на них, щодо розслідування і запобігання злочинів. Криміналістична методика складається з двох частин: загальних положень та окремих (видових) методик розслідування злочинів. Перша частина включає дані дослідження і застосування загальних закономірностей організації і проведення розслідування, понятійний апарат, завдання і принципи криміналістичної методики, характеристику структури окремих методик розслідування тощо. Загальні положення відображають і забезпечують системність складових криміналістичної методики, окремих методик розслідування, їх наукову обґрунтованість і взаємозв'язок. Другу частину розділу складають методики розслідування окремих видів (груп) злочинів, що розробляються на основі загальних положень криміналістичної методики

відповідно до потреб слідчої практики. Цей розділ застосовується всіма особами, які приймають участь у процесі розслідування, оскільки саме в ньому вказані прийоми і методи проведення слідчих та процесуальних дій, які закріплені у Кримінальному процесуальному кодексі (КПК) України. У самому КПК зазначений порядок проведення слідчих та процесуальних дій та перелік обов'язків і прав особи, яка проводить вказані дій, а криміналістична методика надає цій особі науково розроблені засоби та методи ефективного проведення вказаних дій, використання яких може призвести до бажаного результату у зборі доказів.

Таким чином дослідивши всі розділи криміналістики можна зробити висновок, що всі елементи її системи застосовуються під час проведення досудового розслідування та доказування вини злочинця починаючи з першочергових слідчих дій і закінчуючи судовим розглядом справи.

Список використаної літератури:

1. Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Кузьмічов Я. В. та ін. Криміналістика: питання і відповіді. Навч. посіб.– К.: Центр учбової літератури, 2011. – 280 с.
2. Криміналістика За ред. В. Ю. Шепітька. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. — 728 с.
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (в ред. наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 р. № 1950/5)

МІСЦЕ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ У ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Пашиєва А.С.

Національна академія внутрішніх справ, науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності

В умовах сьогодення ефективність розслідування правопорушень, вчинених із застосуванням холодної зброї, великою мірою залежить від якісного та швидкого проведення необхідних криміналістичних експертиз та слідчих (розшукових) дій. Неабияку роль у цьому процесі відіграє їх інформаційне забезпечення.

Успіх будь-якої діяльності, у тому числі розкриття та розслідування злочинів, залежить від рівня забезпечення достовірною інформацією в достатній для вирішення певних завдань кількості. Саме кваліфікований аналіз та синтез інформації про об'єкти, що були причетними до події злочину, отриманої з різноманітних джерел, її інтерпретація та вміле використання лежать в основі діяльності з розкриття та розслідування злочинів.

Для встановлення приналежності об'єкта до холодної зброї під час проведення експертизи необхідним є використання довідкової інформації. Ця інформація повинна містити відомості про відомі зразки, типи, види холодної зброї. Основний обсяг таких даних застосовують для здійснення порівняльного дослідження, коли виявлений комплекс діагностичних ознак об'єкта порівнюють з відповідними ознаками зразків. Зразки холодної зброї стають порівняльним матеріалом. Забезпечення найбільш повною інформацією сприяє підвищенню достовірності отриманих під час дослідження результатів і впливає на експертні висновки. Активне використання інформаційних ресурсів забезпечує найвищу об'єктивність діагностичної стадії експертизи холодної зброї. На сучасному етапі джерелами довідкових даних є спеціальна література, технічні й технологічні нормативи, каталоги музейних експонатів, промислових і кустарних виставок, торговельно-промислові довідники тощо. До перелічених джерел можна додати натурні колекції зразків холодної зброї в експертних установах і підрозділах, систематизовані каталоги, картотеки, інформаційні листки, що містять дані про холодну зброю, яка пройшла сертифіковані криміналістичні випробування.

Важливими елементами інформаційного забезпечення дослідження холодної зброї є криміналістична реєстрація та криміналістичні обліки. Під криміналістичною реєстрацією розуміють сукупність знань про організацію та функціонування криміналістичних обліків, а також використання інформації, що в них міститься, у процесі розслідування кримінальних правопорушень. В свою чергу, криміналістичні обліки – це науково розроблена сукупність інформаційно-пошукових систем, що створені та функціонують у правоохоронних органах з метою забезпечення процесу розслідування.

Залежно від цільового призначення та специфіки інформації кожен конкретний облік займає своє місце в інформаційній системі певного правоохоронного органу (МВС, СБУ, митної служби та ін.), в певному підрозділі (експертній службі та ін.), на певному рівні (міжнародні, центральні, регіональні, місцеві). Отже, під криміналістичними обліками слід розуміти систему реєстрації, зосередження та систематизації об'єктів, пов'язаних зі злочином, або відомостей про них, що утворюються і функціонують в правоохоронних органах з метою сприяння розслідуванню та попередженню злочинів.

У випадку розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням холодної зброї виникає потреба у зверненні до криміналістичних обліків експертної служби МВС України. Основні положення формування системи реєстрації об'єктів та/або відомостей про них, порядок їх використання при розкритті, розслідуванні скоєних злочинів та профілактиці злочинності визначені Інструкцією з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України, затвердженою Наказом МВС України від 10 вересня 2009 року № 390.

Відповідно до зазначеної Інструкції облік холодної зброї функціонує на центральному та обласних рівнях і складається з інформаційно-довідкової колекції холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів.

Колекції формуються з натурних зразків холодної зброї (її частин) і конструктивно схожих з нею виробів (копій, зображень) та відомостей про них, реєструються у журналах та зберігаються в умовах, що виключають їх втрату.

Окрім криміналістичних обліків експертної служби, холодна зброя та інформація про неї може міститись у інформаційних системах Департаменту інформатизації МВС України та інформаційно-телекомунікаційній системи «Інформаційний портал Національної поліції України», яка є частиною єдиної інформаційної системи МВС України.

Департамент інформатизації МВС України серед численних обліків забезпечує функціонування обліку викрадених і вилучених номерних речей і документів. Даний облік є централізовано-місцевим і здійснюється з метою забезпечення розшуку викрадених і встановлення приналежності вилучених документів, речей, що мають індивідуальні номери. На зазначений облік ставляться викрадені і вилучені номерні речі, зокрема: холодна, метальна та пневматична зброя. Номерні речі ставляться на облік на підставі внесення відомостей про подію до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а також повідомлень, що надійшли з НЦБ Інтерполу при МВС України.

Відомості про холодну зброю також містяться в обліках викрадених предметів, що мають культурну, історичну, наукову, художню цінність. Такі обліки створено з метою забезпечення розшуку викрадених предметів, що мають особливу історичну, наукову, художню або культурну цінність, і сприяння в розкритті злочинів, пов'язаних з їх розкраданням. Такий облік здійснюється формуванням і веденням бази даних АПС «Антикваріат», об'єктом якої, окрім різних предметів, є старовинна вогнепальна та холодна зброя. Підставою для постановки на облік є документально підтверджений факт розкрадання об'єкта обліку, а також повідомлення НЦБ Інтерполу іноземних держав або Генерального секретаріату Інтерполу, що надійшло в НЦБ Інтерполу МВС України, про розкрадання предметів в установленому порядку.

Відповідно до Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «Єдиний облік» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України», затвердженої Наказом МВС України від 14.06.2019 № 508, метою ІП «ЄО» є:

– об'єднання інформації щодо заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події від фізичних або юридичних осіб, що надійшли до органів поліції, в єдиному інформаційному просторі з використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання;

– забезпечення контролю за додержанням законності під час прийняття та реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події;

– моніторинг стану оперативної обстановки в державі, виявлення районів зростання правопорушень для раціональної розстановки і маневрування силами та засобами органів поліції;

– забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки діяльності поліції, спрямованої на запобігання та розкриття правопорушень;

– встановлення зв'язків між даними, що мають значення для кримінального провадження та справ про адміністративні правопорушення;

– формування статистичної звітності про результати роботи та дотримання законності органами (підрозділами) поліції під час реєстрації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події.

Підставами для внесення таких змін є уточнення заявника, висновок експерта (експертного дослідження), рапорт поліцейського, передання матеріалів про кримінальні правопорушення та інші події до іншого органу (підрозділу) поліції, а також отримання інших фактичних даних. При внесенні до обліку відомостей про холодну зброю зазначається номер і дата висновку експерта (експертного дослідження) зброї, найменування органу (підрозділу), у якому його проведено.

У разі надходження до органу (підрозділу) поліції висновку експерта (експертного дослідження) щодо добровільно зданої, вилученої або знайденої зброї його копія надається поліцейському, якому доручено розгляд відповідних матеріалів. Поліцейський упродовж доби з часу отримання копії висновку експерта (експертного дослідження) за потреби вносить зміни щодо виду, типу, марки, моделі, серії, номера, калібру, року випуску зброї та відомості про підрозділ Експертної служби МВС України, який провів експертне дослідження (експертизу), дати його проведення та реєстраційного номера.

ПІНН стосовно наявності відомостей про холодну зброю включає в себе такі підсистеми:

«Номерні речі»: обліку підлягають відомості щодо викрадених, вилучених, втрачених номерних речей; речей заборонених чи обмежених в обороті, що вилучені в громадян і службових осіб; безгосподарських речей, що виявлені або вилучені з камер схову вокзалів, портів, аеропортів та добровільно зданих до органу. Річ визнається номерною, коли вона має індивідуальний заводський номер та інші індивідуальні особливості, що дозволяють ідентифікувати предмет.

«Культурні цінності»: містить відомості про викрадені та вилучені предмети, що мають культурну (історичну, наукову, художню) цінність, наприклад історичну, колекційну, старовинну холодну зброю.

«Кримінальна зброя»: обліку підлягають відомості щодо зброї, викраденої, втраченої, знайденої, зданої до органу Національної поліції, вилученої працівниками поліції із числа тієї, що незаконно зберігалися, незалежно від їх технічного стану, що має індивідуальні заводські номери або номери деталей. За результатами перевірки в ІП можливо встановити, що зброя є вже зареєстрованою в підсистемі як викрадена чи втрачена.

«Зареєстрована зброя»: в підсистемі обліку підлягають відомості щодо бойової та охолощеної зброї, що має індивідуальні заводські номери, перебуває в користуванні громадян, підприємств, установ, організацій, господарських об'єднань, яким надано відповідно до законодавства дозвіл на її придбання, зберігання, носіння, перевезення, та яка обліковується підрозділами дозвільної системи Національної поліції. Реєстрації підлягають відомості про нарізну, комбіновану, гладкоствольну, газову, пневматичну, холодну зброю, тощо.

Таким чином, функціонування обліків забезпечує інформаційно-довідкове супроводження експертних та криміналістичних досліджень, а також орієнтоване на використання при проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів шляхом отримання криміналістично значущої інформації за мінімальних витрати сил та часу.

Список використаної літератури:

1. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
2. Пашиєва А. С. Інформаційне забезпечення криміналістичного дослідження металюної холодної зброї. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 303-311.
3. Криміналістика: підручник. В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексеев та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 544 с.
4. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України, затверджена Наказом МВС України від 10 вер. 2009 р. № 390. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09>.
5. Інструкція з формування та ведення інформаційної підсистеми «Єдиний облік» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України», затверджена Наказом МВС України від 14 черв. 2019 р. № 508. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0739-19>.
6. Приходько В.О. Криміналістичні обліки Департаменту інформаційно-аналітичної підтримки Національної поліції України. *National law journal: theory and practice*. № 4-2 (32). 2018. С. 122-128.

ДО ПИТАННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО

Попович М.В.

*здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник: Мельник О.В.

*Національна академія внутрішніх справ,
доцент кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук, доцент*

«Серце віддаю дітям.» В. Сухомлинський

Останні роки проблема девальвації цінностей набуває масштабів та обертів. Як результат, стрімко ростуть показники не лише дитячої злочинності, але й злочинності проти дітей.

Відповідно до Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року «щороку більш як 6,5 тис. неповнолітніх вчиняють кримінальні правопорушення, стосовно яких виноситься понад 3 тис. вироків. Значною залишається частка тяжких та особливо тяжких злочинів, за вчинення яких засуджено більше половини усіх неповнолітніх. Серед вчинених злочинів значний відсоток становлять корисливі насильницькі діяння, а практично половина злочинів вчиняється неповнолітніми у складі групи осіб. Крім того, майже незмінною залишається тенденція до вчинення неповнолітніми повторних злочинів» [1].

Правопорушення, які вчиняються неповнолітніми, здійснюються у загальному порядку, але з урахуванням особливостей, передбачених гл. 38 КПК України та «з дотриманням принципу забезпечення реалізації неповнолітніми особами права користуватися додатковими гарантіями, встановленими національним законодавством та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою» [2].

Відповідно до Конвенції про права дитини «дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше» [3].

Відповідно до КПК України «неповнолітня особа - малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років», а «малолітня особа - дитина до досягнення нею чотирнадцяти років» [4]. Таким чином, категорії «дитина», «неповнолітній» та «малолітній» певною мірою перетинаються.

Слово «контакт» відповідно до тлумачного словника означає «спілкування, зв'язок, тісні стосунки» [5].

Категорія «закон» означає «нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, що регулює найважливіші суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил, прийнятий в особливому порядку (законодавчим органом влади), або безпосередньо народом» [5].

Таким чином, поняття «дитина, яка перебуває у контакті з законом» означає *людську істоту* до досягнення 18-річного віку, яка має відношення, зв'язок із законом.

Даний термін «дитина, яка перебуває у контакті з законом», незважаючи на відсутність його закріплення в КПК України, має свою розповсюдженість. Даний термін узгоджується з іншим, - терміном «дітей у конфлікті з законом». За своїм змістом вони є протилежними. В одному випадку мова йде про потерпілих чи свідків, в іншому – про правопорушників.

Наступний мормент стосується місця проведення допиту, в першу чергу, для дитини, яка знаходиться у контакті з законом, передусім, потерпілої особи,

що є неповнолітнім. Про вплив втручання в психіку такої дитини казати окремо не треба. Процес віктимізації є настільки впливовим на психіку, що варто розібратися з багатьма окремими деталями.

Відповідно до ст. 224 Кримінального процесуального кодексу допит може бути проведений за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Отже, можливість допиту не за місцем розташування підрозділу для слідчого можлива.

Водночас Наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» передбачено, що під час проведення експертизи експерт має право з дозволу органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), бути присутнім під час проведення процесуальних, виконавчих дій та ставити питання учасникам процесу, що стосуються предмета чи об'єкта експертизи, та проводити окремі дослідження у їх присутності.

Треба визнати, що більшість країн уже довели можливість запровадження дружньої практики допиту дитини: коли вона лише *один* раз приїжджає до спеціального приміщення і дає необхідні показання. Мультидисциплінарні команди, які працюють у цих приміщеннях, мають можливість провести відповідний допит дитини та успішно здійснити, наприклад, судово-психологічну на місці.

Разом з цим, відповідно до Керівних принципів ООН з питань правосуддя у справах, пов'язаних із участю дітей-жертв та свідків злочинів, європейських стандартів роботи з дитиною, яка перебуває у контакті з законом, проголошується про необхідність прав дітей на: застосування процедур, що є дружніми до дітей, у тому числі, шляхом забезпечення наявності приміщення для проведення опитувань, створення в тій же місцевості міждисциплінарних служб для дітей-жертв, пристосування також і судових приміщень до інтересів дітей.

На практиці відповідно до вимог методичних рекомендацій МВС України введено в дію та ефективно використовується спеціалізований об'єкт «Зелена кімната» для упровадження сучасних стандартів і методик в практичну діяльність слідчих, які працюють з дітьми.

Методика «Зелена кімната» – це методика проведення інтерв'ювання дитини, яка потерпіла або стала свідком злочину, а робота в таких кімнатах побудована на основі індивідуального підходу до кожної неповнолітньої особи з урахуванням її вікових і психологічних особливостей. Під час проведення допиту з метою з'ясування певних обставин використовуються малюнки, тести, ляльки, опитування. За результатами опитування неповнолітніх у вказаних кімнатах складається висновок спеціаліста, який працював з дитиною, що має рекомендаційний характер. Психолог, який працює з дитиною за такою

методикою, може бути окремо допитаний представником органу досудового розслідування в якості свідка.

Запровадження кращих методик під час допиту має бути пріоритетною складовою у кримінальному провадженні, спрямовану на розвиток держави в цілому, оскільки, як відомо, «чужих дітей не буває».

Список використаної літератури:

1. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1027-р. : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80>.

2. Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх : лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 січ. 2017 р. №223-66/0/4-17. *Закон і бізнес* : URL:https://zib.com.ua/ua/print/127476-list_vssu_vid_16012017_223-6604-17_pro_praktiku_zdiysnennya.html

3. Конвенція Ради Європи про права дитини: підпис. 16 вересня 2010 р. *Верховна Рада України* : [сайт].URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України з постатейними матеріалами практики Європейського суду з прав людини / за ред. А. В. Столітнього. Харків: Право, 2019. 952с.

5. Публічний електронний словник української мови. <http://ukrlit.org/slovnuk/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82>.

ФЕНОМЕН ЦИФРОВИХ (ЕЛЕКТРОННИХ) ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Преснакова Н.Б.

магістрант Донецького державного університету управління

Науковий керівник: Калініна І.В.,

завідувач кафедри спеціально-правових дисциплін Донецького державного університету управління, кандидат юридичних наук

Після широких змін процесуального законодавства України у 2017 році в нових редакція процесуальних кодексів вперше було передбачено можливість використання електронних доказів.

Відповідно до загального визначення, передбаченого у Цивільному процесуальному кодексі України, Господарському процесуальному кодексі України та Кодексі адміністративного судочинства України, електронними

доказами – є інформація у цифровій формі, що містить дані про обставини у справі: електронні документи, веб-сайти, текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі.

Однак, характеристика правової природи та поняття електронних доказів є неможливою без зазначення їхніх видів і проведення певної класифікації.

З кримінальної процесуальної точки зору доказом є фактичні дані, при цьому, виходячи з положень ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), сам документ вважається процесуальним джерелом доказів. Частина перша ст. 99 КПК визначає документ, як спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

Під електронним розуміється документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа (відповідно до визначення, даного в Законі України «Про електронні документи та електронний документообіг»). Тобто електронний документ передбачає в собі певні специфічні риси, а саме:

- має обов'язково містити особливі реквізити;
- має бути зафіксованим на спеціальних електронних носіях;
- існування окремої, визнаної учасниками електронного документообороту чи затвердженої компетентними органами процедури перетворення цифрових даних на документ традиційного режиму;
- неможливість безпосереднього сприйняття без допомоги спеціальних технічних і програмних засобів.

Ст. 98 КПК визначає, що документи є речовими доказами, якщо вони містять ознаки речового доказу. А важливою ознакою речового доказу є його «матеріальність».

Прогресивними у контексті використання «цифрових доказів» у кримінальному провадженні є положення ст. 360 КПК України, якою дозволяється суду користуватись під час дослідження доказів усними консультаціями чи письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань, оскільки під час дослідження судом «цифрових доказів» існує необхідність пояснення особливостей алгоритму програмування чи обробки даних, а також специфіки комп'ютерної системи.

Слід звернути увагу на те, що не всі електронні докази можуть бути кваліфіковані як документи, існують також електронні речові докази. Під електронними доказами слід розуміти інформацію про факти та обставини в цифровій формі, яка зафіксована за допомогою передбачених законом електронних матеріальних носіїв, або така, що передається по каналах електрозв'язку, на підставі якої суд робить висновок про наявність або відсутність фактів і обставин, що обґрунтовують вимоги та/або заперечення осіб, які беруть участь у справі, та інших обставин, які мають значення для

вирішення справи, зібрану, подану та досліджену з дотримання процесуальної форми доказів. Ними можуть бути:

- файли, які створюються користувачем;
- файли, які створюються комп'ютерною системою;
- аудіо- та відеозаписи;
- електронні документи;
- відомості, отримані з мережі Інтернет;
- електронна пошта;
- показання спеціальних технічних засобів (прилади обліку витрат електроенергії, води, газу, тепла; прилади визначення швидкості транспортного засобу чи ступеня алкогольного сп'яніння водія тощо);
- засоби «електронного судочинства» (зокрема, відеоконференції, офіційні веб-сайти судових органів, листування з судовими органами за допомогою електронної пошти, автоматизовані судові інформаційні системи та ін.)

Інформація в мережі Інтернет, яку не вдається зафіксувати, зберегти та долучити до матеріалів справи, взагалі не підлягає правовій регламентації в Україні, а отже й бути доказом у справі.

Для закріплення відомостей, розміщених в мережі Інтернет, з тим, аби їх можна було використати як докази, можна застосувати наступні кроки:

- Здійснити роздруківку веб-сторінки через браузер;
- Огляд веб-сайту слідчим у присутності понятих;
- Здійснити аналогічний огляд разом із спеціалістом;
- Отримати відповідь провайдера на запит щодо змісту сайту.

Отримання відповіді від провайдера є найбільш «надійним» методом. В цьому випадку треба отримувати від провайдера копії файлів, що формують веб-сайт. Але треба пам'ятати, що у кожній ситуації необхідним є висунення відповідних вимог до коректності фіксації інформації.

Вимоги до коректності фіксації інформації.

Для закріплення у якості доказів цифрової інформації, яка отримана внаслідок проведення слідчих дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, потрібне виконання, наступних умов:

- здійснити оформлення усіх необхідних документів, що підтверджують правові підстави, окреслюють коло суб'єктів та умови фіксації даних у відповідності до чинного законодавства України.

- при фіксації необхідно уникнути можливих фізичних дефектів відповідного носія та забезпечити максимально високу якість фіксації з метою можливості подальшого експертного дослідження такої інформації.

- у разі відсутності у слідчого необхідних спеціальних технічних знань та навичок роботи з апаратними засобами та програмним забезпеченням, повинні залучатись спеціалісти, здатні кваліфіковано поводитись з ними, і згодом

підтвердити технічну можливість та факт отримання таких відомостей у судовому засіданні.

Копія носія із супровідним документом має містити наступні відомості:

- під час проведення якого оперативно-розшукового заходу чи слідчої дії був отриманий оригінал вказаного носія;
- про дату, місце та час копіювання;
- характеристики технічних засобів, що використовувались при здійсненні копіювання;
- характеристики носіїв, що використовувались при здійсненні копіювання.

Таким чином, при виконанні всіх необхідних законодавчо-встановлених умов електронні (цифрові) докази можуть мати повноцінне доказове значення та буди об'єктивним доказом при вирішенні питань кримінального судочинства.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 04.02.2020).

2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. Дата оновлення: 07.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення: 04.02.2020).

3. Удалова Л.Д., Письменний.Д.П., Азаров Ю.І. Теорія судових доказів в питаннях та відповідях / навч. посіб.. Київ: «Центр учбової літератури», 2015 рік. – 104 с.

4. Шумило М.Є. Поняття «докази» у Кримінальному процесуальному кодексі України: спроба критичного переосмислення ідеології нормативної моделі / М.Є. Шумила // Вісник Верховного Суду України. – 2013. – № 2. – С. 40-48.

ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАЦІЙНИХ СИСТЕМ LINUX В ЕКСПЕРТНІЙ ПРАКТИЦІ

Пташкін Р.Л.,

заступник завідувача відділу комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень Черкаського Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Операційні системи сімейства Linux – дуже успішне сімейство операційних систем, яке бере участь в нашому цифровому житті в набагато більшій мірі, ніж здається на перший погляд. Станом на початок 2020 року операційні системи сімейства Linux є найпопулярнішими операційними

системами для серверів – згідно статистичних даних W3Techs більш ніж 70% всесвітньої павутини працює на Unix-подібних операційних, з них 48,1% – операційні системи сімейства Linux.

В сучасності Linux є найбільш гнучкою та потужною з коли-небудь створених операційних систем. Linux з успіхом застосовується як в крихітних стільникових телефонах так і на найпотужніших суперкомп'ютерах у світі. Жодна інша операційна система не володіє такими чудовими можливостями масштабування і адаптації до нюансів різноманітних типів обладнання і екосистем [1,1].

Сімейство Linux в наш час набуло чималого розвитку, а разом з ним швидко змінюється як спосіб організації даних так і програмне забезпечення. Тому судовим експертам все частіше доводиться бути першопрохідцями в проведенні досліджень сучасних файлових систем та програмних засобів.

Для забезпечення повного та об'єктивного дослідження операційних систем сімейства «Linux», судовий експерт насамперед повинен розуміти основні принципи їх функціонування, принцип роботи окремих функціональних частин чи інтерфейсів.

Враховуючи той факт, що в експертній практиці непоодинокими є випадки, коли проведення того чи іншого дослідження можливо провести лише за допомогою Linux-системи, важливо дослідити такі випадки, виокремити проблемні питання та опрацювати як можливі алгоритми так і середовище їх вирішення.

Так, одним з завдань, з яким в своїй роботі стикаються судові експерти напряму комп'ютерно-технічних досліджень Черкаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України є завдання створення побітових копій інформаційного вмісту носіїв цифрової інформації, які вбудовані в апаратну систему та не мають рознімного з'єднання, або ж мають апаратні засоби криптографічного захисту.

Вирішити питання створення побітової копії інформаційного вмісту носія цифрової інформації без його демонтажу з апаратної системи, можливе лише за допомогою операційної системи, яка в процесі свого завантаження та подальшого функціонування не буде здійснювати операцій з модифікації інформаційного вмісту, наявних в системі носіїв цифрової інформації.

В операційних системах сімейства Linux майже всі пристрої є файлами [1]. Численні взаємодії в операційних системах сімейства Linux зводяться до зчитування та запису файлів, навіть якщо об'єкт, з яким проводиться та чи інша операція, зовсім не схожий на «традиційний» файл. Спеціальні файли пристроїв містять дані, необхідні операційній системі для взаємодії з фізичними пристроями, такими як диски, дисководи, принтери, тощо. Фактично, спеціальні файли пристроїв є інтерфейсами для взаємодії з драйверами пристроїв, тобто коли процес звертається до файлу пристрою, він по суті працює з драйвером цього пристрою [3].

Фактично за допомогою програмних засобів можна з підключеного носія інформації створити побітову копію та записати її в файл. Зазвичай для побітового копіювання застосовується «dd» – команда, призначена для низькорівневого копіювання й конвертації необроблених (сирих) даних. Побітову копію носія інформації, виготовлену з використанням «dd» зазвичай називають dd-образом чи raw-образом. Важливо зазначити, що програмний засіб «dd» зчитує інформаційний вміст носія цифрової інформації, незалежно від наявних файлових системи та не вносить жодних змін в «файл» з якого проводиться копіювання.

Проведений автором аналіз існуючих дистрибутивів операційних систем сімейства Linux, показав, що в експертній практиці найзручнішим дистрибутивом є «Kali Linux» – дистрибутив Linux, призначений для перевірки корпоративної безпеки. Операційна система «Kali» призначена для фахівців з безпеки і IT-адміністраторів і дозволяє їм проводити професійне тестування на проникнення в систему, інформаційний криміналістичний аналіз і аудит безпеки інформаційних систем [4]. Дистрибутив «Kali» містить велику кількість криміналістичних інструментів (звичайно ж в сфері дослідження інформації), заснованих на Linux, що дозволяють вирішувати завдання, що ставляться перед судовим експертом.

В підсумку, можна зазначити, що одне з завдань, з яким в своїй роботі стикаються судові експерти напряму комп'ютерно-технічних досліджень, а саме створення побітової копії інформаційного вмісту носія цифрової інформації без його демонтажу з апаратної системи, можливо вирішити застосовуючи можливості сучасного дистрибутиву «Kali Linux». Також варто зауважити, що створення побітової копії носія цифрової інформації є підґрунтям до проведення подальшого дослідження.

Список виконаної літератури:

1. Кетов Д.В. Внутреннее устройство Linux. СПб. : БХВ-Петербург, 2017. 320 с.;
2. Уорд Б. Внутреннее устройство Linux. СПб. : Питер, 2016. 384 с.;
3. Колисниченко Д. Н. Linux : От новичка к профессионалу. 6-е изд., перераб. и доп. СПб. : БХВ-Петербург, 2018. 672 с.;
4. Херцог Рафаэль, О'Горман Джим, Ахарони Мати Kali Linux от разработчиков. СПб.: Питер, 2019. 320 с.

ЩОДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Пчеліна О.В.,

*Харківський національний університет внутрішніх справ, доцент кафедри
кримінального процесу та організації досудового слідства,
доктор юридичних наук, доцент*

З метою забезпечення ефективності кримінального правопорушення, яке полягає у вирішенні його завдань, передбачених ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України, з суворим дотриманням основних вимог законодавства України, орган досудового розслідування, визначаючи основні напрямки розслідування, а також обираючи алгоритми своїх дій для вирішення слідчих ситуацій, що склалися, часто змушений приймати рішення про доцільність і необхідність використання спеціальних знань. Під останніми в криміналістичній науці прийнято розуміти передусім наукові, технічні й інші неюридичні професійні знання, отримані в результаті навчання, і навички, набуті в процесі роботи в певних галузях практичної діяльності, що використовуються спільно з науково-технічними засобами під час пошуку, виявлення, вилучення та дослідження слідів злочину з метою отримання доказової й орієнтуючої інформації, необхідної для розслідування злочинів [1, с. 62].

Спеціальні знання в кримінальному провадженні можуть використовуватися в двох формах – процесуальній (шляхом залучення обізнаних осіб до участі в проведенні слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій в якості спеціалістів; залучення експерта; проведення допиту обізнаних осіб в якості свідка або експерта) і непроцесуальній (шляхом проведення спільних нарад, семінарів, консультацій і т. п.). Разом із тим, постійне оновлення кримінального процесуального законодавства України, реформування системи правоохоронних органів і судово-експертних установ, а також розвиток науки та техніки призводять до зміни основних засад організації використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Причому нерідко у вказаній сфері виникають певні труднощі, пов'язані з вищезазначеними факторами. Тому в представленій науковій праці ставимо ціль визначити основні проблеми, з якими можна стикнутися під час використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, та охарактеризувати основні шляхи їх вирішення.

Так, вважаємо за необхідне передусім зазначити, що під час формування системи органів і підрозділів Національної поліції України в її структурі були створені підрозділи криміналістичного забезпечення, які входять до структури відповідних органів досудового розслідування. Працівники таких підрозділів згідно з положеннями Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства

внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події [2] можуть у відповідності до Кримінального процесуального кодексу України [3] залучаються до проведення такої слідчої (розшукової) дії як огляд, а саме огляд місця події, як спеціаліст. Тобто інспектори-криміналісти, старші інспектори-криміналісти, техніки-криміналісти, а в разі утворення секторів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій – керівники зазначених секторів, які входять до структури відповідних органів досудового розслідування, які володіють спеціальними знаннями та можуть надавати консультації під час досудового розслідування з питань, що потребують спеціальних знань і навичок та залучені як спеціалісти для надання безпосередньої технічної допомоги сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування [2]. Насправді створення вказаного підрозділу в структурі органів досудового розслідування Національної поліції безперечно є позитивним і переслідує належне та безперервне криміналістичне забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень на всіх етапах його здійснення. Інспектори-криміналісти забезпечують належну технічну фіксацію ходу та результатів слідчої (розшукової) дії, а також надання технічної допомоги при виявленні та вилученні слідів злочину. Проте на практиці органи досудового розслідування стикнулися з недостатнім рівнем підготовки інспекторів-криміналістів, унаслідок чого останніми не завжди вірно оцінюється слідча ситуація конкретної слідчої (розшукової) дії, а також неправильно здійснюється вибір методів і способів застосування засобів криміналістичної техніки під час виявлення, фіксації, вилучення й упаковки слідів злочину. В результаті невірних дій інспекторів-криміналістів вилучені сліди злочину часто втрачають свої властивості та стають непридатними для проведення відповідних експертних досліджень. Зокрема, як зазначає О.В. Матарикіна, існує проблема недостатньої теоретичної підготовки інспекторів-криміналістів (які залучаються до проведення огляду місця події) та відсутності в них необхідних практичних навичок. Створення підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення слідчих дій у складі територіальних відділів поліції призвело до відриву інспекторів-криміналістів від навчальної «бази» (регіональних НДЕКЦ) і падіння рівня їх професійної майстерності. Окрім того, завідувач сектору Харківського НДЕКЦ МВС України відзначає, що однією з причин допущення інспекторами-криміналістами помилок у ході виконання своїх обов'язків є відсутність у працівника усвідомлення щодо завдання доказування та значення подальших експертних досліджень слідів біологічного характеру. Наприклад, при виявленні слідів крові вилучається багато предметів (носіїв слідів), що належать в основному потерпілим особам, і не приділяється належна увага іншим слідам [4, с. 148-149]. Ось чому для підвищення рівня професійної підготовки працівників підрозділів експертного забезпечення органів досудового розслідування Національної поліції України регулярно проводяться семінари, тренінги, робочі зустрічі та спільні заняття за участю працівників Експертної служби МВС України. Проте проведення

вказаних занять необхідно зробити систематичними, що дозволить вирішити проблему у недостатньої теоретичної підготовки інспекторів-криміналістів і відсутності в них необхідних практичних навичок. Також існує нагальна потреба у вирішенні для підрозділів слідства й інспекторів-криміналістів питання з ліквідації інформаційного «голоду» за напрямом «пошук – вилучення – упакування слідів біологічного походження» шляхом забезпечення необхідною літературою (посібниками, довідниками, науково-методичними рекомендаціями, інформаційними листами тощо) [4, с. 151-152].

Ще одним проблемним аспектом використання спеціальних знань у кримінальному провадженні є те, що використання криміналістичних обліків вважається непроцесуальною формою використання таких знань. Через зазначене, наприклад, під час перевірки особи за обліком генетичних ознак людини Експертної служби МВС України працівники отримують ДНК-профіль і перевіряють її за базою даних. У разі співпадіння ДНК-профілю з метою надання отриманій інформації доказового значення орган досудового розслідування в подальшому змушений призначити генотипоскопічну експертизу. Відповідно така ситуація призводить до зайвих витрат матеріальних і трудових ресурсів, а також часу. Ось чому закріплення можливості використання можливостей інформаційно-довідкового забезпечення кримінального провадження під час здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень у Кримінальному процесуальному кодексі України [3] вирішило б окреслену проблему. Разом із тим, слід відмітити, що стан чималої кількості криміналістичних обліків на сьогоднішній день не відповідають потребам правоохоронних органів. Зокрема, мова йде про те, що вони є за своїм технічним забезпеченням застарілими, не відповідають новітнім науково-технічним вимогам. Більше того, не ведеться криміналістична реєстрація об'єктів за такими біометричними ознаками як ознаки зовнішності людини, відбитками сітківки ока людини тощо. Незадовільний стан наповнення та використання такого виду криміналістичних обліків як облік голосів і мовлення людини. В результаті використання вказаних обліків у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень є в більшості випадків неефективним, малоінформативним. Тому потрібно вдосконалити рівень нормативно-правового регулювання функціонування криміналістичних обліків, а також покращити науково-методичне, матеріально-технічне та фінансове забезпечення вказаної сфери суспільних відносин.

Також серед проблемних аспектів використання спеціальних знань у кримінальному провадженні слід виокремити нехтування окремими їх формами з боку працівників органів досудового розслідування. Зокрема, судові експерти часто відзначають той факт, що причиною відмови в проведенні судової експертизи чи неможливості надання повної відповіді на всі задані експертіві питання є те, що слідчі не усвідомлюють в якому обсязі, якої якості й які конкретно об'єкти варто надавати на судову експертизу. Більше того, незнання загальних положень методик проведення судових експертиз призводить до

того, що слідчими неправильно обираються час і черговість призначення судових експертиз. Щоб не допускати таких ситуацій судові експерти, як працівники закладів вищої освіти, неодноразово наголошують на необхідності консультування слідчих у працівників судово-експертних установ. У рамках таких консультацій можна отримати відомості, які дозволять визначити подальший напрямок досудового розслідування, конкретні заходи та засоби збирання необхідних для експертного дослідження об'єктів.

Отже, використання спеціальних знань у кримінальному провадженні є невід'ємною частиною будь-якого досудового розслідування кримінальних правопорушень. Проте часто неналежний рівень нормативно-правового регулювання, матеріально-технічного, фінансового, науково-методичного тощо забезпечення вказаної сфери призводить до того, що результативність використання спеціальних знань зводиться нанівець. Ось чому здійснення наукових досліджень у визначеній царині для того, щоб не тільки виокремлювати проблеми такої діяльності, а й основні та ефективні шляхи їх вирішення, є перспективними напрямками науково-дослідної роботи.

Список використаної літератури:

1. Криміналістика: підручник / [В.Д. Берназ, В.В. Бірюков, А.Ф. Волобуєв]; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2011. 666 с.
2. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ Міністерства внутрішніх справ від 03.11.2015 № 1339, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 06.11.2015 за № 1392/27837. *Офіційний вісник України*. 2015. № 92. Стор. 337. Стаття 3148. Код акта 79486/2015.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
4. Матарікіна О.В. Проблемні питання, що виникають у ході огляду місця події: виявлення й вилучення слідів біологічного походження. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Випуск 18. С. 146-153.

МЕЖІ КОМПЕТЕНЦІЇ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА-ЕКОНОМІСТА

Радчук Ю.Л.,

Волинський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, судовий експерт сектору економічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності

За процесуальним законодавством висновки судових експертів є одним із джерел доказів. Питання, які ставляться експертові, і його висновки по них не можуть виходити за межі спеціальних знань фахівця. Аналогічні норми мають місце і в Законі України «Про судову експертизу», де визначається, що основою експертизи будь-якого виду є спеціальні знання процесуальної особи-експерта.

Так, відповідно до ст. 69 КПК, експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи, і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та надати висновок із питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [2].

Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Сутність судової економічної експертизи полягає у дослідженні фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання. Таке дослідження здійснюється в межах чинного законодавства особою, яка володіє спеціальними знаннями в галузі економіки, з метою надання висновку з відповідями стосовно кола питань, поставлених органами досудового розслідування, суду.

Проводячи дослідження, експерти-економісти повинні діяти відповідно до чинного законодавства, що регулює судово-експертну діяльність, та у межах своєї компетенції, сповідуючи принципи судово-експертної діяльності, закладені у ст. 3 Закону України «Про судову експертизу» – принцип законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження [1].

Предметом судово-економічної експертизи є фактичні дані про допущенні правопорушення економічного характеру, зловживання у веденні бухгалтерського обліку і контролю, в організації виробництва, розподілу продукції, порушення методики і нормативів при плануванні, фінансуванні й кредитуванні господарської діяльності, заподіяння підприємницькій діяльності матеріальної шкоди або збитків.

За напрямками досліджень економічна експертиза розподіляється на дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності; дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій;

дослідження документів фінансово-кредитних операцій. Саме з цих напрямків проводиться атестація судових експертів за економічними спеціальностями.

Отже, межі компетенції експертів-економістів визначаються перш за все, знанням у галузі материнської науки – економіки та дотриманням методичних і процесуальних вимог.

До компетенції експертів-економістів не відносяться питання правового характеру та ті, які потребують оцінку дій посадових осіб і інше.

На вирішення експерту-економісту не можна ставити правові питання, оскільки їх вирішення належить до компетенції органів досудового розслідування або суду.

Поза межами компетенції експертів-економістів є питання, які носять ревізійний характер. Знаходяться за межами компетенції експертів-економістів і питання стосовно спричинення матеріальних збитків діями посадових осіб.

Там, де йдеться про збитки, експерти-економісти можуть проводити дослідження тільки стосовно економічної природи збитків, оскільки економічний і юридичний зміст категорії «збитки» суттєво відрізняються.

В основу юридичного визначення збитків покладено підстави їх виникнення – протиправні дії певної особи. З економічної ж точки зору, збитками визнаються будь-які втрати, пов'язані зі зменшенням майна чи погіршенням його якості незалежно від того, з яких причин вони виникли. Економічні збитки можуть з'явитися і внаслідок правомірних дій, і не будь-які збитки підлягають відшкодуванню [3].

До завдань судово-економічної експертизи відносяться, перш за все, питання щодо документального підтвердження тих чи інших господарських операцій, недотримання вимог законодавства, що призводить до нестач, безпідставних оплат і виплат, використання коштів не за цільовим призначенням, несплати податків тощо. Вирішення питання, чи є це збитками у юридичному розумінні, відноситься до компетенції судово-слідчих органів. Експерти-економісти можуть у межах своєї компетенції вирішувати питання щодо документального та нормативного підтвердження розрахунку збитків, який був наданий до суду позивачем або зроблений ревізорами в акті перевірки.

Отже, у статті 101 Кримінального процесуального кодексу чітко визначено принципи судово-експертної діяльності: «Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність». Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта, а в статті 242 визначається: «Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права» [2].

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновки, що експерти-економісти у межах своєї компетенції проводять дослідження та надають висновки тільки на підставі документів, що підтверджують господарські

операції, відповідно до вимог чинного законодавства, яким регулюється документування та відображення в обліку та звітності тих чи інших операцій, зокрема із оподаткування. У разі, якщо дані обліку суперечать фактичним обставинам та іншим доказам по справі, то оцінка таких доказів є прерогативою судово-слідчих органів, до компетенції яких це віднесено процесуальним законодавством.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про судову експертизу». Відомості Верховної Ради України – 1994.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України - 2012.
3. Чередніченко Алла. Межі компетенції судового експерта-економіста. НЕЗАЛЕЖНИЙ АУДИТОР. – 2012. – № 11 – С.86-88.

СТАТУС СУДОВОГО ЕКСПЕРТА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ТА ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Ревякіна Т. О.

перший заступник директора Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

У сучасних умовах досягнень науки і техніки, які супроводжуються лавиноподібним наростанням інтеграції спеціальних знань у всі види судочинства, коли практично жодна судова справа не вирішується без судової експертизи, проблеми правового і професійного статусу судового експерта набувають особливої гостроти. Одним із складників судово-експертного права є розділ, що визначає експерта як суб'єкта правозастосовної та правотворчої діяльності, його правовий і професійний статус.

Важливим етапом впровадження судової реформи в Україні стала докорінне оновлення, зокрема, цивільного і господарського процесуального законодавства. Однією із ключових рис такого оновлення є запровадження уніфікації багатьох положень цих галузей процесуального законодавства і, у тому числі, відносно відповідного регулювання низки судово-експертних відносин. Підходи, передбачені в законі, що набув чинності 15.12.2017 р. [1], докорінно змінюють судову систему та процесуальне законодавство, зокрема й у частині порядку подання доказів учасниками справи та використання у процесі експертних висновків.

Як справедливо зазначає Н.В. Бегуш [2], аналізуючи висновок експерта за новими процесуальними кодексами України у господарському та цивільному процесі, учасники справи керуватимуться принципом змагальності, подаючи

докази до суду, включаючи висновки експертів, а суд, в свою чергу, призначатиме експертизу лише у визначених законом випадках. Такий порядок подання висновку повинен в цілому скоротити строки проведення судових експертиз та сприятиме швидкому розгляду справ у суді. Таким чином, запуск судової реформи розпочато, і залишається очікувати на її комплексне впровадження, що сприятиме швидкому та об'єктивному розв'язанню спорів між сторонами.

У попередньому дослідженні була проведена систематизація сукупності прав та обов'язків судового експерта, встановлених приписами судово-експертного та господарського процесуального законодавства [3].

Так, група загальних прав і обов'язків судового експерта встановлена Законом України «Про судову експертизу» [4, ст.ст. 12, 13]. До групи галузевих процесуальних прав і обов'язків судового експерта у господарському процесі належать ті, що встановлені ст. 69 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) [5].

Права і обов'язки судового експерта у цивільному процесі регламентуються у положеннях ст. 72 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) [6], які можна згрупувати наступним чином: 1) обов'язки: 1.1) дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання; 1.2) з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи; 1.3) не передоручати проведення експертизи іншій особі; 2) права: 2.1) ознайомлюватися з матеріалами справи; 2.2) заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом; 2.3) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання; 2.4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження; 2.5) для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків; 2.6) користуватися іншими правами, що надані Законом України «Про судову експертизу»; 2.7) отримувати оплату виконаної роботи та компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду; 2.8) відмовитися від надання висновку, якщо надані на його запит матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків (заява про відмову повинна бути вмотивованою); 2.9) брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції (за відсутності заперечень учасників справи).

Звертає на себе увагу відсутність у ст. 72 ЦПК, так само як і у ст. 69 ГПК, бланкетної норми про передбачення інших обов'язків судового експерта, встановлених Законом України «Про судову експертизу». Наявність таких норм уявляється тим більш доцільною на тлі включення аналогічних відсилань у ст.ст. 13, 14 зазначеного закону.

Прийнято вважати, що галузевий статус особи відображає особливості прав та обов'язків учасників правовідносин певної сфери, зумовлені нормами

певної галузі права. Натомість сукупність прав і обов'язків судового експерта є лише одним з елементів структури його процесуального статусу, яка, окрім них, має включати також – відповідальність, незалежність і компетенцію.

В цьому аспекті слід погодитися з думкою авторів, згідно із якою законодавець України повинен приділити належну увагу проблемним аспектам участі судового експерта у цивільному судочинстві з метою їх вирішення (або вдосконалення), зокрема це стосується питань щодо його процесуального становища (статусу) та юридичної відповідальності (як фахівця, як суб'єкта цивільних (господарських) правовідносин і як суб'єкта процесуальної діяльності), оскільки точність (правильність, безпомилковість) і глибина (обґрунтованість, об'єктивність) експертних висновків є такою, що в деяких (окремих) випадках, як свідчить практика, висновок експерта (судової експертизи) може стати основним (базовим) та чи не єдиним (можливим) достовірним джерелом доказу у цивільних справах [7, с. 3008].

Натомість дивує поява публікації В.С. Шапіро, яка у 2018 р., розглядаючи проблемні аспекти участі експерта в цивільному процесі, піддає аналізу статті ЦПК в редакції до 03.10.2017 р., хоча остання, як законопроект № 6232, була зареєстрована 23.03.2017 р. [8].

Згадане ототожнення процесуального статусу судового експерта у господарському та цивільному судочинстві не випадкове, адже, як показує порівняння текстів статей 69 ГПК та 72 ЦПК, вони мають не тільки однакову назву «Експерт», а й абсолютно однаковий зміст. Аналогічні висновки слідують й після порівняння приписів статей 89 ГПК та 102 ЦПК «Вимоги до висновку експерта», так само як і статей 103 ГПК та 108 ЦПК «Проведення експертизи». Більше того, порівняння зазначених норм цивільного і господарського процесуального законодавства із відповідними статтями Кодексу адміністративного судочинства України [9], а саме: - ст. 68 «Експерт»; - ст. 101 «Вимоги до висновку експерта»; - ст. 106 «Проведення експертизи», засвідчило й в цьому випадку повну однаковість текстів.

Подібний результат порівняльного аналізу, по-перше, ставить під сумнів доцільність дублювання таких приписів у кодифікованих актах різних галузей процесуального законодавства.

По-друге, якщо норми Закону України «Про судову експертизу» визначають правовий статус судового експерта, то норми процесуальних кодексів мають визначати його процесуальний статус. При чому, цей статус повинен враховувати, у разі їх наявності, особливості галузевого процесу, а не дублювати з інших видів судочинства. Крім того, цей статус має бути конкретизований у повному обсязі та однозначному змісті, а не по окремих його елементах, як це наприклад зробив І.В. Стародубов, фрагментарно розглядаючи адміністративно-правовий статус експерта [10, с. 724].

По-третє, норми процесуального права, що визначають статус експерта, не можна ототожнювати з процедурними нормами матеріального права, хоч і ті й інші є процедурними за характером. Процедурні норми матеріального права є

необхідною умовою реалізації низки матеріальних регулятивних норм і зв'язків та існують майже в усіх його галузях. Вони невіддільні від усієї іншої системи норм судово-експертного права і регламентують порядок реалізації норм права завдяки такій її особливій формі, як застосування норми права відповідними державними органами. Кожна матеріально-процедурна норма пов'язана з відповідним регулятивним відношенням і є обов'язковою умовою його нормальної реалізації. Це стосується і вимог до висновку експерта і проведення експертизи.

По-четверте, слід враховувати позицію Вищого господарського суду України [11], згідно із якою до актів законодавства, якими слід керуватись господарським судам у вирішенні питань призначення судової експертизи в судовому процесі, віднесена лише Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України.

Таким чином, слід зазначити, що правовий статус судового експерта багато в чому досі залишається неоднозначним. Незважаючи на те що судовими експертами в господарському і цивільному судочинстві виступають одні й ті самі особи, оскільки вид (підвид) судової експертизи, методологія і технологія експертного провадження не залежать від виду процесу, процесуальний статус судового експерта, особливо на тлі кримінального процесу, істотно відрізняється. Неузгодженість в правовому статусі судового експерта наявна не тільки між галузевим процесуальним законодавством, а й відомчими підзаконними актами, що негативно впливає на результативність судово-експертної діяльності. Для усунення протиріч потрібна уніфікація галузевих процесуальних норм, що регламентують процесуальний статус, який слід розглядати як частину правового статусу судового експерта, і кореляція цих норм з іншими нормативно-правовими актами, що регламентують як загально-правовий так і відомчий і галузевий статус судового експерта.

Список використаної літератури:

1. «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»: Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII // Офіційний вісник України від 08.12.2017 — 2017 р., № 96, стор. 11, ст. 2921.

2. Бегуш Н. В. Висновок експерта за новими процесуальними кодексами України у господарському та цивільному процесі. URL : <https://ics.gov.ua/expert/useful/publications/408128/>

3. Ревякіна Т.О. Експерт Експертної служби МВС у господарському процесі / Т.О. Ревякіна // Теорія та практика судово-експертної діяльності [Текст] : матеріали VIII міжвідом.наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2019 р.) : у 2 ч. / [редкол.: С. С. Чернявський, А. А. Саковський, Б. Є. Білозьоров, В. М. Атаманчук та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – 472 с. – С. 354 – 357.

4. «Про судову експертизу» : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12?find=1&text>
5. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII (в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12?find=1&text>
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV (в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15?find=1&text>
7. Заяць О., Скриньковський Р. Проблемні аспекти участі експерта у цивільному судочинстві України // Траекторія Науки. Path of Science. Section «Law». - 2019. - Vol. 5. - № 9. – С. 3001 – 3011.
8. Шапіро В. С. Проблемні аспекти участі експерта в цивільному процесі / В.С. Шапіро // Правові горизонти / Legal horizons, СумДУ. – 2018. Вип. № 13 (26). – С. 24 – 28.
9. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV (в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 р.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15?find=1&text>
10. Стародубов І.В. Загальна характеристика адміністративно-правового статусу експерта / І.В. Стародубов // Форум права : електрон. наук. фахове вид. / ХНУВС. - 2012. - № 3 .— С. 723-727.
11. «Про деякі питання практики призначення судової експертизи» : постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 р. № 4. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-12>

**ОРИГІНАЛ ЧИ КОПІЯ –
ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ БЕНЗОПИЛИ ВІДОМОЇ МАРКИ
ПІД ЧАС ВИЗНАЧЕННЯ ЇЇ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ**

Серединський В.В.,

*Волинський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС
України, завідувач відділу товарознавчих, гемологічних, економічних,
будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності*

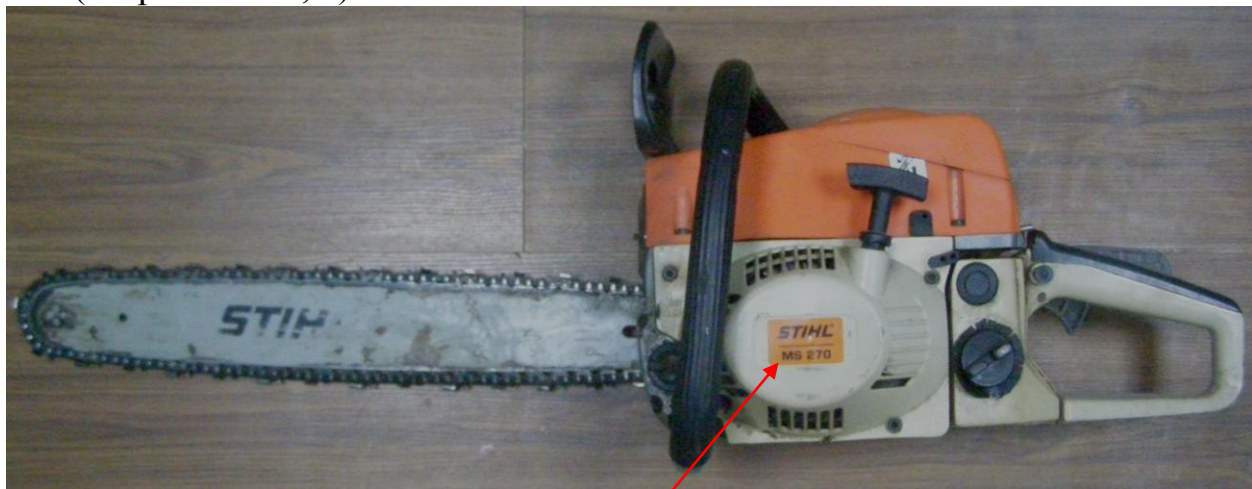
До Волинського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України надійшла постанова про призначення судової товарознавчої експертизи, винесена слідчим в рамках здійснення досудового розслідування по факту викрадення невідомими особами майна у громадянина «К».

Одним з викрадених предметів була бензопила марки «STIHL», яка в подальшому, в ході проведених оперативно-розшукових заходів, вилучена у підозрюваної особи «А».

З метою визначення величини матеріального збитку, завданого потерпілому «К» внаслідок скоєної крадіжки його майна, вилучену у підозрюваного бензопилу направлено до Експертної служби області для проведення судової товарознавчої експертизи.

На вирішення судової експертизи поставлено запитання щодо визначення ринкової вартості бувшої у користуванні бензопили марки «STIHL MS 270» станом на момент її викрадення.

У ході дослідження наданої бензопили візуальним оглядом встановлено, що на її корпусі з лівої сторони наявна полімерна наклейка з маркувальними позначеннями, виконаними латинськими друкованими літерами: «STIHL MS 270» (зображення 1, 2).

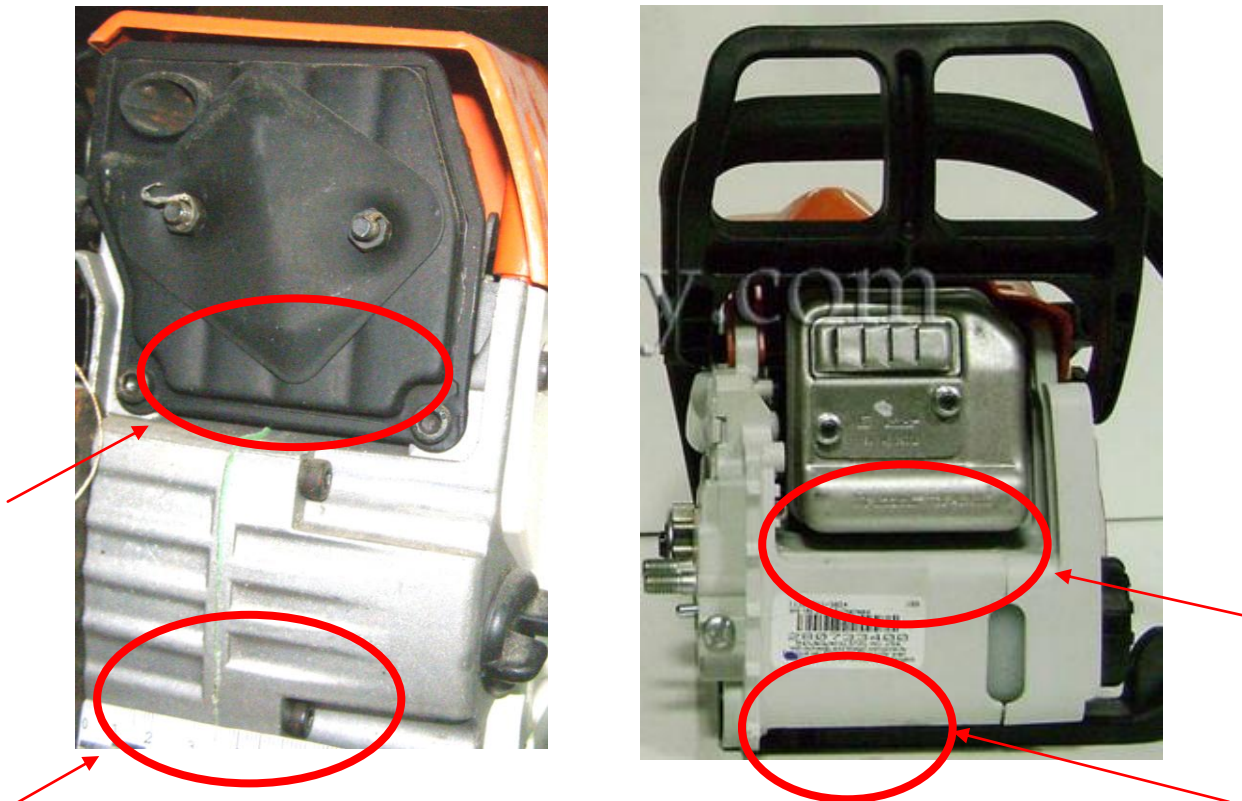
Зображення 1, 2. Загальний вигляд та маркувальні позначення, наявні на досліджуваній бензопилі.

В подальшому при проведенні ідентифікації наданої бензопили, у судового експерта виникли сумніви щодо її оригінальності, що суттєво впливало на остаточний висновок.

Для обґрунтування попередньо отриманих результатів експертом вивчено фотозображення бензопили марки «STIHL MS 270», отримані від офіційного сертифікованого дилера продукції «STIHL» в Україні.

Проведеним аналізом та порівняльним дослідженням з наданою бензопилою, виявлено достатній комплекс ознак, які вказували на те, що вилучена бензопила є копією бензопили марки «STIHL MS 270», а не її оригіналом, зокрема:

1. У досліджуваній бензопилі на глушнику відсутні вибиті стандартний логотип «STIHL» та артикульний (заводський) номер цього самого глушника, також на корпусі бензопили, під глушником, відсутня наклейка з серійним номером і країною-виробником (зображення 3, 4) [1].

Зображення 3, 4. Відсутність будь-яких маркувальних позначень у відповідних місцях на досліджуваній бензопилі (ліворуч); місця розташування маркувальних позначень на оригіналі бензопили такої марки (праворуч).

2. У шині досліджуваної бензопили наявний отвір для змащування підшипників веденої зірочки (на оригіналі всі підшипники повністю закриті, а при виготовленні самої шини в посадочні місця підшипників виробником закладається необхідна кількість мастила, якого вистачає на весь термін служби шини) (зображення 5) [2].

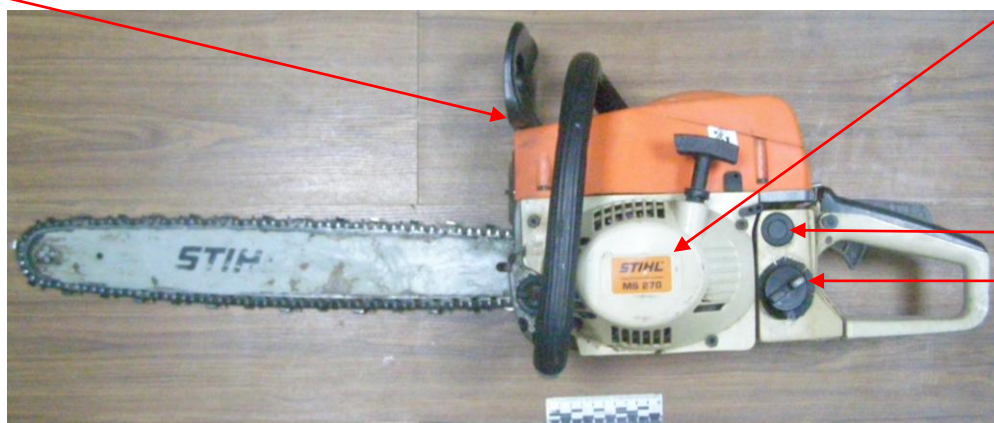

Копія

Оригінал

Зображення 5. Відмінність оригінальної шини бензопили марки «STIHL MS 270» від її копії.

3. У досліджуваній бензопилі виконання елементів корпусу мають відмінності з відповідними елементами корпусу бензопили-оригіналу (форма, розміри, конфігурація, тощо) (зображення 6, 7).

Зображення 6, 7. Загальний вигляд оригінальної бензопили марки «STIHL MS 270» (зверху) та її копії, що надійшла на дослідження (знизу).

Таким чином, за результатом проведеної судової товарознавчої експертизи встановлено, що надана на дослідження бензопила є копією бензопили відомої марки «STIHL» та з урахуванням виявленого, визначено її фактичну ринкову вартість на момент скоєння злочину.

Отже, завдяки професійним діям судового експерта, було вірно визначено розмір матеріального збитку, завданого потерпілому «К». Оскільки ринкова вартість копії бензопили марки «STIHL» моделі «MS 270» у декілька разів менша від ринкової вартості оригіналу бензопили вказаної марки та моделі.

Список використаної літератури:

1. Поддельные бензопилы Stihl - Осторожно! URL: <https://samstroy.com/stati/poddelnye-benzopily-stihl-ostorozhno>.
2. Штиль и Китай. URL: <http://www.lider.co.ua>.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Сирота О.О.

*Миколаївський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України, завідувач відділу товарознавчих та
гемологічних досліджень*

Всі, хто колись стикались з товарознавчою експертизою, могли побачити наявні прогалини в нормативному законодавстві.

Основним документом, який регламентує основи проведення судової товарознавчої експертизи є постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440 "Про затвердження Національного стандарту № 1 "Загальні засади оцінки і майнових прав". Жодна методика не діє в частині, що входить в протиріччя з положеннями вказаного стандарту. Створені за десятки років методики повинні бути перевірені щодо відсутності протиріч з Національним стандартом № 1. Товарознавчі методики не знаходяться у вільному доступі, та ознайомитись з їх змістом дуже складно. Таким чином, ми маємо основу товарознавчих досліджень – Національний стандарт № 1, який знаходиться у вільному доступі, та багато методичних рекомендацій проведення товарознавчих досліджень, які не перебувають у вільному доступі, але підлягають ревізії та осучасненню.

Розглянемо окремі проблеми, які потребують вирішення.

1. Методичні рекомендації КНДІСЕ 2011 року "Розрахунок втрати якості непродовольчих товарів у зв'язку з їх зносом та наявністю дефектів" використовуються всіма товарознавцями, так як саме тут зібрана інформація про знос товарних груп за часовим фактором та за наявними дефектами. Вказані таблиці мають в багатьох спеціалізованих книгах, при цьому не зверталась увага, що джерелом походження вказаних таблиць є додаток № 10 до "Правил добровільного страхування домашнього майна" (затверджених Міністерством фінансів України 14.03.1997), Листа Міністерства торгівлі УРСР від 22.11.1986 № 04-23/513 "Про середні терміни експлуатації виробів". При цьому слід зауважити, що наприклад мобільні телефони почали свій масовий обіг в Україні після 2000 року, а після 2007 року з'явилися сенсорні смартфони. Чи можливо застосовувати для смартфонів показники щорічного зносу, встановлені ще до їх появи? Смартфони на теперішній час є найбільш привабливими для злочинців і тому правильність встановлення вартості саме для цього товару є актуальним питанням. Багато товарів взагалі відсутні, наприклад мисливська зброя, мультимедійні прилади, DVD програвач і багато іншого.

На сьогоднішній день середній термін експлуатації не використовується. У пп. 138.3.3 п. 138.3 ст. 138 Податкового кодексу визначені групи основних

засобів (інших необоротних активів) та мінімально допустимі строки експлуатації. У бухгалтерському обліку згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 16 "Основні засоби" (МСБО16") (для платників податків, які ведуть бухгалтерський облік відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності) строк корисної експлуатації визначається за окремими активами виходячи з очікуваної корисності активу для суб'єкта господарювання. Фактично власник встановлює термін експлуатації для кожного виробу. Вказаний термін не може бути менше мінімального, визначеного у Податковому кодексі. Враховуючи викладене, необхідно здійснити нові розрахунки зносу, які можливо було б використовувати у практичній діяльності.

2. Методика визначення вартості майна Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. Проф. М.С. Бокаріуса 2004 року виходячи з асортименту пропозицій ринку визначає для експерта класифікацію за видовою належністю. Саме ця класифікація зустрічається і в інших виданнях. Як виникла вказана класифікація? В її основі лежать прайс-листи компаній МКС, Спецвузавтоматика, Небесная сеть. "МКС" — колишнє українське ІТ-підприємство з головним офісом у Харкові, що діяло з 1990 по 2009. Основні бізнеси: однойменна мережа магазинів комп'ютерної і офісної техніки, цифрової електроніки і побутової техніки, виробництво комп'ютерів. Спецвузавтоматика з 1994 року є одним з крупніших в Україні виробників серверів и комп'ютерів під власною торговою маркою – R-line. Фактично основою експертної класифікації є класифікація спеціалізованих магазинів. На теперішній час вказані класифікації представляють, наприклад, "РОЗЕТКА", "ФОКСТРОТ" і т. ін. Наскільки правильно використовувати вказані класифікації, які не використовуються в світовому співтоваристві.

Світова практика узагальнила усі товари за єдиним підходом, та створила "Гармонізовану систему опису та кодування товарів" (ГС) — міжнародну номенклатуру товарів, розроблену Всесвітньою митною організацією. До ГС входить близько 5 000 груп товарів; кожна група позначається шестизначним цифровим кодом. Товари упорядковані в логічну структуру і мають добре визначені правила для досягнення уніфікованої класифікації. ГС використовується більше ніж 200 країнами на основі їхніх Митних тарифів, а також для збору міжнародної торгової статистики. В термінах ГС класифіковано більше 98 % товарів міжнародної торгівлі. На ГС базується Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД). Якщо в УКТЗЕД по відношенню до її міжнародних частин — ГС та Комбінованої номенклатури Європейського Союзу виявлено неточності, які виникли в результаті неправильного перекладу з офіційної мови оригіналу на українську мову, назв позицій, підпозицій, а також текстів приміток до розділів, груп, позицій, підпозицій та додаткових приміток, то за основу приймаються тексти оригіналів офіційних видань Гармонізованої

системи Всесвітньої митної організації та Комбінованої номенклатури Європейського Союзу.

3. Пошук цінових пропозицій зводиться до пошуку в мережі Інтернет і в основному до сайту OLX, хоча існує багато пропозицій на роздрібних ринках (базарах), де торгівлю здійснюють особи, які не завжди розміщують інформацію в мережі Інтернет. Як свідчить практика, на таких ринках ціна може відрізнятись у менший бік більше 50 відсотків. Оформити вказані ціни як цінові пропозиції не можливо, але на мою думку слід надати право судовому експерту показувати вказану ціну в експертизі без відповідного підтвердження. В нормативних документах однозначного тлумачення вказаної ситуації не існує. Пунктом 52 Національного стандарту № 1 "Загальні засади оцінки майна і майнових прав" передбачено, що оцінювач самостійно здійснює пошук інформаційних джерел. При цьому оцінювач повинен проаналізувати всі інформаційні джерела, інформацію про угоди щодо подібного майна. Пунктом 54 цього ж стандарту передбачено що зібрані оцінювачем вихідні дані повинні відображатись у звіті про оцінку з посиланням на джерело їх отримання. Пунктом 55 стандарту визначено, що оцінювачі несуть відповідальність за недостовірну чи необ'єктивну оцінку майна згідно із законодавством. Таким чином, оцінювач повинен мати підтвердження отриманої інформації і одночасно він несе відповідальність, якщо надав необ'єктивну оцінку майна.

4. Під час проведення експертного дослідження іноді виникає питання відносно електронних приладів щодо його внутрішньої комплектації, виробника, назви та моделі. При цьому а не слідчий, а не власник майна вказану інформацію надати не можуть. Тем не менш вказана інформація є в самому приладі, який необхідно включити. Наприклад, ввімкнувши телефон можливо встановити ІМЕІ, назву, модель, об'єм пам'яті та іншу інформацію, яка може вплинути на вартість телефону. Вказані дії не передбачені методиками і найчастіше кваліфікуються як визначення технічного стану, випробування, що заборонено робити судовому експерту. Слід зауважити, що судовий експерт ввімкнувши прилад не намагається встановити якісь характеристики об'єкту, а намагається отримати інформацію, яка допоможе встановити вартість товару. Рівень знань судового експерта-товарознавця не нижче ніж рівень кожного з користувачів електроприладів. На мою думку слід розробити та описати послідовність дій, які експерт зможе виконувати для встановлення інформації про об'єкт, шляхом підключення до мережі та вмикання. Вказане дозволить не залишати експертизу без виконання.

Слід зазначити, що вище наведені не всі проблемні питання товарознавчої експертизи. Науковцям та практикам слід працювати над вирішенням проблем. Це дозволить більш об'єктивно проводити товарознавчі дослідження та зменшити кількість судових експертиз, які залишились без виконання

КРИТЕРІЇ ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ ДОПУСТИМИМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Сисоєва В.П.

Національний авіаційний університет, доцент кафедри кримінального права і процесу юридичного факультету, кандидат юридичних наук

Згідно з ч. 1 ст. 94 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), кожний доказ оцінюється з поглядів належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з поглядів достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Закріплення законодавцем положення щодо допустимості доказів є гарантією забезпечення конституційних прав, свобод і законних інтересів кожного учасника кримінального провадження, захисту від неправомірних дій органів, які здійснюють кримінальне провадження, та ухвалення справедливого, законного і обґрунтованого рішення суду. Допустимість доказів по суті розуміється як законність джерела, умов і способів одержання цих доказів. Ч. 1 ст. 86 КПК України визнає доказ допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України [1].

Для визнання доказів допустимими у кримінальному судочинстві обов'язкове дотримання передбачених кримінальним процесуальним законом способів і умов одержання доказів, тобто процесуальної форми. Фактичні дані про обставини злочину залишаються такими до моменту їх одержання процесуальним шляхом. Процесуальний порядок їх одержання за допомогою використання передбаченого законом джерела і відображення, фіксації в цьому джерелі перетворює їх у докази та є одним із важливих критеріїв допустимості. Процесуальна форма тісно пов'язана з формуванням джерела доказів, за її допомогою визначаються умови, порядок і послідовність провадження процесуальних дій, спрямованих на вилучення інформації з передбачених у законі носіїв.

Проаналізувавши визначення «процесуальної форми», можна зробити висновок, що це передбачений кримінальним процесуальним законом порядок діяльності сторони обвинувачення, сторони захисту, потерпілого і його представника, а також інших учасників кримінального провадження, спрямований на виконання завдань кримінального провадження з дотриманням засад кримінального провадження. Процесуальна форма є важливим критерієм допустимості доказів і забезпечує виконання основного завдання кримінального провадження – охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Будь-яке порушення процесуальної форми є підставою для визнання доказів недопустимими, а тому невід'ємним критерієм допустимості доказів. Вказане положення знаходить своє підтвердження і в теорії кримінального процесу [2, с. 130-131].

У юридичній науковій літературі традиційно визначають такі критерії визнання доказів допустимими:

- по-перше, отримання доказів належним суб'єктом. Чинний КПК України закріплює, що докази можуть збирати сторони кримінального провадження, тобто сторона обвинувачення, до якої відносять прокурора, слідчого, керівника органу досудового розслідування, а також оперативні підрозділи, зазначені в ч. 1 ст. 41 КПК України, та сторона захисту в особі підозрюваного, обвинуваченого, законного представника неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, а також особи, яка є недієздатною чи обмежено дієздатною, та захисника. Отже особами, уповноваженими збирати докази, є такі, котрим таке право надано законом;

- по-друге, одержання доказів з належного джерела. КПК України чітко не визначає, які саме дані можна отримати з належного джерела, але, проаналізувавши норму Кодексу, можна зробити висновок, що належним джерелом отримання доказів будуть протоколи допиту потерпілого, свідків, з яких, відповідно, і будуть в судовому засіданні використовуватися показання, зібрані під час досудового провадження;

- по-третє, дотримання належної процедури одержання доказів, тобто послідовне проведення слідчих (розшукових), та інших процесуальних дій, дотримання порядку їх проведення та належне закріплення отриманих результатів [3, с. 230].

Крім того, важливо зазначити, що різні аспекти визначення критеріїв допустимості доказів були предметом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед них, зокрема, викликає інтерес наукова позиція Н.В. Сибільової. Відповідно до її поглядів, допустимість доказів – це одна з найважливіших умов їх формування і є визнаною законодавцем можливістю використання даного джерела як процесуального носія інформації про фактичні дані, що мають значення для встановлення істини у кримінальній справі, а також процесуальне закріплення цієї інформації уповноваженими на те особами або органами у встановленому законом порядку (шляхом дій) з суворим дотриманням норм моральності. Тому не може бути визнано допустимим доказ, що отриманий із встановленого законом джерела, але процесуальне закріплення інформації, яка в ньому міститься, здійснено суб'єктом, який не має права проводити таку слідчу дію. Дослідниця стверджує, що доказ з позиції законності визнається допустимим тоді, коли джерело інформації передбачено у законі, закріплення цієї інформації здійснено у порядку, встановленому в кримінально-процесуальному законі та уповноваженою на те особою або органом, тобто в результаті проведення слідчої дії з суворим дотриманням кримінально-процесуальної форми, що належить до даної слідчої дії.

Н.В. Сибільова розробила систему критеріїв, які надають можливість визначити процесуальну придатність тієї або іншої інформації для встановлення обставин, які необхідно довести у кримінальній справі. Вимоги допустимості характеризують не наявність зв'язків фактичних даних з

обставинами, які необхідно встановити, а процесуальну можливість їх використання для встановлення вказаного зв'язку. Критеріями допустимості судових доказів нею запропоновано вважати процесуальність, етичність та науковість [4, с. 178-179].

Також, законодавцем наведено окремі ознаки недопустимих доказів і зазначено безумовні ознаки недопустимих доказів: це докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав і свобод людини.

Стосовно вищезазначеного, слід додати, що до істотних порушень прав людини і основоположних свобод належать такі діяння:

- здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов;
- отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження;
- порушення права особи на захист;
- отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права;
- порушення права на перекресний допит (ст. 87 КПК України).

Крім того, ст. 223 КПК України передбачає правило, за яким будь-які слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими.

Умовно допустимими (тобто, допустимими при виконанні певних умов) є докази щодо судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом цього кримінального провадження, а також відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного, обвинуваченого (ст. 88 КПК), показання з чужих слів (ст. 97 КПК), докази, отримані в результаті обшуку до постановлення ухвали слідчого судді з цього приводу (ч. 3 ст. 233 КПК), докази кримінального провадження, що перейняте від іншої держави (ст. 598 КПК) [5, с. 89].

Водночас правила перевірки допустимості доказів нерозривно пов'язані з конституційними та моральними засадами судочинства, які або відображені у правовій нормі, або припускають врахування їх вимог при застосуванні правових норм, що не містять безпосередньо зазначених засад. В цьому випадку власне моральні засади будуть критерієм допустимості доказів.

За таких умов конституційна норма про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод

людини є головним обов'язком держави, знаходить своє реальне втілення і реалізацію у нормах КПК України [там само, с. 90].

Підводячи підсумки, зауважимо, що сучасна наукова доктрина вітчизняного кримінального процесу визначає такі критерії визнання доказів допустимими: по-перше, це належне процесуальне джерело отримання доказів; по-друге, це належний суб'єкт збирання доказів; по-третє, це належна процесуальна форма доказів. Положення чинного кримінального процесуального законодавства, а також сучасні доктринальні розробки науковців цієї галузі допомагають визначити зміст кожного із наведених вище критеріїв.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 15.02.2020).
2. Осетрова О. С. Дотримання процесуальної форми як критерій допустимості доказів. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 127-137.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / відп. ред. С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Х. : Одісей, 2013. 1104 с.
4. Панова А. В. Еволюція поняття «допустимість доказів» у кримінальній процесуальній доктрині та законодавстві України. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 126. С. 176-184.
5. Ткачук О. С. Визнання доказів допустимими за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. № 1. С. 86-91.

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ОБІГОМ ЗБРОЇ

Скоблякова С.М.

Донецький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, завідувач сектору досліджень зброї

На сьогоднішній день розвиток судової експертизи зброї має не аби яке значення, що зумовлено низкою сучасних проблем державного рівня, однією з яких є загострена політична ситуація в країні та, як фонове явище, – збільшений рівень злочинності, пов'язаної з незаконним обігом вогнепальної зброї. Однак, не можна не звернути увагу на той факт, що наразі в експертній практиці існує низка прогалин, котрі якщо не унеможлиблюють, то значно ускладнюють процес проведення дослідження, що, у свою чергу, подовжує терміни

досудового розслідування. Такий стан справ є недопустимим та потребує якомога швидкого рішення.

Відтак, вчені справедливо вказують, що реалії експертної, слідчої та судової практики сьогодення зумовлюють необхідність серйозного наукового розроблення правових, організаційних і криміналістичних засад, пов'язаних з проведенням балістичних експертиз. Наявна методична база явно не відповідає сучасним вимогам і потребує серйозних змін (для початку скасування положень методики про стрільбу способом роздільного заряджання й вимірювання швидкості снаряду в межах дульного зрізу ствола). У подальшому слід узагальнити та впорядкувати позиції різних суб'єктів правовідносин із зброєю щодо її класифікації, на основі прикладів порівняльних досліджень, окремих розрахунків параметрів і оцінювання їх співвідношень розробити науково обґрунтовані критерії, які дозволять однозначно підходити до визначення цільового призначення зброї та боєприпасів [1, с. 295]. Ми погоджуємось із вказаною думкою та зі свого боку додамо, що більшість проблем, котрі існують в сучасній Україні пов'язані із відсутністю до сих пір Закону України «Про зброю», котрий встановив би межі допустимого «спілкування» громадян із предметами, які відносяться до категорії підвищеної небезпеки. Окрема увага має приділятися і відсутності певної узгодженості між наявними методиками та методичними рекомендаціями. На практиці частою є ситуація, коли методики із вузькою спрямованістю дещо відрізняються від загальної, так би мовити, – головної методики, що призводить до експертних колізій та може ставати причиною надання експертом суб'єктивної оцінки тому чи іншому феномену, а отже – провокувати несвідомо неправдивий висновок.

Має право на життя думка, що той факт, що діяльність експертних підрозділів має будуватися в рамках чинного правового поля, ні в кого не викликає сумнівів. Одним з показників відповідності правових норм і засобів, що використовуються в експертній практиці, сучасним нормам національного та міжнародного права є результати взаємодії експертних установ з судово-слідчими органами. Як показує практика, наявний науково-методичний потенціал експертних підрозділів не завжди може забезпечити належний рівень такої співпраці. Зокрема, ситуація з експертними класифікаційними балістичними дослідженнями стає настільки суперечливою, що потребує негайного розв'язання. Неврегульованість низки питань судової балістики за відсутності Закону України «Про зброю», дає змогу залежно від деяких чинників (показники в службовій діяльності, небажання вникати в сутність дослідження та навіть свідоме зловживання) «зробити» із звичайного громадянина озброєного злочинця. І при цьому не має значення, що громадянин на законних підставах придбав вогнепальну зброю, спецзасіб або інший стріляючий пристрій [1, с. 291]. Прикладом останньої тези може слугувати ситуація, в якій особа несвідомо може придбати потенційно вогнепальний предмет – газовий пістолет, конструкція якого дозволяє вільно викручувати зі ствола захисний елемент, призначений унеможливити

проходження снаряду через канал. Пересічний громадянин може ознайомитись із вимогами до того чи іншого виду зброї виключно за допомоги співробітника дозвільної системи, котрий не завжди в повній мірі викладає необхідну інформацію. Такий стан справ призводить до того, що особа, яка придбала такий газовий пістолет (наприклад, ПГШ-790, виробництва ТОВ «УНСП «Шмайсер») та отримала дозвіл на нього, після проведення експертного дослідження та отримання висновку експерта щодо відношення такого пістолета до вогнепальної зброї (у разі проходження відповідних експертних експериментів) може мати проблеми із законом.

Також необхідно зазначити, що якщо експертні методики досліджень традиційних видів вогнепальної зброї дають можливість розв'язувати ідентифікаційні чи діагностичні завдання балістичної експертизи, то інші об'єкти балістичних досліджень потребують розроблення нових видів експертиз. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність пошуку та об'єднання знань про зброю, систематизацію експертних методик, встановлення внутрішньовидових зв'язків між ними, а також визначення проблемних питань [2]. Вчені пропонують терміново відмовитися від існуючої практики, коли через неоднозначний підхід до визначення цільового призначення зброї та боєприпасів в угоду економічній доцільності або іншим корпоративним інтересам впроваджуються методичні розробки, які дають змогу тільки за наявності окремих надуманих криміналістичних ознак, змін у конструкції або сумнівних експериментів «змінювати» цільове призначення зброї, ігноруючи позиції заводу-виробника. Аргументи на підтримку такої позиції у вигляді статистичних даних, які вказують на використання окремих пристроїв при вчиненні злочинів, повинні застосовуватися не для породження надуманих криміналістичних критеріїв, які дозволяють фактично тільки покарати офіційного власника, не розв'язуючи проблему, а для виходу на відповідні державні установи з метою заборони поширення відповідних пристроїв і їх вилучення, якщо для цього є підстави, або проведення відповідної профілактичної роботи [1, с. 295]. Не можна не звернути увагу на те, що на сьогоднішній день заводи-виробники не в повній мірі дотримуються інструкції з виготовлення та переробки вогнепальної зброї. Через різноманітність вимог до експортної та внутрішньої зброї, в нашій країні все частіше з'являються зразки, які не відповідають критеріям для певного виду зброї за цільовим призначенням. В даному випадку мова йде про карабіни, які виготовляються на базі автоматів Калашникова. Так, наприклад, експортний варіант карабіну Сайга М 3 не передбачає наявності окремих спеціальних пристосувань, оскільки зарубіжні країни, в які екпортується зразок не мають таких вимог. Однак, на практиці частою є ситуація продажу експортних зразків українським громадянам, котрі, як і у випадку з газовими пістолетами, стають заручниками власної необізнаності.

За досить недовгий час існування судова балістика стала найбільш перспективним та пріоритетним напрямком розвитку криміналістичної техніки.

Вчинення злочинних дій із застосуванням вогнепальної, травматичної, газової, пневматичної, холодної та іншої зброї, зумовлює безперервний та стрімкий розвиток та вдосконалення криміналістичної балістики з метою розкриття та запобігання злочинам. Поширенню застосування зброї сприяє ліберальний ринок вогнепальної зброї та криміногенна ситуація в державі, тому важливо розвивати судову балістику з метою швидкого накопичення оперативного та доказового матеріалу, що полегшить слідчу та оперативно-розшукову діяльність [2]. Таким чином, можна підвести підсумок, що більшість наразі існуючих проблем, пов'язаних із обігом зброї в Україні мають негативний вплив на судову експертизу зброї, оскільки відсутність якісного методичного забезпечення, нормативного підкріплення експертних експериментів, якісного обладнання позбавляють експертів-практиків можливості проводити наукові дослідження, котрі дозволили б вивести на новий, більш якісний рівень, Україну. Це стосується і наведених вище проблемних аспектів, які можуть бути вдало вирішені за допомоги активної співпраці заводів-виробників зброї із експертами державних експертних установ, які надавали б консультативну допомогу, що унеможливило б вихід на український ринок предметів, заборонених законом.

Список використаної літератури:

1. Мамайчук Г.С. Судово-балістична експертиза: проблеми класифікаційного експертного дослідження. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. праць / ред. кол. М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько, Л.В. Головченко та ін. Х.: Право, 2009. Вип. 9. С. 290–295.
2. Куций Я. А. Криміналістична балістика в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку: URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fmt/all-fmt-2019/paper/view/7692/6459>.

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Скорик А.Л., Бірюков М.А.

курсанти навчального взводу ПМПФ-16-3 факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції

Науковий керівник: Амеліна А.С.,

*професор кафедри фінансових розслідувань, к.ю.н., доцент
Університет державної фіскальної служби*

На нашу думку, судово-експертна діяльність є надзвичайно важливою в кожній демократичній державі. Судова експертиза надає неоціненну допомогу в судочинстві, оскільки висновок експерта є незаперечним доказом у справі

будь-якого слідства. Саме вона виступає способом забезпечення гарантії захисту кожного громадянина і населення в цілому.

У сучасних умовах розвитку різних сфер життєдіяльності суспільства, саме судова експертиза стала одним із пріоритетних напрямків дослідження.

Сьогодення визначає одним із найважливіших завдань України – протидію злочинності, яка включає в себе і правоохоронну діяльність. Таку діяльність вже неможливо уявити без участі професійних судових експертів держави, робота яких сприяє розслідуванню, припинення та недопущенню резонансних злочинів.

Завдяки створеній розгалуженій системі судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні, у майже кожному, кримінальному провадженні фігурують висновки судових експертів, в яких викладено факти, більшість з яких мають значення для встановлення істини, як джерела доказів.

Сьогодні потребують уваги питання, пов'язані із висвітленням поняття та завдань, на нашу думку, одного з найголовніших видів судово-експертної діяльності у сучасних реаліях, відповідно до нових потреб правоохоронної діяльності.

Криміналістична експертиза є найбільш поширеним видом судової експертизи, вона вимагає застосування спеціальних криміналістичних знань. Криміналістична експертиза – вид судової експертизи, що досліджує сліди – відображення людей і речей для вирішення ідентифікаційних (якою конкретно особою або конкретним предметом залишено сліди), діагностичних (встановлення природи чи стану об'єктів, якими утворено сліди) або ситуаційних (встановлення механізму та умов слідоутворення) завдань [1, с.34].

Криміналістичні експертизи проводяться у судово-експертних установах. Варто зазначити, що метою криміналістичної експертизи є встановлення фактичного стану об'єкта; можливості проведення певних дій; обставин, за яких були проведені дії; невидимих слідів зашифрованого змісту; групової належності об'єктів або їх тотожності. Під час проведення експертизи, відіграє важливу роль визначення об'єкта дослідження. Об'єктами експертизи можуть бути тексти документів та підписи на них, відбитки печаток і штампів, сліди рук, ніг, знарядь злочину та інструментів, транспортних засобів, зброї, боєприпаси та інше.

Аналізуючи вищевказане, можна стверджувати, що проведення судово-експертної діяльності, а зокрема криміналістичної експертизи має на меті цілий комплекс завдань, що стоять перед експертом. З формуванням та розвитком окремих криміналістичних теорій у літературі висловлюються пропозиції щодо розмежування завдань на діагностичні, класифікаційні та ситуаційні.

На нашу думку, найбільш точно визначення класифікаційних завдань судової експертизи подає у своєму дослідженні І. В. Пиріг, який вважає, що класифікаційні завдання вирішують питання віднесення об'єкта до певного класу після детального вивчення властивостей об'єкта з подальшим його

порівнянням (співвідношенням) з властивостями об'єктів у групі, до якої він належатиме за результатами дослідження [2, с. 33].

Суперечливими є позиції науковців і щодо виокремлення ситуаційних завдань. Так, Н. І. Клименко вважає, що характерним для діагностичної експертизи є встановлення типових ознак того чи іншого об'єкта в певній ситуації. А ситуаційна експертиза встановлює комплекс різних ознак, об'єктів, окремих ситуацій, з яких складається цілісна картина всієї досліджуваної події [3, с. 139].

Таким чином важливу роль у здійсненні правосуддя відіграє судова експертиза, а саме криміналістична. Спеціальні пізнання експерта допомагають суду встановлювати найважливіші обставини під час розгляду адміністративних проваджень, на основі яких може бути винесено справедливе судові рішення.

Список використаної літератури:

1. Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів: матеріали кругл. столу: (Київ, 25 лютого 2015). — К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015 с.34-37
2. Пиріг І. В. Класифікація судових експертиз за характером завдань, що вирішуються. *Криміналістичний вісник*. – К.: ТОВ «Еліт Прінт», 2011. Вип.1(15) с.61-64
3. Клименко Н. І. Судова експертологія : [курс лекцій : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.]. К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – 528 с.

ПИТАННЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДІВ МІСЦЯ ПОДІЇ

Соловейчик О.В.,

Волинський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, заступник завідувача відділу – завідувач сектору автотехнічних досліджень відділу автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів

Питання техніко-криміналістичного забезпечення при огляді місця події є завжди актуальним. Розкриття і розслідування злочинів базується певною мірою на отриманні доказової інформації.

Огляд місця події - одна з найпоширеніших слідчих дій у структурі методики розслідування злочинів. У спеціальній криміналістичній літературі огляд місця події розглядають як одну з найскладніших і значних слідчих дій, під час проведення якої вирішують багато планових завдань розслідування і отримують різні фактичні дані. Тому проведення огляду місця події з боку

слідчо-оперативної групи вимагає значних зусиль і часу. Огляд місця події - це слідча дія, яка має на меті дослідження матеріальної обстановки місця події шляхом безпосереднього особистого її сприйняття слідчим або іншими учасниками огляду для виявлення, фіксації і вилучення різних слідів злочину й інших речових доказів, з'ясування механізму події та інших обставин, які мають значення для розслідування справи. Під сприйняттям обстановки місця події слід розуміти насамперед візуальне сприйняття, у тому числі підсилене засобами та методами криміналістичної техніки.

У даний час при огляді місця події, наприклад, при реєстрації ДТП, складається протокол огляду, до якого додається схема місця події з розташуванням учасників, знаків, розмітки, а також перелік ушкоджень транспортних засобів і дорожньої інфраструктури.

Основні недоліки складання схем місць ДТП наступні:

- схеми складаються вручну, унаслідок чого вони є спрощеними, а інколи і нечитабельними. Точність даних, приведених у схемі, найчастіше, невисока;
- вимір відстаней виконується рулетками або мірними колесами;
- відстані фіксуються лише ті, які, на думку слідчого або інспектора ДАІ, є важливими;
- незважаючи на наявну на бланкові масштабну сітку, масштаб відображуваних об'єктів не дотримується, тому по ній неможливо установити додаткові просторові характеристики, необхідні для наступного аналізу ДТП;
- як правило, під час вимірів припиняється рух автотранспорту, що є джерелом «пробок» на дорогах;
- у будь-який момент у схему можуть бути внесені зміни.

У Європі застосовуються сучасні технології і прилади, що дозволяють скоротити час обстеження і створити об'єктивну цифрову модель місця події - лазерні сканери.

Система лазерного сканування при застосуванні в судочинстві і криміналістиці повинна задовольняти наступним вимогам:

1. Здатність щодо високої продуктивності і точності вимірів.
2. Можливість оперативного розгортання й установки.
3. Виконання вимірів при відсутності освітлення.
4. Моделювання траєкторії польоту кулі і сканування в салоні автомобіля.
5. Сканування в приміщенні, а також сканування різних слідів злочину (доказів) і тіл потерпілих.
6. Захист від редагування і внесення змін.

Цим вимогам в свій час відповідав лазерний сканер Z+F IMAGER 5006 (Німеччина) у складі з цифровою камерою Rollei Metric (слід зазначити, що дана модель постійно вдосконалюється, чим збільшується сфера її застосування).

Лазерне сканування широко застосовується при проведенні слідчих експериментів, розслідуванні на місці злочину і при вивченні ДТП. Особливо

актуальним є спільне використання лазерних сканерів і цифрових камер високої частотності, що дозволяє одержувати ортофотоілюстрації для проведення детальних і точних вимірів.

Використання сканера Z+F IMAGER 5006 дозволяє виконати збір даних при огляді місця події за лічені хвилини. Обстановка місця події може бути швидко зафіксованою в цифровому вигляді, а оброблена вже в умовах офісу. У майбутньому протоколи у вигляді текстових файлів великого обсягу можуть бути доповнені або навіть замінені інформативними тривимірними зображеннями у поєднанні з даними цифрових фото- і відеозйомок.

Короткі технічні характеристики сканера

<i>Максимальна дальність вимірів</i>	79 м
<i>Мінімальна дальність вимірів</i>	1 м
<i>Частотність</i>	0.1 мм
<i>Швидкість сканування</i>	<500000 точок\сек.
<i>Відхилення лінеаризації (метод аналізу нелінійних систем, при якому вони розглядаються як лінійні) на 50 м</i>	<1 мм

Лазерний сканер IMAGER 5006 зберігає дані на вбудованому твердому диску, має внутрішній замінний акумулятор і безпроводний інтерфейс управління і збору даних. Ці особливості дозволяють ефективно використовувати сканер при проведенні судово-криміналістичної експертизи.

Розташування кожної сканпозиції залежить від вимог щодо відображення сцени. Навіть комплексні сцени, такі як місця здійснення злочинів усередині будинків із декількома кімнатами, можуть бути з'єднані в єдину тривимірну модель. Ця модель може бути розглянута як віртуальний світ, у якому можна робити переміщення, виконувати виміри тощо. Використання лазерного сканування не залежить від зовнішнього освітлення і тому здійснювати огляд теоретично можливо навіть при повній темряві.

При використанні фотограмметричних систем повинна бути виконана процедура ректифікації (трансформації) отриманих зображень, що потребує додаткового часу і є досить трудомісткою. У комплексних сценах, що складаються з великої кількості фотографій, ця процедура може затягтися на декілька днів. На противагу цьому, лазерне сканування дозволяє швидко й ефективно одержати необхідні результати.

Для одержання повної інформації про місце події, для виключення невидимих зон, необхідно встановлювати сканер на різні позиції. Після збору даних, за допомогою програмного забезпечення можна одержати закінчену тривимірну картину місця події.

Найбільш важливі деталі можуть бути скановані повторно в режимі з високою частотністю («Super High Scan») для одержання більш точної інформації. Якщо місце події обмежено тільки однією кімнатою і слідів злочину в інших кімнатах не виявлено, то для одержання повної картини досить

виконати сканування тільки з двох-трьох позицій, таким чином загальний час проведення розслідування різко скорочується.

У тому випадку, якщо підозрюваний діяв не в одній кімнаті, його вхід у кімнату, вихід з неї і прилеглі приміщення також повинні бути скановані. Після створення тривимірної моделі можна скористатися опцією: «Проходження за підозрюваним у сцену, по сцені і вихід зі сцени». Шляхи проходження підозрюваного потім візуалізуються у відеоформат і можуть бути відображені на будь-якому персональному комп'ютері (далі - РС).

Як правило, одержання розмірів при вивченні фотозображень можливо тільки після оброблення в спеціалізованому програмному забезпеченні і при ретельному аналізі положення, що знімалося, технологія лазерного сканування, навпроти, дозволяє виконувати вимір безпосередньо по хмарі точок, тому що кожна точка має свій унікальний набір координат X, Y, Z.

Таким чином можна, наприклад, одержати розміри ножа, що лежить на столі, або довжину і ширину вікна, батареї, розміри кімнати, дверного прорізу й усіх видимих об'єктів сцени.

За допомогою лазерного сканування одержують необхідну кількість сканів, що поєднуються в закінчене зображення місця події або злочину. Ці дані можуть бути збережені на CD- або DVD-дисках для наступного використання слідчою групою, у прокуратурі або при судочинстві.

Дані лазерного сканування дозволяють у будь-який час зробити всі необхідні виміри всіх найважливіших елементів сцени без необхідності нового збору даних.

Тривимірна сцена зберігає ту ситуацію, що мала місце при фіксації місця події. При цьому в будь-який час можна зробити перегляд показань свідків або підозрюваних, що не укладаються в обставини події, і зробити необхідне коректування показань.

Програмне забезпечення, що входить у комплект сканера, здатне не тільки візуалізувати тривимірні зображення сцени, що сканується, але також змінювати положення точок спостереження сцени у довільному вигляді.

На противагу фотографічним методам, при яких експерти роблять знімки вибірково, узгоджуючи з власним баченням ситуації на місці події, метод лазерного сканування припускає повне покриття фотозйомкою всього місця події без пробілів, як буває при фото- і відеозйомках, і дозволяє реконструювати картину події в будь-який момент.

Очевидно, що зусилля, спрямовані на розкриття злочину, можуть бути безрезультатними при відсутності можливості провести ті або інші виміри.

Лазерне сканування надає подібне з фотографічним зображення приміщення, але представлене в тривимірному вигляді, з можливістю вільно змінювати ракурс. Завдяки цьому, на наступних етапах розслідування і під час його «гарячої» фази, можна знову відтворити сцену злочину, якою вона була на момент сканування.

Дані лазерного сканування досить зручні для аналізу, тому що вони можуть зберігатися на різних носіях необмежено довго, бути залучені в будь-який момент як докази при роботі слідчих, у судочинстві, прокуратурі, а також при роботі різних фахівців (наприклад, при проведенні балістичної експертизи).

Отже, лазерне сканування є революційною технологією для багатьох галузей криміналістики. Воно дозволяє в декілька разів збільшити інформативність даних, що є на місці події, надає наочну і зручну візуалізацію в тривимірному вигляді, дозволяє досягти високої ілюстративної якості, подібної з фото- і відео- зображенням, а також дає можливість проводити вимір по всій хмарі точок.

Список використаної літератури:

1. Науково-технічні засоби в експертній практиці: концептуальні заходи: Метод. посіб. / М-во внутр. справ України; Держ. наук.- дослід. експерт.- криміналіст. Центр [Авт.-упоряд.: С.І. Перлін, С. О. Шевцов]. –Х.: ФО-П Чальцев О. В., 2009.-152с.
2. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: Наук.-практ. Посібник/ За ред. Н.І. Клименко.-К.: Юрінком Інтер, 2005.-216с.
3. ООО «УКРГЕО-ПРОЕКТ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrgeo.com.ua/products/sistemy-lazernogo-skanirovaniya/lazernye-skanery/zf/lazernyj-skaner-zf-imager-5006h.html>

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ОБ'ЄКТІВ НЕВАВЕРШЕНОГО БУДІВНИЦТВА

Стаднійчук Л.В.

*Одеський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України,
судовий експерт*

Сараїн В.Ф.

*Одеський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України,
судовий експерт*

Оцінка об'єкта незавершеного будівництва є не зовсім типовою. Така робота має свої тонкощі і складнощі. Це об'єкт нерухомого майна, в 100 % випадків абсолютно унікальний об'єкт нерухомого майна. Спробуємо ознайомитись із такою роботою більш детально.

Об'єкти незавершеного будівництва - будівлі, споруди або передавальні пристрої, які фактично не експлуатуються внаслідок того, що перебувають у недобудованому стані;

Об'єкт незавершеного будівництва - це об'єкт будівництва, на який видано дозвіл на будівництво, понесені витрати на його спорудження та не прийнятий в експлуатацію відповідно до законодавства [2].

Аналізуючи правову природу об'єкта незавершеного будівництва, його ознаками, зокрема є:

- міцний (грунтовний) характер об'єкта будівництва, що зводиться, який дає можливість зробити висновок, що такий об'єкт створюється на довгий період експлуатації, утворюючи при цьому єдине ціле із земельною ділянкою, та відмежовуючи вказаний об'єкт від малих архітектурних форм, тимчасових споруд тощо;

- будівництво здійснюється на підставі дозвільних документів, виданих відповідно до законодавства у сфері регулювання містобудівної діяльності;

- відсутність стовідсоткової готовності об'єкта незавершеного будівництва, що унеможливує використання його за призначенням та введення відповідно до законодавства в експлуатацію.

Згідно ст. 331 3 пункту Цивільного кодексу України до завершення будівництва (створення майна) особа вважається власником матеріалів, обладнання тощо, які були використані в процесі цього будівництва (створення майна) [1].

У разі необхідності особа, зазначена в абзаці першому цієї частини, може укласти договір щодо об'єкта незавершеного будівництва після проведення державної реєстрації права власності на нього відповідно до закону.

Ідентифікація об'єкту дослідження як об'єкта незавершеного будівництва повинно виконуватися при наявності наступних документів:

- правовстановлюючої документації на земельну ділянку, на якій розташований передбачуваний об'єкт;

- дозвіл на проведення будівельних робіт;

- свідоцтво, яке підтверджує державну реєстрацію права, але тільки в тому випадку, якщо право зареєстровано;

- проектна документація;

- довідка про будівельну придатність об'єкта. При цьому, в ній повинна бути вказана ступінь готовності конструктивних елементів;

Якщо власник об'єкта - юридична особа, потрібна довідка про балансову вартість об'єкта в бухгалтерському обліку власника. Інженерне забезпечення, що є найважливішим складовим елементом початково-дозвільної документації, який вимагає незавершений будівництвом об'єкт. Вона включає затверджені різними інстанціями і комунальними службами можливості підключення об'єкта до: каналізації; енергопостачання; водопостачання; газопостачання.

Без них здійснити будівельні роботи просто неможливо. Як правило, будь-які питання, що стосуються інженерного забезпечення об'єктів що зводяться, мають обмежений термін дії (п'ять років). Після завершення потрібні додаткові витрати (якщо планується повністю змінити структуру об'єкта із заміною інженерного забезпечення). Даний нюанс також враховується в підсумковій вартості.

Аналіз корисності та найбільш ефективного використання об'єкта оцінки визначається прогнозуванням його здатності задовольняти потреби власника

або користувача протягом певного часу тільки після завершення його будівництва і введення в експлуатацію

Загалом, при визначенні корисності будь якого об'єкта нерухомості необхідно розглянути:

придбання об'єкту з метою отримання прав на земельну ділянку.

придбання об'єкта дослідження як джерела придатних для повторного використання будівельних елементів та конструкцій.

придбання оцінюваного об'єкта з метою проведення реконструкції для альтернативного доходного використання

придбання об'єкта дослідження для проектного використання (продовження комплексу робіт по завершенню будівництва об'єкта) [6].

Найбільш ефективно використання визначає логіку застосування всіх загально визнаних підходів та методів оцінки, визначає очікувані доходи (дохідний підхід) та технічні характеристики функціональних аналогів (витратний підхід) чи ринкових аналогів (аналоговий підхід).

Відповідно до вимог п. 26 НС № 2 [4], вартість об'єктів незавершеного будівництва визначається із застосуванням витратного, порівняльного підходів, а також шляхом поєднання усіх методичних підходів.

Для реалізації порівняльного підходу, з формальної точки зору, необхідно зібрати інформацію щодо цін продажу або пропонування об'єктів, які:

- знаходиться в порівняних умовах розташування;
- мають порівняну площу;
- мають аналогічний технічний стан;
- займають земельну ділянку порівняної площі, на подібних умовах;
- потребують проведення однакового комплексу робіт по завершенню будівництва;
- мають порівнюваний прогноз щодо тривалості завершення будівництва і витрат на їх проведення.

Зрозуміло, що існування в пропозиції ще одного об'єкта, щодо якого виконуються всі критерії неможливо навіть теоретично, а невідповідність принаймні одному з наведених критеріїв робить результат розрахунку за порівняльним підходом не достовірним, та у зв'язку з проаналізованим ринком подібного майна встановлена відсутність подібних пропозицій, тому повноцінна реалізація порівняльного підходу з точки зору вимог НС № 2 є неможливою.

У разі поєднання методичних підходів вартість об'єкта незавершеного будівництва визначається як різниця між прогнозованою ринковою вартістю об'єкта оцінки за умови найбільш ефективного використання після завершення його будівництва і введенням в експлуатацію та приведеними до поточної вартості витратами на завершення будівництва і введення цього об'єкта в експлуатацію.

В умовах відсутності затвердженої проектно-кошторисної документації, та даних виконавчої документації, що ведеться на будівництві. Побудова

розрахункових моделей, аналогічних розрахункам на більш високих стадіях проектування для оцінювача неможлива принаймні тому, що кошторисні розрахунки на стадії П (проект) виконуються за робочими кресленнями.

Під час застосування витратного підходу інформація, що використовується для проведення оціночних процедур, повинна відповідати ринковим даним про витрати на створення цього нерухомого майна або подібного нерухомого майна в сучасних умовах з урахуванням доходу підрядника.

Застосовування витратного підходу для проведення оцінки земельних ділянок, що містять земельні поліпшення, та земельних поліпшень полягає у визначенні залишкової вартості заміщення (відтворення) об'єкта оцінки. Залишкова вартість заміщення (відтворення) складається із залишкової вартості заміщення (відтворення) земельних поліпшень та ринкової вартості земельної ділянки (прав, пов'язаних із земельною ділянкою) під час її існуючого використання [4].

Під час використання методу заміщення для проведення оцінки земельних поліпшень вартість заміщення визначається на основі розрахунку поточної вартості витрат на створення земельних поліпшень, що є подібними до оцінюваних згідно з проектно-кошторисною документацією, або за вартістю одиничного показника земельних поліпшень (площа, об'єм), що є подібними до оцінюваного.

Виходячи з наведеного очевидно, що об'єкт незавершеного будівництва-унікальний в кожному окремому випадку і вибір методичних підходів для визначення різних видів вартості для кожного об'єкта буде обиратися виходячи з особливостей кожного об'єкта.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України від 2003 р., №№ 40-44 (зі змінами та доповненнями).
2. Закон України «Про іпотеку» від 2003 р., № 38 (зі змінами та доповненнями).
3. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна та майнових прав» №1440 від 10 вересня 2003 року.
4. Національний стандарт № 2 «Оцінка нерухомого майна» №1442 від 28 жовтня 2004 року.
5. Методичні рекомендації щодо державної реєстрації права власності на об'єкт незавершеного будівництва, Колегія Державної реєстраційної служби України 11.12.2012, протокол № 3.
6. «Інформаційний лист про особливості проведення судової оціночно-будівельної експертизи» від 2019 року. ДНДЕКЦ МВС України.

СУДОВА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ: ПРЕДМЕТ І ЗАДАЧІ

Суржик В.Г.,

Чернігівський науково-дослідний експертно-криміналістичного центр МВС України, старший судовий експерт сектору економічних досліджень, кандидат економічних наук, доцент

Гарига М.М.

провідний фахівець з організації наукової роботи Чернігівського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

У науковій літературі та українському законодавстві судова експертиза розглядається як практична діяльність із застосуванням спеціальних знань, і перш за все як дослідження, яке потребує чіткого визначення предмета, об'єкта та методів його проведення [3].

Основою судової економічної експертизи є спеціальні знання у галузі економіки, яка є материнською наукою й охоплює бухгалтерський облік, фінанси, аналіз господарської діяльності, оподаткування, контроль та інші економічні сфери.

У сучасній теорії експертизи (судовій експертології) судова економічна експертиза відноситься до класу судової документалістики і ґрунтується на дослідженні відображення і закономірності утворення в документах інформації щодо господарської та фінансово-економічної діяльності підприємств і організацій всіх форм власності.

У загально філософському розумінні предмет – категорія, яка означає цілісність, відокремлену зі світу об'єктів у процесі людської діяльності та пізнання. До предмета входять лише головні, найбільш істотні з точки зору даного дослідження властивості й ознаки.

Предмет експертизи як наукова категорія являє собою властивості об'єктів і процес їх зміни в результаті зовнішнього і (або) внутрішнього впливу на них, які вивчаються експертом, що володіє спеціальними знаннями у відповідних галузях науки, техніки, мистецтва, ремесла та інших сферах діяльності, за допомогою спеціально розроблених для цих цілей методик в межах своєї компетенції і з урахуванням питань, поставлених перед ним органом, що призначив експертизу.

Питання предмета й об'єкта безпосередньо судової економічної експертизи розглядав Г. А. Матусовський, за яким предметом судової економічної експертизи є становище та результати економічної діяльності суб'єктів економічних відносин, а об'єктом – показники, які характеризують вказану діяльність [2].

Узагальнення предмета судової економічної експертизи викладено О.В.Хомутенко, С.В. Кудряшовою: це фактичні дані, які містяться в об'єктах дослідження, та інформація про господарські операції (стан і результати

економічної діяльності суб'єктів економічних відносин), що мають істотне значення для органу, який призначив експертизу, та встановлюються й одержуються в результаті дослідження документів із застосуванням спеціальних знань у галузі економіки [3].

Із запропонованого визначення предмета судової економічної експертизи, можна констатувати, що об'єкти судової економічної експертизи – це документи, котрі у своїй сукупності містять інформацію, яка формує предмет дослідження.

Правопорушення у сфері банківської діяльності в значній мірі здійснюють серйозну загрозу економічним інтересам суспільства, спричиняючи шкоду громадянам, комерційним структурам, державі, руйнуючи фінансову систему. Це надає значну роль судово – економічній експертизі, яка включає дослідження документів фінансово – кредитних операцій і безпосередньо вивчає фінансові потоки.

Предмет судово - економічної експертизи – це відображені в документах бухгалтерського обліку фінансово - господарські операції, що стали об'єктом розслідування або судового розгляду і відносно яких експерт дає висновок з поставлених на його вирішення питань. При цьому, висновок експерта базується на інформації про факти, а не на самих фактах, не може мати статусу останнього. Таким чином, експерт досліджує не самі господарські операції, а документи, у яких вони відображені (первинні документи, бухгалтерські реєстри, бухгалтерську та фінансову звітність), встановлює відповідність даних, що відображені в цих документах, нормативним актам згідно із завданнями та колом питань, які поставлені на вирішення. Вирішуючи питання стосовно визначення реальної відсоткової ставки з застосуванням ануїтетних чи диференційованих платежів, судовий експерт – економіст не встановлює фактичну реальну відсоткову ставку за кредитним договором, а тільки наявність інформації в об'єктах дослідження.

Предмет експертизи визначається конкретними експертними завданнями, що містяться у питаннях органу або особи, які призначили експертизу.

Виходячи з поставлених питань, експерт досліджує лише ті господарські (фінансові) операції, які цікавлять судово - слідчі органи і стосуються справи. Разом з тим, експерт має право на експертну ініціативу - вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання. При цьому, експерт може скористатися таким правом лише у межах своєї компетенції.

Експертна практика свідчить про недотримання як позичальниками (юридичними особами), так і кредиторами (банківськими, іншими фінансовими установами) зобов'язань, передбачених та узгоджених ними при укладанні кредитних договорів.

Серед них найпоширенішими є:

- з боку позичальників:

- несвоєчасність погашення кредитної заборгованості, зокрема несвоєчасність повернення основного боргу (тіла кредиту) та сплати нарахованих відсотків за користування кредитними коштами;

- неповнота внесення щомісячного платежу, обов'язковість здійснення якого передбачена умовами кредитного договору;

- **з боку кредиторів:**

- несвоєчасність зарахування на відповідні бухгалтерські рахунки, за якими обліковується кредитна заборгованість, внесених або перерахованих позичальником грошових коштів для погашення такої заборгованості;

- недотримання черговості погашення кредитної заборгованості внаслідок виникнення прострочення виконання позичальником його договірних зобов'язань;

- необґрунтоване застосування для нарахування відсотків за користування кредитними коштами відсоткової ставки, розмір якої не передбачено кредитним договором;

- арифметичні помилки у розрахунках заборгованості, складених банками для підтвердження позовних вимог щодо стягнення з позичальників кредитної заборгованості.

З матеріалів судової практики вбачається, що при укладанні кредитних договорів банки не дотримуються вимог чинного законодавства щодо: змісту кредитного договору, техніко-економічного обґрунтування кредитного договору, наявності гарантій платоспроможності та забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором, контролю банку за використанням кредиту.

Експертиза (дослідження) документів фінансово-кредитних операцій спрямована на дослідження операцій з видачі, використання та погашення кредитів, отримання кредитів, аналіз повернення кредиту, операцій з внесення депозитних коштів.

Існує 3 спеціальності судових експертів – економістів: 11.1 «Дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку та звітності», 11.2 «Дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій» і 11.3 «Дослідження документів фінансово - кредитних операцій».

До основних завдань експертизи документів фінансово - кредитних операцій по визначенню реальної відсоткової ставки по кредитним договорам з застосуванням ануїтетних та диференційованих платежів є:

- визначення документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку операцій з видачі, використання та погашення кредитів;

- визначення документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку банків їх фінансово-господарської діяльності;

- визначення відповідності чинному законодавству відображення фінансово - господарських операцій банків вимогам нормативних актів з ведення обліку і подання звітності.

Рекомендований орієнтовний перелік вирішуваних питань до вказаних завдань:

Чи підтверджуються документально висновки акта перевірки щодо відповідності вимогам чинного законодавства документального оформлення операцій (назва банку) з надання кредитів, з повноти та нарахування і сплати відсотків за користування кредитами позичальником (назва юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи) за кредитною угодою (номер, дата)?

Чи відповідає наявний у матеріалах справи розрахунок заборгованості позичальника (по сплаті процентів за кредит та погашення основної суми боргу) перед банком умовам укладеного між вказаними сторонами кредитного договору та розрахунковим документам щодо видачі та погашення кредиту за цим кредитним договором?

Чи відповідає метод нарахування банком процентів за кредитним договором (зазначаються реквізити договору) вимогам Положення про кредитування банку (зазначається назва банківської установи)?

Чи підтверджується документально розмір збитків банку, визначений в акті перевірки (вказується суб'єкт контролю), в результаті необґрунтованої видачі, неповернення кредиту за угодою (номер, дата)?

Слід зазначити, що коло питань, необмежено, але при цьому питання не повинні виходити за межі компетенції експерта - економіста.

При цьому, якщо експертиза призначається з метою перевірки висновків документальної ревізії, у документі про призначення експертизи (залучення експерта) зазначається, які саме висновки і з яких причин викликають сумнів (суперечать іншим матеріалам справи, непереконливо обґрунтовані фінансовими інспекторами тощо).

Питання, що ставляться на вирішення експертизи, повинні викладатися в логічній послідовності, ясно й чітко, що виключало б їх різне тлумачення, належати до компетенції експерта та бути істотними для справи.

Основною метою експертизи при дослідженні документів фінансово-кредитних операцій по питанням визначення реальної відсоткової ставки по кредитам із застосуванням ануїтетних та диференційованих платежів є дослідження документів, якими підтверджується здійснення і документування операцій з отримання і повернення кредитів, нарахування відсотків; дослідження документального оформлення готівкових і безготівкових розрахунків, операцій, пов'язаних зі страхуванням майнових інтересів, особистим страхуванням тощо.

Список використаної літератури:

1. 1.Закон України “Про судову експертизу” № 4038-XII від 25.02.1994 р. (із змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс] - режим доступу: rada.gov.ua.

2. Матусовський Г. А. Економічні злочини: криміналістичний аналіз / Г. А. Матусовський. — Х. : Консум, 1999. — 480 с.

3. Хомутенко О. В., Кудряшова С. В. Про предмет і об'єкт судової економічної експертизи// Теорія і практика судової експертизи і криміналістики, 2010- випуск , С. 553-561.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ ПРИ НАДАННІ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Тарасевич Т.Ю.,

*декан юридичного факультету Київського університету права НАН України,
к.ю.н.*

У методиці розслідування порушень професійних обов'язків медичними працівниками істотною є проблема використання спеціальних знань. Спеціальні знання – це не загальновідомі для слідчого, прокурора, суду та інших учасників процесу наукові, технічні та інші професійні знання, набуті внаслідок навчання або роботи за певною спеціальністю і які використовуються під час провадження у справі експертом або спеціалістом.

У розслідуванні злочинів, скоєних при наданні медичної допомоги, використання спеціальних знань може здійснюватися в процесуальній і непроцесуальній формі.

Процесуальними формами використання спеціальних знань є: 1) залучення спеціаліста для участі у проведенні слідчих дій; 2) проведення судових експертиз; 3) отримання слідчим роз'яснень від осіб, які проводили експертизу (допит експерта).

До непроцесуальних форм використання спеціальних знань належать: 1) відомча перевірка; 2) отримання консультації у спеціаліста поза слідчими діями; 3) безпосереднє ознайомлення слідчого зі спеціальною літературою та нормативними актами, які стосуються розслідуваної події.

При розслідуванні злочинів, скоєних при наданні медичної допомоги, пріоритетними спеціальними знаннями, якими доводиться оперувати на слідстві, є знання в галузі судової медицини, що зумовлює необхідність розгляду тактики їх використання.

У розслідуванні справ даної категорії слідчими діями, до проведення яких залучають спеціалістів, як правило є: огляд медичних документів, освідування, відтворення обстановки та обставин події, допит, обшук, виїмка, пред'явлення для впізнання, призначення експертиз, отримання зразків для порівняльного дослідження тощо. Залучення спеціаліста можливе на різних стадіях слідчої дії, при підготовці до якої спеціаліст надає допомогу в плануванні найбільш

доцільного використання техніко-криміналістичних засобів і методів. Під час проведення слідчих дій він може застосовувати ці засоби й методи або разом зі слідчим, або самостійно зі згоди чи ініціативи слідчого, або під наглядом слідчого. Спеціаліст може надати допомогу слідчому й після завершення слідчої дії стосовно оцінки її результатів, визначення напрямків дослідження й використання вилучених речових доказів та іншої інформації.

Доцільно зазначити, що спеціаліст належить до спеціальної групи свідків, тому що він є освіченою особою, яка бере участь у проведенні слідчих дій, сприймає обставини, які мають значення для справи, на підставі спеціальних знань. Тому необхідно виділити ще одну процесуальну форму застосування спеціальних знань на досудовому слідстві – допит спеціаліста. Процесуальне закріплення допиту спеціаліста, який брав участь у слідчій дії надасть нові можливості в розслідуванні та встановленні обставин злочину. У цьому випадку в протоколі допиту має бути зафіксовано висновки спеціаліста з питань, що мають спеціальний характер. Показання спеціаліста й протокол його допиту можуть слугувати джерелом доказів. Така дія є слідчою, тому що буде проводитися за правилами допиту свідків і потерпілого із попередженням про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за дачу завідомо неправдивих показань.

Найбільш розповсюдженою формою застосування спеціальних знань у кримінальному процесі є судова експертиза. Якісне розслідування справ про притягнення медичних працівників до кримінальної відповідальності знаходиться в прямій залежності від глибини наукових обґрунтувань наданих висновків судово-медичних експертів. Висновок судово-медичної експертної комісії, як правило, відіграє важливу роль, оскільки є одним із джерел встановлення вини медичних працівників. Усі подальші напрямки слідства значною мірою залежать від висновку, тому що професійна робота медичного працівника, лікувальні заходи, доцільність їх проведення не завжди зрозумілі для юриста й вимагають детального роз'яснення компетентною особою, яка проводить судово-медичну експертизу.

Практика засвідчує, що стосовно аналізованого виду справ для оперативного розв'язання питань, які стоять перед слідством, необхідна присутність слідчого під час судово-медичного дослідження. Слідчий може не тільки поставити додаткові запитання, що уточнюють та допомагають одержати наочне уявлення про причину неналежного надання медичної допомоги, але й визначитися з кваліфікацією злочину, версіями та напрямками подальшого розслідування. Доречним видається те, щоб слідчий під час проведення експертизи контактував з експертом, оскільки це сприятиме своєчасному поповненню відсутніх матеріалів, необхідних для дослідження, та допоможе експерту у з'ясуванні обставин справи та питань, які сформульовано для експертизи. Крім того, слідчий має можливість вислухати пояснення лікарів, що причетні до справи, яких зазвичай запрошують на засідання експертної комісії (відповідно до п. 2.13.2 Інструкції про проведення судово-медичної експертизи

обвинувачений та інші особи мають право бути присутніми та давати пояснення експертам тільки з дозволу слідчого). Дотримання цієї умови також надасть можливість слідчому повніше з'ясувати зміст та поняття відповідей експерта на поставлені перед ним питання, визначити на підставі яких медичних даних ґрунтується їх висновок.

У свою чергу, експерт, контактуючи зі слідчим, має можливість своєчасно ознайомити його з результатами здійснених досліджень, пояснити застосовану ним методику, звернути увагу на виявлення невстановлених до цього моменту фактичних даних тощо.

Присутність слідчого під час проведення експертизи дозволить уникнути необґрунтованого призначення повторної та додаткової експертизи, а також марних викликів експертів на допит для з'ясування тих частин висновку, які залишилися для слідчого з тих чи інших причин не зрозумілими.

Після вивчення всіх матеріалів справи експертна комісія оформляє документ, що має назву «Висновок експерта», в якому відображено науково обґрунтовані, об'єктивні відповіді на запитання слідчого. Комісія повинна встановити наявність чи відсутність недоліків або дефектів у діях медичних працівників, а також зазначити, в чому конкретно ці недоліки виявилися, пояснити їх причини і встановити, якою мірою вони могли вплинути на лікування, тобто встановити причинний зв'язок між лікуванням та смертю чи одужанням. З'ясування питання про умисел, вину, кримінальну відповідальність не належить до компетенції експертів, ці питання вирішуються лише судом.

При розгляді лікарських справ експертна комісія повинна брати до уваги об'єктивні умови, в яких діяв підозрюваний лікар. Якщо ці умови не відповідають необхідним вимогам (відсутність певних медикаментів, інструментів, діагностичної апаратури, транспорту, непристосованість приміщення тощо), то експертна комісія повинна зазначити, чим це зумовлено і хто конкретно повинен був забезпечити необхідні умови для нормальної роботи.

Висновки формулюються на основі об'єктивних даних, які встановлені в процесі експертного аналізу матеріалів справи, використання положень медичної науки, а також власних переконань експертів. Вони не повинні допускати подвійного тлумачення.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОШКОДЖЕНИХ ДОКУМЕНТІВ

Тутецька Н. В.

*Івано-Франківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України, заступник завідувача відділу криміналістичних видів досліджень
– завідувач сектору почеркознавчих досліджень, технічного дослідження
документів та обліку*

У практичній діяльності важливого значення набуває встановлення змісту документів. З'ясування призначення і змісту пошкоджених та

зруйнованих документів має неабияке значення у розкритті і розслідуванні злочинів. До таких документів, що стають об'єктами дослідження експертів належать розірвані, жовані, документи з замазаними або залитими текстами, а також спалені.

Для встановлення змісту таких документів застосовують різні методи дослідження. І як і всі методи вони поділяються на ті, що не руйнують документ при дослідженні та ті, що частково змінюють документ.

Для відновлення розірваних документів важливу роль відіграє повнота наданих фрагментів документа. Втрата окремих клаптиків може перешкодити вирішенню завдання відновлення. Належність таких клаптиків єдиному цілому визначають шляхом їх порівняння і безпосереднього з'єднання. До основних ознак, які беруться до уваги під час дослідження, належать типові властивості паперу (колір, відтінок, товщина тощо), особливі властивості паперу, лінування, реквізити документа, захисна сітка, текст, лінії перегину, плями тощо. Крім того аналізують зміст тексту, мову і стиль викладення. Також необхідно звертати увагу на забруднення. Якщо вони утворені до розриву документа, то за їхнім характером іноді можна судити про те, що клаптики раніше становили єдине ціле [4].

Об'єктами дослідження можуть бути і зім'яті документи. На експертизу направляють такі документи, тексти в яких важко прочитати. Для виявлення записів застосовують ті самі методи, що й для недеформованих документів, лише зім'ятий документ попередньо розправляють і закріплюють по краях за допомогою спеціальних рамок. Сильно деформований документ попередньо розмочують у дистильованій воді або обробляють парою. Потім його частини розправляють, а сам документ монтують за правилами складання розірваних документів.

Особливим видом зіпсованих документів є жовані документи. Текст таких документів читається важко. Для дослідження доцільно помістити документ між двома пластинами чистого скла і фотографувати з безтіньовим освітленням (заливаюче світло), що сприятиме усуненню тіні контрастом відображення, що дасть досліджувати текст документа.

Нерідко на експертизу надходять документи з відсутніми частинами. Відновити записи на відсутній частині можна лише тоді, коли вона перебувала в контакті з частинами документа, що залишилися, а записи на ній були виконані розчинними у воді барвниками (наприклад, відсутній аркуш у трудовій книжці, паспорті або у записнику). Найбільш якісні результати досягаються із застосуванням дифузно-копіювального методу, зйомки інфрачервоної люмінесценції. Такі методи використовуються при вивченні ділянок документа, які перебували у контакті з відсутньою частиною [1].

Трапляються експертам і документи, що піддавались дії високих температур. При роботі з такими документами можна використовувати термін відновлення текстів, тому що термічний вплив знищує документ разом з текстом.

Дія високих температур сильно впливає на матеріали документа. Стосовно паперу ці зміни поділяють на кілька стадій:

1. *Висушування*. При температурі до 150° папір втрачає вологу, жовтіє, зморщується, краї починають скручуватися.

2. *Обвуглення*. При температурі 150-200° папір чорніє, сильно коробиться, стає крихким, з'являються тріщини і розриви.

3. *Спопеління*. При температурі понад 200° папір світлішає, а при 300-500° стає майже білим (згоряє вуглець), але за рахунок наповнювачів деякою мірою може зберегти зовнішню структуру. При найменшому механічному впливі нерідко перетворюється на порошок.

4. *Озолення*. Повне згорання органічної частини відбувається при 500-800°.

Багато барвників уже на стадії обвуглення стають невидимими. Найменш стійкі до високої температури такі барвники, як метиленовий голубий і кристалічний фіолетовий. Більш стійкі до дії температури графіт, барвник чорної машинописної стрічки, поліграфічні фарби тощо.

Вилучення спалених документів вимагає допомоги спеціаліста. Воно проводиться з дотриманням певних запобіжних заходів, тому що такі документи легко руйнуються.

Розрізнення текстів на спалених документах залежить від кольорів залишків паперу і речовини штрихів, від здатності розсіювати ними промені світла та від рельєфу, утвореного тиском писального приладдя. Якщо текст утворений рельєфними штрихами, використовують зйомку в кососпрямованому світлі. У тих випадках, коли колір штрихів відрізняється від кольорів фону спалених документів, для виявлення записів застосовують кольоророзділення.

Методи відновлення тексту спалених документів:

1. Кольоророзділення, якщо штрихи тексту мають колірний контраст з фоном. Один із прийомів полягає у тому, що документ висвітлюється спрямованим світлом, близьким до вертикалі. Оптична вісь камери перпендикулярна екрану. При цьому фон буде відбивати значно менше променів порівняно зі штрихами. Зйомка ведеться без застосування оптичних фільтрів.

2. Фотографування у кососпрямованому світлі, якщо є рельєф у місці розміщення штрихів. Зйомка ведеться у затемненому приміщенні без оптичних фільтрів. Гарних результатів досягають, якщо текст виконаний графітним або графітно-копіювальним олівцем, кульковою ручкою, а також твердим пером ручки.

3. Контратипування — якщо текст, що погано читається, виявляється кольоророзподілом і зйомкою в кососпрямованих променях.

4. Фотографування в інфрачервоних променях, якщо текст виконаний барвником, що поглинає ІЧ-промені (графітний олівець, чорна туш, друкарська фарба, чорний копіювальний папір).

5. Обробка флюоресцентними розчинами, зокрема, мінеральних олій у

бензині, петролейному ефірі або дихлоретані, коли фотографічні методи не дають позитивних результатів. Кращі результати виходять при застосуванні 20-30%-ого розчину веретенної олії у бензині. Джерела світла – атистоксовий спалах, оптичні фільтри.

6. Обробка перекисом водню. У посудину з пласким дном кладуть скляну платівку і наливають 10%-й розчин перекису водню, а на платівці розміщують спалений документ на 8-24 годин. Папір стає світло-коричневим, іноді білим. На вибіленому фоні можна виявити тексти, виконані друкарською фарбою, чорною і червоною тушшю, чорною машинописною стрічкою, синіми і червоними олівцями, блакитним та фіолетовим чорнилом.

7. Відбілювання. Спалені документи поміщають на кілька годин у ванну з підігрітим спиртом, ефіром або бензином.

8. Посилення контрасту між штрихами тексту і фоном паперу, якщо згорілі матеріали по різному адсорбують деякі хімічні реактиви. На обвуглений документ неодноразово наносяться відповідні розчини, і документ висушується.

9. Термічний спосіб виявлення текстів, знищених дією високих температур. Він полягає у спопелінні обвуглених клаптиків паперу. При цьому папір світлішає, стає світло-сірим, а штрихи, виконані термостійкими барвниками, при спопелінні зберігаються і стають чітко видимі. Для цього обвуглені частини документа розміщують у муфельній печі (300-400°C) між кварцовими скельцями на годину, поки штрихи не стануть помітними. Потім документ витягають з печі й фотографують [1].

Під час проведення судових експертиз об'єкти дослідження можуть бути пошкоджені або витрачені. Тому головним завданням експерта - є максимальне збереження об'єктів дослідження. Дослідження ведеться так, щоб передусім було застосовано методи, які не змінюють властивостей об'єкта, і лише після цього — ті, які можуть їх змінити або навіть знищити сам об'єкт [2]. Непоганих результатів з позитивним вирішенням поставлених перед експертом завдань досягають із застосуванням новітніх технологій, які не пошкоджують об'єкти дослідження, наприклад відеоспектральний компаратор Foster&Freeman, який надає змогу розділяти слабовидимі штрихи за кольором та контрастністю використовуючи основні та додаткові світлофільтри.

Враховуючи, що на дослідження документів надаються об'єкти, які фігурують у справі як речові докази, для застосування методів, які загрожують збереженню й неушкодженості об'єктів, рекомендується одержати згоду органу (особи), який призначив експертизу.

Список використаної літератури:

1. Воробей О. В., Мельников І. М., Волошин О. Г. Техніко-криміналістичне дослідження документів: навчально-методичний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 304 с.
2. Іщенко А. В., Будзієвський М. Ю., Красюк І. П. Поняття й система

методів техніко-криміналістичного дослідження документів: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Еліт Прінт», 2011. 97 с.

3. Ковальов К. М., Давидова О. О., Коваленко В. В., Тимофєєва Т.В. Методика технічної експертизи документів (загальна частина). Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2007. 34 с.

4. Коструб А. М., Грищенко О. В., Щирба Д. Є., Чашницька Т. Г. Методика встановлення цілого за частинами. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2015. 37 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: № 4651-VI. Дата оновлення: 14.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.02.2020).

6. Тарахно О. В., Жернокльов К. В., Трегубов Д. Г. Теорія розвитку та припинення горіння. Методичні вказівки до вивчення курсу, контрольні завдання для курсантів, слухачів денної та заочної форм навчання. Харків: Університет цивільного захисту України, 2011. 207 с.

ОЦІНКА ЯКОСТІ ВИСНОВКУ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ТА ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Хомутенко В.П.

*Одеський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України,
фахівець відділу забезпечення діяльності центру, доктор філософії, професор*

Світлоока В.Ф.

*Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз МЮ України,
завідувач лабораторії економічних досліджень*

Мотигін Д.В.

*Одеський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС
України, завідувач відділу економічних досліджень*

Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду [1].

Докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством, згідно ст. 147 Цивільного процесуального кодексу України [2], ст.98 Господарського процесуального кодексу України [3] ст.101 Кримінального процесуального кодексу України [4] є висновком судового експерта. Вимоги до змісту висновку експерта передбачені законодавством (ст.102 КПК України, ст.42ГПК України, п.4 ст.147 ЦПК України) [2,3,4].

Висновок судового експерта є самостійним засобом доказу, що ґрунтується на досягненнях науки і техніки, відповідних методиках та забезпечує вірогідність встановлених за її допомогою обставин справи і сприяє досягненню об'єктивної істини. Разом з тим, висновок експерта не має для суду наперед встановленої сили і тому суд надає оцінку його якості і у разі відхилення висновку, мотивує та обґрунтовує це рішення у постанові, ухвалі (ст.62 та ч.6 та ч.7 ст. 147 ЦПК України, ч.5ст.82 КАС України, ст.67 та ч.10 ст.101 КПК України, ст.42 ГПК України).

Критеріями оцінки якості висновку судового експерта є його належність, допустимість, достовірність, достатність і взаємний зв'язок з іншими доказами. За підсумками оцінки якості висновку судового експерта, суд може визнати висновок: повним та обґрунтованим і покласти його в основу рішення суду; неповним або неясним і призначити своєю ухвалою додаткову експертизу; необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи, або за наявності сумнівів у правильності висновку експерта, призначити повторну експертизу (ст. 107 ГПК України, ст. 113 ЦПК України, ст. 111 КАС України).

Якщо при розгляді справи судом буде виявлено порушення законності з боку експерта і на це буде звернуто увагу окремою ухвалою чи рішенням суду, то відповідними органами, зокрема Міністерством юстиції України або керівництвом експертних служб МВС України, вживаються відповідні заходи щодо відповідальності експерта, в тому числі щодо його дисциплінарної відповідальності згідно вимог діючих нормативних актів [6,7]. Зокрема, підставою для розгляду питань щодо дисциплінарної відповідальності судових експертів що є працівниками науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції та до судових експертів, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, у відповідності до вимог розділу VII Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів є подання керівництва та керівників структурних підрозділів відповідної НДУСЕ щодо результатів проведеної ними перевірки з обов'язковим наданням документів, а саме: рішення суду, ухвали слідчого судді та рецензії на висновки експерта, в яких міститься інформація та свідчення про порушення судовим експертом нормативно-правових актів з питань судової експертизи та методик проведення судових експертиз тощо.

Згідно з п. 2 Порядку проведення рецензування висновків судових експертів та висновків експертних досліджень є «вдосконалення професійної майстерності експертів, поліпшення якості та обґрунтованості їх висновків» [5]. В свою чергу Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів не передбачає надання рецензії на висновок експерта на розгляд суду чи іншим учасникам судового процесу, однак рецензія враховується при прийнятті рішення Центральної експертно-кваліфікаційної комісії при Міністерстві юстиції України щодо дисциплінарної відповідальності судового експерта у вигляді: попередження; призупинення дії Свідectва (на строк від 6 місяців і більше); позбавлення кваліфікації судового

експерта; пониження кваліфікаційного класу судового експерта (щодо судових експертів науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України) [6].

Судові експерти експертної служби МВС України, можуть бути також притягнуті до дисциплінарної відповідальності за порушення вимог нормативно-правових актів з питань проведення судової експертизи та (або) методик проведення судових експертиз на підставі прийняття рішення експертно-кваліфікаційної комісії (ЕКК), по результатам проведеної перевірки на підставі подання директора ДНДЕКЦ (НДЕКЦ), у відповідності до наказу МВС України від 08.02.2017 № 102 [7].

Як свідчить практика, підставою для проведення перевірки якості висновку судового експерта експертної служби МВС України, може бути і звернення громадян, що є стороною судового процесу.

На нашу думку, у випадку, коли результати проведеної експертизи викликають сумнів, громадянин має право подати клопотання слідчому (судді), в провадженні якого знаходиться справа, про призначення повторної експертизи іншим експертам науково-дослідних інститутів судових експертиз або іншим експертам, що внесені до Реєстру, згідно із ст. 61 ЦПК України та ст. 75 КПК України.

Проведення перевірок висновку судового експерта за зверненнями громадян, що є стороною судового процесу та надання їм результатів службового розслідування до прийняття рішень ЕКК, щодо притягнення чи не притягнення до дисциплінарної відповідальності судового експерта, на нашу думку, є порушенням ст. 34 Конституції України, як гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, із урахуванням того, що судовий експерт є єдиним учасником процесу, який несе кримінальну відповідальність за дачу свого висновку (ст.70 КПК України) та має відповідні права та обов'язки встановлені процесуальним законодавством та Законом України «Про судову експертизу».

Доцільно зазначити, що в переліку документів, що подаються на розгляд ЕКК ДНДЕКЦ (п.5 розділ 7 Положення) мова йде про документи що «містять інформацію про допущення судовим експертом порушення нормативно-правових актів з питань проведення судової експертизи та (або) методик проведення судових експертиз». Разом з тим, як свідчить практика, такими документами є відгуки інших судових експертів ДНДЕКЦ (НДЕКЦ) на висновок. При цьому в ДНДЕКЦ відсутній затверджений порядок проведення рецензування висновків судових експертів та висновків експертних досліджень, що призводить до неодиноких випадків упередженості та необ'єктивності цих відгуків, надання його особами, що не мають кваліфікацію судового експерта з тієї експертної спеціальності, за якою складено поданий на рецензування висновок та/або мають менше ніж трирічний стаж експертної роботи. Для упередження в подальшому цих випадків, на нашу думку, проведення

рецензування висновків судових експертів та висновків експертних досліджень потребує прийняття відповідного нормативного документу.

По результатах дослідження проблем оцінки якості висновку судового експерта та дисциплінарної відповідальності судового експерта ми прийшли до висновку, щодо необхідності нормативного урегулювання цього питання в експертній службі МВС України шляхом внесення змін у п.5 розділу 7 Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів, щодо уточнення назви документів, які містять інформацію про порушення, прийняття нормативного акту щодо порядку рецензування висновків судових експертів та висновків експертних досліджень.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-ХІІ.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 16.03.2004 № 1618-ІV.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI.
5. «Порядок проведення рецензування висновків судових експертів та висновків експертних досліджень», затверджений наказом Міністерства юстиції України від 25.05.2015 № 775/5 .
6. «Положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів», затверджено наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5.
7. «Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та атестацію судових експертів Експертної служби МВС», затверджено наказом МВС України від 08.02.2017 № 102.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ ЗА МАТЕРАЛАМИ ВІДЕОЗАПISУ

Чашницька Т. Г.

старший судовий експерт відділу фототехнічних та портретних досліджень лабораторії досліджень у сфері інформаційних технологій ДНДЕКЦ МВС, аспірант кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки Навчально-науковий інститут №1 Національна академія внутрішніх справ

За останні роки значно зросла і продовжує зростати кількість судово-портретних експертиз. Це, насамперед, пов'язано з активним впровадженням нових технічних засобів спостереження та відеозйомки з використанням цифрових технологій, їх відносною доступністю.

Можливості судово-портретної експертизи базуються на положеннях теорії криміналістичної ідентифікації, анатомії і морфології людини, антропології, судової медицини та фотографії, а також математики.

Започаткували напрям встановлення та ототожнення особи засобами криміналістики Альфонс Бертільон, Ганс Грос, Чезаре Ломброзо. Надалі у різні часи окремі напрями досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці: Т. В. Авер'янова, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, А. В. Зінін, В. С. Кузьмічов, Є. Д. Лук'янчиков, С. П. Митричев, І. В. Пиріг, М. В. Салтевський, М. О. Селіванов, В. О. Снетков, А. В. Старушкевич, М. В. Терзієв, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та ін.

Методичні основи виконання портретних досліджень були розроблені ще в минулому столітті, коли об'єктами дослідження були фотокартки роздруковані на фотопапері. Був накопичений значний досвід виконання портретних досліджень, успішно здійснені методичні розробки складних судово-портретних досліджень: фотопортретів осіб сфотографованих із значним розривом у часі, портретів з різними ракурсами та ін.

На сьогодні відеозаписи є одним з ефективних засобів розкриття, розслідування та попередження протиправних дій. Використання матеріалів відеозапису в правоохоронній діяльності обумовлено відносною повнотою та ефективністю самої фіксації події (часу, умов, характеру дій) та її учасників. Слід зазначити, що найбільш достовірно і повно відображаються комплексні (антропологічний тип, вік, статура і фігура в цілому) і супутні елементи зовнішності людини (одяг, аксесуари). Найбільшу цінність під час криміналістичної ідентифікації особи за ознаками зовнішності при проведенні процесуальних і непроцесуальних дій представляють анатомічні та функціональні елементи зовнішності особи.

Родоначальником вивчення динамічних ознак людини в криміналістиці прийнято вважати італійського криміналіста С. Оттоленгі, який запропонував реєстрацію "довільних та недовільних" рухів, а також "психічних прикмет" злочинців [5, С.103].

Вперше диференціацію ознак зовнішності, в залежності від стану в якому знаходиться особа в статичній чи динамічній, запропонував М. В. Терзієв [6, С.128]. В працях багатьох вчених-криміналістів, що розвивали напрям портретних досліджень, також приділялась увага динамічним ознакам людини в рамках функціональних ознак.

Носіями портретної інформації на сьогодні є відеозаписи та кадри відеозаписів, кількість таких зображень значно переважає над кількістю зображень на фотокартках. Залежно від конкретного звуко-відеозаписувального пристрою дані можуть бути зафіксовані за допомогою: камери зовнішнього і внутрішнього спостереження; камери мобільного телефона; відеореєстратору (в тому числі автомобільного); аматорської відеокамери. Відеозаписи, які здійснюються за допомогою магнітної стрічки, в експертній практиці на теперішній час зустрічається вкрай рідко. Зображення обличчя людини на

відеокадрі найчастіше займає малу частину відносно всього кадру і також може бути зафіксоване у ракурсах, що ускладнюють вивчення ознак. До того ж може спостерігатися негативний вплив освітлення. На зображеннях, отриманих відеокамерами спостереження, обличчя людини зафіксоване, як правило, в ракурсі – зверху вниз. Ці зображення доволі часто ще й низької якості, що ускладнює дослідження. Може спостерігатися певна оптична деформація зображення особи під впливом характеристик відеокамер, відстані до об'єкту зйомки тощо. Крім того, необхідно зазначити, що на етапі відбору порівняльних зразків, також існують певні складнощі, пов'язані з відбором найбільш співставних порівняльних зразків.

На представлених на дослідження відеозаписах, як правило, відображаються й динамічні ознаки людини (хода, жестикуляція). При зйомці на близькій відстані можуть відображатися зміни виразу обличчя, на короткий час можливо відображення зубного ряду (дефектів або відсутності окремих зубів, наявності коронок), "фіксуються" кісті рук, пальці, нігті (їх форма та розмір також можуть мати ідентифікаційне значення), татуювання. Принцип фіксації зображень на відеозаписах інший і вимагає нових підходів до аналізу як самих зображень, так і зафіксованих на них елементів зовнішності та їх ознак.

У зв'язку з цим у експертів виникають труднощі методичного характеру. Дослідження зображень осіб на відеозаписах потребують адаптації методики портретних досліджень до нових за своєю природою об'єктів.

Список використаної літератури:

1. Bouchrika, I. (2017; 2018). Evidence evaluation of gait biometrics for forensic investigation. Intelligent Systems Referents Library (№ 115, s. 307–326. Forensic Sciences Research № 3(3), s. 183–193. Published online (Oct 9). doi: 10.1080/20961790.2018.1503579.
2. Bouchrika, I, Goffredo, M, Carter, J, & Nixon, M. (2011). On using gait in forensic biometrics. Journal of Forensic Sciences (№ 56), s. 882–889. doi: 10.1111/j.1556-4029.2011.01793.x. Epub 2011 May 6.
3. Honcharenko V. H. Ekspertyzy U Sudovii Praktytsi Nauk.-Prakt. Posib. 2-E Vyd. Pererob. I Dopov. Kyiv Yurinkom Inter 2010. 400 s.
4. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2012. 304 с.
5. Крылов И. Ф. В мире криминалистики. Ленинград.: Изд-во Ленинградского университета, 1980. С.103.
6. Криминалистика: Учебник / Под ред. Винберга А. И., Митричева С. П., Москва : 1950. С.128.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Шебалков І. Л.

Старший науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних, екологічних, військових досліджень та досліджень відео-, звукозапису Харківського НДІСЕ ім. Засл.проф. М.С.Бокаріуса

З 2015 року в систему судово-експертних установ Міністерства Юстиції України був введений новий вид експертизи, який отримав назву «Військові дослідження». З урахуванням новизни зазначеного виду експертних досліджень, у сучасній науковій і спеціальній літературі було відсутнє науково-методичне забезпечення проведення експертних досліджень у військовій сфері, тобто існувала нагальна проблема в розробці теоретико-методологічних основ та визначення загально-теоретичних засад її виконання.

Військова судова експертиза, як і будь-яка інша, ґрунтується на певних методичних і теоретичних основах. Так розробка її методологічних основ відіграє одну з важливих завдань, а заглиблене її науково-теоретичне обґрунтування її положень буде сприятиме її розвитку. А тому заходи щодо вдосконалення експертної практики та поліпшення розслідувань й запобігання правопорушень та злочинів у військовій сфері залишаються актуальними.

Так сучасна судова, слідча й експертна практика вимагають вирішення багатьох проблем процесуального, теоретичного, методичного й організаційного характеру, а також чекають вирішення питань які стосуються дослідження, систематизації та оцінювання речових доказів під час виконання судових військових експертиз і досліджень.

Слід зазначити, що до основних завдань які вирішуються в межах військової експертизи є встановлення обставин застосування та дій військових формувань, а також встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків) [1].

Однак з експертної практики фахівців ХНДІСЕ, під час вирішення завдань військової експертизи іноді виникає проблема, яку хочеться зазначити. Так під час проведення дослідження на початковому етапі, коли експертом ретельно вивчаються всі фактичні обставини події та досліджуються матеріали, надані на виконання судової військової експертизи, експерти постійно стинаються з проблемою – щодо наказів та розпорядчих документів (яка полягає в специфічному об'єкті дослідження).

Як зазначено в тлумачному словнику [2]:

«... Наказ — це розпорядчий документ, який видається керівником установи (структурного підрозділу) на правах єдиноначальності та в межах своєї компетенції, обов'язковий для виконання підлеглими.

Наказ набуває чинності з моменту його підписання, якщо інший термін не вказано в його тексті. Право підписання наказів визначається законодавством: зазвичай це право мають керівники установ, їхні перші

заступники, а також деякі посадові особи відповідно до їх повноважень і компетенції. Наказ діє доти, доки не буде скасований (особою, яка його підписала, або вищою інстанцією) або поки не буде виконаний чи поки не закінчиться термін його дії, вказаний у самому наказі. Наказ не має юридичної сили та підлягає скасуванню, якщо він виданий із порушеннями встановлених правил.

Накази бувають індивідуальними й нормативними:

Індивідуальні накази пов'язані з вирішенням питань трудової діяльності конкретних осіб (заохочення й стягнення, переведення на іншу роботу тощо).

Нормативні накази — це безособові накази, які регламентують трудову діяльність усього трудового колективу чи його частини (правила внутрішнього трудового розпорядку, реорганізація структурних підрозділів тощо).

Розрізняють два види наказів:

— за особовим складом;

— з питань основної діяльності.

Накази щодо особового складу (це, як правило, індивідуальні накази) пов'язані з вирішенням питань трудової діяльності окремих працівників (зарахування на посаду, звільнення, преміювання тощо).

Накази з питань основної діяльності (нормативні накази) — це документи, які оформляють рішення керівника щодо організації роботи установи в цілому чи його структурних підрозділів (конкретні заходи щодо виконання директив вищих органів, планування роботи окремих структурних підрозділів тощо).

Розпорядження - це розпорядчі документи, які видає керівник установи одноосібно в межах своїх повноважень задля вирішення оперативних завдань. Вимоги, викладені в документі, обов'язкові для виконання. Розпорядження вичерпуються однократним виконанням і чинні впродовж терміну, зазначеного в них, або ж до досягнення результату, посилятися на них можна лише в окремих випадках. Ключове слово цього номіналу розпорядчого документа — «ЗОБОВ'ЯЗУЮ»».

З вище зазначеного можливо визначити основні риси відмінності наказу від розпорядження:

Наказ - видається задля вирішення основних і оперативних завдань;

Розпорядження - видається задля вирішення оперативних завдань

Наказ - породжує тривалі правові відношення;

Розпорядження - вичерпується лише однократним виконанням

Наказ - має, як правило, необмежений строк дії;

Розпорядження - чинне впродовж терміну, зазначеного в ньому, або ж до досягнення результату;

Наказ - діє до відміни чи прийняття нового;

Розпорядження - діє до його виконання.

Відповідно до Статуту внутрішньої служби ЗС України [3]:

« ... п. 35. Накази віддаються, як правило, в порядку підпорядкованості. За крайньої потреби командир (начальник), старший за службовим становищем, ніж безпосередній начальник, може віддати наказ підлеглому, минаючи його безпосереднього начальника, про що повідомляє безпосереднього начальника підлеглому чи наказує підлеглому особисто доповісти своєму безпосередньому начальникові.

Наказ можна віддавати одному чи групі військовослужбовців усно або письмово, у тому числі з використанням технічних засобів зв'язку.

Наказ повинен бути сформульований чітко і не може допускати подвійного тлумачення.

п.36. Командир (начальник) відповідає за відданий наказ, його наслідки та відповідність законодавству, а також за невжиття заходів для його виконання, за зловживання, перевищення влади чи службових повноважень.

За віддання і виконання явно злочинного наказу (розпорядження) винні особи притягаються до відповідальності згідно із законом.

п.37. ... Військовослужбовець після отримання наказу відповідає: "Слухаюсь" і далі виконує його. Для того, щоб переконатися, чи правильно підлеглий зрозумів відданий наказ, командир (начальник) може зажадати від нього стисло передати зміст наказу. Підлеглий має право звернутися до командира (начальника) з проханням уточнити наказ.

Військовослужбовець зобов'язаний неухильно виконати відданий йому наказ у зазначений термін.

Про виконання або невиконання наказу військовослужбовець зобов'язаний доповісти командирові (начальникові), який віддав наказ, і своєму безпосередньому командирові (начальникові), а також вказати причини невиконання наказу або його несвоєчасного (неповного) виконання. Якщо військовослужбовець розуміє, що він неспроможний виконати наказ своєчасно та у повному обсязі, він про це зобов'язаний доповісти вищезазначеним особам негайно.

... Командир (начальник), який віддав наступний наказ, повідомляє про це командира (начальника), який віддав попередній наказ. ...».

Також треба зазначити, що під час вивчення наданих документів та подальшого їх аналізу в межах військової експертизи, більшість необхідних документів надаються у обмеженому вигляді (виписка з документа яка містить не повну інформацію), або не містять інформації щодо терміну дії, або були знищені за непотрібністю (короткий строк дії), або мають обмежений доступ відповідно до закону про державну таємницю, або взагалі були віддані усно без свідків (що відповідає чинному законодавству).

Відповідно до п. 2.3 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [4]: «... судовому експерту забороняється самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, і вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому

матеріалах неоднозначно. ...».

Виходячи з вище зазначеного, при збиранні матеріалів для формування кримінального провадження або справи органам з нагляду за додержанням законів у воєнній сфері необхідно звертати увагу на наявність документів, що відпрацьовуються у військових формуваннях, котрі визначають порядок організації повсякденного життя і діяльності військової частини, підрозділів та військовослужбовців, що в подальшому буде лише сприяти повному і всебічному проведенню експертного дослідження фактів і обставин правопорушень у військовій сфері, або за участю військовослужбовців і осіб прирівняних до них.

На теперішній час, з метою подальшого розвитку методологічного забезпечення проведення експертних досліджень у військовій сфері, в ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса тривають науково-дослідні роботи за наступними темами:

1. «Розробка методики судово-експертного дослідження роботи командирів (штабів) і військових формувань при підготовці та виконанні бойових (службово-бойових) завдань». Керівник НДР – к.ю.н., завідувач лабораторії ХНДІСЕ Богданюк І.В., відповідні виконавці – завідувач сектору ХНДІСЕ Чупрун В.Т., ст. науковий співробітник ХНДІСЕ Шебалков І.Л., науковий співробітник ХНДІСЕ Чернюк В.Ф..

2. «Організаційно-правові засади використання спеціальних знань у справах про військові адміністративні правопорушення». Керівник НДР – к.ю.н., завідувач лабораторії ХНДІСЕ Богданюк І.В., відповідний виконавець – ст. науковий співробітник ХНДІСЕ Шебалков І.Л..

Слід також відмітити, що зазначена наукова робота щодо подальшого розвитку методологічного забезпечення проведення експертних досліджень у військовій сфері виконується фахівцями Київського НДІСЕ та інших наукових установ України.

Список використаної літератури:

1. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 : наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5 // Офіц. вісник України. – 2015. – № 58. – Ст. 1921.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – 5-те вид. — К. ; Ірпінь : Перун, 2005. — ISBN 966-569-013-2.).

3. Закон України від 24 березня 1999 року № 548-XIV «Про статут внутрішньої служби Збройних Сил України»: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14> – (дата звернення 15.02.2020).

4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26 грудня 2012 р. № 1950/5) // Офіц. вісн. України. — 2013. — № 3. — С. 297.

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Шевчук В.М.

*професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8058-3071>*

В умовах сьогодення нормативно-правовому регулюванню судово-експертної діяльності на сучасному етапі притаманні окремі прогалини та недоліки, наявність яких не сприяє повноцінному забезпеченню гарантій незалежності судового експерта та правильності його висновку. Така ситуація потребує невідкладного вирішення, зважаючи на особливу роль судово-експертної діяльності у контексті проведення судової реформи. Останнім часом постала нагальна потреба у системному удосконаленні законодавства у сфері судово-експертної діяльності. Виникла необхідність розроблення та прийняття відповідного Закону про судово-експертну діяльність, який має бути *якісним* та *ефективним*, суттєво вплинув би на удосконалення інституту судової експертизи у контексті судової реформи.

Нормативно-правове забезпечення у цій сфері передбачає підготовку проектів нормативно-правових актів, комплексних програм, концепцій. Нині наукова спільнота та експерти-практики очікують прийняття базового Закону України про судово-експертну діяльність в Україні задля створення умов для належного та ефективного експертного забезпечення правосуддя, надання можливості судовим експертам державних установ, так і приватним, працювати чесно, прозоро та в умовах професійної конкуренції з урахуванням національних особливостей та міжнародних стандартів.

Разом із тим, на наш погляд, однією з найбільш визначальних та фундаментальних проблем удосконалення нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності, пов'язаних з реалізацією принципу чіткої правової визначеності, є проблема якості та ефективності розроблюваного Закону. Розроблення такого законопроекту має здійснюватися на певному методологічному підґрунті. Цьому твердженню повною мірою відповідає й сучасний стан та розвиток судової експертології та криміналістики в умовах сьогодення. При цьому особливої значимості набуває комплексний підхід до реформування базового законодавства з питань експертного забезпечення правосуддя.

Варто зауважити, що у системі забезпечення судово-експертної діяльності важливе значення відіграють різні напрями, які впливають на якість та ефективність такої діяльності: науково-теоретичне, організаційно-управлінське, кадрове, методичне, матеріально-технічне, інформаційне, фінансове, у тому

числі й нормативно-правове забезпечення. Слід зазначити, що тільки реалізація комплексного підходу до проблем забезпечення судово-експертної діяльності може гарантувати успішність та результативність такої діяльності. Тому при розробці Закону України про судово-експертну діяльність (далі – Закон) важливого значення набуває комплексний підхід, який би враховував усі напрями такої діяльності та сформував нову парадигму принципів роботи судових експертів.

Крім цього, поряд із цим необхідний комплексний підхід щодо розв'язання питань однозначного термінологічного визначення понятійного апарату інституту судової експертизи, а також систематизації та конкретизації прав і обов'язків судового експерта, що характеризують його процесуальний статус як учасника відповідного процесу, так і правовий статус експерта як посадової особи державної спеціалізованої установи судових експертиз та професійного судового експерта, що не є працівником такої установи. Важливо на законодавчому рівні забезпечити рівноправність судових експертів державних і приватних судово-експертних установ, що дозволить на практиці запровадити конкуренцію на цьому ринку і буде гарантувати принцип змагальності судового процесу.

На наш погляд, першочерговим завданням для вирішення проблем реформування базового законодавства з питань експертного забезпечення правосуддя є розроблення *Концепції базового Закону України про судово-експертну діяльність*, яка визначатиме понятійний апарат, принципи судово-експертної діяльності, структура судово-експертних установ, питання організації діяльності судово-експертних установ і судових експертів, їх правовий статус та повноваження, системний підхід у процесі підготовки та атестації державних і приватних судових експертів, створення самоврядної організації судових експертів, відповідальність за втручання у діяльність судового експерта, гарантії діяльності судових експертів та ін. Існує нагальна потреба в однозначному термінологічному визначенні понятійного апарату базового Закону «Про експертне забезпечення правосуддя».

Серед методологічних проблем удосконалення нормативно-правового забезпечення судово-слідчої діяльності та розробки проекту такого Закону особливої значимості набувають такі його властивості (параметри) як якість та ефективність. При цьому *категорія «якість Закону»* є досить широкою за обсягом і включає в себе з точки зору його змісту різні сторони та аспекти, що відображають його сутність та особливості. Але в усіх випадках ця категорія завжди вказує на позитивну властивість Закону – його придатність, необхідність та корисність, що обумовлює в кінцевому рахунку його доцільність і ефективність у досягненні завдань цього Закону, зокрема, належного, ефективного та якісного правового забезпечення судово-експертної діяльності. Метою такого Закону є удосконалення регулювання судово-експертної діяльності на законодавчому рівні та створення умов для належного й ефективного експертного забезпечення правосуддя.

Поняття «точність норм Закону», як і поняття «точність», що широко використовується у теорії пізнання (у філософії), включає в себе гносеологічний, логічний, лінгвістичний і прагматичний аспекти (рівні). У своєму поєднанні вони можуть свідчити про точність (або навпаки про неточність) правових норм і, відповідно, про ступінь досконалості Закону як об'єктивну характеристику його якості. У свою чергу, ці показники та вимоги досить суттєво впливають на техніку законотворення і на вирішення низки важливих проблем у законотворенні, у тому числі й при розробленні та вдосконаленні законодавства про експертне забезпечення правосуддя.

Порівняльний аналіз чинного законодавства, що регулює судово-експертну діяльність, та запропонованих на сьогодні низки законопроектів свідчить про те, що вищезазначені вимоги щодо точності та ефективності правових норм законодавства про експертне забезпечення правосуддя не завжди дотримуються, а в більшості випадків суттєво порушуються. Так, нерідко терміни, за допомогою яких описуються окремі поняття, мають певні хиби і можуть тлумачитися неоднозначно. Наприклад, Проект Закону No 8223 «Про судову експертизу та самоврядування судових експертів» від 03.04.2018 містять низку положень, які протирічать один одному, в межах одного законопроекту. Зокрема, в ч. 3 ст. 1 Проекту No 8223 міститься визначення терміну «експерт» («експерт - особа, якій відповідно до вимог чинного законодавства доручено проведення судової експертизи»), а в ч. 16 тієї ж статті надано інше визначення того самого терміну («судовий експерт – особа, яка відповідає встановленим цим законом та іншими нормативно-правовими актами вимогам, пройшла спеціальну професійну підготовку, здала кваліфікаційний іспит та внесена до Єдиного реєстру судових експертів України»). Тобто, в ч. 3 ст. 1 Проекту No 8223 законотворці запропонували особам, які мають спеціальні знання, вільний доступ до професії експерта, а в ч. 16 тієї ж статті обмежили доступ до професії експерта особам, які не пройшли спеціальну професійну підготовку, не здали кваліфікаційний іспит та не внесені до Єдиного реєстру судових експертів України. Такі ж проблеми є у Проекті Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури проведення експертиз No 8249 від 06.04.2018, що потребує ретельного аналізу.

У законопроектах та у чинному законодавстві нерідко поряд з формально визначеними поняттями застосовуються доволі часто й оціночні поняття. Обсяг та зміст таких понять розкриваються і уточнюються лише по відношенню до конкретного факту, внаслідок оціночно-пізнавальної діяльності суб'єкта, який застосовує норму права. Причому в основі висновку про відповідність конкретного факту даному оціночному поняттю лежить не тільки урахування обставин (фактів) об'єктивного характеру, але певною мірою і внутрішнє переконання (розсуд) особи, яка застосовує закон, внутрішнє переконання слідчого, суді та ін. Тому включення оціночних понять у норми Закону України «Про експертне забезпечення правосуддя» ускладнює їх розуміння і

застосування, і отже, має бути обмежене.

З урахуванням сучасних тенденцій розвитку судової експертології та криміналістики щодо єдиного визначення та конкретизації понять, які вживаються у даній галузі, існує нагальна потреба в однозначному термінологічному визначенні понятійного апарату базового Закону. Потребують систематизації та конкретизації права і обов'язки судового експерта, що характеризують його процесуальний статус як учасника відповідного процесу, так і правовий статус експерта як посадової особи державної спеціалізованої установи судових експертиз та професійного судового експерта, що не є працівником такої установи.

З часу прийняття Закону України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 року пройшло майже 26 років. Практика його застосування показала з одного боку, важливість встановлених ним положень, з іншого – недосконалість та необхідність удосконалення, що зумовило необхідність внесення суттєвих змін (вересень 2004 р.) були внесені істотні зміни, які позитивно позначилися на практиці його застосування. Найменування та зміст чинного Закону не відповідає вимогам гносеологічним, логічним, лінгвістичним та прагматичним. У преамбулі Закону зазначено: «Цей закон визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності ...», хоча його назва – «Про судову експертизу». Зрозуміло, що різниця у поняттях «судова експертиза» і «судово-експертна діяльність» досить суттєві, тому Закон повинен мати назву «Про судово-експертну діяльність» або «Про експертне забезпечення правосуддя».

У загальних положеннях Закону потрібно обов'язково роз'яснити зміст основних термінів, що складають основу судово-експертної діяльності. Обов'язковим є роз'яснення термінів: «спеціальні знання», «судово-експертна діяльність», «державна судово-експертна діяльність», «судова експертиза». Також, на нашу думку, потрібно надати визначення понять: «судово-експертний заклад»; «керівник судово-експертного закладу»; «предмет, об'єкти судової експертизи»; «одноособова», «комісійна», «комплексна», «первинна», «повторна», «додаткова» експертизи; «зразки для дослідження». Визначення термінів не повинно дублюватися з КПК України та іншими законодавчими актами.

Крім цього, одним із напрямів удосконалення законодавчо-нормативної бази щодо регулювання судово-експертної діяльності в Україні є конкретизація норм щодо міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи, а саме: правил проведення різних видів судових експертиз за дорученням відповідного органу (особи) іншої країни, порядку залучення іноземних фахівців до спільного проведення експертиз, напрямів міжнародної наукової співпраці у сфері судової експертизи та ін.

Для удосконалення організації судово-експертної діяльності важливого значення набуває необхідність визначення оптимального навантаження на експерта, адже спостерігається постійне збільшення навантаження судових

експертів при незмінному підході до штатного розпису. Необхідно також закріпити «рівність сторін» (обвинувачення і захисту) у кримінальному провадженні, повернути їм право самостійно залучати обраного ними найбільш кваліфікованого експерта, у тому числі й приватного, та легалізувати в кримінальному процесі проведення альтернативних експертиз, у тому числі криміналістичних. Це наблизить законодавство України до законодавства країн-членів Євросоюзу, дозволить реалізувати принцип змагальності сторін у судочинстві, сприятиме підвищенню якості та наукового рівня експертних висновків в конкурентних умовах.

Таким чином, в умовах сьогодення перспективи судової реформи у значній мірі залежать від ефективності провадження державної політики щодо належного забезпечення судово-експертної діяльності. Насьогодні цей напрямок потребує удосконалення та реформування з урахуванням міжнародних стандартів та сучасних досягнень науки та техніки у цій царині знань.

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

Хом'як М.Б., Шклярчук О.В.

курсанти взводу ПМПФ-16-3 факультету підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Амеліна А.С.

професор кафедри фінансових розслідувань Університету державної фіскальної служби України

Актуальність даного питання пов'язана з тим що, судова експертиза є одним із найважливіших засобів установлення істини в справах про кримінальні правопорушення і в інших сферах вчинення злочину. Як показує судова практика, допит та пояснення осіб, які фігурують у справі, досить часто є суперечливими і не точними, тому тільки шляхом призначення й проведення судової експертизи можливо встановити ті чи інші обставини справи, тобто істину.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду[1].

Ще на початку ХХ століття громадськість вже потребувала розв'язання ряду певних складних проблем, вирішення яких вимагало залучення фахівців судової експертизи. Бо лиш вони оперували спеціальними галузевими

знаннями та володіли методами проведення експертних дослідження в галузі судової фотографії, дактилоскопії, хімічного та мікроскопічного аналізу тощо.

Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень основними видами експертизи є:

- криміналістична: почеркознавча; лінгвістична експертиза мовлення; технічна експертиза документів; експертиза зброї та слідів і обставин її використання; трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи); фототехнічна, портретна; експертиза голограм; відео-, звукозапису; вибухотехнічна; техногенних вибухів; матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; спиртовмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів та виробів з них; наявності шкідливих речовин (пестицидів) у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин); біологічна;

- інженерно-технічна: інженерно-транспортна (автотехнічна, транспортно-трасологічна, залізнично-транспортна); дорожньо-технічна; будівельно-технічна; оціночно-будівельна; земельно-технічна; оціночно-земельна; експертиза з питань землеустрою; пожежно-технічна; безпеки життєдіяльності; гірничотехнічна; інженерно-екологічна; електротехнічна; комп'ютерно-технічна; телекомунікаційна, електротранспортна експертиза; експертиза технічного стану ліфтів;

- економічна: бухгалтерського та податкового обліку; фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій;

- товарознавча: машин, обладнання, сировини та товарів народного споживання; автотоварознавча; транспортно-товарознавча; військового майна, техніки та озброєння;

- експертиза у сфері інтелектуальної власності: літературних та художніх творів; фонограм, відеограм, програм (передач) організації мовлення; винаходів і корисних моделей; промислових зразків; сортів рослин і порід тварин; комерційних (фірмових) найменувань, торговельних марок (знаків для товарів і послуг), географічних зазначень; топографій інтегральних мікросхем; комерційної таємниці (ноу-хау) і раціоналізаторських пропозицій; економічна у сфері інтелектуальної власності;

- психологічна;
- мистецтвознавча;
- екологічна;
- військова;
- судово-ветеринарна;
- гемологічна[2].

Ми спеціально вказала види і підвиди експертиз, щоб навіть дивлячись на їх кількість ви зрозуміли якою ж важливою є судова експертиза.

Директор КНДІСЕ Олександр Рувін констатує: в останнє десятиліття інтерес до експертної діяльності значно зріс не лише в Україні, але і у всіх країнах світу. Перед судовою експертизою постають складні завдання, що вимагають високої кваліфікації та особливих спеціальних знань не тільки на рівні України, але і в світовому аспекті. Виникає необхідність обміну досвідом розвитку міжнародних зв'язків із професійними об'єднаннями інших країн[3].

Відповідно до статті 84 Кримінально процесуального кодексу України висновок експерта є одним із джерел доказів і служить важливим засобом встановлення фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження. Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи[4].

Експертиза виступає ефективним засобом їх встановлення і дає змогу використовувати в процесі розслідування й судового розгляду весь арсенал останніх досягнень у галузі науки і техніки. Висновок експерта є обґрунтованим, якщо він базується на даних науки, техніки, мистецтва, у яких експерт є професіоналом. Саме тому проведення експертизи кимось іншим, окрім спеціаліста в даній галузі, неправомірне і неприпустиме.

Позитивною рисою є те, що кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях. Це принципа рівності сторін судового розгляду.

На сучасному етапі значення судової експертизи обумовлюється забезпеченням повного, всебічного та об'єктивного дослідження обставин кримінальної справи, в рамках якої проведено судову експертизу, і саме полягає в тому, що:

- судова експертиза відповідає за здобуття нових і перевірку вже наявних фактів та доказів;
- діагнозує механізм подій, з метою розширення знань про етапи розвитку конкретного злочину;
- ідентифікує об'єкти і суб'єкти за залишеними слідами;
- дозволяє за матеріальними відображеннями вирішувати проблему ототожнення людей та інших різноманітних матеріальних об'єктів.

Потрібно удосконалювати методики усіх видів судових експертиз з метою їхньої послідовної уніфікації. Якщо все це зробити то воно в майбутньому слугуватиме підґрунтям для:

- появи нових видів судових досліджень в рамках існуючих родів;
- становлення нових основних об'єктів дослідження;
- розробки нових методів здійснення судових експертиз різних видів тощо[3].

Отже, судова експертиза є важливою умовою для ефективного розслідування злочинів та підтримки або спростування доказів в судовому розгляді справи, оскільки залучення експертів – фахівців у певній галузі науки, мистецтва, техніки або ремесла – дає можливість усебічно й повно з'ясувати обставини кримінального провадження та вирішити питання по суті. Потрібно прикладати максимум зусиль для виведення української судової експертизи на міжнародну арену, долучатись до колективу інтернаціональних дослідних мереж та удосконалення методичного забезпечення нашої судової експертизи.

Список використаної літератури:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 12.01.2020).
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Інструкція України від 08.10.1998р. № 53/5 / Міністерство юстиції України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 12.01.2020).
3. Від минулого до майбутнього: сучасний стан та перспективи розвитку КНДІСЕ під керівництвом Олександра Рувіна. URL: <https://kndise.gov.ua/news/news-view/c-vid-minulogo-do-majbutnogo-sucasnij-stan-ta-perspektivi-rozvitku-kndise-pid-kerivnictvom-oleksandra-ruvina> (дата звернення: 12.01.2020).
4. Кримінально процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 12.01.2020).

ДО ПИТАННЯ ПЕРЕОБЛАДНАННЯ ФАР ГОЛОВНОГО СВІТЛА ШЛЯХОМ ВСТАНОВЛЕННЯ СВІТЛОДІОДНИХ ДЖЕРЕЛ СВІТЛА

Шминдюк Ю. А.

Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, старший судовий експерт сектору автотехнічних досліджень відділу автотехнічних досліджень та криміналістичного дослідження транспортних засобів

Одним з основних завдань автотехнічної експертизи є встановлення несправностей транспортного засобу, які загрожували безпеці руху, причин їх утворення та часу виникнення (до дорожньо-транспортної пригоди (далі –

ДТП) чи внаслідок неї або після неї), можливості виявлення несправності звичайно застосованими методами контролю за технічним станом транспортного засобу; визначення механізму впливу несправності на виникнення та розвиток ДТП [1].

Експертиза технічного стану транспортних засобів (ТЗ) проводиться для ідентифікації несправностей, заводських дефектів, механічних недоліків. Проведення експертизи технічного стану ТЗ передбачає експертне обстеження вузлів, механізмів, агрегатів ТЗ, що могли мати вплив на безпеку керування останнім. В процесі її проведення не тільки виконується ідентифікація несправностей, але визначаються причини виникнення неполадок. Окрім того, встановлюється відповідність систем (елементів систем), несправності яких можуть впливати на безпеку руху, вимогам Правил дорожнього руху України.

Відповідно, Правила дорожнього руху України [2] та ДСТУ 3649:2010 «Колісні транспортні засоби. Вимоги щодо безпечності технічного стану та методи контролювання» [3] виділяють з поміж інших наступні системи (елементи систем), несправності яких можуть впливати на безпеку руху: рульове керування, гальмові системи, зовнішні світлові прилади, склоочисники і склообмивачі вітрового скла, колеса і шини, двигун, інші елементи конструкції.

В свою чергу, зовнішні світлові прилади, в тому числі фари головного світла, відповідно до п. 31.1 Правил дорожнього руху України [2], повинні відповідати вимогам стандартів, що стосуються безпеки дорожнього руху та охорони навколишнього середовища, а також правил технічної експлуатації, інструкцій підприємств-виробників та іншої нормативно-технічної документації. Відповідно до п. 6.1.6.1 ДСТУ 3649:2010 [3] Фари ближнього, дальнього світла та протитуманні фари мають бути укомплектовані джерелами світла та відрегульовані згідно з вимогами настанов щодо експлуатування (інструкцій з експлуатування, експлуатаційної документації) ТЗ.

ДСТУ 3649:2010 [3] виділяє три типи фар головного світла відповідно до застосовуваних джерел світла: фари з лампами розжарювання, фари з галогенними джерелами світла і фари з газорозрядними джерелами світла. Світлодіодні джерела світла не належать до вищевказаних типів, оскільки, ДСТУ UN/ECE R 48-02:2004 «Єдині технічні приписи щодо офіційного затвердження дорожніх транспортних засобів стосовно установаження пристроїв освітлення та світлової сигналізації (UN/ECE R48-02:2001, IDT)» [4] розмежовує поняття «Джерело світла з ниткою розжарювання (лампю розжарювання)», «Газорозрядне джерело світла» та «Світлодіодне джерело світла».

Таким чином, переобладнання фар головного світла шляхом встановлення світлодіодних джерел світла, допускається лише у випадку, коли нормативна документація виробника транспортного засобу передбачає таке переобладнання, або не містить вимог щодо типу джерел світла. Проте, навіть у такому випадку, відповідно до п. 31.3 а) Правил дорожнього руху України [2] забороняється експлуатація транспортних засобів згідно із законодавством у

разі їх виготовлення або переобладнання з порушенням вимог стандартів, правил і нормативів, що стосуються безпеки дорожнього руху. Тобто, колір світлодіодних джерел світла повинен відповідати вимогам п. 6.1.5 ДСТУ 3649:2010 [3], а відповідно до вимог п. 6.1.6.7 ДСТУ 3649:2010 [3] сумарна сила світла усіх фар у режимі «дальнє світло», має бути не менше ніж 20 000 кд і не більше ніж 225 000 кд.

Окрім того, відповідно до п. 6.2.9 ДСТУ UN/ECE R 48-02:2004 [4] фари ближнього світла із світлодіодним джерелом світла чи світлодіодним модулем, яким створюється основний промінь ближнього світла та має номінальний світловий потік більш як 2000 люмен, повинні встановлюватися тільки разом із пристроями для очищення фар.

Таким чином, переобладнання фар головного світла шляхом встановлення світлодіодних джерел світла без дотримання вищевказаних вимог могло б вважатися невідповідністю вимогам п.п. 31.1, 31.3 а) Правил дорожнього руху України [2], проте, Наказом ДП «УкрНДНЦ» від 21 листопада 2016 р. № 392 «Про скасування національних нормативних документів, національних нормативних документів, гармонізованих з міждержавними нормативними документами, та міждержавних нормативних документів в Україні» починаючи з 01 січня 2017 року було скасовано ДСТУ UN/ECE R 48-02:2004, що викликає певну невизначеність щодо встановлення факту відповідності чи невідповідності вищевказаним вимогам.

Список використаної літератури:

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень від 08.10.1998 року. № 53 (у ред. від 22.02.2019 р. № z0187-19). URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

2. Правила дорожнього руху: затв. постановою Каб. Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1306-2001-п (у ред. від 01.05.2019 р. № 46-2019-п). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF>.

3. ДСТУ 3649-2010. Колісні транспортні засоби. Вимоги щодо безпечності технічного стану та методи контролювання. – Чинний від 2011-07-01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2011. 28 с.

4. ДСТУ UN/ECE R 48-02:2004 «Єдині технічні приписи щодо офіційного затвердження дорожніх транспортних засобів стосовно установаження пристроїв освітлення та світлової сигналізації (UN/ECE R48-02:2001, IDT)». – Втратив чинність 2017-01-01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2012. 104 с.

5. Наказ ДП «УкрНДНЦ» від 21 листопада 2016 р. № 392 «Про скасування національних нормативних документів, національних нормативних документів, гармонізованих з міждержавними нормативними документами, та міждержавних нормативних документів в Україні». URL: http://csm.kiev.ua/images/stories/2016/nakazukrndnc/nakazukrndnc_392_2016.doc.

ПІДГОТОВКА ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ОКРЕМИХ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ У ГАЛУЗІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Юнацький О.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
Національний університет «Запорізька політехніка»,*

Підприємницькі злочини – це злочини, вчинені у зв'язку з господарсько-економічною діяльністю, спрямованої на безпосереднє виробництво предметів, виконання робіт, постачання товарів та надання послуг, що є об'єктами цивільного обороту, а також на управління таким виробництвом, які здійснюються в організаційно-правових формах підприємництва [1, с. 8].

Як показує практика, при розслідуванні економічних злочинів у галузі підприємницької діяльності істотний блок криміналістично значимої інформації міститься на різних об'єктах-носіях: предметах незаконного виробництва; обладнанні та інших допоміжних засобах виробництва товарів; обладнанні та інших предметах, що необхідні для виконання певного виду робіт та надання послуг; матеріалах, що використовувалися для упаковки та оформлення товарів незаконного виробництва; бухгалтерських документах, що підтверджують надходження та витрачання товарів; інших документах, що підтверджують економічні зв'язки з різними суб'єктами злочинної підприємницької діяльності.

Таким чином, огляд та дослідження зазначених об'єктів дає можливість:

- виявити місце вчинення злочину та інші обставини, що пов'язані з ним;
- встановити осіб, які причетні до вчинення злочину;
- сформулювати питання, які повинні бути з'ясовані в ході допитів, при проведенні документальної ревізії, при підготовці та призначенні необхідних судових експертиз.

Судова експертиза є одним із найважливіших засобів доказування підприємницьких злочинів. Закон України «Про судову експертизу» визначає судову експертизу як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2].

Основні види (підвиди) судових експертиз визначені в п. 1.2 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [3]. Для кожного виду експертиз характерні свої предмети, об'єкти та методи експертного дослідження. Своєчасність їх призначення і послідовність провадження, а також правильне формулювання завдань експертам забезпечують оперативність і повноту процесу розслідування.

Як правило, при розслідуванні економічних злочинів у галузі підприємницької діяльності призначаються такі види судових експертиз:

економічні (бухгалтерського та податкового обліку, фінансово-господарської діяльності); криміналістичні (почеркознавчі, технічні експертизи документів, експертизи матеріалів, речовин та виробів); товарознавчі та деякі інші.

Серед зазначених видів особливу увагу слід приділити розгляду питань підготовки та призначення економічних (бухгалтерського та податкового обліку, фінансово-господарської діяльності) експертиз як тих, що найбільш часто призначаються у кримінальних провадженнях за фактами вчинення підприємницьких злочинів [4, с. 51-53; 5, с. 36-39].

Слід також звернути увагу на те, що підготовчі дії щодо призначення зазначених експертиз при розслідуванні даної категорії справ повинні включати:

- вивчення особливостей системи обліку і звітності, документообігу суб'єкта господарювання; ознайомлення з нормативно-правовими актами, що регламентують його фінансову, виробничу і господарську діяльність, а також зі спеціальною літературою з питань призначення та провадження даних експертиз;

- проведення слідчих (розшукових) та інших дій, пов'язаних із встановленням обставин вчиненого злочину, а також з визначенням достовірності бухгалтерських (фінансових) документів;

- тимчасове вилучення та огляд первинних бухгалтерських документів та реєстрів, матеріалів документальних перевірок і контролю;

- вибір експертної установи або експерта-бухгалтера; формулювання питань, що ставляться експертові; вибір моменту призначення судової експертизи; встановлення терміну її проведення.

Необхідність у призначенні судової експертизи бухгалтерського та податкового обліку може виникнути у таких випадках:

- 1) коли є обґрунтовані заперечення підозрюваного проти висновків документальної ревізії або податкової перевірки, якщо для оцінки його заперечень необхідні спеціальні знання і немає нагальної потреби проводити повторну (документальну) ревізію або перевірку;

- 2) коли ревізія, що проведена на вимогу слідчого, виявила невідповідності між висновками документальної податкової перевірки, іншими матеріалами кримінального провадження, якщо вони не можуть бути вирішені без застосування спеціальних знань.

На судову експертизу бухгалтерського та податкового обліку може бути винесено широке коло питань, які умовно можна поділити на чотири групи:

- встановлення обґрунтованості оприбуткування та списання грошових коштів і матеріальних цінностей; виявлення розбіжностей в облікових даних про надходження і витрачання коштів та матеріальних цінностей;

- встановлення наявності чи відсутності грошових коштів та матеріальних цінностей;

- визначення правильності ведення бухгалтерського обліку, звітності та організації контролю;

– встановлення кола осіб, у розпорядженні яких знаходилися грошові кошти та матеріальні цінності, а також осіб, відповідальних за порушення правил ведення обліку та контролю.

При формулюванні питань експерту-бухгалтеру необхідно пам'ятати про такі вимоги: по-перше, вони не повинні виходити за межі його компетенції; по-друге, неприпустимо ставити питання, для вирішення яких потрібне проведення ревізійних дій, а також дій, що становлять компетенцію інших експертів (товарознавця, економіста та ін.); по-третє, слід враховувати, що експерт лише дає висновок, тобто відповідає на поставлені перед ним запитання, а оцінку його висновку повинен проводити слідчий, суд.

У випадках, якщо при веденні бухгалтерського обліку була використана комп'ютерна техніка та інформація міститься на електронних носіях, слідчому доцільно призначити комплексну судово-економічну та комп'ютерно-технічну експертизу.

Щодо іншого виду економічних експертиз, що призначаються у кримінальних провадженнях за фактами вчинення підприємницьких злочинів – експертизи фінансово-господарської діяльності, то вона призначається з метою дослідження бухгалтерської звітності підприємницьких структур, визначення негативних економічних наслідків від хибних даних звітності, що впливають на розмір прибутку, наявність обігових коштів підприємства, активів, сплату податків, використання кредитів і т.ін. [6, с. 19-21; 7, с. 31-32].

Необхідність призначення даної експертизи зумовлена тим, що підозрювані особи у багатьох випадках в якості аргументів на свій захист надають бізнес-плани, контракти, техніко-економічні обґрунтування різних інвестиційних проектів, посилаються на несприятливу кон'юнктуру ринку, різкі зміни курсової вартості акцій, валютних цінностей тощо.

Одним з основних завдань експертизи фінансово-господарської діяльності є оцінка діяльності юридичної особи на основі аналізу бухгалтерського балансу, звіту про прибутки і збитки, інших звітних документів, що подаються до податкової служби, статистичних та інших офіційних органів. Крім того, дана експертиза спроможна оцінити реальність виконання організацією взятих на себе зобов'язань. Тому, без кваліфікованої оцінки зазначених економічних показників та фінансово-господарських документів слідчому неможливо дати правильну юридичну оцінку діям осіб (організацій), що перевіряються.

Для призначення судової експертизи фінансово-господарської діяльності у кримінальних провадженнях про незаконне підприємництво слідчий повинен мати:

1) справжню бухгалтерську звітність, яка є в державній податковій службі та інших офіційних організаціях, підписану особами, які відповідають за її достовірність;

2) систему рахункових записів, що включає в себе реєстри бухгалтерського обліку (головну книгу, журнали-ордери, оборотні відомості та

ін.). У необхідних випадках слідчий зобов'язаний запросити також відомості про стан ринку цінних паперів, облікову ставку Національного Банку України, котирування валют на міжбанківській валютній біржі тощо;

3) якщо в матеріалах кримінального провадження відсутні накопичувальні документи бухгалтерського обліку первинної звітності, для експерта повинні бути відібрані наявні первинні документи. Наприклад, прибуткові касові ордери, що групуються в хронологічній послідовності з додатком інших документів, які видавалися вкладникам. Платіжні доручення, що також групуються в хронологічному порядку з додатком рахунків-фактур або інших документів до кожного доручення.

На судову експертизу фінансово-господарської діяльності можуть бути поставлені наступні типові запитання:

- наскільки реальними є розрахунки, що закладені в техніко-економічне обґрунтування діяльності підприємства;
- яке фінансове становище юридичної особи в період здійснення операцій із залучення чужих коштів в якості інвестицій;
- якою є реальність виконання інвестиційних зобов'язань;
- який рівень рентабельності необхідно мати компанії для виконання взятих на себе зобов'язань з урахуванням укладених нею договорів про розміщення грошових коштів і витрат, що встановлені досудовим розслідуванням;
- чи можливий зазначений рівень рентабельності за період діяльності компанії на фінансовому ринку (кредитний і фондовий ринок) [8, с. 56-59].

Список використаної літератури:

1. Попова Л.В. Особенности уголовно-процессуального регулирования досудебного производства по уголовным делам об экономических преступлениях, совершенных в сфере предпринимательской деятельности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Волгоград, 2019. 24 с.
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 12.02.2020).
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 12.02.2020).
4. Климович Л.П. Научные основы современной судебной экономической экспертизы : монография. М., 2013. 148 с.
5. Корж В.П. Современные проблемы использования специальных знаний при расследовании экономических преступлений. *Эксперт-криминалист*. 2013. № 4. С. 36-39.
6. Александров И.В. К вопросу о проблемах расследования современных экономических преступлений. *Эксперт-криминалист*. 2013. № 3. С. 19-21.

7. Имаева Ю.Б., Давлетшина Л.С. О некоторых особенностях взаимодействия следователя и специалиста при назначении судебных экономических экспертиз. *Эксперт-криминалист*. 2013. № 3. С. 31-32.

8. Лапин В.О., Волынский А.Ф. Расследование экономических преступлений : учеб. пособие. М., 2010. 204 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ ЯК НАПРЯМ НАУКОВОЇ ШКОЛИ ПРОФЕСОРКИ НІНИ ІВАНІВНИ КЛИМЕНКО

Юсупов В.В.,

*Національна академія внутрішніх справ, провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії, доктор юридичних наук, старший науковий
співробітник*

Ніна Іванівна Клименко є відомим вітчизняним вченим-криміналістом, досвідченим судовим експертом, засновником київської наукової школи з актуальних проблем судової експертизи і криміналістики.

Творчий шлях та практична діяльність засвідчують послідовне становлення видатного науковця, яка зуміла виокремити в юридичній науці дослідження фундаментальної категорії криміналістики – криміналістичних знань та розвинути її у власних працях та наукових публікаціях своїх учнів і послідовників.

Після закінчення у 1957 р. юридичного факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, Ніна Іванівна п'ятнадцять років працювала у Київському науково-дослідному інституті судових експертиз, «пройшовши шлях» від експерта до старшого наукового співробітника експертної установи. З цікавістю вона проводила судово-почеркознавчі експертизи – від складних досліджень рукописних текстів, підписів, цифрових знаків до графологічної діагностики із встановлення характеристики особи за почерком, а також інші криміналістичні експертизи: трасологічні та дактилоскопічні. Ним вона присвячує свої наукові роботи. У цей час наполегливим судовим експертом здійснювалося консультування суддів Верховного Суду УРСР.

Під керівництвом видатного криміналіста, доктора юридичних наук, професора Михайла Яковича Сегає свою кандидатську дисертацію «Криминалистическое исследование текстов, выполненных на украинском языке, в уголовном судопроизводстве» (спеціальність 12.717) Ніна Іванівна успішно захистила у 1969 р. Ця робота вирізнялася потужною емпіричною базою, у ній містилися результати узагальнення понад 1500 зразків почерку жителів західних областей України з урахуванням їх говорів та діалектів. Положення дисертації були впроваджені в експертну практику у виді методики

ідентифікації рукописних текстів, визначення ознак авторів текстів (стать, вік, національність, освіта, місце проживання тощо). Такі дослідження дозволяли, зокрема, й здійснювати швидке встановлення та оперативний розшук підозрюваних.

З 1971 р. Ніна Іванівна переходить на викладацьку роботу до Київського державного університету імені Тараса Шевченка, в якому працює до 2000 р.

Поєднання значного практичного досвіду та розвиток наукових і педагогічних здібностей, спонукали Н. І. Клименко обрати важливу тему для дослідження у докторській дисертації – «Криміналістические знания: природа, структура, оптимизация использования», захист якої відбувся у 1993 р.

Ця робота складається з трьох розділів, які комплексно розкривають концепцію криміналістичних знань, а саме: сутність, структуру і призначення криміналістичних знань; використання їх у слідчій практиці та роль криміналістичних знань у підготовці спеціалістів, які їх використовують.

Авторка довела, що криміналістичні знання – це система інформації про рівень пізнання закономірностей, які становлять основу змісту предмета криміналістики, тобто вихідних принципів, теорій, категорій, а також практичних висновків, наукових рекомендацій, методів і засобів, які використовуються як інструменти криміналістичного наукового пізнання з метою розслідування та запобігання злочинів.

Серед криміналістичних знань є емпіричні й теоретичні знання. Емпіричні знання виникають внаслідок безпосереднього вивчення криміналістичних об'єктів загальнонауковими методами: спостереження, вимірювання, порівняння, опису та ін. До емпіричних знань відносяться знання про закономірності стійкості та варіативності ознак криміналістичних об'єктів. Це, наприклад, ознаки почерку, знарядь та інструментів, які використовувалися для руйнування перешкод, злочину замків, риси зовнішності людини, збережені у пам'яті, і т. д.

Теоретичні знання в криміналістиці є результатом наукового дослідження не окремого об'єкта й навіть не їх сукупності, а спеціально створеної моделі, в якій зосереджені всі особливості з кожного з об'єктів досліджуваного класу.

Криміналістичні знання включають в себе і елементи технічні. Зародження їх тісно пов'язано з розвитком природничих наук, практичною реалізацією в цій сфері наукових ідей і розробок, а також з винахідництвом та раціоналізацією.

Професорка Клименко розглядала криміналістичні знання у широкому та вузькому значеннях.

Криміналістичні знання як частка результатів загального процесу пізнання виробляються й систематизуються наукою криміналістикою та оформляються в її поняттях і теоріях. Своєрідну форму криміналістичного знання являє собою досвід, який є сукупністю практично засвоєних знань, умінь і навичок. Останні сприяють раціональному, точному, швидкому і економічному виконанню операцій з реалізації криміналістичних знань.

Поєднання ґрунтовної наукової підготовки та досвіду судово-експертної діяльності, дозволило професорці Клименко готувати фундаментальні праці про криміналістичні знання взагалі так і публікації прикладного характеру щодо конкретних форм їх використання різними суб'єктами правозастосовної діяльності. Зокрема, це роботи (в тому числі у співавторстві): «Криміналістика – наука и учебная дисциплина» (1985), «Криміналістичні знання (поняття, структура й цілі)» (1990), «Природа и структура криминалистических знаний» (1991), «К вопросу об определении цели и задачи науки криминалистики» (1992), «Криміналістика как наука и учебная дисциплина» (монографія, 1994), «Система криминалистических знаний и задачи их применения» (1994), «Криміналістика как наука» (1997), «Роль криминалистики: науки и учебной дисциплины в подготовке криминалистов» (1994), «Система криминалистических знаний и задачи их применения» (1995), «Криміналістические знания: природа и содержание» (1995), «Систематизація знань в судовій експертології» (2006), «Криміналістичні знання, їх вдосконалення і розвиток» (2008), «Криміналістичні знання: поняття, структура, розвиток» (2010), «Криміналістические знания в структуре профессиональной подготовки следователя» (монографія, 2012), Енциклопедія судової експертизи (2013) та ін.

Категорія «криміналістичні знання» дістала своє подальше дослідження у двох докторських дисертаціях учнів Ніни Іванівни та низки кандидатських. Так, докторські роботи захищені Кириченком О.А. (Основи криміналістичної одорології, 1995), Комісаровим М.Л. (Знаряддя вчинення злочинів: процесуальні, криміналістичні аспекти, 2014); кандидатські: Богославською М.О., Гелем А.П., Гонгало С.Й., Гуріною Д.П., Кириченком О.А. (кандидатська), Комісаровою Н.О., Мацишиним В.С., Ненею О.В., Ониськом О.І., Паламар Л.В., Смаль І.В.

Професорка Ніна Іванівна Клименко та її учні і послідовники зробили вагомий внесок у загальну теорію криміналістики та розвиток її предмету, всебічно досліджуючи фундаментальну категорію – криміналістичні знання. Як систематизована інформація про закономірності злочинної діяльності та збирання, дослідження, оцінки й використання доказів під час розслідування кримінальних правопорушень, криміналістичні знання використовуються слідчими, прокурорами, судьями, адвокатами та судовими експертами у своїй професійній діяльності.

Список використаної літератури:

1. Ищенко А. В. Летопись криминалистики: даты, факты, имена / А. В. Ищенко. К. : УкрДГРИ, 2016. 384 с.
2. Клименко Ніна Іванівна: Біобібліографія (до 80-річчя з дня народження) / [П. В. Цимбал, В. А. Мисливий]. Ірпінь : Ірпінська фінансово-юридична академія, 2013. 80 с.; іл. (Серія «Біобібліографія визначних учених»).

3. Клименко Н. И. Криминалистические знания: природа, структура, оптимизация использования : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Киев, 1993. 40 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ УХИЛЕННЯ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ

Якименко О.О.

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління», студентка

Науковий керівник: Александренко О.В.

*Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»,
кандидат юридичних наук, доцент*

Система отримання податків та зборів має забезпечувати функціонування державного апарату та держави в цілому. Однак, порушення такої рівноваги викликає зростання рівня тіньової економіки, що в свою чергу впливає на економічну стабільність, а також є серйозною перешкодою на шляху інтеграції України в європейський простір.

Обов'язок сплатити податки, передбачений насамперед **статтею 67 Конституції України [2]**, відповідно до якої кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Цим Законом є **Податковий кодекс України**, згідно статті 15 якого, платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з цим Кодексом або податковими законами, і на яких покладено обов'язок із сплати податків та зборів згідно з цим Кодексом [6].

Уникненням оподаткування можемо вважати мінімізацією податкових зобов'язань шляхом використання прогалин та суперечностей нормативно-правових актів. Тому важливо, щоб ефективна система виявлення та покарання ухилення від оподаткування супроводжувалася аналізом легальних схем уникнення від сплати податків, що в свою чергу сприятиме підвищенню легалізації бізнесу та зайнятості, детінізації економіки, а сплата податків превалюватиме над латентними тіньовими схемами.

Вітчизняне законодавство продовжує реформуватися у відповідності до питань регулювання оподаткування, та визначає особливості протидії податковим злочинам, систему та повноваження відповідних органів тощо. У цьому контексті вносяться постійні зміни до Податкового кодексу України, Митного та Кримінально-процесуального кодексу, крім того було скасовано

Закон України «Про державну податкову службу», а також внесено істотні зміни до Кримінального кодексу, Закону України «Про прокуратуру» та ін.

Важливою передумовою гарантування прав населення є економічна спроможність держави до забезпечення їх реалізації. Тому важливим напрямом діяльності державних органів є забезпечення належного наповнення державного бюджету. Значною перешкодою для цього є злочинність в економічній сфері. Так, найпоширенішим та найнебезпечнішим для бюджету є зазначене у ст. 212 КК України – ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (далі – ухилення від сплати податків).

Кримінальні провадження, пов'язані з ухиленням від сплати податків, як правило, відбуваються з обов'язковим використанням спеціальних знань – проведенням економічної експертизи. Відповіді експерта на поставлені до нього запитання потім лягають в основу обвинувального акта.

Питання, які надані експерту на розгляд, можуть бути наступного змісту:

- чи відповідають визначені та задекларовані підприємством доходи наданим первинним документам і вимогам ПКУ;
- чи відповідають визначені та задекларовані підприємством витрати наданим первинним документам і вимогам ПКУ;
- чи підтверджуються документально висновки акта державної податкової інспекції про завищення підприємством заявленої суми бюджетного відшкодування з ПДВ?

Порядок проведення експертиз податковими органами, за межами кримінального процесу, встановлено ст. 84 ПКУ «Проведення експертизи під час здійснення податкового контролю контролюючими органами». Цією нормою Кодексу встановлено наступне [6]:

«84.1. Експертиза проводиться у разі, коли для вирішення питань, що мають значення для здійснення податкового контролю, необхідні спеціальні знання у галузі науки, мистецтва, техніки, економіки та в інших галузях. Залучення експерта здійснюється на договірних засадах та за рахунок коштів сторони, що є ініціатором залучення експерта.

84.2. Експертиза призначається за заявою платника податків або за рішенням керівника (його заступника або уповноваженої особи) контролюючого органу, в яких зазначаються:

- 84.2.1. підстави для залучення експерта;*
- 84.2.2. прізвище, ім'я та по батькові експерта;*
- 84.2.3. реквізити платника податків, стосовно якого здійснюється податковий контроль;*
- 84.2.4. питання, поставлені до експерта;*
- 84.2.5. документи, предмети та інші матеріали, які подаються на розгляд експерта.*

84.3. Контролюючий орган, керівник (його заступник або уповноважена особа) контролюючого органу якого призначив проведення експертизи, зобов'язаний ознайомити платника податків (його

представника) з рішенням про проведення експертизи, а після закінчення експертизи — з висновком експерта» [1].

Згідно з ч. 1 ст.19 Конституції України, органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [2].

У відповідності до процитованої норми, щоб призначення та проведення експертизи було законним, орган ДФС зобов'язаний дотриматися таких умов:

- видати наказ про призначення експертизи (причому зміст цього наказу імперативно встановлено законом);
- ознайомити платника податків з наказом про призначення експертизи;
- після проведення експертизи ознайомити платника податків з експертним висновком.

Кримінально-процесуальне законодавство дає дефініцію висновку експерта, ч. 1 ст. 101 КПК і визначає його як докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [5].

Питання, щодо строку надання експертом висновків встановлюється п.1.13 Інструкції № 53/5⁽¹⁾, а саме:

«1.13. Строк проведення експертизи встановлюється залежно від складності дослідження з урахуванням експертного навантаження фахівців керівником експертної установи (або заступником керівника чи керівником структурного підрозділу) у межах:

10 календарних днів – щодо матеріалів з невеликою кількістю об'єктів та вирішуваних питань і простих за характером досліджень;

30 календарних днів – щодо матеріалів із середньою кількістю об'єктів та вирішуваних питань або середньої складності за характером досліджень;

60 календарних днів – щодо матеріалів з великою кількістю об'єктів та вирішуваних питань або складних за характером досліджень;

<...>

Більший розумний строк встановлюється за письмовою домовленістю з органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів.

У разі значного завантаження експерта та знаходження в нього на виконанні одночасно понад десяти експертиз, у тому числі комісійних та комплексних, вказані терміни можуть бути переглянуті або встановлені додатково з урахуванням необхідного реального часу на їх виконання.

Попереднє вивчення матеріалів при проведенні простих та середньої складності досліджень не повинно перевищувати відповідно п'яти та десяти робочих днів; при складних та особливо складних дослідженнях – відповідно п'ятнадцяти та двадцяти робочих днів» [1].

Отже, для найпростіших експертиз Інструкцією № 53/5 передбачено строк проведення до 10 днів, при цьому, для попереднього дослідження матеріалів експертом встановлюється строк у 5 днів.

Не менш важливим аспектом у процесі надання експертом висновку, є його попередження про відповідальність встановлену законом. Згідно з положеннями п.84.6 ст.84 ПКУ за надання завідомо неправдивого висновку експерт несе відповідальність згідно із законом. А відповідно до п.4.14 р.IV Інструкції № 53/5 у вступній частині висновку експерта зазначається, зокрема, попередження експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку згідно зі ст.384 ККУ або за відмову від надання висновку згідно зі ст.385 ККУ.

Слід відзначити, що будь-які висновки експертів, в тому числі з питань дослідження злочинів у сфері ухилення від оподаткування **грунтуються виключно на припущенні.**

Обсяг публікації не дає можливості комплексно окреслити всі аспекти пов'язані з експертним дослідженням злочинів у сфері ухилення від оподаткування. Підсумовуючи вищевикладене, можемо стверджувати що, регламентований порядок визначений чинним законодавством щодо проведення експертних досліджень, оцінок та надання висновків спрямований на забезпечення ефективного, комплексного, неупередженого та всебічного дослідження питань, які виникають в процесі дослідження та розкриття податкових злочинів. Разом з цим, висновок експерта не є констатованою істиною, робота з висновками експертів адвокатами у процесі кримінального судочинства ставить нові питання щодо того, чи було дотримано процесуальних вимог та порядок надання експертом висновків, його компетентності як спеціаліста та у відповідності з цим надання експертом висновку, який є об'єктивним та не суперечить фактичним обставинам.

Список використаної літератури:

- Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 16.02.2020).

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 16.02.2020).

2. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 3-тє вид., переробл. та допов. – Київ : Атіка, 2009. – 722 с.

3. Кримінальний кодекс України: закон України № 2341-III від 5 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 16.02.2020).

4. Кримінально-процесуальний кодекс України: закон України № 4651-VI від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 16.02.2020).

5. Податковий кодекс України: закон України № 2755-VI від 02 грудня 2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 16.02.2020).

ОРИГІНАЛ ЧИ КОПІЯ – ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРФОРАТОРА ВІДОМОЇ МАРКИ ПІД ЧАС ВИЗНАЧЕННЯ ЙОГО РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ

Якимович Т.С.

Волинський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, заступник завідувача відділу – завідувач сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності

Олевський М.Ю.

Волинський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності

На даний час ремонт або будівництво, виготовлення різних речей не обходиться без використання обладнання, котре називають «електроінструмент». Електроінструмент ділиться на 2 основні категорії – професійний та для побутового використання (аматорський, побутовий).

До електричного інструменту відносяться: багатофункціональне та звичайне обладнання «Dremel»; відбійний молоток; перфоратор; дріль; будівельний міксер; шурупверт; гайковерт; кутова шліфувальна машина (кутова шліфмашина, болгарка); полірувальна машина; шліфувальна машина (шліфмашина); рубанок; електролобзик; сабельна пила; фрезер; дискова пила; пила торцювальна; верстат та станок; універсальний різак (реноватор); клейовий пістолет; будівельний фен; промисловий порохотяг; ліхтар [1].

Дуже важливо при вивченні електроінструмента враховувати умови та характер виконуваної роботи, для цього як правило існують певні критерії інструменту, на які потрібно звертати увагу як покупцям так і судовим експертам-товарознавцям. До таких критеріїв можна віднести:

- клас інструменту (професійний, побутовий) – на сьогодні виключно компанія «Bosch» робить електроінструмент різних кольорів, які визначають приналежність обладнання до професійного (синій) чи побутового (зелений). Інші виробники також можуть виготовляти електроінструмент з корпусами різних кольорів, але це не впливає на клас устаткування. Крім того досить частою є ситуація коли компанія, яка випускає професійний електроінструмент,

починає випускати побутовий під іншою торговою маркою. Наприклад, концерн «DeWalt» також робить побутовий електроінструмент під торговою маркою «Black Decker». До компаній, що виготовляють професійний інструмент, відносяться: «Bosch» (синій), «Metabo», «Makita», «DeWalt», «Hitachi», «Kress», «Hilti», «Stihl» та інші. До компаній, що виготовляють інструмент побутового призначення, відносяться: «Bosch» (зелений), «Интерскол», «Einhell», «Ferm», «Sparky», «Black Decker», «Skil», «Фіолент», «Sparky» та інші;

- потужність (для професійного інструменту – більша потужність, для побутового – менша);

- функціональність і додаткові можливості (наявність додаткових ручок, запобіжних муфт, керуючої електроніки, пилосбірник, реверс, легка можливість заміни витратних матеріалів, робочих частин);

- конструктивні особливості та зовнішній вигляд (зручність, ергономічність, вага інструменту, матеріал виготовлення корпусу);

- електроживлення (акумуляторний та електричний).

На сьогодні концерн «Robert Bosch GmbH» є визнаним світовим лідером у галузі виробництва електроінструменту і оснащення до нього. Завдяки застосуванню сучасних технологій на всіх етапах конструювання і розробки, якість електроінструменту «Bosch» служить у всьому світі орієнтиром як для користувачів, так і для деяких виробників електроінструменту. Прикладом цього є те, що ряд найбільших виробників інструменту придбали у концерну «Bosch» ліцензії на випуск цілого ряду електричного інструменту. Інженери «Bosch» не просто займаються проектуванням інструментів – вони розробляють і втілюють свої мрії в реальність [2].

Враховуючи кількість пропозицій на ринку, досить часто виникає необхідність визначення оригінальності того чи іншого інструменту відповідної торгової марки. Більшість виробників мають певні особливості, завдяки яким можна встановити оригінальність виробу.

Так, наприклад: до Волинського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України надійшла постанова про призначення судової товарознавчої експертизи, винесена слідчим в рамках здійснення досудового розслідування по факту викрадення громадянином «Б» у змові з невідомими особами майна, належного одному з будівельних підприємств міста.

Одним з викрадених предметів являвся перфоратор синього кольору, який в подальшому, в ході проведених оперативно-розшукових заходів, вилучений та направлений до НДЕКЦ для проведення судової товарознавчої експертизи з метою визначення його ринкової вартості.

На вирішення судової експертизи поставлено запитання щодо визначення ринкової вартості бувшої у користуванні копії перфоратора марки «BOSCH GBH 2-26 DFR» станом на момент викрадення.

При візуальному огляді встановлено, що об'єктом дослідження є перфоратор з маркувальним позначенням «BOSCH GBH 2-26 DFR». Тому перед судовим експертом постало питання щодо ідентифікації наданого перфоратора та його приналежності до оригінальної фірмової продукції марки «BOSCH».

Для об'єктивного визначення ринкової вартості перфоратора, у зв'язку з його довготривалим використанням та значними пошкодженнями, виріб ідентифікувався за рядом ознак, які викладені на офіційному сайті дилера торгової марки «BOSCH», зокрема:

- колір та якість лиття елементів корпусу (чіткість з'єднань елементів між собою);
- маркувальна етикетка та маркувальні позначення;
- перемикач режимів перфоратора;
- наявність прорезинення на додатковій рукоятці;
- гвинти, що скріплюють корпус.

1. У ході візуального огляду наданого на дослідження перфоратора встановлено, що його корпус виконаний у фірмових кольорах марки «BOSCH», а саме синього та чорного кольорів.

2. На корпусі наявні залишки полімерної наліпки з маркувальними позначеннями, виконаними латинськими друкованими літерами білого кольору: «GBH 2-26DFR Professional», які вказують на модель виробу, а також його оригінальність. Крім того, маркувальне позначення з написом латинськими літерами «BOSCH» виконане шляхом лиття, а у підробок – звичайна полімерна наклейка (зображення 1, 2).

Зображення 1, 2. Загальний вигляд та маркувальні позначення, наявні на досліджуваному перфораторі

При наявності таблички на перфораторі з артикулом та серійним номером, також можливо визначити оригінальність виробу. Незважаючи на однаковість написів, на оригінальній табличці наявна інформація про місяць та рік виготовлення, на неоригінальній – лише рік.

3. Перемикач режимів роботи в оригінальному виконанні має червоне маркування. На наданому перфораторі наявні залишки червоної фарби маркування режимів, що теж свідчить про оригінальність моделі. Крім того,

напис на оригінальному перфораторі – «Boschhammer», на неоригінальному – «Rotaryhammer» (зображення 3, 4).

оригінал

копія

Зображення 3, 4. Загальний вигляд перемикачів режиму роботи перфоратора

4. Додаткова рукоятка в оригінальній моделі прорезинена, на копії – прорезиненість відсутня.

5. В оригінальному виконанні всі гвинти кріплення корпусу чорного кольору, а у копії – виконані з матеріалу сірого кольору.

Таким чином, за результатом проведеної судової товарознавчої експертизи, а також врахувавши всі ознаки, які можливо відстежити на наданому об'єкті, встановлено, що наданий на дослідження електроінструмент є оригінальним перфоратором марки «BOSCH GBH 2-26DFR Professional».

Отже, завдяки професійним діям судового експерта, було вірно ідентифіковано об'єкт дослідження та визначено розмір матеріального збитку, завданого потерпілому «К». Оскільки ринкова вартість оригінального перфоратора марки «GBH 2-26DFR Professional» суттєво відрізняється від ринкової вартості його копій.

Список використаної літератури:

1. Електроінструмент: як вибрати. URL: <https://kwitka.com.ua/catalog/Elektroinsrumenty>.

2. ПРОКАТ І ПРОДАЖ ЕЛЕКТРОІНСТРУМЕНТІВ ОФІЦІЙНИЙ ДИЛЕР ТОВ «Роберт Бош Лтд». URL: www.oltek.net.ua.

СПЕЦІАЛЬНІ ЗНАННЯ ТА ЇХ МЕЖІ: АКТУАЛЬНЕ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Якіміва В.С.

*судовий експерт відділу економічних досліджень
Одеський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України*

Пашура А.Ю.

*судовий експерт відділу економічних досліджень
Одеський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України*

На сьогодні в Україні триває постійний процес розвитку у багатьох галузях економіки. Така ситуація призводить до збільшення кількості нормативно-правових актів, змін та доповнень до законодавства, а також здійснення реформ в Україні. А це, в свою чергу, супроводжується великою кількістю порушень та зростанню злочинності. Підвищення ефективності боротьби зі злочинністю багато в чому обумовлюється використанням спеціальних знань, які стосуються різних галузей науки, техніки, мистецтва, ремесла.

Спеціальні знання – це один з основних ознак, який виражає сутність висновку експерта і дозволяє розмежовувати в кримінальному процесі цей вид доказів від інших. Поняття, сутність та необхідність спеціальних знань постійно супроводжується підвищеним інтересом вчених і продовжує залишатися дискусійним питанням. Так відповідно до статті 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1]. В чинному Кримінально-процесуальному кодексі України визначено такі форми використання спеціальних знань, як призначення експертизи (ст. 242-244, 332 КПК України); консультації та роз'яснення спеціаліста (ст. 71, 360 КПК України) [2].

Доцільно зазначити, що жоден нормативно-правовий акт не містить визначення спеціальні знання. Також, слід відмітити той факт, що серед науковців та практиків не існує єдиної позиції щодо визначення поняття «спеціальні знання».

Так на думку О. О. Ейсмана спеціальні знання це знання, що не є загальнодоступними, загальновідомими та не мають масового поширення, тобто це ті знання, якими володіє обмежене коло фахівців [4, с. 91]

В. М. Махов пропонує розуміти це, як знання, що властиві різним видам професійної діяльності, за винятком тих, що є професійними для слідчого й судді та використовуються в ході розслідування й розгляду кримінальних справ у суді з метою сприяння встановленню істини в справі у випадках і порядку, визначених чинним кримінальним процесуальним законодавством [5, с. 46].

В той же час, Р. Л. Степанюк надає наступне трактування поняття спеціальні знання – це будь-які професійні знання, необхідні для розв’язання питань, що постають під час здійснення досудового розслідування та судового провадження. [6, с. 42].

М. В. Салтевський пропонує свій підхід до поняття «спеціальні знання», він вважає як постійно удосконалюванні набуті знання, вміння навички, які використовуються в будь-якій галузі людської діяльності, отримані в процесі спеціальної освіти, досвіду і практичної діяльності (за винятком професійних знань осіб, що здійснюють розслідування), необхідні для швидкого і повного розкриття і розслідування кримінального правопорушення, а також розгляду справи в суді [7, с. 184].

Тим часом чітке розуміння сутності спеціальних знань в кримінальному судочинстві вкрай важливо для їх ефективного використання в процесуальній діяльності: воно буде сприяти правильному визначенню області знань, які можуть бути використані; залученню до участі в слідчих діях відповідного фахівця; визначенню підстав і призначення експертного дослідження, його предмета, а також вирішення інших питань.

Відповідно до чинного кримінально – процесуального законодавства в якості експерта може виступати лише особа, яка володіє необхідними знаннями у галузі науки, техніки, мистецтва та інших спеціальних знань. Висновок експерта не може бути визнано доказом, якщо воно дано особою, некомпетентній в даній області знань, або є результатом виходу експерта за рамки своєї компетенції. Адже порушення компетенції експерта може спричинити серйозні наслідки: необґрунтоване притягнення до кримінальної відповідальності, неправильну оцінку доказів, необ’єктивність розслідування.

Компетенція (від лат. *competere* — відповідати, підходити) — це здатність застосовувати знання, вміння, успішно діяти на основі практичного досвіду, при вирішенні завдань професійного роду діяльності [3].

Компетентність – це рівень володіння сукупністю компетенцій, ступінь готовності до застосування компетенцій у професійній діяльності.

Отже, компетенція експерта включає в себе, з одного боку, власне спеціальні знання особи в певній галузі, а з іншого – все коло його повноважень як учасника кримінально-процесуальної діяльності і, перш за все, ті, які дозволяють йому проводити дослідження в умовах відсутності підстав для його відводу.

Спеціальність - поняття більш широке, ніж компетентність. Будучи по спеціальності криміналістом, експерт іноді володіє спеціальними знаннями в одній - двох галузях криміналістики, якщо спеціальність визначається отриманим конкретною особою освітою, то компетентність залежить від ступеня спеціалізації в певній галузі судової експертизи і криміналістики в цілому. Обсяг спеціальних знань експерта, обізнаного в певній області знання, не є постійним, він може змінюватися як у так розширення, так і звуження.

Підсумовуючи вище викладене треба відзначити, що для чіткого визначення процесуальних підстав застосування спеціальних знань, порядку призначення і проведення експертизи, важливим питанням є визначення компетенції експерта в ході проведення експертизи та складання експертного висновку. Тому, визначення поняття спеціальних знань в судовій експертизі, дозволяє більш чітко окреслити і сферу професійної компетенції.

Список використаної літератури:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 13.02.2020).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 №4651-VI (дата звернення: 13.02.2020).
3. Чередніченко Алла. Мережі компетенції судового експерта// НЕЗАЛЕЖНИЙ АУДИТОР. – 2012.-№ 11. – С. 86-88.
4. Эйсман А. А. Заключение эксперта (структура и научное обоснование). М.: Юрид. лит., 1967. 152 с.
5. Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: монография. М.: РУДН, 2000. 296 с.
6. Степанюк Р. Л. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2014. Спецвип. С. 38–42.
7. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді): підручник. Київ: Кондор, 2005. 586 с.

Наукове видання

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ І КРИМІНАЛІСТИКИ**

Матеріали III-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Київ, 27 лютого 2020 року)